

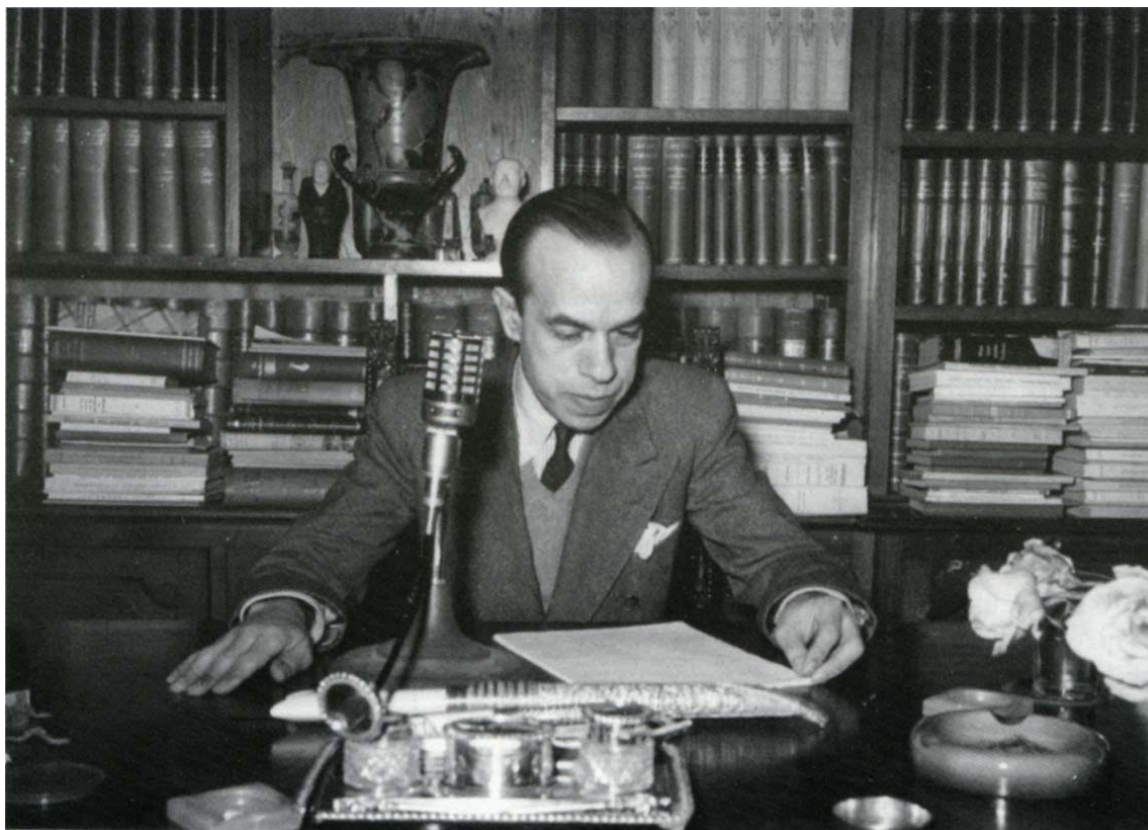
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Α΄ ΚΥΚΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Σπυρίδων Πλουμίδης
Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Ευάνθης Χατζηβασιλείου
Ευάγγελος Καραμανωλάκης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

*Θεμελιώνοντας την ανάπτυξη:
Ο Σπύρος Μαρκεζίνης στο Υπουργείο Συντονισμού 1952 - 1954*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΑΣ
Α.Μ.: 201534

ΑΘΗΝΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Η σελίδα έχει μείνει σκόπιμα κενή

ΑΦΙΕΡΩΣΗ: Στον Δημήτρη και την Δανάη

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή τυχόν απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα διπλωματική εργασία είναι εξ' ολοκλήρου δικό μου έργο κατά το οποίο ακολούθησα την πρέπουσα ακαδημαϊκή δεοντολογία αποφυγής λογοκλοπής (σωστή χρήση αναφορών κ.ο.κ.). Δηλώνω υπεύθυνα ότι έχω αποφύγει οποιαδήποτε ενέργεια καθιστά παράπτωμα λογοκλοπής. Γνωρίζω τη σοβαρότητα του παραπτώματος και ότι επισύρει ποινή ανακλήσεως του Μεταπτυχιακού Διπλώματος.

Υπογραφή συγγραφέα

Γεώργιος Νίκας

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη της οικονομικής σκέψης και πολιτικής του Σπυρίδωνος Μαркеζίνη ενός από τα ιδρυτικά μέλη του Ελληνικού Συναγερμού, του κόμματος στο οποίο ηγούταν (ως τον θάνατό του τον Οκτώβριο 1955) ο Στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος. Ο Συναγερμός θα αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας το Νοέμβριο του 1952 με τον Σπύρο Μαркеζίνη να αναλαμβάνει το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Συντονισμού για να αρχίσει την υλοποίηση του οικονομικού προγράμματος του κόμματος επί της προαποφασισμένης οικονομικής πολιτικής.

Για την καλύτερη κατανόηση του θέματος, η περίπτωση του Σπυρίδωνος Μαркеζίνη θα ενταχθεί στο γενικότερο πλαίσιο της εποχής, και συγκεκριμένα θα γίνει σύντομη εισαγωγική αναφορά στην οικονομική σκέψη και στις εισηγήσεις του Κυριάκου Βαρβαρέσου και του Ξενοφώντος Ζολώτα, καθώς και στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952, της κυβέρνησης Πλαστήρα, το οποίο εμπνεύστηκε και υλοποίησε ο Γεώργιος Καρτάλης (ως Υπουργός Συντονισμού).

Ο Συναγερμός ως κυβέρνηση ενισχυμένης πλειοψηφίας (που διέθετε αυξημένη κοινοβουλευτική πλειοψηφία), θα ξεκινήσει υπό την άγρυπνη επίβλεψη του Υπουργού Συντονισμού Σπύρου Μαркеζίνη και του επιτελείου των συνεργατών του, να επιβάλει μία σειρά από οικονομικά μέτρα με σημαντικότερο την αναπροσαρμογή της δραχμής στις 9 Απριλίου 1953. Οι συνεχείς δυναμικές ενέργειές του οικονομικού επιτελείου θα απελευθερώσουν την οικονομία από τις πολυπληθείς κρατικές γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και θα οδηγήσουν σε μία πλήρη δημοσιονομική εξυγίανση και νομισματική σταθερότητα που θα διατηρηθεί για μία περίπου εικοσαετία.¹

---

¹ Πάνος Β Καζάκος, *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Νεότερη και σύγχρονη ιστορία 1 (Αθήνα: Πατάκης, 2001), σελ. 166

Abstract

The purpose of this work is the analysis of the financial thought of Spiro Markezinis the co-founder of the Greek Rally Party along with the Field Marshall Alexandros Papagos. The Greek Rally party after a devastating victory at the elections of November 16th 1952 would form a stable government and will be in charge for the next three years. Spiro Markezinis, as Minister of Co-ordination is going to induce the final government plan for the fiscal policy.

Inside this thesis, we will meet the various thoughts that were broadly announced in 1952 by opinion leading economists Varvaressos and Zolotas about the proper path that should be followed by the Greek economy in order to restore to a descent level of growth. In addition, we will examine the 1952 stabilizing program inspired by the former Coordination minister George Kartalis as the necessary basis for the establishment of the following economic rehabilitation program.

The Greek Rally will enforce many economic modifications to all the sectors of the Greek Economy. The most important was the devaluation of the national currency at the 9th of April 1953. After aggressive economic reforms (as well as with a lot of setbacks), Spiro Markezinis and his partners, will finally liberate the Greek economy from outdated bureaucratic legislation, achieving an outstanding economic come back for Greece along with monetary stability which lasted for the following two decades.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

		Σελίδα
	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
1.	Κεφάλαιο 1^ο – Αναπτυξιακά διλήμματα και το πρόγραμμα σταθεροποίησής του 1952	
	1.1 Γενικά	25
	1.2 Η Έκθεση Βαρβαρέσου	25
	1.3 Η άποψη Ζολώτα	26
	1.4 Το πρόγραμμα σταθεροποίησης του Γεωργίου Καρτάλη	29
	1.5 Ο απολογισμός του έτους 1952	32
2.	Κεφάλαιο 2^ο – Ο Σχεδιασμός της Οικονομικής Πολιτικής	
	2.1 Η πολιτική ιδεολογία και σκέψη του Σπύρου Μαρκεζίνη	35
	2.2 Η οικονομική σκέψη του Σπύρου Μαρκεζίνη	35
	2.3 Η δομή του Υπουργείου Συντονισμού	37
	2.4 Ο σχηματισμός της κυβερνήσης Παπάγου	38
3.	Κεφάλαιο 3^ο – Η πρώτη περίοδος (Νοέμβριος 1952 – Απρίλιος 1953)	
	3.1 Η εξαγγελία του οικονομικού προγράμματος της κυβέρνησης Παπάγου	40
	3.2 Η συγχώνευση των τραπεζών Εθνικής - Αθηνών	42
	3.3 Η κατάργηση του δελτίου	46
	3.4 Οι προ της αναπροσαρμογής προπαρασκευαστικές ενέργειες	47
	3.5 Η αναπροσαρμογή της 9 ^{ης} Απριλίου 1953	49
	3.6 Η επόμενη μέρα και οι αντιδράσεις	51
	3.7 Τα συνοδευτικά μέτρα της υποτίμησης του νομίσματος	53
	Κεφάλαιο 4^ο – Η δεύτερη περίοδος (Μάϊος 1953 – Νοέμβριος 1953)	
	4.1 Το ταξίδι στις ΗΠΑ και τον Καναδά	56
	4.2 Το ταξίδι στη Μεγάλη Βρετανία	59
	4.3 Οι ευρωπαϊκές πιστώσεις	59
	4.4 Νομοθετικές πρωτοβουλίες για την προσέλκυση κεφαλαίων	61
	4.5 Οι οικονομικές συνέπειες της συμφωνίας με τις ΗΠΑ για την παραχώρηση εγκαταστάσεων στην Ελλάδα	64
	4.6 Το ελληνικό εμπόριο και το άνοιγμα στις χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού	65
	4.7 Οι κοινωνικές αντιδράσεις και κινητοποιήσεις	70

4.8	Ο προϋπολογισμός του νέου οικονομικού έτους και ο καταστρεπτικός σεισμός του 1953	74
4.9	Τα πρώτα γενέθλια της κυβέρνησης	76
	Κεφάλαιο 5^ο – Η τρίτη περίοδος (Δεκέμβριος 1953 – Νοέμβριος 1954)	
5.1	Αποτίμηση του 1953 μέσα από τον οικονομικό Τύπο της εποχής	80
5.2	Η οικονομική πολιτική κατά το πρώτο τετράμηνο του 1954	83
5.3	Η παραίτηση Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση Παπάγου	86
5.4	Το εσωτερικό Δάνειο του 1954	89
5.5	Η οικονομική πολιτική μετά την παραίτηση Μαρκεζίνη	91
5.6	Η προσπάθεια για ρύθμιση του Δημόσιου χρέους και η απόδοση των προπολεμικών καταθέσεων	97
5.7	Η ίδρυση του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ)	99
5.8	Η οριστική ρήξη του Μαρκεζίνη με τον Παπάγο και η αποχώρηση από τον Συναγερμό	101
5.9	Η οικονομική πολιτική του Συναγερμού μετά την αποχώρηση Μαρκεζίνη	102
5.10	Αποτίμηση του 1954 μέσα από τον οικονομικό τύπο της εποχής	103
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	108
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	115
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
	«Α» Η Ελληνική Οικονομία μέσα από τον Οικονομικό Τύπο της εποχής	118
	A-1 Τιμάρθμος Χονδρικής Πωλήσεως της ΤτΕ	119
	A-2 Τιμάρθμος Λιανικής Πωλήσεως ΤτΕ & Κόστους Ζωής της ΤτΕ	120
	A-3 Συνολικές Καταθέσεις σε Τράπεζες (πλην ΤτΕ)	121
	A-4 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και Εθνικό Εισόδημα	122
	A-5 Προϊόντα Ζωοκομίας	124
	A-6 Ζωικό Κεφάλαιο	125
	«Β» Η Ελληνική Οικονομία μέσα από τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ)	126
	Οικονομικός Απολογισμός	127
	B-1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)	129
	B-2 Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	131
	B-3 Δείκτες Βιομηχανικής Παραγωγής	132
	B-4 Δείκτες τιμών μετοχών Χρηματιστηρίου Αθηνών	135
	B-5 Γενικός Πίνακας Ρυθμών Μεταβολής	136

B-6 Ρυθμός μεταβολής εισοδημάτων από την αλλοδαπή και Ρυθμοί μεταβολής Ορυχείων – Μεταποίησης – Εμπορίου	137
B-7 Πίνακας Απεικόνισης Πρωτογενή Τομέα	138
B-8 Πίνακας Απεικόνισης Δευτερογενή Τομέα	130
B-9 Πίνακας Απεικόνισης Τριτογενή Τομέα	140
B-10 Πίνακας Εισαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών	141
B-11 Πίνακας Εξαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών	142
B-12 Πίνακας Εισαγωγικού και Εξαγωγικού Εμπορίου από τις χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού (1953-55)	143
B-13 Πίνακας Εμπορικού Διμερισμού προς τις χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού (1953-55)	144
B-14 Πίνακας Εσόδων Κράτους από τρέχουσες συναλλαγές	145
B-15 Πίνακας Εξόδων Κράτους από τρέχουσες συναλλαγές	147
B-16 Πίνακας Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού	149
B-17 Έσοδα και Έξοδα Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης	150
B-18 Πίνακας Απεργιακών Κινητοποιήσεων	152
B-19 Πίνακες Κατανάλωσης	153
B-20 Πίνακας Οικοδόμησης (Ιδιωτικά Έργα)	154
B-21 Πίνακας Οικοδόμησης (Κρατική Δράση)	156
«Γ» Βιογραφικά Σημειώματα	158
Γεώργιος Καρτάλης	159
Αθανάσιος Καψάλης	160
Σπυρίδων Μαρκεζίνης	161
Αλέξανδρος Παπάγος	163

Πρόλογος

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πλουμίδα Σπυρίδωνα για την πολύτιμη καθοδήγηση που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής κ. Ευάνθη Χατζηβασιλείου και κ. Ευάγγελο Καραμανωλάκη που δέχθηκαν να αξιολογήσουν την εργασία μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Γενικό Επιτελείο Στρατού για την δυνατότητα που μου έδωσε να βελτιώσω την ακαδημαϊκή μου κατάρτιση ως αξιωματικού των Ενόπλων Δυνάμεων. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και για την υποστήριξη που μου προσέφερε στην προσπάθειά μου να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή.

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την οικονομική σκέψη του Σπύρου Μαρκεζίνη και το πώς αυτή εξελίχθηκε σε επίσημη οικονομική πολιτική της Ελλάδας κατά την διετία 1952-1954, όταν ο ίδιος ανέλαβε την διεύθυνση του Υπουργείου Συντονισμού σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη οικονομική περίοδο. Η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε από τον ίδιο και τους συνεργάτες του ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη και προκάλεσε την σημαντική βελτίωση των οικονομικών δεικτών της χώρας, ενώ θεμελίωσε την νομισματική σταθερότητα για τις μετέπειτα δύο δεκαετίες. Επίσης, εμφύσησε την λαϊκή πίστη απέναντι στο εθνικό νόμισμα και το ίδιο το ελληνικό κράτος εν γένει, μέσα από την έκδοση του πρώτου (εθελοντικού) εσωτερικού παραγωγικού δανείου για την χρηματοδότηση αναπτυξιακών έργων, με ταυτόχρονο σημαντικό περιορισμό της μεταπολεμικής χρυσοφιλίας (εν τέλει επιτεύχθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο).

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης παρόλο που ήταν δραστήριος πολιτικός και συμμετείχε καθοριστικά στην διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, η προσωπικότητά του δεν έχει μέχρι σήμερα προσελκύσει το ενδιαφέρον κάποιου σύγχρονου μελετητή (με μία μόνο εξαίρεση)², παρόλο που αποτελεί μία ιδιαίτερη πολιτική περίπτωση, ίσως και λόγω των μετέπειτα ατυχών πολιτικών επιλογών του (ιδίως κατά την περίοδο της δικτατορίας), που τον στιγματίσαν αρνητικά απέναντι στην μεταπολιτευτική κοινή γνώμη, η οποία στη συνέχεια τον απέκλεισε από το προσκήνιο και τον οδήγησε στο πολιτικό του τέλος.

---

² Μελέτης Μελετόπουλος, *Σπύρος Μαρκεζίνης, ο αστικός ριζοσπαστισμός*, Παπαζήσης, Νέα Κοινωνιολογία, 34 (2002): σελ. 111-31

Εισαγωγή

Ο Ελληνικός Συναγερμός ανέλαβε τα ηνία της χώρας μέσα σε μια εξαιρετικά δύσκολη περίοδο. Οι προγενέστερες μεταπολεμικές ελληνικές κυβερνήσεις είχαν ως βασικό στόχο μέσα από την χάραξη της οικονομικής τους πολιτικής, την αποκατάσταση των καταστροφών που προξένησε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (Β΄ΠΠ) και η τριπλή κατοχή της χώρας (από τις δυνάμεις του Άξονα). Η πρώτη μεταπολεμική Ελλάδα έπρεπε να αντιμετωπίσει ένα γενικευμένο οικονομικό και κοινωνικό χάος, μέσα σε συνθήκες έντονων πολιτικών παθών, που είχε συσσωρεύσει ο Εμφύλιος Πόλεμος (1946-49) και η απαξίωση του παραγωγικού ιστού της χώρας. Ένα μεγάλο τμήμα των έργων υποδομής της χώρας (λιμάνια, σιδηροδρομικό δίκτυο, οδικό δίκτυο) είχαν καταστραφεί από τις πολεμικές επιχειρήσεις, τα διαθέσιμα μεταφορικά μέσα ήταν ελάχιστα και τα δίκτυα ενέργειας, ύδρευσης και επικοινωνιών (όπου ήταν ενεργά) υπολειπόμενα. Το εμπόριο διεξαγόταν κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, ο δε αγροτικός πληθυσμός επιζούσε κυρίως μέσα από την αυτοκατανάλωση και (λίγο μεταγενέστερα) με την διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας του Οργανισμού Περίθαλψης και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών (UNRRA – United Nation Relief and Rehabilitation Administration).³

Αντίστοιχη χαοτική κατάσταση επικρατούσε στην δημόσια διοίκηση, η οποία αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στην κρισιμότητα των στιγμών. Η αποδιοργάνωση ήταν πλήρης και το κράτος δεν μπορούσε να ασκήσει τόσο τη νομισματική όσο και τη δημοσιονομική του πολιτική, στοιχεία κρισιμότητας για την ομαλή λειτουργία του. Σε αυτή την κρίσιμη χρονική στιγμή (1944) ζητήθηκε από δύο επιφανείς Έλληνες πανεπιστημιακούς οικονομολόγους, τον Κυριάκο Βαρβαρέσο και τον Ξενοφώντα Ζολώτα η υποβολή προτάσεων σχετικά με την ενδεικνυόμενη κατεύθυνση οικονομικής πολιτικής προκειμένου να επιτευχθεί η πολυπόθητη νομισματική σταθεροποίηση, η οποία αποτελούσε την ύψιστη προτεραιότητα (για την αντιμετώπιση του υπερπληθωρισμού). Οι εκθέσεις αυτές αποτέλεσαν τις πρώτες συγκροτημένες τοποθετήσεις στο θέμα της ελληνικής οικονομικής σταθεροποίησης.⁴

Η πρόταση Βαρβαρέσου απέρριπτε την στήριξη της νέας δραχμής (μέσα από την πολιτική της μη δυνατότητας μετατροπής της σε χρυσό) προκειμένου να αποτρέψει την ιδιαίτερα έντονη χρυσοφιλία που είχε αναπτυχθεί κατά την κατοχική περίοδο, για να κατευθύνει τους οικονομικούς πόρους σε παραγωγικές επενδύσεις και όχι σε στείρα αποθησαύριση. Ο Βαρβαρέσος πρότεινε ότι η αντιμετώπιση του υπερπληθωρισμού θα έπρεπε να γίνει στο επίπεδο της πραγματικής οικονομίας. Η βασική κατανάλωση θα καλυπτόταν μέσα από την διανομή αγαθών με δελτίο, σε ένα μικτό σύστημα όπου τόσο τα εισαγόμενα όσο και τα εγχώρια αγαθά θα διανέμονταν από το κράτος (μέσω του αντίστοιχου δημόσιου φορέα). Επιπρόσθετα με μια επιβολή φορολογίας στα εισαγόμενα αγαθά θα προέκυπταν έσοδα, σε μια αρχική προσπάθεια αποκατάστασης των φορολογικών εσόδων (κατά το προπολεμικό πρότυπο φορολόγησης).⁵

---

³ Mark Mazower, Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου, και Γιάννης Καστανάρας, *Μετά τον πόλεμο: η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, Νεότερη και σύγχρονη ιστορία / Αλεξάνδρεια (Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2003).

⁴ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ.54

⁵ Στο ίδιο, σελ. 55

Η ισοτιμία της νέας δραχμής θα προέκυπτε με βάση την νομισματική κυκλοφορία που θα οριζόταν στο 1/5 της προπολεμικής (η προπολεμική κυκλοφορία θεωρήθηκε ως αρχικά επαρκής). Επειδή οι διεθνείς τιμές είχαν ανέβει κατά 50% με το εθνικό εισόδημα να έχει μειωθεί άνω του 50% ο υπολογισμός θα γινόταν ως εξής. Αφού υπολογιζόταν η νομισματική κυκλοφορία κατά την απελευθέρωση θα διαιρούταν με την προπολεμική. Το αποτέλεσμα που θα προέκυπτε θα πολλαπλασιαζόταν με την προπολεμική αξία της λίρας και με αυτόν τον τρόπο θα προέκυπτε μία «αξιόπιστη» ισοτιμία της δραχμής.⁶

Η βιομηχανία κατά τον Βαρβαρέσο θα υποστηριζόταν από μία ανάλογη διαδικασία, όπου το κράτος θα προσέφερε τις εισαγόμενες πρώτες ύλες με αντιστάθμισμα την παροχή των τελικών βιομηχανικών προϊόντων, σε προσυμφωνημένες τιμές και μεταγενέστερη διανομή αυτών με το σύστημα του δελτίου. Ο απαραίτητος για τη βιομηχανική στήριξη τραπεζικός τομέας, θα χορηγούσε στη βιομηχανία πιστώσεις με φειδώ και υπό αυστηρό έλεγχο προς αποφυγή κερδοσκοπίας. Επίσης, το κράτος μέσα από την χορήγηση αδειών εισαγωγής, θα αναλάμβανε την συνολική διαχείριση των ιδιωτικών εισαγωγών με ταυτόχρονο έλεγχο τιμών των αγαθών στην ελεύθερη αγορά. Τα ποσοστά κέρδους, οι ανώτατες τιμές και λοιπά αναγκαία μέτρα, θα προσδιορίζονταν με αντίστοιχες διοικητικές αποφάσεις.⁷

Η έκθεση του Ζολώτα βρισκόταν ήταν διαμετρικά αντίθετη με την έκθεση του Βαρβαρέσου. Ο Ζολώτας αναγνώριζε την παρούσα όπως είχε διαμορφωθεί από τις συνθήκες κατάσταση και εισηγείτο την μη παρέμβαση στην οικονομία, προκειμένου να λειτουργήσουν οι κανόνες τις αγορές. Πρότεινε την κυκλοφορία της νέας δραχμής παράλληλα με την παλιά αποφεύγοντας να καθορίσει εκ των προτέρων την ισοτιμία, αφήνοντας την πραγματική αποτίμηση να γίνει από την αγορά. Η μόνη ισοτιμία που θα καθορίζονταν θα ήταν η της νέας δραχμής σε σχέση με τα ξένα νομίσματα με την τάση υπερτίμησης της δραχμής, ως εργαλείο εύκαιρης ανασχεσης του πληθωρισμού καθώς με αυτό τον τρόπο ενθαρρύνονταν οι εισαγωγές που πληρώνονταν από την ξένη βοήθεια.⁸

Εξαιρετικής σημασίας για τον Ζολώτα ήταν η κρατική εγγύηση ότι η νέα δραχμή θα είναι καλυμμένη σε συνάλλαγμα – χρυσό κατά 100% και μετατρέψιμη ελεύθερα στην αγορά προς μεταστροφή της δυσμενούς ψυχολογίας που σε συνδυασμό με άλλες κινήσεις θα θεμελίωνε μία οικονομικά ανοδική πορεία.⁹

Η πρώτη νομισματική μεταρρύθμιση τελικά έγινε στις 11 Νοεμβρίου 1944 από τον υπουργό της Κυβέρνησης Εθνικής Σωτηρίας Αλέξανδρο Σβώλο με την νέα δραχμή να έχει ισοτιμία 1/50 δισεκατομμύρια (σε σχέση με την παλιά). Η ισοτιμία της νέας δραχμής με τη στερλίνα ήταν 1 λίρα/600 δραχμές και η αντίστοιχη με το δολάριο 1 δολάριο/150 δραχμές. Με τη ρύθμιση αυτή εκμηδενίστηκαν οι έως τότε καταθέσεις και οι υποχρεώσεις του Δημοσίου, προκειμένου να συντελεστεί ένα νέο ξεκίνημα, που όμως άφησε στους Έλληνες πολίτες μια αίσθηση κρατικής αυθαιρεσίας. Ωστόσο, οι αναταραχές του Δεκεμβρίου του 1944 και η χρηματοδότηση του προϋπολογισμού με παροχή πιστώσεων από την ΤτΕ

---

⁶ Μιχάλης Μ Φαλιδόπουλος, *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα* (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010), σελ. 263

⁷ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 56

⁸ Στο ίδιο, σελ. 56

⁹ Μιχάλης Μ Φαλιδόπουλος, *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα* (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010), σελ. 265

οδήγησαν σε ισχυρές πληθωριστικές πιέσεις και σε αδυναμία του νέου νομίσματος να υποκαταστήσει τη χρυσή λίρα στις συναλλαγές.¹⁰

Στις 03 Ιουνίου του 1945 ο Βαρβαρέσος θα διοριστεί αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Βούλγαρη και θα προσπαθήσει να σταθεροποιήσει την οικονομία μέσα από μία σειρά από διαρθρωτικά μέτρα (απαγόρευση χρήσης χρυσού, υποτίμηση δραχμής, επιβολή διατίμησης σε βασικά αγαθά, αύξηση μισθών). Επίσης μέσα από τον αναγκαστικό νόμο ΑΝ. 362 (ΦΕΚ 138 Α') 04 Ιουνίου 1945 θα γίνει μία προσπάθεια της διαδικασίας ρύθμισης της ισοτιμίας της δραχμής (σε σχέση με τα υπόλοιπα νομίσματα και το χρυσό) (άρθρο 3) ενώ η αγορά χρυσού, χρυσών νομισμάτων και συναλλάγματος μεταβάλλεται πλέον σε μονοπώλιο που θα ασκείται αποκλειστικά από την ΤτΕ (άρθρο 5). Η πολιτική αυτή ήταν αποτελεσματική για δύο μόνο μήνες καθώς οι μετέπειτα εξαγγελίες του για νέες φορολογίες και απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων που προσλήφθηκαν για ανθρωπιστικούς λόγους κατά την Κατοχή οδήγησαν σε απεργίες και εξαφάνισαν τα εμπορεύματα από την αγορά.¹¹ Η προσπάθεια τελικά εγκαταλείφθηκε ο Βαρβαρέσος παραιτήθηκε από όλες τις δημόσιες θέσεις του και ακολούθησε μία νομισματική αναρχία που εκτίναξε το δείκτη κόστους ζωής από 15,5 (Σεπτέμβριος 1945) σε 100,3 (Ιανουάριος 1946) ενώ η αξία των μισθών καταποντίστηκε.¹²

Βρισκόμενη ενώπιον ανυπέρβλητων δυσκολιών και αδιεξόδων η ελληνική κυβέρνηση αναζήτησε βοήθεια στην Βρετανία. Τελικά τον Ιανουάριο του 1946 υπογράφηκε η Ελληνοβρετανική συμφωνία του Λονδίνου η οποία προέβλεπε την παροχή στην Ελλάδα οικονομικής βοήθειας ύψους 10 εκατομμυρίων στερλινών και η Ελλάδα συμφώνησε να προχωρήσει σε ριζική αναδιάρθρωση της δημοσιονομικής της διαχείρισης και στη δημιουργία μιας Επιτροπής η οποία θα αναλάμβανε τη διαχείριση της νομισματικής κυκλοφορίας.¹³ Η επιτροπή αυτή θα ονομαστεί ως Νομισματική Επιτροπή (Ν.Ε εφεξής) , η λειτουργία της θα θεσπιστεί από τον αναγκαστικό νόμο ΑΝ 1015 (ΦΕΚ 70 Α') 27 Φεβρουαρίου 1946, θα εδρεύει παρά την ΤτΕ και θα αποτελείται από τα εξής πέντε άτομα. Ο υπουργός Συντονισμού ως πρόεδρος της Ν.Ε, ο υπουργός των οικονομικών, ο Διοικητής της ΤτΕ, ένα μέλος βρετανικής υπηκοότητας και ένα ακόμη μέλος αμερικανικής υπηκοότητας άπαντα διορισμένα από το υπουργικό συμβούλιο. (άρθρο 1). Τα δύο μέλη που δεν ήταν Έλληνες υπήκοοι είχαν το δικαίωμα του βέτο.¹⁴

Η Ν.Ε πλέον, θα ρύθμιζε την έκδοση και την κυκλοφορία του χρήματος (καθώς η ΤτΕ ήταν δέσμια της ομόφωνης απόφασης της Ν.Ε για έκδοση οποιαδήποτε μορφής τραπεζικού γραμματίου).¹⁵ Τοιουτοτρόπως η χώρα εκχωρούσε τη νομισματική της πολιτική και τα αντίστοιχα νομισματικά εργαλεία (π.χ επιτόκια, καθορισμό ισοτιμιών) στους ξένους.¹⁶

---

¹⁰ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-2008: από τράπεζα του κράτους, εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας* (Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2014), σελ. 36

¹¹ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα* (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010), σελ. 269

¹² Στο ίδιο, σελ. 270

¹³ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-2008: από τράπεζα του κράτους, εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας* (Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2014), σελ. 37

¹⁴ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα* (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010), σελ. 270

¹⁵ Άρθρο 2 ΑΝ.1015/27-2-1946

¹⁶ Πάνος Β Καζάκος, *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Νεότερη και σύγχρονη ιστορία 1 (Αθήνα: Πατάκης, 2001), σελ. 75

Η δραχμή υποτιμήθηκε ξανά με την ισοτιμία να φθάνει στις 20.000 δραχμές / λίρα και στις 5.000 δραχμές / δολάριο, ενώ μετά τις εκλογές του Μαρτίου θα γίνει υπουργός οικονομικών ο Δ. Χέλμς που θα παραμείνει στη θέση αυτή μέχρι τις 06 Ιανουαρίου 1950. Ο οικονομικός στόχος που τέθηκε από την βρετανική πλευρά ήταν η τιθάσευση του πληθωρισμού και προσπάθησε να επιτευχθεί μέσα από την πώληση χρυσών λιρών και την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού. Δεν υπήρξε κάποια ιδιαίτερη πολιτική στο θέμα των τιμών, η οικονομία λειτούργησε πιο φιλελεύθερα, με αποτέλεσμα οι μισθοί να είναι κάτω του πληθωρισμού και να υπάρχουν έκτακτες εισφορές προς τους εργαζόμενους. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη δεν ασχολήθηκε με το οικονομικό ζήτημα αλλά μόνο με τον αλτρωτισμό και τον αντικομμουνισμό με αποτέλεσμα τον Φεβρουάριο του 1947 να έχουν εξαντληθεί τα αποθέματα σε χρυσό της ΤτΕ.¹⁷

Εκείνη τη χρονική στιγμή άρχισαν να γίνονται οι πρώτες προσπάθειες για την επαναφορά σε λειτουργία του τραπεζικού συστήματος προκειμένου να είναι δυνατή η χρηματοδότηση των διάφορων τομέων της οικονομίας (κυρίως της βιομηχανίας και του εμπορίου). Οι εμπορικές τράπεζες από την απελευθέρωση μέχρι το 1947 πρακτικά ήταν ανενεργές και τον ρόλο τους τον είχε υποκαταστήσει η ΤτΕ, η οποία είχε άμεσο τον έλεγχο των περιορισμένων πιστώσεων προς στη βιομηχανία και έμμεσα τον έλεγχο στο εισαγωγικό εμπόριο.¹⁸

Στις συνθήκες αυτές (όπου η δημόσια νομισματική μονάδα είναι αμφιβόλου αξιοπιστίας) το εναπομείναν βιομηχανικό και εμπορικό κεφάλαιο ανέλαβε να αυτοχρηματοδοτήσει τις δραστηριότητές του, συναλλασσόμενο στην νομισματική βάση της χρυσής λίρας που διακινούνταν στην ελεύθερη αγορά ή είχαν αποθησαυρίσει οι ιδιώτες εγκαινιάζοντας ένα παράλληλο εξωτραπεζικό σύστημα. Η ιδιωτική αποταμίευση είχε πλήρως μεταφερθεί σε δραστηριότητες εκτός του νόμιμου τραπεζικού συστήματος, το αξιόπιστο νόμισμα αναφοράς – συναλλαγών για αποθησαύριση ήταν η χρυσή λίρα, ενώ λόγω της υψηλής ζήτησης παρατηρούνταν και το φαινόμενο της παράνομης εισαγωγής χρυσών λιρών στην χώρα από άλλα κράτη.¹⁹

Συνεπώς, στα τέλη του 1946 η διάκριση ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική πίστη θα προσλάβει μία ακραία μορφή: η δημόσια πίστη ασκείται αποκλειστικά από την ΤτΕ και η ιδιωτική από ένα παράλληλο τραπεζικό σύστημα (έμποροι, βιομήχανοι, ιδιώτες), ενώ όλοι οι υπόλοιποι ενδιάμεσοι κρίκοι και λειτουργίες που παρεμβάλλονται ανάμεσα στα δύο αυτά δίκτυα αδρανοποιούνται. Το εξωτραπεζικό σύστημα θα προσφέρει συνήθως βραχυπρόθεσμες πιστώσεις με υψηλό επιτόκιο, ενώ οι εμπορικές τράπεζες δεν έχουν πρόσβαση σε πιστώσεις τις ΤτΕ (η οποία χρηματοδοτεί και τα λειτουργικά τους κόστη) για να μπορέσουν να χρηματοδοτήσουν τη βιομηχανία και το εμπόριο, τουλάχιστον με μεσοπρόθεσμης λήξης κεφάλαια και λογικά επιτόκια. Συνήθως η μη χρηματοδότηση παραγωγικών διαδικασιών δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις με παράλληλη αύξηση της αλόγιστης κερδοσκοπίας καθώς τα διατιθέμενα κεφάλαια μένουν αδρανοποιημένα ενώ προωθείται η αποθησαύριση σε «σκληρό» νόμισμα (στην προκειμένη περίπτωση χρυσές λίρες). Συνεπώς η βιομηχανική ανασυγκρότηση της χώρας

---

¹⁷ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα* (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010), σελ. 271–72

¹⁸ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 113

¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 118

(πλην ελαχίστων εξαιρέσεων) θα ήταν απολύτως δέσμια της δυνατότητας αυτοχρηματοδότησής της με ίδια κεφάλαια.²⁰

Επομένως συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως θεμελιώδη προβλήματα της ελληνικής οικονομίας για την περίοδο 1944-47, (πριν την άφιξη της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας) τα ακόλουθα στοιχεία:

- Νομισματική αστάθεια και διατήρηση της κατοχικής χρυσοφιλίας.
- Έλλειψη παραγωγικής χρηματοδότησης με παράλληλη υπολειτουργία του τραπεζικού τομέα.
- Απουσία παραγωγικού σχεδίου ανάταξης της χώρας (έλλειψη αποκατάστασης υποδομών και άνοδος της παραγωγής).
- Δυσκίνητη και κακοπληρωμένη δημόσια διοίκηση.
- Μη αποδοτικό και πολυδαίδαλο φορολογικό σύστημα.

Το 1947 θα είναι έτος που θα γίνει η αμερικανική παρέμβαση στην Ελλάδα με βάση το Δόγμα Τρούμαν και στην Ευρώπη γενικότερα με το Σχέδιο Μάρσαλ, κομίζοντας τις δικές τους αντιλήψεις για την οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας βασισμένες στις αντιλήψεις και στις κληρονομίες του New Deal.²¹ Το New Deal δεν ήταν μια ενιαία οικονομική σκέψη και πολιτική. Ξεκίνησε στη δεκαετία του 1930 από την ιδέα μιας ορθολογικά οργανωμένης οικονομίας με ρητορική που στρεφόταν εναντίον των μονοπωλίων και υπέρ του κρατικού σχεδιασμού αλλά στη συνέχεια κινήθηκε στην κατεύθυνση της αναγκαιότητας ρύθμισης της αγοράς μέσα από παρεμβάσεις της κυβέρνησης και των κρατικών θεσμών. Στη δεκαετία του 1940, όμως, ήδη κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η ιδέα του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους εγκαταλείφθηκε. Σύμφωνα με τη νέα θεώρηση του New Deal, και η οποία έμελλε να κυριαρχήσει στη μεταπολεμική περίοδο, στόχος της κυβέρνησης θα έπρεπε να ήταν να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη μέσα από την κατάλληλη δημοσιονομική πολιτική, η οποία θα στόχευε στην αύξηση της ζήτησης ενώ η κυβέρνηση μέσα από προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας θα ενίσχυε όσα τμήματα της κοινωνίας δεν μπορούσαν να «επωφεληθούν» από αυτήν την ανάπτυξη. Η κρατική πολιτική της κυβέρνησης δεν αποσκοπούσε πλέον στην οργάνωση ή τη ρύθμιση της αγοράς αλλά στην προώθηση της καπιταλιστικής ανάπτυξης και την επιδιόρθωση των κοινωνικών «αδυναμιών» της αγοράς.²²

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ προκειμένου να αποκτήσει μια όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα για την εσωτερική λειτουργία της Ελλάδας είχε αποστείλει στην Αθήνα από τον Ιανουάριο του 1947 μια επιτροπή με επικεφαλής τον δικηγόρο Πωλ Πόρτερ (Paul A. Porter). Η επιτροπή αυτή συνέταξε μία έκθεση (ημερομηνία υποβολής 17 Φεβ 1947) αρκετά αναλυτική η οποία περιέγραφε την πολιτικο-οικονομική κατάσταση της πολύπαθης χώρας και παράλληλα εισηγούνταν στην αμερικανική κυβέρνηση τον τρόπο χορήγησης και βέλτιστης αξιοποίησης και χρησιμοποίησης της οικονομικής βοήθειας προς αυτήν στη χώρα. Η γενική αρχή της συγκεκριμένης έκθεσης (Έκθεση Porter εφ-εξής)

²⁰ Στο ίδιο, σελ. 113–20

²¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*, 1η έκδ. (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 212

²² Πολυμέρης Βόγλης, 'Ο Paul Porter και η αμερικανική οικονομική αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)', *Μνήμων*, 2005, σελ. 290-91

ήταν ότι το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας θα έπρεπε να συνδυαστεί με βαθιές πολιτικές και δομικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε όλο το πολιτικοοικονομικό φάσμα. Πάνω απ' όλα όμως, το πρόγραμμα της αμερικανικής βοήθειας που θα συνέβαλλε στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας θα στηριζόταν κυρίως στην ανάπτυξη της βιομηχανίας, θεωρώντας ότι η βιομηχανική ανάπτυξη ήταν ο μοναδικός τρόπος για να ξεπεραστούν τα διαρθρωτικά προβλήματα της προπολεμικής δομής της ελληνικής οικονομίας.²³

Τελικά στις 20 Ιουνίου 1947 υπογράφηκε η συμφωνία μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ελλάδας για τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας. Η συμφωνία αυτή μαζί με τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας ύψους 300 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα προέβλεπε και τη συγκρότηση της Αμερικανικής Αποστολής Βοήθειας προς την Ελλάδα (AMAG - American Mission for Aid to Greece).²⁴

Η προπομπός της αποστολής της AMAG εγκαταστάθηκε περί τα τέλη Ιουνίου στην Αθήνα και η άφιξη της ολοκληρώθηκε τέσσερις μήνες αργότερα. Η δομή της AMAG διακρινόταν στο στρατιωτικό σκέλος (που η αμερικανική παρουσία ήταν συμβουλευτική) και στο πολιτικό σκέλος όπου οι διακρατικές συμφωνίες προέβλεπαν ειδικό καθεστώς λειτουργίας για την AMAG με εκτεταμένες αρμοδιότητες στη διαχείριση των οικονομικών υποθέσεων της χώρας.²⁵ Με βάση αυτές τις συμφωνίες και προκειμένου να υπάρχει έλεγχος επί της ελληνικής οικονομίας ιδρύθηκε η Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου (ΔΕΕ) με αποστολή τον έλεγχο της ροής στις εισαγωγές και τις εξαγωγές της χώρας. Αντίστοιχα ενισχύθηκαν οι αρμοδιότητες της Ν.Ε (πλήρης έλεγχος της έκδοσης χρήματος από πλευράς ΤτΕ και του εναπομείναντος τραπεζικού συστήματος) και τοποθετήθηκαν στελέχη της AMAG όπου κρίθηκε απαραίτητο. (ΟΛΠ, ΙΚΑ κλπ)

Παρά τις ελληνικές αντιρρήσεις το πρόγραμμα της οικονομικής βοήθειας, ανήλθε το 1947 στο ύψος των 300 εκατομμυρίων δολαρίων, και χωριζόταν επιμέρους σε στρατιωτικό και σε πολιτικό σκέλος. Το πρόγραμμα αναθεωρήθηκε δύο φορές (τον Σεπτέμβριο του 1947 και τον Μάρτιο του 1948) με αντίστοιχη μεταβίβαση πόρων από τον πολιτικό τομέα στο στρατιωτικό, προς ενίσχυση κυρίως των επιτακτικών αναγκών του στρατού, που αντιμαχόταν τον κομμουνιστικό κίνδυνο.²⁶ Η αμερικανική αποστολή συνέβαλε αποτελεσματικά στην άμεση σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας. Λόγω της δυνατότητας της αποστολής να ελέγχει πλήρως και συγκεντρωτικά την εκτέλεση του κρατικού προϋπολογισμού και να παρεμβαίνει παίρνοντας τις απαραίτητες αποφάσεις, επιτεύχθηκε το 1947-48 να υπάρχει ελάχιστη απόκλιση από τους αρχικούς δημοσιονομικούς και νομισματικούς στόχους που τηρήθηκαν με ελάχιστες αποκλίσεις. Παραδείγματος χάρη, ενώ η ελληνική κυβέρνηση είχε αρχικά σχεδιάσει ότι το έλλειμμα θα ανερχόταν σε 1.772 δισεκατομμύρια δραχμές η AMAG το περιορίσε στα 20 δισεκατομμύρια.²⁷ Παράλληλα επιδιώχθηκε η αύξηση της εισπραξιμότητας των φόρων μέσα από την αυστηροποίηση της νομοθεσίας. Η περαιτέρω αύξηση των εσόδων θα στηριζόταν σε έκτακτες εισφορές και άμεσους φόρους που επιβλήθηκαν στο σύνολο των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν στην χώρα καθώς και στην εκποίηση των αδιάθετων

---

²³ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 153

²⁴ Πολυμέρης Βόγλης, *Ο Paul Porter και η αμερικανική οικονομική αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)*, Μνήμων, 2005, σελ. 285

²⁵ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 164

²⁶ Στο ίδιο, σελ. 179

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 188

προμηθειών της UNRRA. Η επιτήρηση της ορθής εκτέλεσης γινόταν σε μηνιαία βάση (μέσα από ένα αξιόπιστο σύστημα ελέγχου της ροής των δαπανών) μέσα από τη διαχείριση (από την AMAG) του λογαριασμού της κυβέρνησεως στην ΤτΕ. Η γενική αρχή που θα έπρεπε να ισχύει ήταν η ισοσκελίση εσόδων – εξόδων σε μηνιαία βάση, για να μην υπάρξουν στο τέλος της χρονιάς αποκλίσεις.²⁸

Το εγχείρημα αυτό δεν ήταν καθόλου εύκολο στις συνθήκες που επικρατούσαν (αυξημένες αμυντικές δαπάνες, αναξιώπιστη νομισματική μονάδα, πληθωρισμός, ελλείψεις προϊόντων), αλλά η AMAG μέσα από την οργάνωση και τον προγραμματισμό, θα προσπαθήσει να συμπαρασύρει και την ελληνική κυβέρνηση σε ένα πειθαρχημένο πρόγραμμα συνετής οικονομικής πολιτικής. Η πίεση προς την κυβέρνηση για αυστηρή εκτέλεση του προϋπολογισμού τελικά έφερε αποτελέσματα και η εκτέλεσή του ήταν υποδειγματική δίχως να προκύψουν αποκλίσεις στις δαπάνες ενώ η ροή εσόδων ήταν η προβλεπόμενη.²⁹

Την δεδομένη χρονική στιγμή (τέλη 1947) είναι πλέον σε όλους εμφανές πως η δημοσιονομική διαχείριση της χώρας περιήλθε πλέον πλήρως στους ξένους εμπειρογνώμονες της AMAG. Ενδεικτικά αναφέρονται τα ονόματα των Eugene Clay (οικονομικός σύμβουλος του αρχηγού της αποστολής Dwight Griswold), Charles Coombs (διευθυντής του τμήματος δημοσίων οικονομικών), των οικονομολόγων John Corrock και Francis Lincoln. Όλα τα άτομα τα οποία είχαν επιλεγεί από τις ΗΠΑ για την επάνδρωση της AMAG, είχαν επιστημονικό υπόβαθρο και ήταν ήδη καταξιωμένα και έμπειρα στελέχη την αμερικανικής δημόσιας διοίκησης, ενώ διακατέχονταν και από την υψηλή αίσθηση της αποστολής τους στην προσπάθειά τους να μεταλαμπαδεύσουν τις γνώσεις τους στους Έλληνες συνεργάτες τους στην κυβέρνηση.³⁰

Ο οικονομικός έλεγχος της AMAG δεν περιορίστηκε μόνο στην αυστηρή δημοσιονομική διαχείριση αλλά επεκτάθηκε και στην χειραγώγηση των τραπεζικών πιστώσεων (προκειμένου να ελεγχθεί η ποσότητα του χρήματος που διοχετευόταν στην οικονομία) καθώς και σε θέματα ευρύτερης οικονομικής πολιτικής. Η πλειοψηφία των πιστώσεων (το 77%) θα κατευθύνονταν τελικά στην γεωργία μέσα από την Αγροτική Τράπεζα μέσα από χρήμα που εξέδιδε η ΤτΕ. Η συγκεκριμένη πολιτική δημιουργούσε πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία αλλά ήταν όμως εναρμονισμένη με τον αγροτικό χαρακτήρα της χώρας καθώς ο βιομηχανικός τομέας ήταν λιγότερο αποφασιστικής σημασίας.³¹

Αντίστοιχα η AMAG θα βοηθήσει για να επέλθει ισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών. Η αποστολή της AMAG εισήγαγε στην χώρα 320.000 τόνους από διάφορα αγαθά (τρόφιμα, εφόδια, εξοπλισμό) τα οποία πληρώθηκαν από αμερικανικούς πόρους για το ελληνικό πρόγραμμα βοήθειας. Τα προϊόντα αυτά πουλήθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση σε εμπόρους και από τα αποκτηθέντα χρήματα (σε δραχμές) δημιουργήθηκε το Ταμείο Αντικαταβολών το οποίο είχε σαν αποστολή τη χρηματοδότηση γεωργικών προγραμμάτων και λοιπών έργων ανασυγκρότησης που χρειαζόταν η χώρα.³² Αντίστοιχα στην ίδια φιλοσοφία το αμερικανικό σώμα US Corps of Engineers θα εκτελέσει μία σειρά

---

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 193

²⁹ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 193

³⁰ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle* (University of London, 2002), σελ. 52–54

³¹ Στο ίδιο, σελ. 91

³² Στο ίδιο, σελ. 84

από έργα υποδομής (λιμάνι Πειραιά, αποκατάσταση γεφυρών οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου) για την αποκατάσταση του δικτύου μεταφορών στην χώρα.

Το σύνολο των οικονομικών μέτρων που πάρθηκαν από την αρχική αμερικανική αποστολή (AMAG) πέτυχαν την άνοιξη του 1948 να υπάρξει μία ισορροπία στην οικονομία καθώς ο δείκτης τιμών του καταναλωτή είχε σταθεροποιηθεί και η τιμή της χρυσής λίρας, μετά την επανεισαγωγή της πολιτικής του χρυσού, είχε σταθεροποιηθεί στις 230 χιλιάδες δραχμές. Τότε δόθηκε η δυνατότητα της επιβολής μίας δεύτερης δέσμης δημοσιονομικών μέτρων (οι αυξήσεις στις τιμές των τσιγάρων ήταν 25% και στη τιμή του ψωμιού κατά 60%), με στόχευση την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Επίσης, υπήρξε και μία μικρή υποτίμηση της δραχμής (η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 10% απέναντι στο δολάριο και κατά 20% απέναντι στη στερλίνα).³³ Ο τελικός απολογισμός θα δείξει ότι σε σχέση με τις αρχικές προβλέψεις του προϋπολογισμού (έτους 1948-49) οι δαπάνες θα είναι κατά 11,22% αυξημένες (διαμορφώθηκαν από τα 3439 στα 3848 δισεκατομμύρια δραχμές) ενώ αντίστοιχα και τα έσοδα θα είναι κατά 12,61% αυξημένα (3102 έναντι 2734 δισεκατομμύρια δραχμές).³⁴

Σαν γενικό συμπέρασμα θα μπορούσαμε να εικάσουμε πως η AMAG μπορεί να μην έλυσε τα οικονομικά προβλήματα της χώρας έβαλε όμως τις βάσεις πάνω στις οποίες θα εφαρμοζόταν το σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα δημιουργώντας τις αναγκαίες συνθήκες (οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές) προκειμένου η Ελλάδα να μπορεί να συνεχίσει σε μία κοινή προσπάθεια με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη για την μεταπολεμική οικονομική ανόρθωση.³⁵

Το Σχέδιο Μάρσαλ ή Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανόρθωσης (European Recovery Program – ERP) όπως αλλιώς ονομάζεται, απέβλεπε στην αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων των χωρών της Ευρώπης στο σύνολό της και να εγκαθιδρύσει την ειρήνη και τη σταθερότητα προκειμένου οι ευρωπαϊκές οικονομίες να είναι σε θέση να λειτουργούν αποτελεσματικά και παραγωγικά προς δικό τους όφελος αλλά και προς όφελος των ΗΠΑ, μιας και στην ευρωπαϊκή ήπειρο διακυβευόνταν πολλά οικονομικά συμφέροντα των ΗΠΑ. Εξάλλου την δεδομένη χρονική στιγμή οι ΗΠΑ εμφανίζονταν ως πρότυπα στη Δυτική Ευρώπη όχι μόνο λόγω πλούτου αλλά και η αίσθηση ότι με το New Deal οι Αμερικανοί είχαν επιτύχει εκεί που τα ευρωπαϊκά κράτη παρουσίασαν μία παταγώδη αποτυχία.³⁶ Οι δύο συντονιστικοί φορείς οι οποίοι θα διαχειρίζονταν το πρόγραμμα θα ήταν η διοίκηση οικονομικής συνεργασίας (Economic Co-operation Administration - ECA) και ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (Organisation for European Economic Co-operation - OEEC).

Η Ελλάδα θα συμμετέχει στο ευρωπαϊκό αυτό πρόγραμμα οικονομικής ανόρθωσης μέσα από την συμφωνία που θα υπογράψει με τις ΗΠΑ στις 2 Ιουλίου 1948 οπότε και θα συμφωνήσει στην εγκατάσταση μίας αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα (ECA/Greece) στο πρότυπο της AMAG (της οποίας ήταν διάδοχος), στο πλαίσιο της εφαρμογής του

---

³³ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 237-38

³⁴ Στο ίδιο, σελ. 242

³⁵ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle* (University of London, 2002), σελ. 93

³⁶ Θανάσης Δ Σφήκας, *Το Σχέδιο Μάρσαλ: ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης* (Αθήνα: Πατάκης, 2011), σελ. 127

σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα.³⁷ Η Ελλάδα τη στιγμή που συμμετείχε στο συγκεκριμένο πρόγραμμα θα έπρεπε να υποβάλλει ένα τετραετές οικονομικό αναπτυξιακό σχέδιο το οποίο τελικά κατατέθηκε στον ΟΕΟΣ τον Νοέμβριο του 1948 με τους παρακάτω σκοπούς:

- (1) Την αποκατάσταση της νομισματικής ισορροπίας.
- (2) Την πλήρη αξιοποίηση των εθνικών πόρων.
- (3) Την καταπολέμηση της ανεργίας με ταυτόχρονη αύξηση του βιοτικού επιπέδου.
- (4) Τον μηδενισμό του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου πληρωμών.

Ο κορμός του αρχικού ελληνικού σχεδίου ήταν η ανάπτυξη της χρήσης των υδάτινων πόρων (παραγωγή ρεύματος) για την μείωση της εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τα εισαγόμενα καύσιμα καθώς και η ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής μέσα από την άρδευση, την απορροή υδάτων και τα αντιπλημμυρικά έργα. Η ECA υπολόγιζε το συνολικό κόστος στα 546 εκατομμύρια δολάρια με τα 203 εξ' αυτών να αποτελούν το κομμάτι της ελληνικής χρηματοδότησης σε βάθος τετραετίας (τα υπόλοιπα 343 εκατομμύρια θα ήταν η συμμετοχή των ΗΠΑ), γεγονός που αποδείχθηκε αδύνατο να υλοποιηθεί από τον ελληνικό προϋπολογισμό παρά τις αρχικές προσδοκίες.³⁸

Εν κατακλείδι εάν εξετάσουμε συνολικά το τετραετές πρόγραμμα (παρά τις τροποποιήσεις που επήλθαν κατά την διάρκειά του) η χώρα στο χρονικό διάστημα από την άφιξη της AMAG το 1947 μέχρι την ολοκλήρωση του προγράμματος της ECA το 1952, θα εισρεύσουν στην ελληνική οικονομία 1.051,5 εκατομμύρια δολάρια ενώ η στρατιωτική βοήθεια θα είναι (για το ίδιο χρονικό διάστημα) 521,9 εκατομμύρια δολάρια.³⁹

Τη δεδομένη όμως χρονική στιγμή (καλοκαίρι 1948) το κλιμάκιο της ECA/G έπρεπε να παραλάβει την σκυτάλη από το αποχωρούν κλιμάκιο της AMAG άμεσα με τις λιγότερες δυνατές οπισθοδρομήσεις σε μία χώρα που ο εμφύλιος κλιμακωνόταν και προκαλούσε επιπρόσθετα συνεχώς κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα. Με μία σειρά από οικονομικά μέτρα η ECA/G προσπάθησε να τιθασεύσει τόσο τον πληθωρισμό (μείωση της κυκλοφορίας του νομίσματος με παράλληλη πώληση χρυσών λιρών από την ΤτΕ προκειμένου να σταθεροποιηθεί η τιμή της χρυσής λίρας σε σχέση με τη δραχμή) όσο και την συγκράτηση των δαπανών, παρόλο που τα τελευταία δύο έτη ο δείκτης τιμών καταναλωτή είχε αυξηθεί κατά 60% σε μία προσπάθεια αντιπληθωριστικής πολιτικής, στοιχείο που προκαλούσε πολλές αντιδράσεις.⁴⁰ Τελικά το α' εξάμηνο του 1949 επιτεύχθηκε ο έλεγχος του πληθωρισμού και της σταθεροποίησης του δείκτη τιμών καταναλωτή. Το γεγονός αυτό διατηρήθηκε και το β' εξάμηνο και οφείλεται στην αύξηση των εισαγωγών και στην ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής. Παρόλο την σταθερότητα στους μισθούς την άσκηση περιοριστικής οικονομικής πολιτικής και τον περιορισμό των χρηματοδοτήσεων, τόσο η αγροτική παραγωγή όσο και η βιομηχανική είχαν σημαντική άνοδο, με αποτέλεσμα το Σεπτέμβριο του 1949 να φθάσει στο 90% του προπολεμικού επιπέδου.⁴¹

---

³⁷ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle* (University of London, 2002), σελ. 94–95

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 107

³⁹ Στο ίδιο, σελ. 372–73

⁴⁰ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 249

⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 261

Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα της ECA/G ωφέλησε και την εγχώρια βιομηχανία. Η έντονη δραστηριοποίηση της εγχώριας βιομηχανίας οφείλεται και στα βιομηχανικά δάνεια τα οποία συνάφθηκαν ανάμεσα σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και χορηγούνταν από τους οικονομικούς πόρους της βοήθειας με ενδιάμεσο μεσολαβητή τις ελληνικές τράπεζες (Εθνική Τράπεζα, Κτηματική). Για μικρά βιομηχανικά δάνεια (ποσά έως 100.000 δολάρια) η έγκριση δινόταν από υποεπιτροπές της Κεντρικής Επιτροπής Δανείων (Central Loan Committee) ενώ για μεγαλύτερα ποσά ζητούσαν η έγκριση των κεντρικών φορέων του σχεδίου Μάρσαλ. Οι επιχειρήσεις συμμετείχαν με ίδια κεφάλαια σε ποσοστό 25-30%, ενώ μεν εξετάζονταν αρχικά από βρετανική επιτροπή λογιστών η βιωσιμότητά τους, η αποπληρωμή δε των δανείων ήταν δωδεκαετής και υπήρχε και ρήτρα δολαρίου για προστασία από μελλοντική υποτίμηση της δραχμής.⁴²

Επιπροσθέτως το Σεπτέμβριο του 1949 οι κυβερνητικές δυνάμεις επικράτησαν οριστικά στον ελληνικό εμφύλιο, (έπειτα από σημαντική στρατιωτική βοήθεια εκ μέρους των ΗΠΑ και την ανάληψη της αρχιστρατηγίας από τον Αλέξανδρο Παπάγο), με παράλληλη σταθεροποίηση του φιλοδυτικού πολιτικού προσωπικού. Το γεγονός αυτό θα επέτρεπε πλέον στην χώρα να μειώσει τις στρατιωτικές της δαπάνες οι οποίες απορροφούσαν τον Ιούνιο του 1949⁴³ το 48% του κρατικού προϋπολογισμού και ήταν οι υψηλότερες στην Ευρώπη ως ποσοστό του ΑΕΠ.⁴⁴

Έτσι, με το τέλος του εμφυλίου η αμερικανική πρεσβεία σύνταξε ένα πρόγραμμα αποστρατικοποίησης με περικοπή των στρατιωτικών δαπανών προκειμένου να προωθηθεί το επενδυτικό πρόγραμμα και να αυξηθούν οι κοινωνικές δαπάνες και να ανακουφισθούν τα κατώτερα στρώματα του ελληνικού πληθυσμού. Τον Ιανουάριο του '50 ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα Henry F. Grady εισηγήθηκε στο υπηρεσιακό πρωθυπουργό Ιωάννη Θεοτόκη για το τελικό πρόγραμμα των στρατιωτικών περικοπών οι οποίες θα περιλάμβαναν την μείωση του στρατού ξηράς κατά 60% και των γενικά των ενόπλων δυνάμεων κατά 50%.⁴⁵

Ωστόσο, το προτεινόμενο πρόγραμμα της αποστρατικοποίησης δεν βρήκε ανταπόκριση τόσο στους ελληνικούς πολιτικούς κύκλους καθώς εισηγούνταν αντιδημοφιλή μέτρα (απώλεια επιδομάτων, αύξηση της ανεργίας με την απόλυση του αποστρατευόμενου προσωπικού) ενώ υπήρχε και η επικείμενη εκλογική αναμέτρηση του Μαρτίου. Οι Έλληνες πολιτικοί προτιμούσαν το έλλειμα του προϋπολογισμού να καλυφθεί από αύξηση της αμερικανικής βοήθειας παρά από την περικοπή στρατιωτικών δαπανών και προνομίων.⁴⁶ Εξίσου αντιδημοφιλές ήταν το πρόγραμμα αυτό και στους στρατιωτικούς κύκλους αν και το ΓΕΣ υιοθέτησε την πρόταση ότι η δύναμη ειρηνικής περιόδου του στρατού να έφθανε τους 80.000 άνδρες στις αρχές του 1951. Το πρώτο βήμα θα ήταν η μείωση σε 114.000 άνδρες τον Ιούνιο του 1950. Η τελική απόφαση θα λαμβάνονταν από την κυβέρνηση που θα προέκυπτε από τις εκλογές του Μαρτίου.⁴⁷ Μέχρι να εγκαταλειφθεί μερικούς μήνες αργότερα το πρόγραμμα αποστρατικοποίησης της χώρας θα επιτευχθεί η μείωση του ελληνικού στρατού κατά 30% σε προσωπικό (το οποίο

⁴² Στο ίδιο, σελ. 296–97 .

⁴³ Μέχρι τον προϋπολογισμό του 1955 το οικονομικό έτος δεν ταυτιζόταν με το ημερολογιακό. Ένα οικονομικό έτος ξεκινούσε την 1η Ιουλίου και τελείωνε στις 30 Ιουνίου.

⁴⁴ Πάνος Β Καζάκος, *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Νεότερη και σύγχρονη ιστορία 1 (Αθήνα: Πατάκης, 2001), σελ. 136

⁴⁵ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 319

⁴⁶ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle*, σελ. 161

⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 161–62

συνετέλεσε στην γενικότερη μείωση των αμυντικών δαπανών). Όμως ο πόλεμος που θα ξεσπάσει στην Κορέα (Ιούνιος 1950) θα δημιουργήσει νέα δεδομένα για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και θα αναγκάσει την αμερικανική κυβέρνηση να ξοδέψει μεγάλα ποσά σε στρατιωτικά προγράμματα. Στην περίπτωση της Ελλάδος τα προγράμματα αυτά θα αφορούν κυρίως επανεξοπλισμό με σύγχρονα υλικά (για την αντικατάσταση του απηρχαιωμένου υλικού) καθώς η χώρα διέθετε ήδη μία σημαντική στρατιωτική δύναμη.⁴⁸

Εν τέλει, η αμερικανική πλευρά αντιλαμβανόταν πλήρως πως το έτος 1949-50 θα ήταν πολύ κρίσιμο για την ελληνική ανασυγκρότηση καθώς θα έπρεπε να υποστηριχθεί το πρόγραμμα επενδύσεων ενώ παράλληλα θα άρχιζε η μείωση των διατιθέμενων πόρων του Σχεδίου Μάρσαλ. Στο αρχικό σχέδιο υλοποίησης (του τετραετούς προγράμματος της ελληνικής κυβέρνησης 1948-52) προβλέπονταν η προώθηση της εισαγωγής κεφαλαιουχικού εξοπλισμού σε σχέση με τις εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών. Ταυτόχρονα με χρήση των οικονομικών πόρων του ταμείου αντικαταβολών και των κεφαλαίων που θα προέκυπταν από την εσωτερική αποταμίευση, θα κατασκευάζονταν έργα και δίκτυα υποδομής δημιουργώντας ταυτόχρονα χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας. Η χρηματοδότηση των νέων βιομηχανικών και ενεργειακών έργων θα γινόταν από πόρους των επόμενων ετών.⁴⁹

Το πρόγραμμα που η ελληνική κυβέρνηση κατέθεσε στον ΟΕΟΣ για το οικονομικό έτος 1949-50 υπήρχε αίτηση άμεσης οικονομικής βοήθειας ύψους 198,1 εκατομμυρίων δολαρίων. Το συμβούλιο του ΟΕΟΣ κατένειμε στην χώρα (αρχικά) το ποσό των 170 εκατομμυρίων δολαρίων. Στη χώρα δόθηκε τελικά άμεση βοήθεια ύψους 156,3 και έμμεση 107,3 εκατομμυρίων δολαρίων οπότε η συνολική βοήθεια από την ECA θα ανέλθει στα 263,6 εκατομμύρια δολάρια. Με δεδομένο ότι για την Ελλάδα από το αμερικανικό Κογκρέσο είχε εγκριθεί η κατανομή βοήθειας ύψους 3,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, το ποσό που θα έπρεπε να συνεισφέρει η χώρα ανερχόταν στα 274,6 εκατομμύρια δολάρια στοιχείο που δεν ήταν αρεστό στην ελληνική κυβέρνηση.⁵⁰

Παράλληλα με το επενδυτικό πρόγραμμα στις αρχές του 1950 καταρτίστηκε από την αμερικανική και ένα πρόγραμμα νομισματικής σταθεροποίησης το οποίο προέβλεπε αρκετά οικονομικά μέτρα (βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα) και μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στην δημοσιονομική εξυγίανση. Το σημαντικότερο από όλα ήταν η χάραξη και η εφαρμογή ενός νέου μακρόπνοου οικονομικού σχεδίου σχετικά με το νόμισμα και την νομισματική πολιτική. Μέσα από την χάραξη μιας υγιούς οικονομικής πολιτικής από την ελληνική πλευρά θα ήταν πιο εύκολη η μελλοντική αποδέσμευση των ΗΠΑ από την περαιτέρω παροχή οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα.⁵¹

Η υλοποίηση της νομισματικής πολιτικής ήδη ξεκινήσει από τον Σεπτέμβριο του 1949 καθώς η δραχμή είχε υποτιμηθεί κατά 30% έναντι της στερλίνας και κατά 50% έναντι του δολαρίου γεγονός το οποίο έκανε αναγκαίο την λήψη κάποιων αντιδημοφιλών οικονομικών μέτρων όπως το «πάγωμα» των μισθών σε μία προσπάθεια συγκράτησης του πληθωρισμού. Ταυτόχρονα θεσμοθετήθηκε η επιδότηση των ιδιωτικών εισαγωγικών επιχειρήσεων (για να συγκρατηθούν ονομαστικά οι τιμές) στο βαθμό που να καλύπτεται το δραχμικό έλλειμμα που δημιούργησε η υποτίμηση στις εισαγωγικές επιχειρήσεις. Το ποσό

⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 163

⁴⁹ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ.325

⁵⁰ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle*, σελ.164

⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 166

αυτό καλύφθηκε μερικώς από την ολική κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων. Ο σημαντικότερος οικονομικός στόχος ήταν η διατήρηση της ισοτιμίας της χρυσής λίρας και η στήριξη (μέσα και από την ΤτΕ) της ισοτιμίας των 15.000 δραχμών προς ένα αμερικανικό δολάριο. Τα μέτρα αυτά είχαν προσωρινή επιτυχία καθώς από τα μέσα του 1950 ο δείκτης κόστους διαβίωσης άρχισε να αυξάνει παρόλο που ο πληθωρισμός κινήθηκε σε χαμηλά πλαίσια.⁵²

Η κυβέρνηση Πλαστήρα που σχηματίστηκε τον Απρίλιο του 1950 είχε σαν οικονομική στόχευση την εξισορρόπηση του προϋπολογισμού μέσα από την διατήρηση της μισθοδοσίας στα ίδια επίπεδα χωρίς καμία αύξηση (τουλάχιστον για μία αρχική περίοδο 3 μηνών) γεγονός το οποίο προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τα εργατικά συνδικάτα. Τελικά το καλοκαίρι του 1950 θα ενδώσει και (ύστερα από έγκριση και της ECA) και θα αυξήσει το μισθό του ανειδίκευτου εργάτη από 14.400 δρχ σε 18.000 ανά ημέρα και της εργάτριας από 10.300 σε 14.000δρχ. Όσοι εργάτες ήταν σε καθεστώς συλλογικών συμβάσεων έλαβαν αυξήσεις 10-30% ενώ ποσοστό 30% αύξηση έλαβαν και οι δημόσιοι υπάλληλοι παρόλο που η ΑΔΕΔΥ απαιτούσε αύξηση 60-65% καθώς το κόστος ζωής είχε ανέβει κατά 60-65% από την τελευταία τους αύξηση το Σεπτέμβρη του 1947.⁵³ Η αύξηση της μισθοδοσίας κατά 30-35% (οι μισθοί είχαν αυξηθεί και το καλοκαίρι του 1949 κατά 30%) προκάλεσε την αύξηση της κατανάλωσης εγχώριων αγαθών καθώς και του τομέα των κατασκευών ο οποίος στη συνέχεια συμπარέσυρε προς τα πάνω και τον βιομηχανικό τομέα δημιουργώντας ανησυχία (στην αμερικανική πλευρά) για την τυχόν αναζωπύρωση πληθωριστικών πιέσεων.⁵⁴

Ο απολογισμός του προϋπολογισμού του 1949-50 θα εμφανίσει πολλά θετικά στοιχεία καθώς θα υπάρχει μία συγκράτηση των κρατικών δαπανών σε σχέση με τις προβλέψεις (έξοδα 3.945 δισεκατομμύρια δραχμές έναντι αρχικής πρόβλεψης 5.506 δισεκατομμυρίων) ενώ το έλλειμα του προϋπολογισμού θα συγκρατηθεί στα 736 δισεκατομμύρια δραχμές (από τα 1.930 δισεκατομμύρια δραχμές της αρχικής πρόβλεψης). Αντιστοίχως η υστέρηση στα έσοδα θα είναι μικρή σε σχέση με την προβλεπόμενη (3.569 δισεκατομμύρια δραχμές έναντι πρόβλεψης 3.700 δισεκατομμυρίων).⁵⁵

Το καλοκαίρι του 1950 θα ξεσπάσει ο πόλεμος στην Κορέα και θα είναι καθοριστικός για την πανευρωπαϊκή εξέλιξη του σχεδίου Μάρσαλ καθώς οι πολεμικές ανάγκες θα αναγκάσουν τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους σε ανασχεδιασμό των επιμέρους οικονομικών προγραμμάτων ανάπτυξης. Οι αλλαγές που επέφερε αυτός ο ανασχεδιασμός είχαν συνέπειες κυρίως στις άλλες χώρες του σχεδίου Μάρσαλ οι οποίες θα έπρεπε να περιορίσουν την περαιτέρω ανάπτυξη τους και να αντιμετωπίσουν την αύξηση του πληθωρισμού. Στην Ελλάδα δεν προκλήθηκαν μεγάλες αλλαγές καθώς το πρόβλημα ήταν η αδυναμία απορρόφησης των διατιθέμενων κονδυλίων και όχι τόσο το ύψος αυτών.⁵⁶ Επίσης στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθούν οι διαφωνίες που είχαν προκύψει ανάμεσα το κλιμάκιο της ECA στην Ελλάδα (ECA/G) και στο αντίστοιχο της

---

⁵² Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 350-51

⁵³ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle*, σελ. 183

⁵⁴ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 352-3

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 353

⁵⁶ Apostolos Vetsopoulos, *The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle*, σελ. 206

Ουάσιγκτον (ECA/W). Οι περισσότεροι από τους οικονομολόγους της ECA/G όπως οι Eugene Clay και Helene Granby υποστήριζαν πως η Ελλάδα χρειαζόταν ένα μεγάλο ποσό βοήθειας ενώ προωθούσαν αναπτυξιακά σχέδια χωρίς να λαμβάνουν υπόψιν τα απαραίτητα οικονομικά μέτρα για την συγκράτηση του πληθωρισμού. Οι εμπειρογνώμονες της ECA/G υποστήριζαν τα ελληνικά αιτήματα οικονομικής βοήθειας που είχαν υποβληθεί στον ΟΕΟΣ καθώς φοβόντουσαν πως οι περικοπές των σχεδιασμένων προγραμμάτων ανασυγκρότησης θα περιόριζαν τις θέσεις εργασίας τους στην Ελλάδα.⁵⁷

Εν τέλει το ελληνικό πρόγραμμα της αμερικανικής βοήθειας του 1950-51, θα παρουσιάζει μείωση κεφαλαίων κατά 25% σε σχέση με του προηγούμενου έτους (1949-50). Με την ανακοίνωση της περικοπής η ελληνική κυβέρνηση δημοσιοποίησε την επιστολή της ECA/G ως προς αυτήν. Η ECA/G επικαλούταν ως αιτία της περικοπής την ελληνική αναποτελεσματικότητα στην υλοποίηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων και την μη απορρόφηση από ελληνικής πλευράς των διατιθέμενων κονδυλίων των ετών 1949-50.⁵⁸

Λίγο αργότερα τον Φεβρουάριο του 1951 σε κοινή ανακοίνωση της ECA/G και της ελληνικής κυβέρνησης παρουσιάζεται ένα γενικό πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας. Η πιο αναλυτική εξειδίκευση ανά οικονομικό τομέα θα γινόταν σε μεταγενέστερο χρόνο εντός του έτους. Το συνολικό πρόγραμμα αποτελούταν από τέσσερα στάδια και προέβλεπε τα παρακάτω βήματα:

(1) Πρώτο Στάδιο: Γενίκευση του δελτίου διανομής στο σύνολο του πληθυσμού με απώτερο σκοπό τη σταθεροποίηση των τιμών των βασικών ειδών διατροφής και ένδυσης.

(2) Δεύτερο Στάδιο: Κατάργηση της πολιτικής του χρυσού και διαμόρφωση της τιμής της χρυσής λίρας από την ελεύθερη αγορά.

(3) Τρίτο Στάδιο: Υποτίμηση της δραχμής σε σχέση με τα ξένα νομίσματα προς αποκατάσταση των σχετικών τιμών των παραγωγικών συντελεστών και των εμπορευμάτων.

(4) Τέταρτο Στάδιο: Κατάργηση του δελτίου διανομής και απελευθέρωση της αγοράς από περιορισμούς.

Τον Μάιο του 1951 άρχισε τελικά να διευρύνεται η χρήση του δελτίου διανομής σε αγαθά και τρόφιμα. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται σε πλημμελή εκπλήρωση των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την ομαλή ροή αγαθών στο σύστημα διανομής. Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του δελτίου τυχόν κενά που παρουσιάζονταν στην διανομή – χορήγηση αγαθών καλύπτονταν από έκτακτες εισαγωγές. Για τα υπόλοιπα εγχώρια αγαθά έγινε προσπάθεια να συγκρατηθούν οι τιμές κυρίως με τη σχετική μείωση των ρυθμιζόμενων τιμών, των τιμών ασφαλείας των αγροτικών προϊόντων ή όσων υπόκεινται σε κάποιας μορφής διατίμηση. Τα μέτρα αυτά σε συνδυασμό με το δελτίο αναμένονταν να συμπαρασύρουν προς τα κάτω και τα αγαθά της ελεύθερης αγοράς.⁵⁹

Παράλληλα στα εισαγόμενα προϊόντα επιβλήθηκε φορολόγηση (φόρος επί της χρήσης συναλλάγματος) με βάση τον οποίο τα εισαγόμενα προϊόντα εντάχθηκαν σε

---

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 212

⁵⁸ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 362–65

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 372–73

τέσσερις κατηγορίες, με διαφοροποιημένο φόρο από 0% μέχρι 100%. Αυτό ερχόταν σε αντίθεση με τη διεθνή εμπορική συμφωνία της GATT⁶⁰ που είχε ήδη υπογράψει η χώρα. Γι' αυτό η ECA/G επεδίωξε να πάρει έγκριση από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για τη χρήση του μέτρου. Ο διαφορετική αντιμετώπιση της εγχώριας παραγωγής σε σχέση με τα προϊόντα εισαγωγής πέρα από το (προφανές) παραγωγικό όφελος για την χώρα και την ύπαιθρο, βοήθησε στην διατήρηση του πληθωρισμού το έτος 1951 σχεδόν σε μηδενικό επίπεδο όπως είχε συμβεί και το 1949.⁶¹

Η επόμενη κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα εφάρμοσε την αυστηρή νομοθεσία που είχε θεσπιστεί. Ευτύχησε να έχει υπουργό Συντονισμού τον Γεώργιο Καρτάλη ο οποίος με ευλαβική ακρίβεια εφάρμοσε τη νομοθεσία (κάνοντας μία πιο προσεκτική διαχείριση), ενώ είχε επιπλέον να αντιμετωπίσει και τις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες (το 45% επί του συνόλου των εξόδων του προϋπολογισμού). Οι αμυντικές δαπάνες του 1951 ανήλθαν σε 3.011 δισεκατομμύρια δραχμές σε σχέση με τα 2.582 δισεκατομμύρια που απαιτήθηκαν το 1950 παρουσιάζοντας αύξηση 16,6%.⁶²

Ο Γ. Καρτάλης πίστευε πως ασκώντας μια περιοριστική πολιτική θα κατάφερνε να περιορίσει το έλλειμα του προϋπολογισμού. Το οικονομικό πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας της κυβέρνησης Πλαστήρα καθώς και οι διάφορες προοπτικές ανάπτυξης που είχε (τη δεδομένη χρονική στιγμή) η ελληνική οικονομία έγιναν αντικείμενο ευρύτερου δημόσιου σχολιασμού και θα αναλυθούν σε ιδιαίτερο κεφάλαιο καθώς ήταν καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή οικονομική πολιτική και την νομισματική αναπροσαρμογή που έγινε τον Απρίλιο του 1953 από τον Σπύρο Μαρκεζίνη ως Υπουργό Συντονισμού.

---

⁶⁰ Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade) Η Ελλάδα επικύρωσε τη Συμφωνία τον Φεβρουάριο του '50 και εισήγαγε το νέο σύστημα σε 498 από τα 1.700 προϊόντα που αποτελούσαν το ελληνικό δασμολόγιο. [Σταθάκης (2004) σελ. 337]

⁶¹ Γεώργιος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σελ. 373

⁶² Στο ίδιο, σελ. 376

Κεφάλαιο Πρώτο

Αναπτυξιακά Διλήμματα και το Πρόγραμμα Σταθεροποίησης του 1952

1.1 Γενικά

Η Ελλάδα τη δεδομένη χρονική στιγμή (1951) έδειχνε να ξεπερνάει την οικονομική καχεξία που είχαν επιφέρει σε αυτήν οι προγενέστερες εξωτερικές και εσωτερικές συγκρούσεις. Η κυβέρνηση Πλαστήρα βλέποντας το προσχεδιασμένο τετραετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης να αποτυγχάνει, ζήτησε από τον Κυριάκο Βαρβαρέσο (ο οποίος εκείνη τη στιγμή εργαζόταν ως οικονομικός σύμβουλος στην Παγκόσμια Τράπεζα στην Ουάσιγκτον, έχοντας πλέον οριστικά αποσυρθεί από την πολιτική σκηνή) να συντάξει μία έκθεση για το οικονομικό πρόβλημα της χώρας. Η έκθεση αυτή υποβλήθηκε τελικά στις 5 Ιανουαρίου του 1952.

1.2 Η Έκθεση Βαρβαρέσου

Ο Βαρβαρέσος ύστερα από πολύμηνη εξέταση της ελληνικής οικονομίας κατέληξε σε τρία βασικά συμπεράσματα:

Πρώτον, πως η νομισματική σταθερότητα είναι άκρως απαραίτητη προϋπόθεση όχι μόνο για την εξυγίανση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης της χώρας, αλλά και για την βελτίωση της θέσης των οικονομικά ασθενών. Η νομισματική αστάθεια είναι ο μεγαλύτερος εχθρός των λαϊκών τάξεων διότι δεν οδηγεί στη βελτίωση της θέσης τους, αλλά στην εξαθλίωση. Επ' αυτού πρότεινε να μη λαμβάνονται υπόψιν οι γνώμες εκείνων που εισηγούνται ότι η χώρα είναι δυνατό να προοδεύσει με ασταθές νόμισμα.⁶³

Δεύτερον, συμπέρασμα του συντάκτη, είναι η αδυναμία των ελληνικών διοικητικών μηχανισμών να λάβουν τα στοιχειώδη μέτρα για την αντιμετώπιση των τρεχουσών οικονομικών δυσχερειών και να εφαρμόσουν ένα μακροχρόνιο οικονομικό πρόγραμμα. Ο Βαρβαρέσος εισηγήθηκε την ριζική αναδιοργάνωσή της διοικητικής μηχανής με ικανά και χρηστά στελέχη.⁶⁴

Το τρίτο και τελευταίο βασικό συμπέρασμά του ήταν πως η οικονομική κατάσταση της χώρας δεν ήταν δυνατό να βελτιωθεί με βραχυπρόθεσμα οικονομικά μέτρα ολίγων μηνών, αλλά απαιτείτο σοβαρή πολυετής προσπάθεια η οποία θα έπρεπε να έχει συνοχή, σύστημα και συνέπεια. Επιπλέον, σύμφωνα με την άποψή του, η εφαρμογή ακόμα και του καλύτερου οικονομικού προγράμματος θα αποτύγχανε, εφόσον το οικονομικό πρόγραμμα ανάταξης δεν υιοθετούταν από έναν ευρύτερο υπερκομματικό κύκλο. Αυτό θα υλοποιούταν μέσα από την επίτευξη μιας συμβιβαστικής συμφωνίας (ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση) επί της εκτελέσεως ενός κοινού μακρόπνοου οικονομικού προγράμματος.⁶⁵

---

⁶³ Κυριάκος Βαρβαρέσος, *Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος* (Αθήναι, 1952), σελ. 6

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 7

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 7

Ο Βαρβαρέσος στην έκθεσή του διαπνέεται από απαισιοδοξία, καθώς ισχυρίζεται πως η Ελλάδα λόγω του άγονου εδάφους της θα παραμείνει φτωχή χώρα καθώς δεν υπάρχουν οι συνθήκες βιομηχανικής ανάπτυξης (κεφάλαια, εξοπλισμός, εργατική ειδίκευση, οργάνωση, αγορές) που θα βελτίωναν συντόμως το εθνικό εισόδημα. Αναφέρεται στις ευρείες καταστροφές που προκάλεσαν οι πολεμικές συγκρούσεις αλλά αναγνωρίζει τη σημασία της δωρεάν —οικονομικής βοήθειας που έλαβε η χώρα μεταπολεμικώς από τις ΗΠΑ, η οποία ισοδυναμεί (με αναγωγή σε ποσά της εποχής) με το διπλάσιο ποσό του συνόλου των δανείων που είχε συνάψει η χώρα τα τελευταία 100 χρόνια.⁶⁶

Η οικονομική κατάσταση όμως εξακολουθούσε να είναι ανησυχητική και η εμπιστοσύνη στο μέλλον της χώρας δεν είχε αποκατασταθεί. Οι λόγοι για αυτό μπορούν να εντοπιστούν στα παρακάτω:

- Η εξάρτηση από την αμερικανική βοήθεια.
- Η νομισματική αστάθεια.
- Το προβληματικό ισοζύγιο των εξωτερικών λογαριασμών.
- Η πλημμελής λειτουργία της διοικητικής μηχανής.
- Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο σε σημαντικό τμήματος του πληθυσμού.

Η έκθεση αναλύει ενδελεχώς κάθε έναν από τους παραπάνω παράγοντες σε γλώσσα απλή και κατανοητή από κάποιον που δεν έχει εξειδικευμένες οικονομικές γνώσεις όπως ο συντάκτης της, ενώ προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις.⁶⁷ Ο Βαρβαρέσος, στον επίλογο της έκθεσης του εκθειάζει για μια ακόμη φορά την σημασία της αμερικανικής βοήθειας στην χώρα και καταλήγει λέγοντας πως οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζει η χώρα δεν οφείλονται σε ανεπάρκεια υλικών μέσων (καθώς βρίσκονται σε σχέση με το παρελθόν βρίσκονταν σε αφθονία) αλλά σε συνήθειες και νοοτροπίες που αποκτήθηκαν κατά την Κατοχή και διατηρήθηκαν και μεταπολεμικώς (χρυσοφιλία, απόκρυψη προϊόντων, κλπ). Οι συνήθειες αυτές εμφανίζουν την Ελλάδα σαν μία χώρα όπου συνδυάζονται η απληστία και η αδιαφορία για τις ανάγκες του συνόλου αφενός και ο φόβος και η απαισιοδοξία για το μέλλον της χώρας αφετέρου.⁶⁸

1.3 Η άποψη Ζολώτα

Ο Ζολώτας αφού μελέτησε την έκθεση Βαρβαρέσου προέβη, σε μία μακροσκελή δημόσια ομιλία την 22 Φεβρουαρίου 1952 στην Ελληνική Εταιρία Οικονομικών Επιστημών (της οποίας και ήταν πρόεδρος), σε σχολιασμό της έκθεσης Βαρβαρέσου. Ξεκινώντας την ομιλία του ο επιφανής οικονομολόγος διευκρίνισε πως η έκθεση παρουσιάζει τα παρακάτω τέσσερα προσόντα:

Πρώτον, ότι εξετάζει τα οικονομικά θέματα σε αλληλεξάρτηση και αλληλοσυσχέτιση μεταξύ τους και όχι αποσπασματικά και ασύνδετα.⁶⁹ Δεύτερον, θέτει ριζικά τα διάφορα ζητήματα και τα εξετάζει κατά βάθος και πλάτος χωρίς να περιορίζεται

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 12

⁶⁷ Ανδρέας Κακριδής, *Greek economists and the quest for development: 1944-1967* (Panteion University of Social and Political Sciences, 2009), σελ. 189–96

⁶⁸ Κυριάκος Βαρβαρέσος, *Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος* (Αθήναι, 1952), σελ. 260

⁶⁹ Αυτό είχε εξαιρετική σπουδαιότητα και θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερος καθώς η εξέταση των ζητημάτων και οι αντίστοιχες διδόμενες λύσεις ασχούν από την παραγνώριση της σχέσης του μέρους ως προς το σύνολο.

σε επιφανειακές και ασύνδετες λύσεις αλλά τα προτεινόμενα μέτρα είναι προϊόν λελογισμένης σκέψεως και ζυγίσματος.

Τρίτον, πως ελήφθη υπόψιν η ελληνική πραγματικότητα και δεν προτάθηκαν λύσεις οι οποίες θα ήταν κατάλληλες για άλλες χώρες με διαφορετικές οικονομικές συνθήκες, διαφορετική διοικητική οργάνωση και διαφορετική ψυχολογία.

Τέταρτον, διατυπώνει ειλικρινώς τις σκέψεις του συγγραφέα προς όλες τις κατευθύνσεις χωρίς περιστροφές και συγκαλύψεις.⁷⁰

Ο ομιλητής διευκρίνισε από την αρχή πως ο σχολιασμός του θα κατευθυνόταν μόνο ως προς το δεύτερο μέρος της έκθεσης Βαρβαρέσου (την οικονομική ανάπτυξη), την οποία και θεωρεί ως ζωτικότητας σημασίας παράμετρο για την χώρα και όχι προς το πρώτο (οικονομική σταθερότητα). Η οικονομική ανάπτυξη (κατά Ζολώτα) είναι κυρίως ζήτημα μεγέθους και κατανομής επενδύσεων. Η κριτική του απέναντι στις θέσεις Βαρβαρέσου επικεντρώθηκε στα ακόλουθα σημεία:

- Οι γνώμες της έκθεσης βρίσκονται σε αντίθεση με το επίσημο πρόγραμμα ανάπτυξης της ελληνικής κυβερνήσεως, το οποίο ήταν αντικείμενο εξονυχιστικής συζήτησης, έχει υιοθετηθεί από τα μεγάλα κόμματα, τον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) την Διοίκηση Οικονομικής Συνεργασίας και έχει γίνει κοινή συνείδηση του ελληνικού λαού.⁷¹

- Δεν επικρίνονται οι αστοχίες και παραλείψεις των μεταπολεμικών οικονομικών προγραμμάτων βοήθειας και κατανομής των εσωτερικών πόρων για την επίτευξη υγιούς και ταχείας οικονομικής ανάπτυξης. Αντί αυτού απλώς χαρακτηρίζονται ως φιλόδοξα παραγνωρίζοντας τη σημασία της οικονομικής αξιολόγησης.

- Οι προτάσεις της έκθεσης για την διάθεση 30 εκατομμυρίων δολαρίων για κεφαλαιουχικά αγαθά για το έτος 1952-53, έρχονται σε αντίθεση με την πραγματικότητα καθώς την τελευταία διετία οι επενδύσεις σε κεφαλαιουχικά αγαθά είχαν ετησίως μέσο όρο 88 εκατομμύρια δολάρια. Επίσης ο περιορισμός των κεφαλαίων που προτείνει η έκθεση αποτελούν ουσιαστικά ματαίωση του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης. Ο Ζολώτας διατυπώνει το ερώτημα πως αν δεν εκτελεστούν τα μεγάλα παραγωγικά έργα (που είναι στη βάση της οικονομικής αναπτύξεως) με την ευκαιρία της δωρεάν βοήθειας πότε και με ποια κεφάλαια αυτά θα εκτελεστούν; Πως εγκαταλείποντας τα μεγάλα παραγωγικά έργα (σαν αποτέλεσμα του περιορισμού των διατιθέμενων κεφαλαίων) θα απασχοληθεί ο πλεονάζων πληθυσμός και θα αυξηθεί το εθνικό εισόδημα και μαζί το βιοτικό επίπεδο των λαϊκών τάξεων;⁷²

- Η έκθεση Βαρβαρέσου αρνείται ότι υπάρχει πλεονάζων γεωργικός πληθυσμός στην χώρα ο οποίος θα μπορούσε να απορροφηθεί από την βιομηχανία. Παράλληλα θεωρεί αντιοικονομική την περαιτέρω βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας, τείνοντας στον αποκλεισμό κάθε νεότερης βιομηχανίας με εξαίρεση την οικοδομική βιομηχανία (με απώτερο σκοπό την περαιτέρω βελτίωση των κατοικιών). Όμως δεν λαμβάνεται υπόψιν ότι τόσο στις ελεύθερες δημοκρατίες όσο και στις υπό κομμουνιστικό

---

⁷⁰ Ξενοφών Ζολώτας, *Το πρόβλημα αναπτύξεως της Ελληνικής Οικονομίας* (Αθήναι: Παπαζήσης, 1952), σελ. 3

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 4

⁷² Στο ίδιο, σελ. 7-8

καθεστώς χώρες, οι οικιστικές επενδύσεις τέθηκαν κάτω υπό αυστηρότατη επιτήρηση και σε τελευταία προτεραιότητα υλοποίησης.⁷³

- Επιπροσθέτως εντός της εκθέσεως δεν γίνεται καμία πρόβλεψη μείωσης των εισαγωγών (προς εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου) η οποία δύναται να προέλθει από την ενεργειακή και βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας. Οι υπολογισμοί ακόμα για την τρέχουσα πενταετία γίνονται με τα σημερινά δεδομένα σαν να μην πρόκειται να συντελεστεί τίποτα εντός αυτής από πλευράς βιομηχανικής ανάπτυξης. Ολόκληρο το βάρος της ισοζύγισης των εξωτερικών πληρωμών στην προσεχή πενταετία στηρίζεται στην αύξηση των εξαγωγών των γεωργικών προϊόντων, το οποίο θα επιτευχθεί διά της ποιοτικής βελτιώσεως των εξαγωγικών προϊόντων και της μείωσης του κόστους παραγωγής τους. Πως όμως αυτό θα γίνει δυνατό καθώς η γεωργία ήδη βαρύνεται από υπερπληθυσμό ο οποίος θα αυξηθεί και άλλο στο μέλλον από την ταχεία αύξηση του;⁷⁴

- Επίσης δεν λαμβάνεται υπόψιν η ριζική μεταβολή των όρων του εμπορίου οι οποίοι δεν είναι σίγουρο ότι θα είναι μεταπολεμικώς προς όφελος των ελληνικών γεωργικών προϊόντων. Γενικώς, θα υπάρχει όξυνση του ανταγωνισμού, ενώ προϊόντα που στήριζαν προπολεμικά τις ελληνικές εξαγωγές (π.χ καπνά ανατολικού τύπου) δεν πρόκειται να αυξηθούν οι τιμές τους λόγω ύπαρξης πλέον στην διεθνή αγορά ανταγωνιστικότερων προϊόντων (π.χ καπνά τύπου Virginia).

- Το ισοζύγιο πληρωμών που καταρτίζει η έκθεση είναι αποτύπωμα του προπολεμικού ισοζυγίου της χώρας. Αγνοεί κάθε ουσιώδη οικονομική ανάπτυξη, μεταβολή της οικονομικής διάρθρωσης και αλλοίωσης που επιφέρει το μεταπολεμικό διεθνές εμπόριο. Το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας μετά από μια πενταετία θα έχει διαφορετική μορφή από αυτήν του προπολεμικού.⁷⁵

Ο Ξενοφών Ζολώτας καταλήγει στην ομιλία του πως αυτό που μας λείπει δεν είναι το πρόγραμμα, αλλά η οργάνωση και η θέληση για την εκτέλεση του, ενώ κλείνοντας την ομιλία του εισηγείται τα ακόλουθα:

Πρώτον, να οργανωθούν οι δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμοί οι οποίοι είναι φορείς της ανασυγκροτήσεως προς προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Είναι θέμα καθαρά οργανωτικό, το οποίο στο παρελθόν προσέκρουσε στην αδυναμία των φορέων να πραγματοποιήσουν το υφιστάμενο πρόγραμμα.

Δεύτερον, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θα πρέπει να πάνψουν να είναι διστακτικές ή να προβαίνουν σε μη παραγωγικές επενδύσεις ή φυγάδευση κεφαλαίων. Από την άλλη πλευρά το κράτος οφείλει να λάβει μέτρα οικονομικής σταθερότητας, βεβαιότητας και εμπιστοσύνης εγκαταλείποντας τα αλλοπρόσλλα οικονομικά και δημοσιονομικά μέτρα τα οποία στο παρελθόν προκάλεσαν αστάθεια, δυσπιστία και αποθάρρυνση.

Τρίτον, χρειάζεται η θέληση της κυβέρνησης και η λαϊκή στήριξη για την ορθή κατανομή πόρων ανάμεσα στην κατανάλωση και στην παραγωγή. Πρέπει να σταματήσει η υπερκατανάλωση σε σχέση με τους περιορισμένους διατιθέμενους πόρους για να εξοικονομηθούν πόροι για την ανασυγκρότηση. Πρέπει οι προμήθειες για καταναλωτικά αγαθά από το εξωτερικό να τεθούν κάτω από αυστηρό έλεγχο.

---

⁷³ Ξενοφών Ζολώτας, *Το πρόβλημα ανάπτυξεως της Ελληνικής Οικονομίας* (Αθήναι: Παπαζήσης, 1952), σελ. 15

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 24

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 25

Τέλος, θα έπρεπε να έχει ήδη γίνει κοινή συνείδηση η επιτακτικότητα της ταχείας ανάπτυξης της χώρας, η οποία θα μας έσωζε από ενδεχόμενη λιμοκτονία, όταν κάποτε η αμερικανική βοήθεια διακοπτόταν. Επίσης, ενώ ο πληθυσμός στην χώρα αυξανόταν κατά 80.000 άτομα ετησίως, δεν εισέρχονταν στην παραγωγική διαδικασία τα ανάλογα άτομα λόγω ελλείψεως ευκαιριών απασχόλησης (δεν δημιουργούνται θέσεις εργασίας). Αντίστοιχα η αμερικανική βοήθεια θα συνεχιζόταν μέχρι να επιτευχθεί ο σκοπός της ο οποίος είναι να ορθοποδήσει η ελληνική οικονομία, δηλαδή να εξασφαλιστεί η αυτοσυντήρηση και η διατήρηση ενός ανεκτού βιοτικού επιπέδου. Ο Ζολώτας θεωρεί πως εάν η αμερικανική πλευρά διαπιστώσει πως τηρούνται τα προαναφερθέντα θα βοηθήσουν περαιτέρω και επαρκώς τη χώρα στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τους.⁷⁶

1.4 Το πρόγραμμα σταθεροποίησης του Γεωργίου Καρτάλη

Το 1952 παρατηρείται το γεγονός να εκφράζονται δύο διαφορετικές γνώμες από επιφανείς Έλληνες οικονομολόγους σχετικά με τη σχεδίαση του αναπτυξιακού προγράμματος της Ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή η κυβέρνηση Πλαστήρα εφάρμοζε ένα σταθεροποιητικό οικονομικό πρόγραμμα το οποίο είχε επιμεληθεί ο Υπουργός Συντονισμού Γ. Καρτάλης.

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία για να είναι επιτυχής μια υποτίμηση του εθνικού νομίσματος θα πρέπει αφενός μεν το ισοζύγιο πληρωμών να εξισορροπείται μέσω αυτής, ενώ το έλλειμα του δημοσίου (αν υπάρχει) θα πρέπει να μην επιδρά πληθωριστικά στην οικονομία, δυναμιτίζοντας τόσο την εσωτερική όσο και την εξωτερική ισορροπία της. Ο Γεώργιος Καρτάλης συγκαταλέγεται δικαιωματικά στους πρωτεργάτες της επιτυχίας της νομισματικής σταθεροποίησης του 1953 καθώς εάν είχε αποτύχει το οικονομικό πρόγραμμά του αυτή δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί, γεγονός το οποίο παραδέχεται και ο ίδιος ο Μαρκεζίνης.⁷⁷

Ο Καρτάλης ήταν ένας άνθρωπος κοσμοπολίτης, με ιδιαίτερη οικονομική μόρφωση που αντιλαμβανόταν τα διεθνή τεκταινόμενα και το πως αυτά θα επηρέαζαν την χώρα. Ήταν διανοητής που επεδίωκε την κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς, ενώ ταυτόχρονα ήταν αλλεργικός απέναντι στη λαϊκίστικη συνθηματολογία δείχνοντας οικονομικό ρεαλισμό καθώς έλεγε πως «πριν από την δικαιότερη κατανομή του πλούτου θα πρέπει να φροντίζουμε πως ο πλούτος αυτός μπορεί να παραχθεί και να αυξηθεί»⁷⁸.

Η προαναφερθείσα έκφραση δείχνει άτομο με πλήρως στοιχειοθετημένη οικονομική άποψη, γεγονός το οποίο είναι εξαιρετικά σπάνιο (διαχρονικώς) για το ελληνικό πολιτικό προσωπικό, ιδιαίτερα για εκείνο που προέρχεται από το χώρο του κέντρου και της αριστεράς. Φυσικά, το σκληρό σταθεροποιητικό πρόγραμμα που χτύπησε συμφέροντα και πόνεσε τους πολλούς είχε ανησυχήσει σφόδρα τον Πλαστήρα ο οποίος πιστεύοντας στη μόρφωση και στις ικανότητες του Καρτάλη, τού είχε αφήσει πλήρη ελευθερία στην άσκηση των καθηκόντων του. Αλλά συχνά πυκνά τού μουρμούριζε:

---

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 26

⁷⁷ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Γεώργιος Καρτάλης: Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*, τ. 7, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, ΙΙΙ (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015), σελ. 105

⁷⁸ Νίκος Νικολάου, *‘Ο αριστοκράτης πολιτικός που σταθεροποίησε την οικονομία | Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ’*, ημερομηνία πρόσβασης 2 Απρίλιος 2017, <http://www.kathimerini.gr/306205/article/epikairothta/ellada/o-aristokratis-politikos-poy-staferopoihse-thn-oikonomia>.

«Γιώργο δεν θα βρούμε ούτε την ψήφο μας στις εκλογές». Απτόητος όμως ο Καρτάλης, που ήταν ο πρώτος και ίσως ο μοναδικός πολιτικός που αδιαφορούσε παντελώς για το πολιτικό κόστος, του απαντούσε: «Στρατηγέ μου, ό,τι χάσουμε εμείς σε ψήφους θα το κερδίσει ο τόπος σε πρόοδο».⁷⁹

Ο Καρτάλης θα αναλάβει ως Υπουργός Συντονισμού της κυβέρνησης Πλαστήρα από 27/10/1951 έως 11/10/1952. Δεν ήταν η πρώτη φορά που αναλάμβανε κάποιο κυβερνητικό αξίωμα καθώς είχε μια βραχύβια παραμονή στο Υπουργείο Οικονομικών (από 15/04/1950 μέχρι 18/08/1950) αποκτώντας μια αρχική άμεση αντίληψη της κατάστασης των δημόσιων οικονομικών και έχοντας διαμορφώσει μία συγκεκριμένη άποψη για τις αναγκαίες παρεμβάσεις που απαιτούνταν για την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας.⁸⁰

Ο Καρτάλης τόνιζε ότι ο σκοπός της οικονομικής εξυγίανσης είναι «να τεθούν τα στερεά θεμέλια για την πλήρη αξιοποίηση τόσο των ελληνικών πόρων όσο και της απαραίτητης εξωτερικής οικονομικής βοήθειας». Η οικονομική πολιτική του στηριζόταν πάνω στα ακόλουθα στοιχεία.

- Εφαρμογή των ενδεικνυόμενων μέτρων για την ταχύτερη, αβίαστη, και άνευ δεσμευτικών ή περιοριστικών παρεμβολών του κράτους λειτουργία των οικονομικών νόμων.
- Αύξηση των εσόδων του δημοσίου μέσα από την φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων.
- Η μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών.
- Η εκμετάλλευση της αμερικανικής βοήθειας με τον πιο επωφελή για τη χώρα τρόπο.

Ο Καρτάλης, επεδίωξε την εισαγωγή ενός ενιαίου φόρου εισοδήματος καθώς παρουσιαζόταν το φαινόμενο η άμεση φορολογία του 1951-52 να αποδίδει σε σταθερές τιμές το ίδιο ποσό με αυτό που συνείσφερε το 1938-39. Επίσης, μία από τις πρώτες του προτεραιότητες ήταν η περιστολή των κρατικών δαπανών. Αυτό δεν ήταν εύκολο να υλοποιηθεί λόγω των ανελαστικών στρατιωτικών δαπανών, του κόστους αποκατάστασης των 700.000 προσφύγων του εμφυλίου και της επιδότησης (μέσα από τον προϋπολογισμό) των τιμών των γεωργικών προϊόντων. Επίσης είχε να αντιμετωπίσει το θέμα του κόστους της μισθοδοσίας των δημοσίων υπαλλήλων που το 1950 ανέρχονταν αριθμητικά σε 76.581 άτομα έναντι 53.379 το 1938.⁸¹

Ο Καρτάλης κατάφερε να δραστηριοποιήσει τους δημοσίους υπαλλήλους αφού τους προσέφερε νέο βελτιωμένο μισθολόγιο,⁸² ενώ περιόρισε τη διαφθορά στους εφοριακούς με παράλληλη αύξηση των φορολογικών εισπράξεων. Η καταπολέμηση του πληθωρισμού θα γινόταν μέσα από την υιοθέτηση συνθηκών ελεύθερου και πλήρους ανταγωνισμού (που θεωρούσε ότι ως τότε δεν υπήρχε στη χώρα) ενώ υπήρχαν τάσεις κερδοσκοπίας στα διάφορα αποθέματα. Οι έλεγχοι τιμών (ως μέτρο ελέγχου του

---

⁷⁹ Στο ίδιο.

⁸⁰ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Πολιτική οικονομία και Έλληνες Διανοούμενοι* (Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999), σελ. 192

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 194–96

⁸² Ο Καρτάλης ήθελε οι μισθοί να είναι σε θέση να εξασφαλίζουν ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης.

τιμάρηθου) θεωρούνταν ένα προσωρινό μέτρο το οποίο στο μέλλον θα καταργούταν. Στην προσπάθεια αυτή θα χρειαζόταν και την βοήθεια και των επιχειρηματιών.⁸³

Η γνώμη του Καρτάλη για τους επιχειρηματίες ήταν αρνητική (την οποία μοιραζόταν και με τον μετέπειτα Υπουργού Συντονισμού Μαρκεζίνη) καθώς δανείζονταν κεφάλαια χωρίς να τους ενοχλεί η σκέψη για το αν θα είναι σε θέση να τα επιστρέψουν. Οι μεγάλες επιχειρήσεις αποθησαύρισαν τα κέρδη και προσπαθούσαν να λειτουργούν με νέα δάνεια, αποθεματοποιώντας εμπορεύματα και ελπίζοντας παράλληλα σε νέα υποτίμηση της δραχμής. Το γεγονός αυτό θα τους επέτρεψε να επιστρέψουν μικρότερο κεφάλαιο από τα αρχικά δανεισθέντα (σε σταθερές τιμές) ενώ η αποθεματοποίηση θα τους απέφερε υπερκέρδη άκοπα. Αυτή η αλλαγή στη νοοτροπία θα μπορούσε να επιτευχθεί αν η κυβέρνηση δεν υπέκυπτε σε διάφορους εκβιασμούς και αιτήματα αλλά μέσα από την τριμερή συνεργασία επιχειρηματιών, εργαζομένων και κυβέρνησης θα επιδιωκόταν η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.⁸⁴

Στο θέμα των αμυντικών δαπανών (το 45% των εξόδων του προϋπολογισμού) επιχείρησε έναν ευφυή ελιγμό. Απαίτησε οι βασικές επενδύσεις εκτάκτου χαρακτήρα καθώς και οι στρατιωτικές δαπάνες να καλύπτονται από ξένη βοήθεια, λόγω της συγκεκριμένης μεταπολεμικής συγκυρίας, ενώ πρότεινε τη διάκριση ανάμεσα σε «εσωτερικές» και «διεθνείς» αμυντικές δαπάνες. Οι εγχώριες (εσωτερικές) αμυντικές δαπάνες θα καλύπτονταν εξ' ολοκλήρου από την Ελλάδα ενώ οι λοιπές από τα αμερικανικά κεφάλαια.⁸⁵

Ο Καρτάλης ισχυριζόταν πως η ασκούμενη οικονομική πολιτική ήταν μια πολιτική κατά του πληθωρισμού αλλά όχι αποπληθωριστική. Η κυβέρνηση Πλαστήρα περιόριζε τις δαπάνες και το έλλειμα του προϋπολογισμού χωρίς προκαταλήψεις είτε απέναντι σε μισθούς είτε κατά των δημοσίων έργων. Οι μειώσεις δεν γίνονταν οριζόντια αλλά αντίθετα με μέτρο και πρόγραμμα. Βέβαια, η πολιτική αυτή είναι μια αντιδημοφιλής πολιτική προκαλούσε διαμαρτυρίες και έθιγε συνήθειες και συμφέροντα που εκμεταλλευόνταν τον πληθωρισμό για αποθεματοποιήσεις και κερδοσκοπία.⁸⁶

Το πλάνο που κατάρτισε ο Καρτάλης για την έξοδο της χώρας από την κρίση ήταν ολοκληρωμένο και λεπτομερές. Είχε σαν αρχή τη μείωση του ελλείματος του ισοζυγίου πληρωμών, την καταπολέμηση της κερδοσκοπίας και την διενέργεια επενδύσεων. Για να επιτευχθεί αυτό θα έπρεπε να ισοσκελιστεί τόσο ο κυβερνητικός προϋπολογισμός όσο και οι προϋπολογισμοί των πάσης φύσεως κρατικών διαχειρίσεων. Επίσης έπρεπε να συγκρατηθεί η πιστωτική επέκταση του τραπεζικού τομέα και να κατευθυνθεί αποκλειστικά σε παραγωγικές επενδύσεις. Τέλος θα έπρεπε να ελεγχθεί η άνοδος των τιμών και να κερδηθεί η ψυχολογική μάχη του πληθωρισμού.⁸⁷ Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα της περιοριστικής οικονομικής πολιτικής του Γ. Καρτάλη ήταν εντυπωσιακά, καθώς το έλλειμα του προϋπολογισμού περιορίστηκε από 1,8

---

⁸³ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Πολιτική οικονομία και Έλληνες Διανοούμενοι* (Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999) σελ. 196–197

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 197

⁸⁵ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Γεώργιος Καρτάλης: Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*, τ. 7, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, ΙΙΙ (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015), σελ.16

⁸⁶ Στο ίδιο, σελ.113

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 114

δισεκατομμύρια δραχμές τον Δεκέμβριο του 1951 σε 1 δισεκατομμύριο δραχμές τον Αύγουστο του 1952, μέσα σε διάστημα 8 μηνών.⁸⁸

Είναι προφανές το δύσκολο περιβάλλον στο οποίο έπρεπε να κινηθεί ο Γ. Καρτάλης, ενώ παράλληλα είχε να αντιμετωπίσει πολιτικά τις εντονότερες επιθέσεις της αντιπολίτευσης. Ο Καρτάλης χαρακτηριζόταν από τους Αμερικανούς αξιωματούχους ως συνεπής πολιτικός και τον είχαν ξεχωρίσει, καθώς προσπαθούσε να συνεργαστεί με τον ξένο παράγοντα σε μία προσπάθεια ισότιμη, με αμφίδρομη επικοινωνία και όχι από την θέση του επαίτη. Η αμερικανική πλευρά είχε ενδιαφερθεί για τις απόψεις του σχετικά με μία νομισματική μεταρρύθμιση στην χώρα. Ο Καρτάλης θεωρούσε πως μόνο μία κυβέρνηση με ευρεία πλειοψηφία θα μπορούσε να κάνει μία τέτοια τολμηρή και αντιδημοφιλή κίνηση τασσόμενος με τον τρόπο του στη διεξαγωγή των επικείμενων εκλογών με το πλειοψηφικό σύστημα που σαφώς συνέφερε τον Ελληνικό Συναγερμό του Στρατάρχη Παπάγου, και όχι τον Πλαστήρα.⁸⁹ Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να επισημάνουμε πως η περίοδος αυτή έθεσε τα θεμέλια της οικονομικής ανόδου καθώς είναι αμφίβολο εάν θα μπορούσε να ακολουθήσει η ανάπτυξη, μετά το 1953, χωρίς την ανασυγκρότηση την οποία επέβλεψαν αυτές οι κυβερνήσεις.⁹⁰

1.5 Ο απολογισμός του έτους 1952

Η κυβέρνηση Πλαστήρα δεν κατόρθωσε να διατηρηθεί στην εξουσία (έλλειψη ενότητας, μικρή σχετικά πλειοψηφία, αντιδημοτική οικονομική πολιτική) οδηγώντας την χώρα σε εκλογές, αφού προηγουμένως ψήφισε εκλογικό νόμο που θα δημιουργούσε κυβέρνηση ευρείας πλειοψηφίας. Παρόλο που η ισοσκέλιση του προϋπολογισμού (σύμφωνα με την αγόρευση του Καρτάλη στην Βουλή στις 20 Αυγούστου 1952) ήταν (θεωρητικός) στερεώς «θεμελιωμένη»⁹¹ στην πράξη (όπως θα αναλυθεί παρακάτω) αυτό δεν επαληθεύτηκε.

Η κυβέρνηση Πλαστήρα ολοκλήρωσε το έργο της στις 11 Οκτωβρίου παραδίδοντας στην υπηρεσιακή κυβέρνηση Κιουσόπουλου (το Υπουργείο Συντονισμού ανέλαβε προσωρινά ο Ξενοφών Ζολώτας) η οποία διεξήγαγε τις εκλογές στις 16 Νοεμβρίου 1952. Ο νικητής των εκλογών Στρατάρχης Παπάγος ορκίστηκε πρωθυπουργός στις 19 Νοεμβρίου 1952 και σχημάτισε άμεσα την κυβέρνησή του. Παρόλο που δεν υπήρξε ακυβερνησία και η εκλογική διαδικασία ολοκληρώθηκε σύντομα, διαπιστώνουμε πως επί ένα τρίμηνο δεν υπήρχε πολιτική ηγεσία να παρακολουθεί τις οικονομικές εξελίξεις και να χαράσσει την οικονομική κυβερνητική πολιτική. Επίσης η έρευνα στις οικονομικές εφημερίδες της εποχής (*Ναυτεμπορική*, *Ημερησία*) έδειξε ότι η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση δεν προέβη μέχρι τις αρχές του 1953 σε κάποια σημαντική οικονομική κίνηση.

Την 2 Ιανουαρίου 1953 η εφημερίδα *Ναυτεμπορική* (κατά την πάγια τακτική της) θα εκδώσει μία μακροσκελή και ιδιαίτερα αναλυτική ανασκόπηση για το προηγούμενο

⁸⁸ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Πολιτική οικονομία και Έλληνες Διανοούμενοι* (Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999), σελ. 199

⁸⁹ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Γεώργιος Καρτάλης: Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*, τ. 7, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, III (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015), σελ. 117–18

⁹⁰ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*, 1η έκδ. (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 249

⁹¹ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Γεώργιος Καρτάλης: Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*, τ. 7, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, III (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015), σελ. 59

έτος.⁹² Παράλληλα θα πρέπει να τονιστεί πως εκείνη την εποχή η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος – ΕΣΥΕ δεν είχε την οργάνωση και τη μορφή που έχει σήμερα [θα αναδιοργανωθεί και επανδρωθεί με προσωπικό και μέσα το 1953 σύμφωνα με το ΝΔ. 2516 (ΦΕΚ 217 Α') 19 Αυγούστου 1953] και ήταν επίπονη η εύρεση και επεξεργασία των διάφορων διάσπαρτων οικονομικών δεδομένων.⁹³

Ενδεικτικά ανά οικονομικό τομέα παρουσιάστηκαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

(1) **Εθνικό Εισόδημα:** Το εθνικό εισόδημα σε σχέση με το 1951 αυξήθηκε (προσωρινά στοιχεία) κατά 1,5 % σε σχέση με το 1951 και διαμορφώθηκε στα 31.881 δισεκατομμύρια δραχμές (έναντι 31.420 του 1951). Η τιμή αυτή διαμορφώθηκε από την αύξηση στην γεωργία και την κτηνοτροφία κατά 2,2%, από την αύξηση του εμπορίου κατά 0,6%, των ενοικίων κατά 4% και από διάφορες υπηρεσίες κατά 7,3%. Αντίθετη επίδραση είχε η μείωση της βιομηχανίας (-4,2%), οι μεταφορές (-2,2%) και η πίστη (-3,6%).

(2) **Δημόσια Οικονομικά:** Το έλλειμμα των 700 δισεκατομμυρίων δραχμών του 1951-52 προστέθηκε στα προηγούμενα ακάλυπτα ελλείμματα των προϋπολογισμών 1947-1951 για να καλυφθεί από τις δεσμευμένες δραχμές της αμερικανικής βοήθειας. Ο κατατεθείς προϋπολογισμός χρήσης 1952-53 προέβλεπε έλλειμμα 399 δισεκατομμυρίων δραχμών και προβλεπόταν να καλυφθεί από επιστροφές χρημάτων και αδιάθετες πιστώσεις. Τα τακτικά έσοδα του 1952-53 σε σχέση με εκείνα του 1951-52 εμφανίζονται αυξημένα κατά 427,3 δισεκατομμύρια δραχμές. (αύξηση 8,1%) ενώ το γενικό σύνολο (τακτικά και έκτακτα) εμφανίζεται αύξηση 11,32%.

(3) **Νόμισμα – Τιμές:** Το 1952 υπήρξε χρονιά που προσπάθησε να συγκρατηθεί η νομισματική κυκλοφορία σε χαμηλά όρια για να επιτευχθεί η οικονομική εξυγίανση της οικονομίας και η απαλλαγή από πληθωριστικές πιέσεις. Αυτό επιδιώχθηκε μέσα από τον περιορισμό των πιστώσεων, την μείωση των δαπανών ανασυγκροτήσεως και την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να συγκρατηθεί η κυκλοφορία των τραπεζογραμμάτων κάτω από τα 2.198 δισεκατομμύρια (Δεκέμβρης 1951) μέχρι το Σεπτέμβρη του 1952 (2.246 δισεκατομμύρια) και στην συνέχεια να μειωθεί (στα 2.223 δισεκατομμύρια) την 30 Νοεμβρίου. Ο τιμάρριθμος λιανικής από 417,5 (Δεκέμβρης 1951) ανέβηκε στα 432,4 τον Απρίλιο και τον Νοέμβρη έφθασε τα 435. Ο μέσος τιμάρριθμος του 11μήνου είναι κατά 3,3% υψηλότερος του μέσου του 1951. Αντίθετα ο τιμάρριθμος χονδρικής μειώθηκε ελάχιστα. Σε ιδιωτικά χέρια βρίσκονταν 13 εκατομμύρια λίρες είτε σε αποθησαύριση ή σε εξωτραπεζικά δάνεια. (λόγω της λειτουργίας παράλληλου υψηλότοκου τραπεζικού συστήματος).

(4) **Διανομές:** Το σύστημα των διανομών παρόλο που επεκτάθηκε και σε άλλα είδη δεν καταδείχθηκε η συμβολή του στη συγκράτηση του κόστους ζωής και τη νομισματική σταθερότητα λόγω μικρού αριθμού διανεμόμενων ειδών και της έλλειψης του κατάλληλου μηχανισμού, ενώ δημιουργήθηκαν και ζημιές λόγω πλημμελούς διαχείρισης και αχρηστεύσεως μεγάλων ποσοτήτων από τα προς διανομή εφόδια.

(5) **Καταθέσεις – Πιστώσεις:** Οι καταθέσεις μέχρι την 1 Νοεμβρίου του 1952 παρουσιάζουν αύξηση μόνο κατά 3,4 % έναντι 37% κατά το ίδιο διάστημα του 1951. Την 31 Οκτωβρίου ήταν 2.191 δισεκατομμύρια δραχμές. Τα 1.160 δισεκατομμύρια δραχμές

⁹² «Η Ελληνική Οικονομία κατά το λήξαν έτος 1952», *Ναυτεμπορική*, 2 Ιανουαρίου 1953, σελ. 14

⁹³ Η πρώτη έκδοση της αναδιοργανωθείσας ΕΣΥΕ «Συνοπτική Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1954» θα εκδοθεί στις 08 Απριλίου 1955.

ήταν ιδιωτικές καταθέσεις και τα υπόλοιπα 1.031 σε Ν.Π.Δ.Δ. Η στενότητα χρήματος απεικονίζεται στις πιστώσεις οι οποίες μειώνονταν σταθερά το 1952. Από 5.612 δισεκατομμύρια δραχμές (Δεκέμβριος 1951) έφθασαν τα 5.149 δισεκατομμύρια δραχμές (Σεπτέμβριος 1952) μειωμένες κατά 8% ενώ το 1951 είχαν αυξηθεί κατά 23% και το 1950 κατά 34%. Το 67,3 % από αυτά προέρχονται από χορηγήσεις της ΤΤΕ και το υπόλοιπο 32,7% από τα διαθέσιμα των λοιπών τραπεζών. Από τις χορηγήσεις της ΤΤΕ το 57% καλύπτει ανάγκες της γεωργίας και το υπόλοιπο ποσοστό όλους τους λοιπούς κλάδους. Από τα διαθέσιμα των λοιπών τραπεζών το 48% διατίθεται στο εμπόριο, το 24% στην βιομηχανία και τα υπόλοιπα στους άλλους κλάδους.

(6) **Απασχόληση:** Εμφανίζεται οξύτερη η ανεργία το 1952 λόγω και της ανακοπής των έργων ανασυγκρότησης, των περιοριστικών μέτρων και της μείωσης της οικονομικής βοήθειας. Δεν υπάρχουν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία για να διερευνηθεί η γενική εικόνα παρά μόνο τα στοιχεία του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ) που αφορούν την περιοχή της πρωτεύουσας (αναλογεί στο 56% της όλης βιομηχανικής δραστηριότητας της χώρας) που δείχνουν για το χρονικό διάστημα του δεκαμήνου του 1952 (Ιανουάριος - Οκτώβριος) μία υπεροχή των απολύσεων έναντι των προσλήψεων (3.133 απολύσεις έναντι 579 προσλήψεων).

(7) **Μισθοί – Ημερομίσθια:** Σύμφωνα με υπόμνημα του ΣΕΒ ο μηνιαίος μισθός των 542.000 δραχμών ορίστηκε στις 650.000 (αφορά άρρενες άνω των 20 ετών) ενώ οι χαμηλότερες κλίμακες αυξήθηκαν κατά 15%.

(8) **Χρηματιστήριο:** Η κίνηση παρουσιάστηκε περιορισμένη καθώς το καθεστώς των επί προθεσμία συναλλαγματικών συναλλαγών που καθιερώθηκε από τις 2 Ιουλίου 1951 διατηρήθηκε ολόκληρο και το 1952. Το χρηματιστήριο είχε μια θλιβερή εικόνα μαρασμού που προήλθε (κατά τον συντάκτη της εφημερίδας) από την εφαρμογή του ΑΝ.1527/1950 (που καθόριζε την ονομαστικοποίηση των μετοχών και λοιπές διατάξεις). Η χρηματιστηριακή απραξία οδήγησε στην από 2 Οκτωβρίου 1952 κατάργηση της ισχύουσας φορολογίας επί των χρηματιστηριακών συμβάσεων (ως ουδέν αποδίδουσα πλέον). Η τιμή της χρυσής λίρας κυμάνθηκε από το υψηλό 226.500 δραχμές (την 2/1/1952) μέχρι τις 183.000 δραχμές (την 16/12/1952) ενώ το επιτόκιο σε χρυσές λίρες στην ελεύθερη αγορά κυμαινόταν από 2-2,5 % μηνιαίως όσες εφόσον είχαν αντίκρισμα από εγγυητική τράπεζας και 2,5-3% όσες είχαν αντίκρισμα σε χρεόγραφα τραπεζών και εισηγμένων σοβαρών εταιριών.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Ο Σχεδιασμός της Οικονομικής Πολιτικής

2.1 Η πολιτική ιδεολογία και σκέψη του Σπύρου Μαρκεζίνη

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης είχε εκλεγεί βουλευτής από το 1946 αλλά εμφανίζεται δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο το Φεβρουάριο του 1947 όταν θα ιδρύσει το «Νέον Κόμμα» στο οποίο θα προσχωρήσουν 18 βουλευτές της Δεξιάς. Αργότερα το 1949 θα συμμετέχει για λίγο χρονικό διάστημα στην κυβέρνηση Σοφούλη ως υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου. Οι απόψεις του θα γίνουν ευρύτερα γνωστές από την αρθρογραφία του στις εφημερίδες *Εστία* και *Βήμα* το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του ιδίου έτους. Μερικά από τα μέτρα που πρότεινε ήταν η απαγόρευση κάθε ολοκληρωτικού κόμματος (όχι μόνο κομμουνιστικού αλλά και ακροδεξιού), καθολική αμνηστία και εθνική λήθη.⁹⁴

Αργότερα, το 1951 ο Μαρκεζίνης θα είναι από τους πρωτεργάτες του εγχειρήματος του Ελληνικού Συναγερμού, κόμμα που με αρχηγό τον Στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο θα αναμορφώσει τον δεξιό πολιτικό χώρο, δρώντας αρχικά σαν πολυσυλλεκτικός πολιτικός σχηματισμός που θα ενώσει πολλές πολιτικές ομάδες του χώρου τόσο παλαιοκομματικές, όσο και ένα μεγάλο τμήμα της δεξιάς ριζοσπαστικής τάσης οδηγώντας στην εμφάνιση μιας «νέας δεξιάς» η οποία ενσωμάτωνε ένα τμήμα της ριζοσπαστικής ατζέντας.⁹⁵ Ο Στρατάρχης Παπάγος, παρότι εγνωσμένης στρατιωτικής ικανότητας και κύρους, δεν είχε ποτέ εκπονήσει κάποιο ολοκληρωμένο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα κυρίως πάνω στα θέματα εφαρμοσμένης οικονομικής πολιτικής. Το πολιτικό πρόγραμμά του έθετε μια γενική στοχοθεσία (σταθερότητα, ειρήνη, να λησμονηθεί το παρελθόν, οικονομική ανάπτυξη κ.λ.π). Η οικονομική σκέψη του Συναγερμού ήταν σε μεγάλο βαθμό αποκλειστικής εμπνεύσεως του Μαρκεζίνη.⁹⁶

2.2 Η οικονομική σκέψη του Σπύρου Μαρκεζίνη

Ο Μαρκεζίνης είχε αρθρογραφήσει από το 1949 σχετικά με την αποτυχία του να κατανοηθεί και να συνδεθεί η αντιμετώπιση του οικονομικού και του κοινωνικού προβλήματος, μαζί με τη στρατιωτική προσπάθεια για την καταπολέμηση του κομμουνισμού. Προέβλεψε ότι μετά το πέρας των στρατιωτικών επιχειρήσεων θα παρουσιαστεί ένα ιδεολογικό κενό καθώς θα χρειαστεί ένα νέο αφήγημα. Εισηγήθηκε την καταπολέμηση του κομμουνισμού όχι με στείρο αντικομμουνισμό αλλά με ένα θετικό πρόγραμμα μιας σύγχρονης νέας κοινωνίας.⁹⁷ Πίστευε πως η χώρα θα έπρεπε να είναι επαρκώς προετοιμασμένη έχοντας ένα σχέδιο (για την ημέρα που θα τελείωναν οι πολεμικές συγκρούσεις) καθώς τα οικονομικά και τα κοινωνικά ζητήματα θα απαιτούσαν πιο επιτακτικές λύσεις.⁹⁸ Παράλληλα θεωρούσε ότι στον οικονομικό τομέα το ελληνικό κράτος δεν είχε μία σταθερή οικονομική κατεύθυνση. Κατά το Μαρκεζίνη το κράτος «είχε

⁹⁴ Μελέτης Μελετόπουλος, «Σπύρος Μαρκεζίνης, ο αστικός ριζοσπαστισμός», Παπαζήσης, *Νέα Κοινωνιολογία*, 34 (2002): σελ. 113

⁹⁵ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*, 1η έκδ. (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 260

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 264

⁹⁷ Σπύρος Β Μαρκεζίνης, *Από τον πόλεμο εις την ειρήνην* (Αθήναι: Το Νέον Κόμμα, 1949), σελ. 23

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 36

εκδηλώσεις από όλα τα οικονομικά συστήματα» (κομμουνιστικές, φιλελεύθερες, σοσιαλιστικές, δημοκρατικές ή ανελεύθερες) και το χαρακτήριζε ότι ήταν λίγο από όλα ενώ στην πραγματικότητα δεν ήταν τίποτε. Το πως θα ήταν δυνατό να αναπτυχθεί αυτό το κράτος «αποτελούσε μυστήριο».⁹⁹

Αυτή η αλλοπρόσαλλη οικονομική πολιτική (π.χ αναδρομική φορολογία) είναι που οδηγεί (κατά την σκέψη του Μαρκεζίνη) τον Έλληνα έμπορο τόσο στην φοροκλοπή όσο και στην αισχροκέρδεια, ενώ τον κατευθύνει στο να γίνει ένας απλός μεταπράτης ένας απλώς έμπορος του «ποδαριού» που θα αποθησαυρίζει σε χρυσό και δεν θα εισφέρει τίποτα. Επιπροσθέτως σημειώνει πως άπαντες έχουν παραγνωρίσει τη σημασία που έχει για την οικονομική ισορροπία το να γνωρίζει ο καθένας εκ των προτέρων τι αντιπροσωπεύει αυτή η οικονομική επιβάρυνση.¹⁰⁰

Μέσα από την αρθρογραφία του το 1949 ο Μαρκεζίνης πρόβαλε την άποψη πως η ασκούμενη οικονομική πολιτική θα πρέπει να στηρίζεται στον ρεαλισμό, στην γνώση της πραγματικότητας και στην ικανότητα πρόβλεψης των εξελίξεων. Ο συνδυασμός αυτός επιτρέπει την ερμηνεία των καταστάσεων και μας επιτρέπει στο να καθορίσουμε το γενικό αντικειμενικό μας σκοπό.¹⁰¹ Πάνω απ' όλα, ο ίδιος είχε αντιληφθεί πως η στρατιωτική νίκη επί των κομμουνιστών θα ήταν χωρίς αντίκρισμα εάν δεν επιλύονταν τα οικονομικά προβλήματα. Την άποψη αυτή χρησιμοποίησε σαν επιχείρημα για να πείσει τον Παπάγο να ασχοληθεί με την πολιτική. Ήταν κοινό τους σημείο πως η ειρήνη που επακολούθησε τον Α' Παγκόσμιο απέτυχε λόγω των οικονομικών αποτυχιών που επακολούθησαν. Αντίστοιχα μετά το Β' Παγκοσμίου Πολέμου θα συνέβαινε πάλι το ίδιο εάν δεν είχε ακολουθήσει το σχέδιο Μάρσαλ για να βοηθήσει στην ανόρθωση της Ευρώπης. Η Ελλάδα λόγω της εσωτερικής διαμάχης αντιμετώπιζε τον κίνδυνο να απωλέσει την οικονομική μάχη.¹⁰²

Ο Μαρκεζίνης έχει ήδη διαπιστώσει την έλλειψη πιστώσεων που μαστίζει την αγορά, καθώς το χρήμα είναι ακριβό ενώ θίγεται και η πιστωτική πολιτική του κράτους. Προτείνει πως μέχρι να ξαναγεννηθεί η αποταμίευση και να λειτουργήσουν οι τραπεζικοί μηχανισμοί θα πρέπει να εκδοθεί πλεονάζον χαρτονόμισμα το οποίο να κατευθυνθεί προς παραγωγικούς σκοπούς χωρίς να μας διακατέχει ο φόβος του πληθωρισμού. Το κράτος θα πρέπει να το απασχολεί μόνο η εξακρίβωση ότι η πίστωση κατευθύνεται σε παραγωγικούς σκοπούς (και όχι σε αποθησαύριση λιρών) και η εξασφάλιση του μηχανισμού της κυκλοφορίας των πιστώσεων. Η απόλυτη προσήλωση στη ποσοτική θεωρία της κυκλοφορίας όσο και η προσήλωση στην θεωρία του καλύμματος οδηγούν σε άτοπα αποτελέσματα. Η παραγωγικότητα της κυκλοφορίας των πιστώσεων είναι αυτή που εξουδετερώνει όλους τους κινδύνους.¹⁰³ Επιπλέον τόνιζε πως δεν θα πρέπει να μας ενδιαφέρει η απόλυτη τιμή της χρυσής λίρας αλλά η αγοραστική της αξία, καθώς η χώρα έφθασε να έχει μεγάλα φαινόμενα πληθωρισμού μέχρι και στον χρυσό ακόμα. Επίσης η προσπάθεια ισοσκελίσης του προϋπολογισμού χωρίς ταυτόχρονη συγκράτηση των τιμών θα είναι φενάκη για όλους καθώς η μείωση της αγοραστικής αξίας θα οδηγήσει το κράτος να χρησιμοποιεί επιπλέον κονδύλια που προορίζονται για την ανασυγκρότηση. Εξάλλου

---

⁹⁹ Στο ίδιο, σελ. 28

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 29

¹⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 44

¹⁰² Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 9

¹⁰³ Σπύρος Β Μαρκεζίνης, *Από του πολέμου εις την ειρήνην* (Αθήναι: Το Νέον Κόμμα, 1949), σελ. 31

διακήρυττε ότι «η κακή οικονομική πολιτική πάντοτε εκδικείται, ενίοτε βραδέως αλλά πάντοτε ασφαλώς».¹⁰⁴

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης θα δημιουργήσει γύρω του ένα επιτελείο από συνεργάτες οι οποίοι όταν ο Συναγερμός αποκτήσει την εξουσία, θα αναλάβουν σημαντικότερες διοικητικές θέσεις και θα υλοποιήσουν το προσχεδιασμένο οικονομικό πρόγραμμα. Αργότερα μετά την οριστική διάσπαση του Συναγερμού και αποχώρηση των «μαρκεζινικών» τον Νοέμβριο του 1954 πολλοί από αυτούς θα ακολουθήσουν τον Μαρκεζίνη στα νέα του πολιτικά σχέδια. Οι πιο σημαντικοί συνεργάτες από το επιτελείο αυτό θα είναι ο Θάνος Καψάλης, ο Παναγιώτης Σιφναίος, ο Κώστας Παπαγιάννης, ο Κωνσταντίνος Αρλιώτης, ο Πανσανίας Λυκουρέζος και ο Γεώργιος Μαντζαβίνος (ως Διοικητής της ΤτΕ). Ο Μαρκεζίνης θα επιλέξει για τον εαυτό του αρχικά τη θέση ως επικεφαλής του Υπουργείου Συντονισμού, θέση που θα κρατήσει έως τον Απρίλιο του 1954.

2.3 Η δομή του Υπουργείου Συντονισμού

Το Υπουργείο Συντονισμού δημιουργήθηκε το 1945 με τον αναγκαστικό νόμο ΑΝ 718 (ΦΕΚ Α 298/1945) «Περί συστάσεως Υπουργείου Συντονισμού» και θα καταργηθεί το 1982 με τον νόμο 1266/1982 και θα μετονομαστεί σε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Το Υπουργείο Συντονισμού δημιουργήθηκε το 1945 με τον αναγκαστικό νόμο ΑΝ 718 (ΦΕΚ Α 298/1945) «Περί συστάσεως Υπουργείου Συντονισμού» και θα καταργηθεί το 1982 με τον νόμο 1266/1982 και θα μετονομαστεί σε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Η αρχική του αποστολή ήταν η ανασυγκρότηση της παραγωγής και η τακτοποίηση των δημοσίων οικονομικών και του εθνικού νομίματος με επικεφαλής υπουργό – αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως. Έργο του θα είναι ο συντονισμός των ενεργειών των υπουργείων οικονομικών, εθνικής οικονομίας, γεωργίας και εφοδιασμού καθώς και των υπουργείων εργασίας, μεταφορών και του υφυπουργείου ανοικοδομήσεως εφόσον οι ενέργειες των τελευταίων σχετίζονται με οικονομικά θέματα. Αρχικά (από το 1945) τασσόταν τρίτο κατά σειρά μεταξύ των υπουργείων, κάτι που δηλώνει τον βαρύνοντα ρόλο του. Επίσης ο αντιπρόεδρος – υπουργός συντονισμού είχε τη θεσμική δικαιοδοσία του αντιπροέδρου της κυβερνήσεως εκπορευόμενη από τους αναγκαστικούς νόμους ΑΝ 395 και ΑΝ 428. Αρχικά ο νομοθέτης προέβλεπε τη διάρκεια της ζωής του του μόνο για ένα έτος (με δικαίωμα παράτασης για ένα ακόμη ύστερα από έγκριση του υπουργικού συμβουλίου) και μετά την παρέλευση των προβλεπόμενων χρονικών πλαισίων το υπουργείο θα καταργούταν και όλο το προσωπικό του θα απολύονταν αυτοδικαίως ενώ όσοι είχαν τοποθετηθεί με απόσπαση θα επανέρχονταν στις υπηρεσίες τους.¹⁰⁵

Είναι προφανές ότι επειδή στο παρελθόν του νεοελληνικού κράτους δεν είχε προκύψει ποτέ παρόμοια ανάγκη (για οικονομική και παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας ύστερα από πολύχρονη ξενική κατοχή), με ταυτόχρονη διαχείριση τεράστιων ποσοτήτων βοήθειας (που προϋπέθετε έλεγχο - συντονισμό της δημόσιας διοίκησης), κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει τις ακριβείς αρμοδιότητες, ενέργειες και διαδικασίες εσωτερικής λειτουργίας του Υπουργείου, ενώ οποιοδήποτε πρόβλημα ανέκυπτε θα επιλύονταν νομοθετικά ανάλογα με την περίπτωση.

---

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 34–36

¹⁰⁵ ΑΝ 718 (ΦΕΚ Α 298/1945) 11 Δεκ 1945

Η πρώτη προσπάθεια μια πιο οργανωμένης συγκρότησης θα γίνει με τον νόμο Ν.1439/1950, πέντε χρόνια μετά την ίδρυσή του. Ο νόμος αυτός είναι πιο αναλυτικός και εμφανίζει τον κυρίαρχο ρόλο του υπουργείου καθώς πλέον είναι υπεύθυνο για την εξ' ολοκλήρου οικονομική και κοινωνική πολιτική της χώρας, όσο και για την διατύπωση του προγράμματος ανασυγκρότησης με δικαιοδοσία ελέγχου των υπουργείων που εμπλέκονται σε αυτήν (άρθρο 1). Τα καθήκοντα του υπουργού συντονισμού θα είναι τα ακόλουθα:¹⁰⁶

(1) Καθορίζει την γενική οικονομική και κοινωνική πολιτική του κράτους και καταρτίζει το πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως προσαρμόζοντας σε αυτό τους εθνικούς πόρους της χώρας και τον προϋπολογισμό.

(2) Μελετά και υποδεικνύει τα γενικά μέτρα για την πιο πρόσφορη και οικονομική οργάνωση και λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών.

(3) Μεριμνά για την εναρμόνιση των τεχνικών και κοινωνικοοικονομικών ζητημάτων συντρεχούσης αρμοδιότητας των υφιστάμενων υπουργείων και όσα δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα άλλου υπουργείου.

(4) Εναρμονίζει τα στατιστικά δεδομένα των υπηρεσιών του Κράτους και γενικά όλα τα στοιχεία προς ενιαία εμφάνιση αυτών και μεριμνά για την οργάνωση της τεχνικής και της βιομηχανικής έρευνας.

(5) Αναφέρει με έκθεσή του ανά τρίμηνο στην Βουλή για το πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως και την πρόοδο εκτέλεσης αυτού.

Αντίστοιχα γίνεται μια πιο ορθολογική οργάνωση των διάφορων εντός και εκτός Ελλάδος υπηρεσιών και επιτροπών που σχετίζονταν με την ανασυγκρότηση.

Η επόμενη νομοθετική προσπάθεια θα γίνει με το Βασιλικό Διάταγμα της 6ης Οκτωβρίου 1950 όπου πλέον διασαφηνίζεται η εσωτερική δομή του υπουργείου (διάκριση σε κεντρικές υπηρεσίες υπό τους αντίστοιχους κλάδους και αντιπροσωπείες εξωτερικού) λειτουργώντας ως ο πρώτος θεσμοθετημένος κανονισμός εσωτερικής λειτουργίας του. Στις 10 Φεβρουαρίου του 1951 θα κυρωθεί ένας ακόμα πιο αναλυτικός κανονισμός λειτουργίας που θα διατηρηθεί μέχρι τα μέσα της επόμενης δεκαετίας. Μέσα από την ισχύουσα νομοθεσία προκύπτει ο επιτελικός ρόλος που είχε ο Υπουργός Συντονισμού στη μεταπολεμική ανασυγκρότηση της Ελλάδας καθώς επόπτευε το σύμολο των παραγωγικών υπουργείων.

2.4 Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Παπάγου

Οι εκλογές της 16 Νοεμβρίου 1952 έγιναν μέσα σε ένα ομαλό κλίμα και ήταν οι πρώτες εκλογές στην νεότερη ιστορία της Ελλάδος που οι γυναίκες είχαν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι αλλά δεν ψήφισαν καθώς δεν υπήρχαν συγκροτημένοι εκλογικοί κατάλογοι.¹⁰⁷

Οι εκλογές έγιναν με το πλειοψηφικό σύστημα και ο Ελληνικός Συναγερμός του Στρατάρχη Παπάγου θα έρθει πρώτος με ποσοστό 49,22 % έλαβε 240 έδρες και θα

¹⁰⁶ Νόμος 1439/1950 (ΦΕΚ Α 133/1950) 17 Ιουν 1950

¹⁰⁷ Νόμος 2159/1952 (ΦΕΚ Α 177/1952) 02 Ιουλίου 1952. Οι γυναίκες θα ψηφίσουν για πρώτη φορά το 1956.

κερδίσει και άλλες 7 έδρες στις επαναληπτικές εκλογές του Μαρτίου του 1953. Η επιτυχία του συναγερμού ήταν απόλυτη. Σημειώνεται ότι πρώην πρωθυπουργός Νικόλαος Πλαστήρας απέτυχε να εκλεγεί βουλευτής.¹⁰⁸

Η κυβέρνηση Παπάγου, ορκίστηκε στις 19 Νοεμβρίου 1952 και τα στελέχη τα οποία θα αναλάμβαναν την ευθύνη άσκησης της οικονομικής πολιτικής ήταν τα παρακάτω:¹⁰⁹

- Αλέξανδρος Παπάγος πρωθυπουργός (και προσωρινά Υπουργός Εθνικής Αμύνης)
- Σπυρίδων Μαρκεζίνης Υπουργός Συντονισμού
- Κωνσταντίνος Παπαγιάννης Υπουργός Οικονομικών
- Θάνος Καψάλης Υπουργός Εμπορίου
- Λάμπρος Ευταξίας Υφυπουργός Οικονομικών (διορίστηκε ξανά με διάταγμα στις 4 Δεκεμβρίου 1952)
- Παναγιώτης Παπαληγούρας Υφυπουργός Εμπορίου

Οι πρώτες προσωπικές διαφωνίες εντός του Συναγερμού εκδηλώθηκαν πριν ακόμη διοριστεί η κυβέρνηση, όταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ο οποίος είχε οριστεί αρχικά σαν υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου διαμαρτυρήθηκε με επιστολή στον Παπάγο πως ο Μαρκεζίνης ήλεγχε το μεγαλύτερο μέρος της κυβέρνησης μέσω φίλων ή προσώπων της επιλογής του. Ο Μαρκεζίνης, αντιπρότεινε την ανταλλαγή των χαρτοφυλακίων με τον Κανελλόπουλο (να αναλάβει αυτός το υπουργείο συντονισμού και να μείνει ο ίδιος ως άνευ χαρτοφυλακίου), πρόταση που άμεσα απέρριψε ο Παπάγος.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 5

¹⁰⁹ <http://www.ggk.gov.gr/?p=1194>. Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης | ΠΑΠΑΓΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ημερομηνία πρόσβασης 6 Απριλίου 2017

¹¹⁰ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 8

Κεφάλαιο Τρίτο

Η πρώτη περίοδος (Νοέμβριος 1952 – Απρίλιος 1953)

3.1 Η εξαγγελία του οικονομικού προγράμματος της κυβέρνησης Παπάγου

Ο Μαρκεζίνης για να προετοιμάσει πληρέστερα το οικονομικό πρόγραμμα της κυβερνήσεως του Ελληνικού Συναγερμού διατήρησε στενή επαφή με τον προκάτοχό του Γεώργιο Καρτάλη, η οποία κρατήθηκε εκτός δημοσιότητας.¹¹¹ Ο Καρτάλης θα παραδώσει στον Μαρκεζίνη το απόρρητο παράρτημα της έκθεσης Βαρβαρέσου εντός του οποίου γινόταν αναφορά στην υποδεικνυόμενη αναπροσαρμογή του νομίσματος, η οποία κατά τον Καρτάλη ήταν περιττή λόγω της σταθεροποίησης της τιμής της χρυσής λίρας σε ανεκτά επίπεδα.¹¹²

Η κυβέρνηση του Συναγερμού από την αρχή έδειξε ότι ήθελε να περιορίσει την ανάμειξη των Αμερικανών και των Βρετανών στα οικονομικά πράγματα· έτσι την 1η Δεκεμβρίου ο Μαρκεζίνης ενημέρωσε τον πρέσβη των ΗΠΑ Τσαρλς Γιόστ (Charles Yost) ότι επιθυμούσε την κατάργηση του βέτο για τα ξένα μέλη της Νομισματικής Επιτροπής. Ανέφερε ότι η κυβέρνηση ήθελε να αποσείσει την δημόσια εντύπωση πως δεν ήταν ικανή να διαχειριστεί η ίδια τις υποθέσεις της, ενώ εξήγησε ότι ήταν ιδιαίτερα ανυπόμονος να καταργήσει επίσης το βέτο των Βρετανών για το οποίο δεν έβλεπε λόγο ύπαρξης. Διαβεβαίωσε βεβαίως ότι έτρεφε μεγάλη εκτίμηση για τον αμερικανό εκπρόσωπο στην Νομισματική Επιτροπή Αλ Κονσταντζό (Al. Costanzo), ο με τον οποίο επιθυμούσε να έχει στενή συνεργασία.

Ο πρέσβης των ΗΠΑ ανέφερε στο υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ ότι οι απόψεις του Μαρκεζίνη σε αυτό το θέμα ήταν αντιπροσωπευτικές της πεποίθησης του Παπάγου ότι το κύρος της ελληνικής κυβέρνησης θα διασωζόταν μόνον εάν οι ξένοι περιορίζονταν σε συμβουλευτικό ρόλο. Το υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, γνωστοποίησε στην πρεσβεία του στην Αθήνα ότι η επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης ήταν πλήρως κατανοητή, συμβάδιζε με την γραμμή που είχαν οι ΗΠΑ να αποκτούσε η Ελλάδα ολοένα και μεγαλύτερη ευθύνη στην διαχείριση των υποθέσεών της και κατέστησε σαφές ότι η περαιτέρω πρόοδος προς τη σταθεροποίηση θα επέτρεπε την βαθμιαία μείωση της αμερικανικής συμμετοχής στον έλεγχο της ελληνικής οικονομίας.¹¹³

Μερικές μέρες αργότερα, στις 6 Δεκεμβρίου 1952, σε ραδιοφωνική του εκπομπή, ο Υπουργός Συντονισμού θα αναπτύξει αναλυτικά το οικονομικό πρόγραμμα της κυβέρνησης. Θα αποκαλύψει πως ο Παπάγος με επιστολή του προς τον ίδιο του έχει αναθέσει την ευθύνη επί του συντονισμού όλης της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής και πως ο ίδιος είναι προσωπικά υπεύθυνος απέναντι στο Στρατάρχη για τις αποφάσεις και τις πράξεις των υφιστάμενων υπουργών όλων των οικονομικών και παραγωγικών υπουργείων. Επίσης θα ανακοινώσει πως ο Στρατάρχης αναμένει από τον Υπουργό Συντονισμού την υλοποίηση των παρακάτω:¹¹⁴

---

¹¹¹ Στο ίδιο, σελ. 41

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 10

¹¹³ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 113

¹¹⁴ «Ο Υπουργός του Συντονισμού Σπύρος Μαρκεζίνης εξήγγειλε το Σάββατο το οικονομικό πρόγραμμα της κυβερνήσεως», *Ναυτεμπορική*, 8 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1

- Την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού.
- Την ριζική εφαρμογή οικονομικών σε όλους τους τομείς της διοίκησης.
- Την διαρρύθμιση της φορολογίας έτσι, ώστε να ανακουφιστούν οι τις λαϊκές τάξεις και αποκαθιστώντας να επικρατήσει μεγαλύτερη φορολογική δικαιοσύνη.
- Την συντομότερη απαλλαγή της εθνικής οικονομίας από αδικαιολόγητα βάρη ή προνόμια που κατοχυρώνουν ανισότητες και διακρίσεις και την καταπολέμηση του παρεμβατικού παρασιτισμού.
- Το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών.
- Την ταχύτερη δημιουργία πλαισίου εμπιστοσύνης και σταθερότητας, ώστε και η οικονομική δραστηριότητα να ενταθεί και να υπάρξουν οι πρόσφορες συνθήκες εισόδου ελληνικών και ξένων κεφαλαίων.
- Την μείωση των απαράδεκτα υψηλών επιτοκίων χορηγήσεων (12% ετησίως).¹¹⁵
- Την ανάπτυξη των παραγωγικών και εξαγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας σε συνδυασμό με την αξιοποίηση κάθε παρεχόμενης προς τη χώρα εξωτερικής βοήθειας.
- Την βελτίωση του επιπέδου ζωής των αγροτικών, των εργατικών και των υπαλληλικών τάξεων.

Επίσης κατά την ραδιοφωνική ομιλία ο Μαρκεζίνης συμπεριέλαβε στους άμεσους στόχους της κυβέρνησης την αποκατάσταση της έννοιας του κράτους, της χρηστής διοίκησης, την διοικητική αναδιοργάνωση της χώρας και των δημόσιων υπηρεσιών. Ο Υπουργός Συντονισμού επισήμανε πως ο δημόσιος υπάλληλος θα πρέπει να κατανοήσει την αποστολή του, να αυξήσει την απόδοσή και να είναι ανά πάσα στιγμή διαθέσιμος για τον Έλληνα φορολογούμενο πολίτη, ενώ δήλωσε πως θα καταδιώξει τους αργόμισθους και διάφορους ημέτερους που «παρασιτούν». Στη συνέχεια θα τονίσει πως το σύγχρονο κράτος είναι ρυθμιστής της οικονομικής ζωής και τα όργανά του και οι υπηρεσίες του πρέπει να είναι σωστά εξοπλισμένες και να στέκονται στο ύψος της αποστολής των, αλλιώς η επιρροή τους στην οικονομική προσπάθεια θα έχει ολέθρια αποτελέσματα.¹¹⁶

Στην συνέχεια ανέλυσε την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης επισημαίνοντας πως η κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να διατηρήσει τη νομισματική και οικονομική δραστηριότητα ως έχει, θα παρακολουθεί τη νομισματική κυκλοφορία και δεν πρόκειται να προβεί σε επενδύσεις με πληθωριστικές δραχμές. Διαβεβαίωσε τους μισθωτούς ότι θα λάβουν τον 13ο μισθό¹¹⁷ τους αλλά αυτό θα γίνει σε δύο δόσεις (θα καθοριστεί να γίνει στις 24 Δεκεμβρίου και 22 Ιανουαρίου) για να μην ανακοπεί ο ρυθμός εκτέλεσης των έργων. Τόνισε πως θα προχωρήσει σε μείωση των έμμεσων επιβαρύνσεων που είναι αντιπαραγωγικές, σε πλήρη αναδιοργάνωση του τραπεζικού συστήματος με παράλληλο περιορισμό της Νομισματικής Επιτροπής στην κύρια αποστολή της και μόνο, ενώ προανήγγειλε την κατάργηση του δελτίου διανομών (για τα είδη τροφίμων που διανέμονταν κατ' αυτόν τον τρόπο) από την 1^η Φεβρουαρίου 1953. Εξήγγειλε πως θα

¹¹⁵ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-2008: από τράπεζα του κράτους, εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας* (Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2014), σελ. 243

¹¹⁶ 'Ο Υπουργός του Συντονισμού Σπύρος Μαρκεζίνης εξήγγειλε το Σάββατο το οικονομικό πρόγραμμα της κυβέρνησεως', *Ναυτεμπορική*, 8 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 13

¹¹⁷ Οι οικονομικές ενισχύσεις που δίνονταν στους μισθωτούς κατά τις εορταστικές περιόδους (Χριστούγεννα, Πάσχα) είχαν και τυπικά θεσμοθετηθεί μεταπολεμικά με τους νόμους ΑΝ.1777/1951 και Ν. 1901/1951. Το ύψος των ενισχύσεων καθορίζονταν και χορηγούνταν με βάση κοινές υπουργικές αποφάσεις. Το καθεστώς αυτό θα ισχύσει έως το 1980, οπότε με το Ν.1082/1980 ρυθμίζεται οριστικά το ύψος και ο χρόνος καταβολής των δώρων εορτών και αδείας. Με τον ίδιο νόμο, το δώρο μετονομάζεται σε επίδομα. Το καθεστώς αυτό θα διατηρηθεί αμετάβλητο μέχρι το 2012 οπότε και θα καταργηθεί για τους μισθωτούς υπαλλήλους του δημοσίου τομέα. (Πηγή: <https://www.sansimera.gr/articles/1031>)

επιδιωχθεί η αύξηση της παραγωγής, η μείωση του κόστους της ενέργειας, η μείωση των εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία, ότι θα παρθούν μέτρα για την αύξηση των ιδιωτικών κεφαλαίων και ότι θα επιδοθεί στην αναζήτηση νέων αγορών για τα ελληνικά προϊόντα στις χώρες του σιδηρού παραπετάσματος.¹¹⁸

Ο Γεώργιος Καρτάλης σχολιάζοντας τις δηλώσεις του Υπουργού Συντονισμού δήλωσε ικανοποιημένος καθώς συνεχίζεται η πολιτική που είχε αυτός εξαγγείλει και ότι θα βοηθήσει η αντιπολίτευση για την εφαρμογή κάθε αναγκαίου μέτρου.¹¹⁹ Αντίστοιχα ο πρόεδρος του εμπορικού συλλόγου Αθηνών θα δηλώσει πως τα θέματα που θίχθηκαν από τον Μαρκεζίνη αποτελούν χρόνιο αίτημα των εμπόρων και επιφυλάσσονται να εκφράσουν τις απόψεις όταν θα συναντηθούν με τους αρμόδιους υπουργούς. Ομοίως ο πρόεδρος του πανελλήνιου συνδέσμου εξαγωγέων θα δηλώσει προς πρώτη φορά μεταπελευθερωτικώς πρόκειται να εφαρμοστεί οικονομική πολιτική ορθή και μελετημένη.¹²⁰

Μέχρι το τέλος του έτους τα θέματα που εξετάστηκαν (αρμοδιότητάς Υπουργείου Συντονισμού) ήταν η διερεύνηση δυνατότητας μείωσης των πάσης φύσεως εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία προκειμένου να προσεγγίσουν το διεθνή μέσο όρο που κυμαίνονταν γύρω στο 4% - 5% των αποδοχών των εργαζομένων, σε αντίθεση με την Ελλάδα που άρχιζε από 21% και έφθανε να υπερβαίνει ακόμα και το 35%.¹²¹

Επίσης ο υπουργός Οικονομικών Παπαγιάννης θα κάνει συστάσεις τόσο στους επιθεωρητές εφοριών όσο και στους προϊστάμενους αυτών (εφοριών Αθηνών και Πειραιώς), προκειμένου να έρχονται σε επαφή με τους φορολογούμενους μεταβαίνοντας στις επιχειρήσεις των προς σχηματισμό ατομικής κρίσης και αποκατάσταση πνεύματος συνεργασίας. Επίσης να βοηθήσουν τους φορολογούμενους στην εφαρμογή των αρκετά σύνθετων φορολογικών διατάξεων, να συντάσσουν τα φύλλα ελέγχου με προσοχή και δικαιοσύνη και να μην γίνεται απρόσεκτη απόρριψη των φορολογικών βιβλίων που προκαλεί τορπιλισμό της προσπάθειας να βασιστεί η φορολογία επί πραγματικών στοιχείων.¹²² Έτσι, το υπουργείο οικονομικών θα εγκαινιάσει το νέο πνεύμα συνεργασίας διαγράφοντας τα πρόστιμα των καταλογισμένων φορολογικών παραβάσεων των ετών 1948-1950 δείχνοντας επιείκεια απέναντι στους παραβάτες – φορολογούμενους και δημιουργώντας ένα αρχικό θετικό κλίμα στην αγορά. Αντίστοιχα το Υπουργείο Βιομηχανίας θα προωθήσει σχέδιο για την πριμοδότηση του 40% του κόστους των επισκευών πλοίων προς ενίσχυση της εθνικής ναυπηγικής βιομηχανίας και των ελληνικών προϊόντων.¹²³

3.2 Η συγχώνευση των τραπεζών Εθνικής - Αθηνών

Όπως είχε αφήσει έμμεσα να φανεί μέσα από την ραδιοφωνική του ομιλία ο Μαρκεζίνης, η επέμβαση του κράτους στην οικονομία θα ξεκινήσει από την αναδιάταξη

¹¹⁸ *‘Ο Υπουργός του Συντονισμού Σπύρος Μαρκεζίνης διέγραψε χθες τας κατευθυντήριους γραμμάς της οικονομικής πολιτικής της κυβερνήσεως’, Η Καθημερινή, 7 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 7*

¹¹⁹ *‘Η κυβέρνηση παραλαμβάνει τα οικονομικά της χώρας σε καλόν σημείον και συνεχίζει την πολιτική των κομμάτων του Κέντρου: Ο Καρτάλης για τον λόγο του κ. Μαρκεζίνη’, Ελευθερία, 9 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 2*

¹²⁰ *‘Σχόλια των εκπροσώπων εμπορικών οργανώσεων’, Ναυτεμπορική, 9 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1*

¹²¹ *‘Επιδίωξη της νέας κυβερνήσεως είναι να μειωθούν οι εισφορές προς τους ασφαλιστικούς οργανισμούς στα διεθνή επίπεδα’, Ναυτεμπορική, 4 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1*

¹²² *‘Συστάσεις του Υπουργού κ. Παπαγιάννη προς εφόρους Αθηνών και Πειραιώς’, Ναυτεμπορική, 5 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1*

¹²³ *‘Καταρτίστηκε σχέδιο αποφάσεως για αναγνώριση πριμοδότησης 40% επί των επισκευών πλοίων’, Ναυτεμπορική, 16 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1*

του τραπεζικού συστήματος που ξεκίνησε στις 20 Δεκεμβρίου 1952 με την απόφαση 623 της Νομισματικής Επιτροπής βάσει της οποίας διευρύνονταν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εμπορικές τράπεζες θα έδιναν χορηγήσεις από τα διαθέσιμα κεφάλαιά τους. Οι μόνες περιπτώσεις που θα εξακολουθούσαν να χρηματοδοτούνται από κεφάλαια της ΤτΕ θα ήταν το καπνεμπόριο, το εξαγωγικό εμπόριο, η βιοτεχνία και οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί. Η Νομισματική Επιτροπή θα αποφάσιζε επί των πιστώσεων των εμπορικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων μόνο αν το ποσό της χρηματοδότησης ήταν μεγαλύτερο των 4 δισεκατομμυρίων δραχμών, ενώ περιορίστηκε και ο τόκος υπερημερίας.¹²⁴

Στις 7 Ιανουαρίου 1953 με μία αιφνιδιαστική κίνηση η κυβέρνηση ανακοίνωσε την συγχώνευση των τραπεζών Εθνικής και Αθηνών. Η κυβέρνηση σε επίσημη ανακοίνωσή της θα επιβεβαιώσει πως επισκέφθηκαν τον Υπουργό Συντονισμού ο Διοικητής της και Υποδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας οι οποίοι επί το σκοπό της διευκολύνσεως της κυβερνήσεως για την εφαρμογή της τραπεζικής πολιτικής έθεσαν τις παραιτήσεις των στην διάθεσή της. Ο Υπουργός Συντονισμού τους ευχαρίστησε και παρακάλεσε να συγκληθεί την επομένη μέρα το Γενικό Συμβούλιο της τραπεζής για να τις κάνει αποδεκτές. Από την πλευρά του ο Υπουργός Συντονισμού ανακοίνωσε πως αποφάσισε να επιδιώξει την συγχώνευση των δύο τραπεζών ορίζοντας ως διοικητή τον κ. Κωστή Ηλιάσκο. Η πολιτική αυτή της κυβερνήσεως θα τεθεί υπ' όψιν των γενικών συνελεύσεων των δύο τραπεζών που θα συγκληθούν εκτάκτως το ταχύτερο. Η τιμή κλεισίματος των μετοχών στο χρηματιστήριο στις 3 Ιανουαρίου ορίζεται ως η τιμή βάσης για την συγχώνευση. Επίσης καταργείται η θέση του προέδρου του διοικητικού συμβουλίου της Εθνικής τράπεζας την οποία κατείχε μέχρι τότε ο Γεώργιος Πεσματζόγλου. Στο νέο τραπεζικό οργανισμό θα προβλεφθεί θέση Υποδιοικητή αλλά αυτή θα συμπληρωθεί μετά από ένα έτος λειτουργίας.¹²⁵

Η κίνηση αυτή θα έχει (κατά την κυβέρνηση) αντικειμενικό σκοπό τον την μείωση του τόκου, η οποία θα επιτευχθεί μέσα από την μείωση των εξόδων διοικήσεως και τον περιορισμό του προσωπικού. Το νέο τραπεζικό ίδρυμα εκείνη την χρονική στιγμή έδειχνε ότι θα διαχειριζόταν το 77% του συνόλου των εμπορικών εργασιών της χώρας (Εθνική 54% - Αθηνών 23%).¹²⁶ Πρακτικά όμως η συγχώνευση των δύο αυτών τραπεζών θα δημιουργήσει ένα οικονομικό οργανισμό στον οποίο θα το κράτος έχει την πλειοψηφία των μετοχών και θα είναι σε θέση, ως μονοπώλιο, να επηρεάσει απόλυτα την χρηματοδοτική πολιτική και να επεμβαίνει στην οικονομική ζωή του τόπου ανάλογα με την εκάστοτε επιδιωχθείσα κυβερνητική οικονομική πολιτική γεγονός που θα προκαλεί τόσο θετικά όσο και αρνητικά αποτελέσματα.

Στην είδηση αυτή θα αντιδράσει άμεσα ο αντιπολιτευόμενος τύπος¹²⁷ ενώ τόσο ο Γεώργιος Καρτάλης (8 Ιανουαρίου) όσο και ο Κυριάκος Βαρβαρέσος (21 Ιανουαρίου) θα εκφράσουν τις αντιρρήσεις τους καθώς «από το μη αναγκαίο αυτό μέτρο δημιουργείται ένα πανίσχυρο ιδιωτικό μονοπώλιο που παραβλέπει τα συμφέροντα της χώρας και αδικεί τους υπαλλήλους».¹²⁸ Αντιθέτως, η αμερικανική αποστολή θα είναι απολύτως σύμφωνη με την συγχώνευση, παρόλο που όπως θα δηλώσει ο επικεφαλής της η πρωτοβουλία ανήκε

¹²⁴ 'Αι ληφθείσαι ήδη αποφάσεις αποβλέπουν στην εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος', *Ναυτεμπορική*, 22 Δεκεμβρίου 1952, σελ. 1-2

¹²⁵ 'Ανηγγέλη χθες η συγχώνευσις των τραπεζών Εθνικής και Αθηνών εις ενιαίον τραπεζικόν οργανισμόν', *Η Καθημερινή*, 08 Ιανουαρίου 1953, σελ. 1

¹²⁶ Στο ίδιο, σελ.1

¹²⁷ 'Κάτω από την αγίδα του Συναγερμού', *Η Αυγή*, 08 Ιανουαρίου 1953, σελ. 1

¹²⁸ 'Ο Βαρβαρέσος επικρίνει δριμύως την συγχώνευση', *Ελευθερία*, 21 Ιανουαρίου 1953, σελ. 1

εξ' ολοκλήρου στην ελληνική κυβέρνηση και εξέφρασε την ελπίδα αυτό το κυβερνητικό μέτρο να στεφθεί από επιτυχία.¹²⁹

Η συγχώνευση των τραπεζών (όπως θα αποκαλυφθεί εκ των υστέρων) είχε ένα έντονο παρασκήνιο καθώς ο Παπάγος ήθελε την άμεση απομάκρυνση του Γεωργίου Πεσματζίδη από πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου της Εθνικής και την αντικατάστασή του διοικητή της, Σταύρου Κωστόπουλου. Ο Μαρκεζίνης θα αντιπροτείνει ως υποψήφιους προέδρους του νέου τραπεζικού σχήματος διαδοχικά τους Κυριακόπουλο και Αρλιώτη, οι οποίοι θα απορρίψουν άμεσα την πρότασή του ενώ ύστερα θα παρέμβει ο Παπάγος και θα προτείνει τον Ηλιάσκο ο οποίος ήταν ο διοικητής της τραπεζής Αθηνών.¹³⁰ Επίσης δεν θα πρέπει να παραλειφθεί ότι Ηλιάσκος ήταν στενός φίλος του Παπάγου και τον προωθούσε η πριγκίπισσα Ελένη του Νικολάου.¹³¹ Εμμέσως πλην σαφώς είναι προφανές πως η κυβέρνηση μπορούσε πλέον να επεμβαίνει στο νέο τραπεζικό οργανισμό και να καθορίζει την οικονομική πολιτική του μέσα από την επιλογή της διοικήσεώς του. Αντιστοίχως τον Οκτώβριο του 1955 με την εκλογή του Κωσταντίνου Καραμανλή στην πρωθυπουργία ο Κωστής Ηλιάσκος θα αντικατασταθεί άμεσα από τον Βασίλειο Κυριακόπουλο στα καθήκοντά του διοικητή της Εθνικής Τραπέζης.

Κατά τον Μαρκεζίνη¹³² θα προκύψει διαφωνία ανάμεσα σε αυτόν και στους Παπάγο – Ηλιάσκο στο θέμα της πλήρους εξομοίωσης των υπαλλήλων της Αθηνών με αυτούς της Εθνικής, καθώς ο Μαρκεζίνης υποστήριξε ότι η εξομοίωση αυτή θα έπρεπε να γίνει σταδιακά με την πρόσληψη νέων υπαλλήλων αλλιώς θα εφαρμόζονταν δύο μέτρα, ευεργετικά για τους υπαλλήλους της Τράπεζας Αθηνών και δυσμενή για τους υπαλλήλους της Εθνικής· επ' αυτού ο Παπάγος και ο Ηλιάσκος ήταν ανυποχώρητοι. Σύμφωνα με τον Ηλιάσκο, η συγχώνευση Εθνικής – Αθηνών ήταν προϋπόθεση που έθεσε ο ίδιος προκειμένου να δεχθεί τη θέση του διοικητή της Εθνικής. Σε συνέντευξή του θα εκφράσει την άποψη πως ο ανταγωνισμός που είχε αναπτυχθεί από καιρό ανάμεσα στα δύο μεγάλα πιστωτικά ιδρύματα ήταν επιζήμιος γιατί υφίσταντο σημαντικές δαπάνες και τεράστια έξοδα, γεγονός που αύξανε τον τόκο τους και ελάττωνε το μέρισμα των μετόχων τους· σημείωσε μάλιστα ότι τα δύο αυτά ιδρύματα με τον ανταγωνισμό τους στην αλλοδαπή ελάττωναν τον αριθμό των επιτυχιών τους προς όφελος τρίτων πιστωτικών ιδρυμάτων. Στην συνέχεια ο Ηλιάσκος παρέθεσε το χρονικό της συνεννόησής του με τον Παπάγο ισχυριζόμενος ότι η συγχώνευση είχε αποφασιστεί και υλοποιηθεί εντός τριών ημερών, ενώ παραδέχθηκε ότι θα επερχόταν σύμπτυξη του προσωπικού. Εξήγησε ότι το εγχείρημα ήταν καινοφανές για την Ελλάδα αλλά σύνηθες για την Αμερική όπου «συχνά μέσα εις μίαν νύκτα σεβαστός αριθμός τραπεζών συγχωνεύονται εις μίαν»· παρατήρησε τέλος ότι με αυτή την συγχώνευση θα υλοποιούνταν δύο βασικές εξαγγελίες του συντονιστικού κυβερνητικού προγράμματος, η Εργασία και η Οικονομία και εξέφρασε την ελπίδα ότι και οι μικρότερες τράπεζες σύντομα θα συγχωνεύονταν σε μία. Από την συνέντευξη του Ηλιάσκου προκύπτει σαφώς ότι η κυβερνητική απόφαση περί συγχώνευσης των δύο τραπεζών ελήφθη κατόπιν εισήγησης – απαίτησης του Κ. Ηλιάσκου και δεν περιλαμβανόταν στο αρχικό κυβερνητικό πρόγραμμα.¹³³

¹²⁹ 'Η Αμερικανική αποστολή και οι επαγγελματικές τάξεις δια την συγχώνευση των τραπεζών', *Το Βήμα*, 10 Ιανουαρίου 1953, σελ. 4

¹³⁰ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ.σελ. 44

¹³¹ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 37

¹³² Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ.σελ., σελ. 44

¹³³ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 115

Οι αντιδράσεις στην συγχώνευση των τραπεζών ήταν μεγάλες εκ μέρους των υπαλλήλων της Εθνικής και από τους μετόχους του εξωτερικού της Τράπεζας Αθηνών. Στις 9 Ιανουαρίου οι υπάλληλοι της Εθνικής θα εξαγγείλουν 48ωρη απεργία που θα ισχύσει και στα καταστήματα της επαρχίας. Στις 14 Ιανουαρίου εργαζόμενοι της τράπεζας Αθηνών με συνοδεία αστυνομικής δύναμης θα καταλάβουν τα γραφεία των απεργούντων συναδέλφων τους της Εθνικής (κατόπιν εντολής του Ηλιάσκου), σε μια προσπάθεια να λειτουργήσει η τράπεζα. Το γεγονός αυτό αύξησε την ένταση και την επόμενη ημέρα (15 Ιανουαρίου) οι υπάλληλοι της Εθνικής αρνήθηκαν να παραδώσουν τα κλειδιά της Τράπεζας στον Κ. Ηλιάσκο και τα παρέδωσαν στον εισαγγελέα Αθηνών. Η κλιμάκωση του ζητήματος θα αναγκάσει τον Παπάγο να παρέμβει με αυστηρό τόνο στις 21 Ιανουαρίου απειλώντας ευθέως τους υπαλλήλους της Εθνικής πως θα κατηγορηθούν για υπονόμευση της οικονομικής ζωής της χώρας και θα έχουν την ανάλογη αντιμετώπιση. Το γεγονός αυτό καθώς και οι διαβεβαιώσεις που δόθηκαν σε γενόμενη συνάντηση των εργαζομένων με τον Υπουργό Συντονισμού και τον Υπουργό Εργασίας ότι δεν θα θιχτούν τα δικαιώματά τους, οδήγησε στην λύση της απεργίας (την 23 Ιανουαρίου).¹³⁴

Στις 18 Ιανουαρίου σημειώθηκε σοβαρή επιπλοκή στην υπόθεση της συγχώνευσης Εθνικής – Αθηνών καθώς με ανακοίνωση των εκπροσώπων της πλειοψηφίας των εξ' Αιγύπτου μετόχων της Τράπεζας Αθηνών (οι οποίοι κατείχαν συνολικά το 56% των μετοχών) δήλωσαν ότι κατόπιν ενδελεχούς μελέτης του ζητήματος είχαν αποφασίσει πως αυτή η συγχώνευση ήταν προς βλάβη των συμφερόντων τους και δεν υποστήριζαν την συγχώνευση. Η εξέλιξη αυτή ανάγκασε την κυβέρνηση (το Υπουργείο Εμπορίου με επικεφαλής τον Θ. Καψάλη) να καταθέσει την 3 Φεβρουαρίου σχέδιο νόμου «Περί Συγχωνεύσεως Ανωνύμων Τραπεζιτικών Εταιρειών». Τελικά το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί από την Βουλή στις 14 Φεβρουαρίου (Ν 2292/1953) ενώ κατά την προηγηθείσα συζήτηση στη Βουλή θα υπάρξει η έντονη διαφοροποίηση του Γ. Παπανδρέου και η αποχώρηση της αντιπολίτευσης.¹³⁵

Αποτελεί πάντως αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η συγχώνευση των δύο τραπεζικών ιδρυμάτων προχώρησε λόγω της ταχύτατης διεκπεραίωσης των νομικών κωλυμάτων από την πλευρά της κυβέρνησης χωρίς καν να προηγηθεί γενική συνέλευση των μετόχων παρά την υπόσχεση περί του αντιθέτου από τον Σ. Μαρκεζίνη.¹³⁶ Ο πρώην διοικητής της Εθνικής (Στ. Κωστόπουλος) επισημαίνει πως το νέο τραπεζικό ίδρυμα λόγω μεγέθους θα είναι σε θέση να χειραφετηθεί από την ΤτΕ, της οποίας ο ρόλος θα είναι συνεχώς μειούμενος, δεν πρόκειται να έχει καμία επίδραση επί του τόκου ενώ νοθεύει κάθε προσπάθεια αναδιοργανώσεως και εξυγιάνσεως του τραπεζικού συστήματος. Επίσης ισχυρίζεται πως η συγχώνευση χωρίς αύξηση της πιστοδοτήσεως της οικονομίας δεν θα έχει καμία επίδραση (στο γενικό επίπεδο του τόκου), η τελική οικονομία θα είναι πολύ μικρή και η ετήσια αύξηση των τραπεζικών χορηγήσεων δεν θα ξεπεράσει το 5,5% που ήταν το ύψος τους εκείνη τη στιγμή (1953).¹³⁷ Μεταγενέστερη μελέτη (1958) από το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών θα επιβεβαιώσει τις αρχικές διαπιστώσεις Κωστόπουλου, καθώς το ύψος του μέσου επιτοκίου καταθέσεων θα διαμορφωθεί στο 5,6% (για το έτος 1955), 6,1% (για το 1956) και 7,1% (1957). Αντίστοιχα η δύναμη του προσωπικού των κυριότερων εμπορικών τραπεζών από τα 7.518 άτομα (έτος 1952) θα μειωθεί στα 6.956 (έτος 1955) για να αυξηθεί στα 7.255 άτομα (το 1957). Επίσης τα έξοδα των εμπορικών τραπεζών θα εμφανίζουν συνεχώς αυξητική τάση

---

¹³⁴ Στο ίδιο, σελ. 119

¹³⁵ Στο ίδιο, σελ. 121

¹³⁶ Σταύρος Κωστόπουλος, *Η πολιτική της συγχωνεύσεως των τραπεζών* (Αθήναι: Άλφα, 1953), σελ. 8

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ. 227-28

οπότε το αρχικό κυβερνητικό επιχείρημα του Συναγερμού ότι η συγχώνευση θα οδηγήσει σε περιστολή δαπανών των εμπορικών ιδρυμάτων αποδεικνύεται (εκ' των υστέρων) άτοπο.¹³⁸

3.3 Η κατάργηση του δελτίου

Όπως είχε προαναγγείλει στην ραδιοφωνικό του μήνυμα στις 6 Δεκεμβρίου 1952, η κατάργηση του δελτίου διανομής τροφίμων τελικά εφαρμόστηκε από την 1^η Φεβρουαρίου 1953 καταργώντας ένα ακόμα κατάλοιπο του πολέμου. Ο Υφυπουργός Εμπορίου Παναγής Παπαληγούρας προέβη σε δηλώσεις σχετικά με τα μέτρα που θα εφαρμόζονταν από την 1^η Φεβρουαρίου. Ο υφυπουργός θα επισημάνει επίσης πως το νέο καθεστώς ελεύθερης εμπορίας θα δημιουργήσει μία σειρά περίπλοκων οικονομικών ζητημάτων.¹³⁹

Μέσω της ενέργειας αυτής θα εξασφαλιζόνταν τα παρακάτω οφέλη:

- Η τιμή διάθεσης των εφοδίων που αποθηκεύονταν από το κράτος, (σε 180 αποθηκευτικά κέντρα) στο ελεύθερο εμπόριο θα καλύψει το κόστος διαχείρισης και διακίνησης που ανέρχονταν πάνω από 150 δισεκατομμύρια δραχμές ετησίως.
- Η συγκράτηση των τιμών των εφοδίων, με παράλληλη επιδότηση της τιμής του αλεύρου προς αποφυγή ανατίμησης του τελευταίου.¹⁴⁰

Επίσης θα λαμβάνονταν επιπρόσθετα οικονομικά μέτρα για όλο το οικονομικό έτος προς τις ομάδες εκείνες που πλήττονταν από την κατάργηση του δελτίου. (αγρότες, κάτοικοι Δωδεκανήσων).

Στις 24 Ιανουαρίου, με νεότερη απόφαση του υφυπουργού καταρτίστηκαν οι τιμές εκποίησης καθώς και οι όροι πώλησης των εφοδίων επιτρέποντας και την πώλησή τους επί πιστώσει (εάν το ποσό ήταν μεγαλύτερο των 10 εκατομμυρίων δραχμών), με την προϋπόθεση ότι θα εξοφλούνταν άμεσα το 50% και το υπόλοιπο ποσό σε 6 ισόποσες δεκαήμερες δόσεις (η αξία της ποσότητας επί πιστώσει θα πρέπει να καλύπτονταν από εγγυητική επιστολή αναγνωρισμένης τράπεζας). Ο *Οικονομολόγος Αθηνών* στο φύλλο της 7 Φεβρουαρίου 1953 διαπιστώνει πως με εξαίρεση την περίοδο της Κατοχής που όντως προσέφερε χρήσιμες υπηρεσίες, η μετέπειτα συνέχεια χρήσης του δελτίου διανομών ανέδειξε το πόσο ανίκανος διαχειριστής και κακός επιχειρηματίας ήταν το κράτος στο να κάνει τον έμπορο. Μετά από την πρώτη εβδομάδα κατάργησης του και δεν διαπιστώθηκε καμία ανωμαλία και η κατανάλωση εξυπηρετήθηκε κανονικώς.¹⁴¹

¹³⁸ Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, *Ερευνα επί του Πιστωτικού Προβλήματος* (Αθήναι: ΕΒΕΑ, 1958), σελ. 53–55

¹³⁹ 'Η μετάβασις από τας Γενικάς Διανομάς στο καθεστώς Ελεύθερης Εμπορίας', *Ναυτεμπορική*, 23 Ιανουαρίου 1953, σελ. 3

¹⁴⁰ Επιπροσθέτως απαγορεύθηκε προσωρινά στους μύλους να γίνεται επεξεργασία σίτου προερχόμενο εκ της ελεύθερης αγοράς προκειμένου να επισπευστεί η ρευστοποίηση των κρατικών αποθεμάτων και να μην υπάρχουν ανατιμητικές τάσεις.

¹⁴¹ 'Το Δελτίον', *Οικονομολόγος Αθηνών*, 07 Φεβρουαρίου 1953, σελ. 1

3.4 Οι προ της αναπροσαρμογής προπαρασκευαστικές ενέργειες

Ο Μαρκεζίνης θα μεταβεί στη συνέχεια στην Βόρεια Ελλάδα σε περιοδεία. Από την Θεσσαλονίκη στις 9 Φεβρουαρίου θα εξαγγείλει κάποια μέτρα προκειμένου να στηρίξει τους αγρότες όπως την μείωση του τόκου των αγροτικών δανείων κατά 2% (βραχυπρόθεσμα δάνεια) με 2,5% (μεσοπρόθεσμα δάνεια), την κατάργηση της προμήθειας στα δάνεια με ενέχυρο της Αγροτικής Τράπεζας. Επίσης θα εξαγγελθεί η από 1^η Ιουλίου απελευθέρωση των τιμών των λιπασμάτων, η διάθεση δανείων ύψους 50 δισεκατομμυρίων δραχμών για ατομικά εγγειοβελτιωτικά έργα, αγορά ζώων αναπαραγωγής και εκτέλεση δεινδροκαλλιεργειών.¹⁴² Τα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός δεν είναι αρκετά (σε σχέση με τις προσδοκίες των αγροτών) καθώς ο αγροτικός πληθυσμός αντιμετωπίζει σοβαρή κρίση λόγω της μεγάλης ποσότητας των αδιάθετων προϊόντων καθώς η χώρα έχει μεταπολεμικώς απωλέσει τις παλαιές προπολεμικές αγορές. Το αγροτικό βιοτικό επίπεδο είναι χειρότερο από το προπολεμικό καθώς υπάρχουν χρέη προς την Αγροτική Τράπεζα και το Δημόσιο, ενώ στην ύπαιθρο κυριαρχεί η καθυστέρηση και η αθλιότητα καθώς οι Έλληνες αγρότες χρησιμοποιούν πρωτόγονες τεχνικές και εργαλεία για να καλλιεργούν τους αγρούς τους, ενώ πολύ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της φυγής των χρεωμένων χωρικών στην εμφάνιση του εισπράκτορα του δημόσιου ταμείου.¹⁴³

Στις 13 Φεβρουαρίου θα ανακοινωθεί ότι επήλθε συμφωνία στο ζήτημα της Κωπαΐδας με αποζημίωση 1.800.000 λιρών προς την αγγλική εταιρία Λίμνη Κωπαΐδας Α.Ε (που διαχειριζόταν τις εκτάσεις που προέκυψαν από την αποξήρανση της λίμνης που είχε ολοκληρώσει η ίδια το 1931) ενώ δέχθηκαν να γίνουν και συμψηφισμοί με εκκρεμούσες προπολεμικές απαιτήσεις.¹⁴⁴ Η εκκαθάριση του σχετικού λογαριασμού δεν είχε ολοκληρωθεί αλλά κατά εκτιμήσεις θα άφηνε πιστωτικό υπόλοιπο 1.500.000 λιρών υπέρ της Ελλάδος το οποίο θα αυξηθεί με την συμπλήρωση της εκκαθαρίσεως. Το υπόλοιπο ποσό που δεν θα υπερβαίνει τις 250.000 λίρες θα καταβληθεί σε δόσεις. Το ποσό αυτό εμπεριέχει την αξία των γαιών, των μηχανημάτων και των εργοστασίων καθώς και οι αποζημιώσεις των εργατών και υπαλλήλων. Η εταιρία Κωπαΐδας θα εκχωρήσει τα δικαιώματά της στο Δημόσιο τον Σεπτέμβριο του 1953. Τελικά το περί της λίμνης καθεστώθ θα ρυθμιστεί μερικούς μήνες μεταγενέστερα.¹⁴⁵

Στις 10 Μαρτίου η κυβέρνηση του Συναγερμού θα ξεκινήσει μία προσπάθεια περιορισμού των κρατικών δαπανών προκειμένου να προχωρήσει με ταχύτερο ρυθμό η εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών. Η προσπάθεια αυτή ξεκίνησε με τον περιορισμό της χρήσης των κρατικών και των στρατιωτικών αυτοκινήτων κατόπιν εντολής του Παπάγου. Στις 3 Απριλίου ο απολογισμός θα γίνει από τον ίδιο τον Στρατάρχη καθώς αποσύρθηκαν από την κυκλοφορία 2.472 στρατιωτικά αυτοκίνητα και 5.092 πολιτικά (σύνολο 7.564 οχήματα). Η οικονομία που γινόταν στο Δημόσιο υπερέβαινε τα 132 δισεκατομμύρια (παλαιές) δραχμές.¹⁴⁶

Ταυτόχρονα την ίδια περίοδο ο Μαρκεζίνης έχοντας ο ίδιος ενημερωθεί για το τρέχων έλλειμα που εμφάνιζε ο κρατικός προϋπολογισμός (το οποίο ήταν σημαντικό ενώ χρονικά βρισκόμασταν στο μέσο της εκτέλεσης του προϋπολογισμού 1952-53),

¹⁴² 'Τα πρώτα μέτρα της κυβερνήσεως υπέρ των αγροτών', *Η Καθημερινή*, 11 Φεβρουαρίου 1953, σελ. 1

¹⁴³ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 60

¹⁴⁴ 'Επιτεύχθη συμφωνία δια το ζήτημα της Κωπαΐδας', *Η Καθημερινή*, 14 Φεβρουαρίου 1953, σελ. 4

¹⁴⁵ Νομοθετικά διατάγματα Ν.Δ 2488/53 (Ίδρυση Οργανισμού Κωπαΐδας) και Ν.Δ 2489/53 (Περί παροχής εξουσιοδοτήσεως στον Υπουργό Οικονομικών προς σύναψιν οριστικής συμβάσεως εξαγοράς του κτήματος Κωπαΐδος) 31 Ιουλίου 1953(ΦΕΚ 195Α).

¹⁴⁶ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*, τ. 6 (Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011), σελ. 172

διαπίστωσε την απροθυμία των παραγόντων της δημόσιας διοίκησης να προτείνουν τα αναγκαία μέτρα για την ισοσκελίση του προϋπολογισμού πριν το Πάσχα του τρέχοντος έτους (12 Απριλίου 1953). Ύστερα από πίεση του Μαρκεζίνη οι πόροι για την ισοσκελίση του προϋπολογισμού, βρέθηκαν συμπεριλαμβανομένου της περικοπής του δώρου του Πάσχα.¹⁴⁷

Ο Παπάγος το Σάββατο 14 Μαρτίου σε μήνυμά του κατήγγειλε πως ο προϋπολογισμός χρήσης 1952-53 της προηγούμενης κυβερνήσεως ήταν εικονικός και πως η κυβέρνηση θα επιδιώξει να καλύψει το έλλειμμα, ενώ κάλεσε του Έλληνες να επιδείξουν το πνεύμα αυτοθυσίας που τους διέκρινε πάντα.¹⁴⁸ Στις 16 Μαρτίου ο Υπουργός Οικονομικών Παπαγιάννης θα καταθέσει στην βουλή νομοσχέδιο με το οποίο καθορίζονται τα ακόλουθα:¹⁴⁹

- Καταρτίζεται εφ' άπαξ εισφορά για τις επιχειρήσεις και τους επιχειρηματίες που ενισχύθηκαν από την ξένη βοήθεια μέσω δανείου (1 – 1,5% στο συνολικό ύψος του δανείου).
- Αντίστοιχα επιβλήθηκε εφ' άπαξ εισφορά για τις επιχειρήσεις και τους επιχειρηματίες που ενισχύθηκαν από δάνειο ή πίστωση σε δραχμές από τράπεζα, οργανισμό ή Ταμείο με παρόμοια κλίμακα.
- Έκτακτη εισφορά 60% επί της αυξήσεως των μισθωμάτων των μηνών Μαρτίου, Απριλίου, Μαΐου και Ιουνίου όπως καθορίστηκε με την υπουργική απόφαση υπ' αριθμόν 22303 της 24-2-1953.
- Επιβλήθηκε εφ' άπαξ εισφορά για τις ανώνυμες επιχειρήσεις εγχώριες και αλλοδαπές.
- Ομοίως επιβλήθηκε εφ' άπαξ εισφορά σε κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο από φορολογική κλάση 11 και άνω.
- Απαγορεύτηκε μέχρι τέλους Ιουνίου 1953 οποιαδήποτε πρόσληψη προσωπικού παρά μόνο αν επρόκειτο για υπηρεσιακή ανάγκη εγκεκριμένη από το υπουργικό συμβούλιο.

Το συνολικό ύψος του ελλείμματος σύμφωνα με τον υπουργό Οικονομικών σε συνέντευξή του είχε προκύψει ως ακολούθως: Ο προϋπολογισμός που είχε καταθέσει η κυβέρνηση του κέντρου προέβλεπε έλλειμμα 400 δισεκατομμυρίων δραχμών την κάλυψη του οποίου στήριζε στην ελπίδα μη διάθεσης πιστώσεων 300 δισεκατομμυρίων δραχμών και σε έσοδα δισεκατομμυρίων δραχμών εξ επιστροφών χρημάτων. Τα έσοδα όμως δεν είχαν καλύψει τις αρχικές προβλέψεις για τα έσοδα και το έλλειμμα είχε αυξηθεί κατά 520 δισεκατομμύρια δραχμές οπότε το συνολικό έλλειμμα ανερχόταν τώρα στα 920 δισεκατομμύρια.¹⁵⁰

Η όλη στάση της ελληνικής κυβερνήσεως εγκωμιάστηκε από τον αρχηγό της αμερικανικής αποστολής Λίλαντ Μάρουουζ (L. Barrowes) κατά την πρώτη του δημόσια εμφάνιση (στις 20 Μαρτίου), ως αρχηγός της αποστολής στο «Προπέλερ κλαμπ» στο μηνιαίο γεύμα των εν' Ελλάδι Αμερικανών επιχειρηματιών. Ο Μάρουουζ στο λόγο του είπε ότι η Ελλάδα έχει επιδείξει αξιοθαύμαστη πρόοδο στην προσπάθεια ισοζύγησης του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου με αντίστοιχη μείωση της βοήθειας και είναι σε θέση να

¹⁴⁷ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 12

¹⁴⁸ 'Το μήνυμα του πρωθυπουργού Παπάγου δια τα μέτρα ισοσκελίσεως του προϋπολογισμού', *Ναυτεμπορική*, 16 Μαρτίου 1953, σελ. 1

¹⁴⁹ Ν.2360/53 (ΦΕΚ 78 Α) 1 Απρ 1953

¹⁵⁰ 'Τα πρώτα μέτρα της κυβερνήσεως υπέρ των αγροτών', *Το Βήμα*, 17 Μαρτίου 1953, σελ. 1 και 6

αντιμετωπίζει από ιδίους πόρους όλες τις εισαγωγικές ανάγκες. Επικροτήθηκε ιδιαίτερα η άρση των περιορισμών στο εισαγωγικό εμπόριο ενώ ήταν ενθουσιώδης στα σχόλια του σχετικά με την προοπτική ισοσκελίσης του προϋπολογισμού, η οποία θα σταθεροποιήσει το οικονομικό οικοδόμημα.¹⁵¹

3.5 Η αναπροσαρμογή της 9^{ης} Απριλίου 1953

Ο Μαρκεζίνης τον Απρίλιο ετοιμαζόταν για την υλοποίηση των τελευταίων λεπτομερειών που είχαν απομείνει για την πραγματοποίηση του τολμηρού βήματος που είχε στο μυαλό του. Πολιτικώς, ο Συναγερμός μόλις είχε διεξάγει άλλη μία εκλογική νίκη καθώς στις επαναληπτικές εκλογές της 29ης Μαρτίου 1953 θα επικρατήσει και στις τέσσερις εκλογικές περιφέρειες και θα αποκτήσει επιπλέον 7 έδρες στην Βουλή φθάνοντας στις 247.¹⁵² Στις 4 Απριλίου ο Μαρκεζίνης θα συναντήσει τον αμερικανό πρέσβη Γιόστ (Charles Yost) και θα εκφράσει την ελπίδα ότι η Υπηρεσία Αμοιβαίας Βοήθειας (MSA) θα ενέκρινε στις επόμενες ημέρες την αγορά τροφίμων αξίας 35 εκατομμυρίων δολαρίων από τα ποσά που προορίζονταν για τη βοήθεια εκείνου του έτους και κατέστησε σαφές ότι δεν θα προχωρούσε στην υποτίμηση εάν δεν υπήρχαν επαρκή αποθέματα τροφίμων για τους επόμενους μήνες.¹⁵³ Η σχεδίαση της όλης διαδικασίας καθώς και το επιτελείο που μελέτησε και προετοίμασε το όλο εγχείρημα θα δημοσιοποιηθούν (από τον ίδιο τον Σπύρο Μαρκεζίνη) κατά την μεταγενέστερη (23 Νοεμβρίου) ομιλία του στο ελληνικό κοινοβούλιο. Η αναπροσαρμογή μελετήθηκε και σχεδιάστηκε από ελληνικής πλευράς από τους Μαρκεζίνη (Υπουργό Συντονισμού), Καψάλη (Υπουργό Εμπορίου), Μαντζαβίνο (Διοικητής ΤΤΕ), Ζολώτα (Υπουργός Συντονισμού της υπηρεσιακής κυβέρνησης Κιουσόπουλου), Παπαγιάννης (Υπουργός Οικονομικών) και φυσικά ο πρωθυπουργός Παπάγος. Από την πλευρά των ΗΠΑ είχαν ενημερωθεί οι Μπάροους (αρχηγός αμερικανικής αποστολής), οι Γιόστ και Τόρκελ (πρεσβεία ΗΠΑ), ο Ταννεμπάουμ (ο τότε οικονομικός σύμβουλος της Αμερικανικής Αποστολής) και ο Κοστάνζο εκ μέρους της Νομισματικής Επιτροπής.¹⁵⁴

Σύμφωνα με τον Μαρκεζίνη το επιτελείο αυτό είχε απορρίψει την αρχική πρόταση του Ταννεμπάουμ, ενώ για να είναι η αναπροσαρμογή επιτυχημένη θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν τα μεγάλα προβλήματα που συνήθως την συνοδεύουν (π.χ υπερπληθωρισμός, διατήρηση συναλλαγματικού αποθέματος). Εάν δεν αντιμετωπιστούν άμεσα, μεταβάλλουμε ένα δραστικό οικονομικό μέτρο σε νομισματική ασπρίνη. Ο χρόνος υλοποίησης της αναπροσαρμογής θα έπρεπε να είναι τη στιγμή που θα εκπληρώνονταν οι αναγκαίες οικονομικές προϋποθέσεις (π.χ ισοσκελίση προϋπολογισμού), παράλληλα να έχει ενημερωθεί και φυσικά εγκρίνει το μέτρο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), αλλά και να διαφυλαχθεί η μυστικότητα της ενέργειας καθώς σε αντίθετη περίπτωση οι συνέπειες θα ήταν ολέθριες.¹⁵⁵ Τελικά την Μεγάλη Πέμπτη στις 21:00 στις 9 Απριλίου 1953, ο Σπύρος Μαρκεζίνης, θα ανακοινώσει ραδιοφωνικώς την αναπροσαρμογή της

¹⁵¹ 'Η Ελλάδα εφαρμόζουσα συνεπές πρόγραμμα νομισματικής σταθεροποίησης θα παύσει να αποτελεί ειδική περίπτωση', *Το Βήμα*, 21 Μαρτίου 1953, σελ. 1

¹⁵² 'Ο Ελληνικός Συναγερμός υπερίσχυσε και στις τέσσερα εκλογικές περιφέρειες', *Η Καθημερινή*, 31 Μαρτίου 1953, σελ. 1

¹⁵³ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 127

¹⁵⁴ Πάνος Καζάκος, *Στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης και η υποτίμηση της δραχμής (1953)*, τ. 8, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, II (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2013), σελ. 33

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 35-37

δραχμής (με μία σειρά λοιπών μέτρων στήριξης) και θα ταυτίσει το όνομά του με μία μεγαλειώδη στιγμή που αποτελεί σταθμό της σύγχρονης νεοελληνικής οικονομικής ιστορίας (όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων).¹⁵⁶

*Αναγγέλλω προς τον Ελληνικόν λαόν βαρυσήμαντο απόφαση της κυβερνήσεως. Από της ώρας ταύτης, 9^{ης} εσπερινής της 9^{ης} Απριλίου η επίσημος σχέσις της τιμής της δραχμής με την τιμή του δολλαρίου καθορίζεται εις 30.000 δραχμάς εν δολλάριον. Αντιστοίχως δε προς την σχέσιν αυτήν και οι τιμαί όλων των άλλων ξένων νομισμάτων. Το μέτρο τούτο λαμβάνεται με την ομόφωνη γνώμη της Νομισματικής Επιτροπής ως και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.*¹⁵⁷

Ταυτόχρονα με την αναπροσαρμογή του νομίσματος θα εξαγγελθούν τα ακόλουθα οικονομικά μέτρα:

- Τα εκ την αναπροσαρμογής του συναλλάγματος αυτόματα κέρδη ανήκουν στο δημόσιο και θα περιέλθουν σε αυτό.
- Τη λήψη μέτρων για την διατήρηση των σταθερών των τιμών στην εσωτερική αγορά.
- Καταργούνται οι παντός είδους εισφορές στις εισαγωγές, με καθιέρωση πλήρους και απεριόριστης ελευθερίας στις εισαγωγές.
- Θα εξακολουθήσει και στο μέλλον να είναι αυστηρός ο έλεγχος των πιστώσεων.
- Η αναγνώριση από την κυβέρνηση του δανεισμού με ρήτρα συναλλάγματος, με παράλληλη διατήρηση της απαγόρευσης συναλλαγών σε χρυσό ή χρυσά νομίσματα.

Ο Μαρκεζίνης κατά την αναγγελία της αναπροσαρμογής θα αναλύσει τους λόγους που οδήγησαν την κυβέρνηση σε αυτή την απόφαση, ισχυριζόμενος πως επί μακρό χρονικό διάστημα υπήρχε μία ανωμαλία στην εσωτερική αξία της δραχμής σε σχέση με την αξία της ως προς το εξωτερικό συνάλλαγμα, που οδηγούσε σε μαρασμό την οικονομία καθώς μέσα από το πολύπλοκο σύστημα εισφορών και επιδοτήσεων έφθανε ένα δολάριο να αποτιμάται (άτυπα μέσα από τους μηχανισμούς της αγοράς) μέχρι και 40.000 δραχμές. Επίσης αναλύει την έλλειψη ανταγωνιστικότητας που υφίσταντο τα ελληνικά προϊόντα (αγροτικά και βιομηχανικά) λόγω αυτής της ανωμαλίας και τονίζει ότι με το νέο καθεστώς θα ενισχυθεί ο τουρισμός στην χώρα και η εισαγωγή συναλλάγματος. Παράλληλα θα υπάρξει επαναπατρισμός ελληνικού και προσέλκυση αλλοδαπού κεφαλαίου το οποίο είναι απαραίτητα για την οικονομική αναγέννηση του τόπου.¹⁵⁸

Συνεχίζοντας τον λόγο του, ο Μαρκεζίνης εξηγεί τις προϋποθέσεις που έπρεπε να ισχύουν για να είναι επιτυχής η αναπροσαρμογή και αναλύει τον μακρόχρονο σχεδιασμό που προϋπήρχε. Δεν παραλείπει να αναφερθεί στις ικανοποιητικές ποσότητες βασικών εφοδίων (για την διατροφή του πληθυσμού) που ήδη έχει εξασφαλίσει η κυβέρνηση με την βοήθεια της αμερικανικής αποστολής και της πρεσβείας των ΗΠΑ προς αποφυγή

¹⁵⁶ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-2008: από τράπεζα του κράτους, εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας* (Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2014), σελ. 203

¹⁵⁷ 'Καθορίσθη εις 30.000 δραχμάς η τιμή του δολλαρίου ΗΠΑ και καταργούνται οι εισφοραί επί των εισαγόμενων ειδών', *Ναυτεμπορική*, 10 Απριλίου 1953, σελ. 1

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 1

ελλείψεων στην αγορά και εξάλειψης της κερδοσκοπίας. Επίσης θα εκτοξεύσει την απειλή πως η κυβέρνηση δεν αστειεύεται και ότι έχει την δύναμη να σταθεί άκαμπτη επί της πολιτικής της για να προστατέψει το συμφέρον του συνόλου. Κλείνοντας το λόγο του επισημαίνει πως η οικονομική πολιτική είναι ένα σύνολο και όχι μέρος και ότι οι καρποί της αργούν να εμφανιστούν. Όταν η οικονομική πολιτική βασίζεται στην συνολική προσπάθεια υπάρχει ευεξία, η θεμελίωση είναι καλή και τότε το σύνολο είναι ασφαλές και σταθερό. Δεν διστάζει να προβλέψει ότι η δραχμή θα καταστεί από τα σταθερότερα και υγιέστερα νομίσματα στον κόσμο και ότι η γενιά του θα δημιουργήσει ένα νέο (οικονομικό αυτή τη φορά) γεγονός αντίστοιχο 1909.¹⁵⁹

Αργά την νύκτα της 9^{ης} Απριλίου ο Θ. Καψάλης θα αναγγείλει μερικά επιπρόσθετα συνοδευτικά μέτρα επί των εισαγωγών και των εξαγωγών προκειμένου να είναι σε θέση η οικονομική ζωή να προσαρμοστεί όσο το δυνατόν ταχύτερα στα νέα δεδομένα και να διατηρεί η κυβέρνηση την πρωτοβουλία των κινήσεων και να μην οδηγείται από τις εξελίξεις. Τα μέτρα αυτά θα είναι:¹⁶⁰

- Η κατάργηση των εισφορών συναλλάγματος επί των εισαγόμενων εμπορευμάτων.
- Η κατάργηση των επιδοτήσεων σε δραχμές για την εξαγωγή των ελληνικών προϊόντων.
- Τα ποσοστά παθητικότητας των ελληνικών προϊόντων που εξάγονταν επί ανταλλαγής καταργούνται.
- Κάθε οριστικός διακανονισμός εισαγόμενου προϊόντος που θα διενεργούνταν από τις 09 Απριλίου και μετέπειτα θα ίσχυε η νέα τιμή συναλλάγματος.
- Κάθε φόρτωση εξαγόμενου προϊόντος γίνεται με την νέα τιμή συναλλάγματος εφόσον κατά την μέρα της αναπροσαρμογής βρίσκονταν στα χέρια των παραγωγών. Εάν βρίσκονταν στα χέρια των εμπόρων τα πλεονάζοντα κέρδη περιέρχονται στο κράτος.

Επιπλέον δόθηκε η εντολή οι τράπεζες να παραμείνουν κλειστές για μία ημέρα (την Παρασκευή 10 Απριλίου) και να ανοίξουν για το κοινό το Σάββατο 11 Απριλίου. Ειδικά μέτρα για το χρηματιστήριο Αθηνών δεν ελήφθησαν καθώς αυτό δεν κρίθηκε απαραίτητο.

3.6 Η επόμενη μέρα και οι αντιδράσεις

Ο αιφνιδιασμός του πολιτικοοικονομικού κατεστημένου ήταν απόλυτος. Τίποτε δεν είχε προϊδεάσει τον κόσμο για την αιφνιδιαστική κίνηση της κυβέρνησης, ενώ από την μελέτη των δημοσιευμάτων και άρθρων γνώμης του ημερήσιου και περιοδικού τύπου ουδείς είχε προτείνει ως μέτρο ή μπόρεσε να προβλέψει την αναπροσαρμογή του εθνικού νομίσματος. Η αμερικανική πρεσβεία σε αναφορά της την επόμενη ημέρα της υποτίμησης (10 Απριλίου) σημείωσε ότι το «μυστικό» είχε διαφυλαχθεί πολύ καλά και είχε σημειωθεί ελάχιστη κερδοσκοπία εν αναμονή της ανακοίνωσης του Μαρκεζίνη, ότι η τιμή της χρυσής λίρας είχε ανέλθει ελαφρά την προηγούμενη ημέρα στις 187.000 (παλαιές) δρχ. (από τις 180.500 δρχ που ήταν το «κλείσιμο» του χρηματιστηρίου Αθηνών στις 8 Απριλίου)¹⁶¹ και ότι εκείνο το πρωί οι μεσίτες άρχισαν να προσφέρουν λίρες στις 315.000

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 14

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 1

¹⁶¹ 'Κίνησης αξιών και εμπορευμάτων', Το Βήμα 9 Απριλίου 1953, σελ. 4

(παλαιές) δρχ., η πρώτη πώληση έγινε μόλις η τιμή υποχώρησε στις 295.000 (παλαιές) δρχ. η πρεσβεία εκτίμησε προφητικά το ως άνω περιστατικό ως ενθαρρυντική ένδειξη ότι ο πανικός και η κερδοσκοπία τελικώς θα αποφεύγονταν και ότι η κυβέρνηση είχε μεγάλες πιθανότητες να πετύχει τον στόχο της μεσ' αυτή την τολμηρή της κίνηση· επ' αυτού μάλιστα κατέγραψε την αποφασιστικότητα του Μαρκεζίνη, ο οποίος είχε διαβεβαιώσει (τον ελληνικό λαό) ότι η κυβέρνηση θα κρατούσε χαμηλά τις τιμές των βασικών εμπορευμάτων και ιδιαίτερα των βασικών ειδών διατροφής.¹⁶²

Το γεγονός της αναπροσαρμογής θα κυριαρχήσει στον τύπο τις επόμενες μέρες. Η φιλοκυβερνητική εφημερίδα *Το Βήμα* θα χαρακτηρίσει την απόφαση τολμηρή καθώς αναγνωρίζει την πραγματικότητα που είχε διαμορφωθεί στην αγορά, ότι η απόφαση στηρίζεται σε υγιή οικονομική βάση και θα επαινέσει τον Υπουργό Συντονισμού για την ειλικρίνεια και την ευσυνειδησία του λόγου του.¹⁶³ Τις επόμενες μέρες η εφημερίδα αυτή θα στηρίξει την κυβερνητική πολιτική εμφανίζοντας στα πρωτοσέλιδά της τίτλους όπως «Η αναπροσαρμογή της τιμής του δολαρίου αποτελεί το απαραίτητο επιστέγασμα της πολιτικής της κυβερνήσεως διά την οικονομική εξυγίανση» (11 Απριλίου) και «Η κυβέρνηση θα προστατέψει τους μισθωτούς αν σημειωθεί αισθητή ύψωση του τιμάριθμου. Η δραχμή παραμένει σταθερά και αμετάβλητη» (12 Απριλίου). Σε ίδιο μοτίβο θα είναι και η αρθρογραφία του λοιπού συμπολιτευόμενου Τύπου (*Εστία*, *Καθημερινή*) με τίτλους άρθρων όπως «Ο λαός εδέχθη με ηρεμία και εμπιστοσύνη τα νέα οικονομικά μέτρα της κυβερνήσεως» (*Καθημερινή* 11 Απριλίου), «Οι τιμές παραμένουν σταθερές σε όλη την χώρα δεν έγιναν αναλήψεις καταθέσεων εκ των τραπεζών» (*Καθημερινή* 12 Απριλίου).

Από την άλλη, ο αντιπολιτευόμενος Τύπος θα εκδηλώσει σφοδρή αντεπίθεση στην κυβέρνηση τις επόμενες ημέρες. Η *Αυγή* θα έχει στις 10 Απριλίου σαν πρωτοσέλιδο «Η Ελλάδα πεδίο αποικιακής εκμεταλλεύσεως – Ο Συναγερμός υποτιμά την δραχμή στο μισό της αξίας χάριν της οικονομικής ολιγαρχίας και των ξένων», στις 11 Απριλίου «Μέτρο πλήρους αποικιοποίησης της χώρας η υποτίμηση της δραχμής», στις 12 Απριλίου «Καταστροφή για τους αγρότες η υποτίμηση της δραχμής». Αντίθετα η *Ελευθερία* δεν θα είναι πιο ήπια στις αντιδράσεις και θα έχει στις 10 Απριλίου σαν πρωτοσέλιδο «Η δραχμή υπετιμήθη κατά 50% από της χθες», στις 11 Απριλίου «Οι εργαζόμενοι θα πληρώσουν την υποτίμηση – Αναπόφευκτη η άνοδος των τιμών», στις 12 Απριλίου «Αι τιμαί ανέρχονται» και στις 16 Απριλίου «Αστυνομική οικονομία καθιερώθη χθες – Επαναφέρθη ο παρεμβατισμός».

Από πλευράς του οικονομικού τύπου η *Ημερησία* θα έχει στις 10 Απριλίου σαν πρωτοσέλιδο «Ότι υποστήριξε με φανατισμό η Ημερησία – Ο κ. Μαρκεζίνης ανήγγειλε χθες ότι αναπροσαρμόζεται η τιμή συναλλάγματος και παραλλήλως καταργούνται η εισαγωγική εισφορά και η πριμοδότηση των εξαγωγών», στις 11 Απριλίου «Η ελευθερία των εισαγωγών». Αντίστοιχα η *Η Ναυτεμπορική* στις 10 Απριλίου θα έχει άχρωμο πρωτοσέλιδο «Καθορίσθη εις 30000 δραχμάς η τιμή του δολαρίου ΗΠΑ και καταργούνται αι εισφοραί επί των εισαγόμενων ειδών» στις 11 Απριλίου «Μετά την εξαγγελία των νέων αποφάσεων», κρατώντας μια ουδέτερη στάση απέναντι στο μέτρο της αναπροσαρμογής.

Οι αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης ήταν εξίσου εντονότατες. Ο αρχηγός του ΚΦ Σοφ. Βενιζέλος υποστήριξε ότι θα επωφελούνταν οι μεγάλοι οφειλέτες παγωμένων πιστώσεων οι οποίοι θα πλήρωναν τα χρέη τους με το ήμισυ των λιρών που

¹⁶² Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 130

¹⁶³ «Με την ελπίδα και την ευχή επιτυχίας της αποφάσεως», *Το Βήμα*, 10 Απριλίου 1953, σελ. 1

είχαν αποθησαυρίσει και παρατήρησε ότι το ζήτημα της συγκράτησης των τιμών δεν θα λυνόταν με εκκλήσεις. Ο Κ. Ρέντης της ΕΠΕΚ τόνισε ότι η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος αποτελούσε ένα είδος εσωτερικής χρεωκοπίας το οποίο έπληττε τους μισθωτούς, τους υπαλλήλους και τους εργάτες, ενώ θα ωφελούσε τα μάλα την οικονομική ολιγαρχία. Ο Γ. Καρτάλης ανέφερε ότι η υποτίμηση θα είχε αντίκτυπο στο επίπεδο των τιμών και ότι ο τιμάριθμος θα ανέβαινε περίπου κατά 35% και κατά συνέπεια η υποτίμηση θα επέφερε δραστική μείωση της αγοραστικής δύναμης των μισθωτών· παρατήρησε επίσης ότι ο τρόπος που είχε γίνει η υποτίμηση επιβράβευε όσους είχαν δυσπιστήσει στο εθνικό νόμισμα οι οποίοι θα λάμβαναν «πριμ» 100%, ενώ αντίθετα όσοι είχαν επιδείξει πίστη στο εθνικό νόμισμα θα ζημιωνόνταν κατά το ποσοστό αύξησης του τιμάριθμου.¹⁶⁴ Από πλευράς της συμπολίτευσης η μόνη πολιτική απώλεια ήταν αυτή του Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος άσκησε κριτική στην υποτίμηση του νομίσματος και δήλωσε μετά από λίγες ημέρες πως αίρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση.¹⁶⁵

3.7 Τα συνοδευτικά μέτρα της υποτίμησης του νομίσματος

Όπως ήταν αναμενόμενο, η οικονομική αυτή μεταρρύθμιση θα έφερνε σημαντικές αλλαγές στην οικονομική ζωή της χώρας. Ο Μαρκεζίνης και το επιτελείο του, έχοντας καταφέρει να κρατήσουν μυστική την αναπροσαρμογή της δραχμής και να αιφνιδιάσουν όλο το πολιτικο-οικονομικό κατεστημένο, έπρεπε τώρα να επιτηρούν σε πολύ στενό πλαίσιο τα οικονομικά δρώμενα για να μην αποτύχει το μέτρο της υποτίμησης, όπως είχε συμβεί με την προηγούμενη υποτίμηση του 1944. Το κυβερνητικό επιτελείο είχε ως στόχο τη συγκράτηση των τιμών κάτω του 17%. Προς επίτευξη αυτού του στόχου, αποφασίστηκε η επιδότηση των ειδών πρώτης ανάγκης και κυρίως των τροφίμων. Πενταμελής διυπουργική επιτροπή συνεδρίαζε ημερησίως και καθόριζε το επιτρεπτό όριο αυξήσεως των τιμών.¹⁶⁶

Για τον ίδιο λόγο, μία ημέρα μετά την εξαγγελία της υποτίμησης του νομίσματος ο Υπουργός Εμπορίου Θ. Καψάλης κάλεσε τα προεδρία των βιομηχανικών, βιοτεχνικών, εμπορικών και λοιπών επαγγελματικών οργανώσεων, και ανέπτυξε την σημασία των μέτρων, συστήνοντας την αποφυγή κάθε νευρικότητας, και την αποχή από κάθε μορφή κερδοσκοπίας και τη διατήρηση των τιμών στα υφιστάμενα επίπεδα.¹⁶⁷ Αντιστοίχως, ο Υπουργός Οικονομικών Παπαγιάννης θα δηλώσει πως το μέτρο της αναπροσαρμογής εξίσωσε την διαφορετική αξία που είχε η δραχμή στο εσωτερικό της χώρας σε σχέση με το εξωτερικό καθώς μέσα από το σύστημα εισφορών και επιδοτήσεων η υποτίμηση είχε επέλθει στη πράξη. Επίσης υποστήριξε πως τα δημόσια έσοδα θα αυξάνονταν σταδιακά λόγω της γενικής βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης.¹⁶⁸

Στον τομέα του εμπορίου επανήλθε ο παρεμβατισμός καθώς εξαγγέλθηκαν από τον Υπουργό Θ. Καψάλη και υφυπουργό Π. Παπαληγούρα τα παρακάτω μέτρα προκειμένου

¹⁶⁴ Καραγεωργός Δημήτριος, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», σελ. 131

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 132

¹⁶⁶ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 13

¹⁶⁷ «Η κυβέρνηση εξήτησεν από τους εμπόρους, βιομήχανους και επαγγελματίες όπως αποφύγουν την ανατίμηση των ειδών», *Η Καθημερινή*, 11 Απριλίου 1953, σελ. 4

¹⁶⁸ «Η κυβέρνηση είχε το θάρρος να καθαρίσει μία ανώμαλον κερδοσκοπικήν και υποκριτικήν κατάσταση κατά τρόπο οικονομικώς υγιή», *Η Καθημερινή*, 12 Απριλίου 1953, σελ. 8

να ελεγχθεί η αγορά ενώ ανασυστάθηκαν και οι απαραίτητες αγορανομικές αστυνομικές ομάδες.¹⁶⁹

- Όλα τα είδη βιοτικής ανάγκης και οι παροχές κατατάσσονται στην κατηγορία των ουσιωδών σε ανεπάρκεια και υπόκειται σε αγορανομικό έλεγχο και διατίμηση
- Απαγορεύεται η χονδρική πώληση από τους μη κατ' επάγγελμα εμπόρους και περιορίζεται η ποσότητα που μπορεί να πωλείται στους εμπόρους ανάλογα με τη δυναμικότητά τους.
- Τίθεται στην διάθεση του υφυπουργείου εμπορίου συναλλαγματικά μέσα σε προνομιακή τιμή για να εφοδιάζει και ελέγχει την αγορά.
- Τίθεται στην διάθεση του υφυπουργείου εμπορίου επαρκείς δραχμές για να μεταφέρει εγχώρια προϊόντα από τις παραγωγικές περιοχές προς τα κέντρα
- Απαγορεύτηκε προσωρινά η εξαγωγή ελαιόλαδου, ρυζιού και βάμβακος.
- Αναδιοργανώθηκαν οι αγορανομικές υπηρεσίες προς παρακολούθηση της διαθέσεως αποθεμάτων

Την Παρασκευή 17 Απριλίου θα συνεδριάσει η Νομισματική Επιτροπή και θα λάβει τις ακόλουθες αποφάσεις προς στήριξη της νέας οικονομικής πολιτικής σε όλους τους τομείς της οικονομίας (με εξαίρεση την γεωργία). Πρώτον το καθεστώς χρηματοδοτήσεως της βιομηχανίας θα παραμείνει όπως ήταν πριν την 9^η Απριλίου. Η χρηματοδότηση της θα γίνεται από τα ίδια διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών και υπ' ευθύνη των τραπεζικών ιδρυμάτων. Δεύτερον σε ότι αφορά τις παγωμένες πιστώσεις ανακοινώθηκε πως όσες την 9^η Απριλίου ήταν ληξιπρόθεσμες πρέπει να εξοφληθούν ολοσχερώς μέχρι την 31^η Ιουλίου αλλιώς οι πιστώτριες τράπεζες υποχρεούνται να τα εισπράξουν δικαστικώς. Επίσης στις εξαγωγές περιορίστηκε το ποσοστό επιδότησης στις ανοιγμένες πιστώσεις από 90% σε 45% και έναντι φορτωτικών εγγράφων από 80% σε 40%.¹⁷⁰

Παράλληλα, η κυβέρνηση του Συναγερμού θα προσπαθήσει να στηρίξει την ελληνική παραγωγή μέσα από την υιοθέτηση μίας νέας δασμολογικής πολιτικής. Με ανακοίνωσή του το βράδυ της 28 Απριλίου ο υπουργός οικονομικών Παπαγιάννης ανακοίνωσε ότι από την επόμενη μέρα (29 Απριλίου) για τα εκτελωνιζόμενα είδη θα υπήρχε νέο δασμολόγιο (με εξαίρεση τα βασικά είδη διατροφής, καύσιμα και φάρμακα). Οι δασμοί που μέχρι εκείνη την στιγμή ήταν 225 φορές μεγαλύτεροι των προπολεμικών έγιναν 300πλάσιοι (αυξήθηκαν κατά 33%) ενώ τροποποιήθηκε και το ύψος του φόρου πολυτελείας σε ποσοστά υψηλότερα κατά 10-50% με βάση την αξία CIF (Cost-Insurance-Freight).¹⁷¹

Αποτιμώντας την διαμορφωθείσα κατάσταση η πρεσβεία των ΗΠΑ στην οικονομική αναφορά της προς το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ για το πρώτο τρίμηνο του 1953 σημείωσε ότι είχε ενημερωθεί από τον Ιανουάριο με άκρα μυστικότητα για την σχεδιαζόμενη αναπροσαρμογή της δραχμής και σημείωσε ότι την περίοδο της υποτίμησης η ελληνική κυβέρνηση είχε ακολουθήσει πολύ σφιχτή πιστωτική και νομισματική πολιτική για να διασφαλίσει την αποφυγή κερδοσκοπικού πανικού στο χρυσό και τα εμπορεύματα και να περιορίσει τα κέρδη από την απροσδόκητη πτώση. Επίσης είχε πάρει μέτρα για να

¹⁶⁹ 'Αστυνομική οικονομία καθιερώθη χθες', *Ελευθερία*, 14 Απριλίου 1953, σελ. 1

¹⁷⁰ 'Ελεύθεροι από αύριον όλαι σχεδόν οι εισαγωγαί – ωρίσθησαν νέα όρια πιστοδοτήσεως της οικονομίας', *Η Καθημερινή*, 18 Απριλίου 1953, σελ. 1

¹⁷¹ 'Από σήμερα αναπροσαρμόζεται το δασμολόγιον', *Η Καθημερινή*, 29 Απριλίου 1953, σελ. 1

ισοσκελίζει τον προϋπολογισμό και να εξασφαλίσει μέσω εισαγωγών τα αναγκαία αποθέματα τροφίμων ώστε να περιοριζόταν η τελική αύξηση στο κόστος αυτών των τροφίμων στην περίοδο αμέσως μετά την υποτίμηση· επισήμανε επίσης ότι πολλά από τα μέτρα που είχαν ληφθεί είχαν επικριθεί ως υπερβολικά αυστηρά «αλλά η κυβέρνηση προφανώς δεν μπορούσε να αποκαλύψει πρόωρα το καλώς φυλαχθέν μυστικό της επικείμενης υποτίμησης»· ακόμη η πρεσβεία υπογράμμισε με έμφαση ότι όλα τα ειδικά μέτρα που είχε λάβει η κυβέρνηση για να ισοσκελίζει τον προϋπολογισμό του τότε τρέχοντος έτους ήταν ενδεικτικά της τόλμης και της αποφασιστικότητάς της στο πεδίο της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Η ως άνω αναφορά αποδεικνύει με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι τόσο η ιδέα της αναπροσαρμογής και η εκτέλεσή της όσο και τα μέτρα που υποβόηθησαν την επιτυχία της, ήταν ελληνικής έμπνευσης. Επαινετική για την κυβέρνηση ήταν και η αναφορά επί των οικονομικών της βρετανικής πρεσβείας για τον Απρίλιο του 1953 που επισήμανε ότι η αύξηση του κόστους ζωής με εξαίρεση το πετρέλαιο ήταν ήπια εξαιτίας των μέτρων που είχε λάβει η κυβέρνηση η οποία είχε κάνει προμήθειες σε βασικά είδη διατροφής και είχε καταστείλει τον πανικό που είχε σημειωθεί τις πρώτες ημέρες.¹⁷²

Πράγματι, Ο τιμάρριθμος λιανικής πωλήσεως στις αρχές του Μαΐου του 1953 (8/5/1953) σύμφωνα με την *Ναυτεμπορική* διαμορφώθηκε σε 432,4 μονάδες από 429,4 μονάδες το Μάρτιο του ίδιου έτους (1938=1) ενώ αυτός της χονδρικής θα παρουσιάσει ελάχιστη αύξηση μόλις 4,56% (Μάρτιος 425,9 μονάδες ενώ τον Απρίλιο 445,3). Γενικά εξετάζοντας τους επιμέρους δείκτες παρατηρούμε ότι την μεγαλύτερη άνοδο παρουσιάζει ο δείκτης τιμών βιομηχανίας (αύξηση 10,48%) λόγω αντίστοιχης αύξησης της τιμής των ακατέργαστων πρώτων υλών.¹⁷³ Εκ πρώτης όψεως λοιπόν οι αριθμοί έδειχναν ότι η κατάσταση παρέμενε ελεγχόμενη από πλευράς πληθωριστικών πιέσεων, δικαιώνοντας έτσι την κυβέρνηση για την λήψη των οικονομικών μέτρων.

Επίσης η κυβέρνηση σε μία προσπάθεια να στηρίξει τους παραγωγούς στις 27 Μαΐου αποφάσισε την απεριόριστη συγκέντρωση του σίτου με τιμή 3.200-3.500 δραχμές την οκά· αποφάσισε επίσης την αύξηση της τιμής του άρτου κατά 33% και την παροχή προσωρινού βοηθήματος 1.000 – 1.500 δραχμών ημερησίως στους μισθοσυντήρητους για την αντιμετώπιση αυτής της αύξησης. Ο Π. Παπαληγούρας υποστήριξε ότι η κυβέρνηση επιδίωκε να προστατεύσει με μια πράξη, σωρεία εγχωρίων προϊόντων προς αποφυγή των συνεπειών της αναπροσαρμογής, κάτι που δεν είχαν κάνει τα μέλη της τότε αντιπολίτευσης ως υπουργοί στην κυβέρνηση Διομήδη που είχε διενεργήσει την προηγούμενη αναπροσαρμογή· έπειτα παρέθεσε στοιχεία που αποδείκνυαν ότι σε 18 είδη ευρείας κατανάλωσης (άρτος, κρέας, λάδι, πατάτες, μακαρόνια, ζάχαρη, καυσόξυλα, σαπούνι κ.λπ.) η άνοδος του τιμάριθμου ακρίβειας ζωής βάσει των στοιχείων της ΤΤΕ για τον Μάιο είχε κυμανθεί στο 4-5% χωρίς την αύξηση της τιμής του άρτου που είχε σημειωθεί τις τελευταίες ημέρες του Μαΐου και σημείωσε ότι το εγχείρημα της αναπροσαρμογής είχε πετύχει σε τέτοιο βαθμό που κανείς δεν ανέμενε· τόνισε επίσης ότι κατανοούσε την δύσκολη θέση στην οποία βρίσκονταν οι αγρότες τους οποίους κάλεσε «χάριν ενός λαμπροτέρου μέλλοντος να ανεχθούν ένα ανεκτόν παρόν» διότι για πρώτη φορά ύστερα από πολλά χρόνια συντελείτο κάτι το ριζικό και δημιουργικό που θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις μιας ισχυρής οικονομίας.¹⁷⁴

¹⁷² Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 134

¹⁷³ «Από την Ελληνικήν Οικονομίαν», *Ναυτεμπορική*, 9 Μαΐου 1953, σελ. 13

¹⁷⁴ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ.144

Κεφάλαιο Τέταρτο

Η δεύτερη περίοδος (Μάϊος 1953 – Νοέμβριος 1953)

4.1 Το ταξίδι στις ΗΠΑ και τον Καναδά

Στις 29 Απριλίου ο Μαρκεζίνης αναχώρησε από την Αθήνα (μέσω Παρισίου) για το ταξίδι στις ΗΠΑ έχοντας σαν σκοπό την αναζήτηση οικονομικών πόρων για την στήριξη παραγωγικών έργων. (έργα εξηλεκτρισμού, εργοστάσιο αζώτου, κατασκευή οδικού δικτύου κ.λ.π). Ο πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα Πιουριφόι (John Peurifoy) σε επιστολή του προς το Υπουργείο εξωτερικών των ΗΠΑ (σχετικά με την επίσκεψη Μαρκεζίνη στις ΗΠΑ) θα υποστηρίξει πως τόσο ο Μαρκεζίνης όσο και ο Παπάγος είναι ισχυρές και αξιοπρεπείς προσωπικότητες και δεν θα πρέπει οι ΗΠΑ να τους θεωρούν δεδομένους ιδίως εάν αυτοί αντιληφθούν πως οι ΗΠΑ τους φέρονται λιγότερο ευνοϊκά σε σχέση με τους (αποτυχημένους) προκατόχους τους και θα δημιουργηθούν επιπλοκές. Στο έγγραφό του αναλύει τις οικονομικές επιτυχίες της κυβέρνησης καθώς και την πολιτική της στο στρατιωτικό τομέα και στο πολιτικό πεδίο και προβλέπει πως η Ελλάδα για το 1954 θα χρειαστεί ακόμη μικρότερη αμερικανική βοήθεια. Η πρεσβεία προτείνει την εξερεύνηση της δυνατότητας χορήγησης ενός δανείου 25 εκατομμυρίων δολαρίων από την τράπεζα εισαγωγών – εξαγωγών για το πρόγραμμα επενδύσεων (με αντίστοιχη ελληνική συμμετοχή) με παράλληλη στήριξη της αναζήτησης ιδιωτικών κεφαλαίων από τις ΗΠΑ, προκειμένου να σταλθεί το μήνυμα στην Αθήνα ότι οι ΗΠΑ συμπαραστέκονται στα αιτήματά της. Ο Πιουριφόι εισηγείται πως θα πρέπει να βρεθεί μια επιτυχημένη φόρμουλα στα υφιστάμενα προβλήματα καθώς η λύση αυτή θα καθορίσει τις σχέσεις ΗΠΑ – Ελλάδος για μία περίοδο ετών. Ολοκληρώνοντας την επιστολή του θα προβλέψει πως θα κοστίσει (χρηματικώς) λιγότερο στις ΗΠΑ η διατήρηση του άριστου παρόντος κλίματος, για την διατήρηση των στρατηγικών συμφερόντων των ΗΠΑ στην χώρα, παρά εάν οι σχέσεις επιδεινωθούν.¹⁷⁵

Στις ΗΠΑ αρχικά ο Μαρκεζίνης θα επισκεφθεί την Ουάσιγκτον από 5-9 Μαΐου και 14-16 Μαΐου. Αρχικά (6 Μαΐου) θα συναντηθεί με τον Χ. Στάσσην (H. Stassen) διευθυντή της Υπηρεσίας Αμοιβαίας Βοήθειας (MSA) και θα του παραδώσει αντίγραφο του ελληνικού αναπτυξιακού προγράμματος.¹⁷⁶ Την επόμενη (Πέμπτη 7 Μαΐου) θα συναντηθεί με του Υπουργό εξωτερικών Τζ. Ντάλλες (J. Dulles) όπου και θα επικαλεστεί τις θυσίες που γίνονται από την Ελλάδα για να διατηρεί μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις, δίνοντας έμφαση στο ότι η χώρα είχε το μικρότερο εθνικό εισόδημα σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο μέλος του NATO και ότι υπήρχε πρόθεση να διατηρηθούν ή και αν παραστεί αναγκαίο να αυξηθούν οι αμυντικές δαπάνες. Επίσης κατέδειξε την σημασία της Ελλάδος για την άμυνα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και εξέφρασε την ελπίδα πως μία δυνατή Ελλάδα σε συνεργασία με την Τουρκία και την Γιουγκοσλαβία θα μπορούσε να προκαλέσει την αποκόλληση μερικών βαλκανικών δορυφόρων από το μπλοκ της ΕΣΣΔ. Ο Ντάλλες απάντησε πως ήταν ανήσυχος για την προσπάθεια να σταθεί η Ελλάδα στις δυνάμεις της και ότι τώρα ήταν σε θέση να προσφέρει κάτι αντί απλώς να ζητάει πράγματα. Έως τώρα αυτό δεν ήταν δυνατό λόγω των αδύναμων κυβερνήσεων συνασπισμού αλλά πλέον αυτό δεν ίσχυε λόγω της ευρείας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας της κυβέρνησης Παπάγου. Ο Μαρκεζίνης είχε μαζί του επιστολή του Παπάγου προς τον πρόεδρο Αϊζενχάουερ την

¹⁷⁵ FRUS, 611.81/4-1053, *the Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State*, April 10, 1953.

¹⁷⁶ FRUS, 781.5 MSP/5-753, *Memorandum of Conversation, by the Deputy Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Jernegan)*, May 7, 1953.

οποία διάβασε ο Ντάλες και έδειχνε (σύμφωνα με το συντάκτη του αμερικανικού εγγράφου) μέχρι πιο σημείο θα στήριζε η Ελλάδα την Δύση.¹⁷⁷

Ο Μαρκεζίνης υποστήριξε πως θα έπρεπε να υπάρχει κάποια ανταπόδοση για τις θυσίες που ζητούσε από τους Έλληνες ο Στρατάρχης. Πιο συγκεκριμένα ότι θα έπρεπε να υπάρχει ελπίδα για καλύτερες συνθήκες στο μέλλον και θα επιτυγχανόταν μέσα από την υιοθέτηση ενός τετραετούς αναπτυξιακού σχεδίου κόστους 230 εκατομμυρίων δολαρίων. Το ποσό των 130 εκατομμυρίων δολαρίων θα το κατέβαλε η Ελλάδα (σε δραχμές) και τα υπόλοιπα 100 εκατομμύρια θα έπρεπε να καλυφθούν από πηγές των ΗΠΑ, ένα πολύ μικρό ποσό σε σχέση με την σημασία του τελικού σκοπού και του ποσού που διέθεταν οι ΗΠΑ σε άλλες χώρες. Καταλάβαινε πως η αμερικανική κυβέρνηση είχε τους δικούς της περιορισμούς στην διάθεση της χρηματοδότησης (χρημαζόταν προηγούμενη έγκριση από το Κογκρέσο) και ζητούσε με έμφαση μία γενική δήλωση επιδοκιμασίας του αναπτυξιακού προγράμματος για την δημιουργία της αναγκαίας ψυχολογικής επίδρασης στο εσωτερικό της Ελλάδος χωρίς να δεσμεύονται για κάτι οι ΗΠΑ. Στη συνέχεια θα παραδώσει ένα αντίτυπο του αναπτυξιακού προγράμματος στον Ντάλες, ο οποίος θα απαντήσει ότι οι ΗΠΑ (λόγω οικονομικών προβλημάτων που προκύπτουν από την ανισορροπία του προϋπολογισμού τους) προτιμούν τα έργα αυτά να χρηματοδοτούνται από την Διεθνή τράπεζα ή ιδιωτικά κεφάλαια από το να χρησιμοποιούν κεφάλαια της MSA ή της τράπεζας Εξαγωγών – Εισαγωγών.¹⁷⁸

Στον επίλογο της ομιλίας του ο Μαρκεζίνης έκανε έκκληση για την αμερικανική συνδρομή τονίζοντας τη σημασία που είχε για την κυβέρνηση Παπάγου και τη σταθερότητά της η αμερικανική υποστήριξη. Διακήρυξε πως εάν απορρίπτονταν οι προτάσεις Μαρκεζίνη, ο Στρατάρχης Παπάγος θα διατηρούσε με κάθε κόστος τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας στο υφιστάμενο επίπεδο και την ευθυγράμμιση της χώρας με την Δύση αλλά θα ολοκλήρωνε την ειδική σχέση με της ΗΠΑ τερματίζοντας την αποστολή της MSA στην Ελλάδα. Αυτό θα συνέβαινε εάν η μόνη προσφορά των ΗΠΑ ήταν μόνο η διατήρηση της οικονομικής βοήθειας στα 20 εκατομμύρια δολάρια για το επόμενο έτος, γεγονός που θα είχε άσχημες επιπτώσεις για τις ΗΠΑ όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε όλη την Μέση Ανατολή όπου ο Παπάγος είχε μεγάλο γόητρο.¹⁷⁹

Μετά την συνάντηση με τον Αμερικανό ΥΠΕΞ ο Μαρκεζίνης, παρουσία και του Έλληνα πρεσβευτή (Α. Πολίτης) συναντήθηκε με τον πρόεδρο των ΗΠΑ όπου και του παρέδωσε την προσωπική επιστολή του στρατάρχη Παπάγου. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ ενημέρωσε τον Υπουργό Συντονισμού πως ήταν ευχαριστημένος με το περιεχόμενο της επιστολής και ιδίως το τελευταίο μέρος αυτής που επέτρεπε την χρήση της παντοιοτρόπως από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ στοιχείο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στις σχέσεις με το Κογκρέσο. Επίσης διερωτήθηκε αν απαιτούνταν στην πραγματικότητα μία επιπρόσθετη βάση στην Ελλάδα και ότι θα εξέταζε εάν απαιτούνταν περισσότερα ελληνικά στρατεύματα στην Κορέα (σε αυτή την περίπτωση θα ερχόταν σε επαφή με τον Παπάγο). Επίσης ζήτησε από το Μαρκεζίνη να μεταφέρει στο Παπάγο την προσωπική του ευχαρίστηση για το είδος της επιστολής που είχε αποστείλει.¹⁸⁰ Ο Μαρκεζίνης τότε αναφέρθηκε στο εσωτερικό αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας και δήλωσε πως καταλάβαινε πως δεν θα μπορούσε να δεσμευθεί το αμερικανικό Κογκρέσο στο να κάνει

---

¹⁷⁷ Στο ίδιο.

¹⁷⁸ Στο ίδιο.

¹⁷⁹ Στο ίδιο.

¹⁸⁰ FRUS, 781.13/5-753, *Memorandum of Conversation, by the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Byroade), May 7, 1953.*

οποιαδήποτε δήλωση για το ύψος της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα, αλλά θα ήταν εποικοδομητική μία γενική δήλωση υποστήριξης του αναπτυξιακού προγράμματος και ιδιαίτερα επωφελής για την ελληνική κυβέρνηση, ενώ τόνισε την επείγουσα φύση μίας τέτοιας δήλωσης καθώς το Σάββατο 9 Μαΐου έφευγαν από την Ουάσιγκτον ο Ντάλες, ο Στάσεν όσο και αυτός. Ο Αϊζενχάουερ απάντησε πως θα έρθει άμεσα σε επαφή με τους Ντάλες – Στάσεν προκειμένου να εκδοθεί κάποιας μορφής δήλωση που θα είναι χρήσιμη για την ελληνική κυβέρνηση.¹⁸¹ Το τελικό ανακοινωθέν της επίσκεψης δόθηκε στον Τύπο το απόγευμα της Κυριακής 10 Μαΐου (αντί του Σαββάτου όπως αρχικώς είχε προγραμματιστεί) αφού επιλυθήκαν οι επιμέρους διαφωνίες για την διατύπωσή του. Στο ανακοινωθέν, το οποίο ήταν γενικόλογο και ασαφές εκφραζόταν ότι οι ΗΠΑ έχουν πλήρη επίγνωση των δυσχερειών του ελληνικού λαού κατά τα μεταπολεμικά έτη, ότι δείχνουν τον θαυμασμό τους για την επιτευχθείσα οικονομική πρόοδο και την προπαρασκευή των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Επίσης ότι ελπίζουν κατόπιν εγκρίσεως του Κογκρέσου να συνεχίσουν την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα καθώς ήδη έχει ζητηθεί η έγκριση πιστώσεων για το προσεχές οικονομικό έτος.¹⁸²

Στην συνέχεια ο Μαρκεζίνης θα μεταβεί στον Καναδά με επίσημη πρόσκληση της καναδικής κυβέρνησης. Εκεί σε συνάντηση με τον ομόλογό του υπουργό Χάου (Howe), ο οποίος ήταν πρώην πρόεδρος της Καναδικής Εταιρείας Αλουμινίου έδρα το Μόντρεαλ. Ο τελευταίος γνώριζε για τα κοιτάσματα βωξίτη της χώρας και έδειξε ενδιαφέρον για την κατασκευή εργοστασίου αλουμινίου στην Ελλάδα.¹⁸³

Στα τέλη Μαΐου θα επισκεφθούν την Αθήνα τόσο ο Ντάλες όσο και ο Στάσεν. Στις ομιλίες τους ο μεν πρώτος ομιλεί για τη συμβολή της χώρας στον αντικομμουνιστικό αγώνα ο δε δεύτερος στέκεται μόνο στην συνέχιση της αντιπληθωριστικής πολιτικής. Η κυβέρνηση θα παραδώσει στον Ντάλες υπόμνημα για τις στρατιωτικές δαπάνες με αίτημα για ειδική βοήθεια στη χώρα.¹⁸⁴

Ο υπουργός Συντονισμού κάνοντας τον απολογισμό του ταξιδιού στην Αμερική (ύστερα από ραδιοφωνικό διάγγελμα στις 20 Ιουνίου) θα τονίσει ότι είχε πετύχει την αναγνώριση ως λογικού και δικαιολογημένου ολόκληρου του αναπτυξιακού προγράμματος, τη δέσμευση της Διεθνούς Τράπεζας για αποστολή επιτροπής ειδικών για την εξέταση της οικονομικής πλευράς ορισμένων έργων, τη διάσωση και τη μεταφορά αδιάθετων κονδυλίων του παρελθόντος, την επίτευξη πολεμικών παραγγελιών 16 εκατ. δολαρίων και γνωστοποίησε ότι τα συναλλαγματικά διαθέσιμα εκ της βοήθειας για το νέο οικονομικό έτος θα ανέρχονταν σε 75 εκατ. δολάρια εκ των οποίων τα 55 ήταν αυτά που είχε καταφέρει να «διασώσει» εξήγγειλε επίσης ότι εντός δύο μηνών θα ξεκινούσαν τα νέα έργα δηλαδή το θερμικό εργοστάσιο Πτολεμαΐδας, η σύνδεση των δικτύων ηλεκτρισμού και το διυλιστήριο πετρελαίου και θα ακολουθούσαν τα εργοστάσια αζώτου και νικελίου.¹⁸⁵ Το ταξίδι στις ΗΠΑ από πλευράς συμφωνιών και διευκόλυνσης της επιχειρηματικότητας ανάμεσα στις δύο χώρες δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα καθώς δεν επιστεγάστηκε από κάποια συμφωνία, σε αντίθεση με τα μεταγενέστερα ταξίδια στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

---

¹⁸¹ Στο ίδιο.

¹⁸² *Το ανακοινωθέν της αμερικανικής κυβερνήσεως επί των συνομιλιών του κ. Μαρκεζίνη εις Ουάσιγκτον*, *Ναυτεμπορική* 12 Μαΐου 1953, σελ. 1

¹⁸³ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 19-20

¹⁸⁴ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 79

¹⁸⁵ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 141

4.2 Το ταξίδι στην Μεγάλη Βρετανία

Τον Ιούλιο (12-19 Ιουλίου) του 1953 ο Μαρκεζίνης θα μεταβεί στο Λονδίνο προσκεκλημένος της βρετανικής κυβερνήσεως. Εκεί θα τον υποδεχθεί ο Ρ. Μπάτλερ (R. A. Butler) που ήταν υπεύθυνος για τα οικονομικά θέματα και αναπλήρωνε προσωρινά τον άρρωστο πρωθυπουργό Τσώρτσιλ (καθώς στις 14 Ιουνίου είχε πάθει έμφραγμα και ελαφρά συμφόρηση). Ο Τσώρτσιλ θα επιδώσει το Μαρκεζίνη επιστολή με την οποία του εκφράζει την λύπη του που δεν θα μπορέσει να τον δει.¹⁸⁶ Σε σύσκεψη που έγινε στο βρετανικό Υπουργείο Οικονομικών θίχθηκε κατ' αρχήν διακριτικώς το θέμα της ρύθμισης του προπολεμικού χρέους της χώρας. Ο υπουργός Συντονισμού συνέστησε στους συνομιλητές να δείξουν υπομονή καθώς η πρωτοβουλία στη ρύθμιση των οικονομικών θεμάτων θα ανήκε στην ελληνική πλευρά, όπως και έγινε μέσα στους επόμενους μήνες μέσα από μια σειρά ρυθμίσεων.¹⁸⁷ Το προπολεμικό χρέος της χώρας ανερχόταν σε περίπου 200 εκατομμύρια δολάρια και η ρύθμισή του ήταν απαραίτητη ως όρος για την χορήγηση νέου δανείου στην Ελλάδα από τη Διεθνή Τράπεζα.¹⁸⁸ Επίσης στο ταξίδι εκείνο συζητήθηκε η κατασκευή διυλιστηρίου στην Ελλάδα όπου οι εταιρίες πετρελαίου υπέδειξαν στην ελληνική κυβέρνηση να μην επιμείνει στο θέμα αυτό. Η ύπαρξη ενός διυλιστηρίου ετήσιας ικανότητας ενός εκατομμυρίου τόνων κρίθηκε από τις αλλοδαπές εταιρίες αντισυμβαλλομένη. Μερικούς μήνες αργότερα όμως η μεταστροφή τους θα είναι πλήρης, όπως πλήρης θα είναι και η μεταστροφή της ελληνικής κυβέρνησης πάνω στο θέμα αυτό.¹⁸⁹ Η κυβέρνηση τελικά θα προβεί σε προκήρυξη πρόσκλησης προς όλους τους ενδιαφερόμενους για την υποβολή προτάσεων σχετικά με την κατασκευή διυλιστηρίου την 28 Αυγούστου.¹⁹⁰

4.3 Οι ευρωπαϊκές πιστώσεις

Ο Μαρκεζίνης ύστερα από τις επισκέψεις σε ΗΠΑ και Καναδά είχε πλέον αντιληφθεί πως δεν ήταν δυνατό να γίνει δανεισμός από το εξωτερικό καθώς υπήρχε ο διεθνής οικονομικός έλεγχος στη χώρα (από το 1898) ενώ εκκρεμούσε η ρύθμιση των προπολεμικών χρεών. Τουτοιοτρόπως δημιουργήθηκε το Σχέδιο των Ευρωπαϊκών Πιστώσεων βάση του οποίου εμφανίζονταν προς κατασκευή ένα συγκεκριμένο έργο (για το οποίο είχε βεβαιωθεί η παραγωγικότητά του), με παράλληλη αναζήτηση του χρηματοδότη του. Η εκμετάλλευση του έργου παραχωρούταν μέχρι πλήρους αποσβέσεως της δαπάνης κατασκευής στην χώρα που παρείχε τις πιστώσεις και στην συνέχεια αποδίδονταν στο Ελληνικό Δημόσιο. Για την προώθηση του σχεδίου αυτού είχε προγραμματιστεί κύκλος επισκέψεων στο Παρίσι, την Βόννη, την Ρώμη και τη Μόσχα.¹⁹¹ Το ταξίδι στο Παρίσι θα πραγματοποιηθεί από 7-18 Οκτωβρίου 1953. Ο Μαρκεζίνης θα συναντήσει τον Πρόεδρο Βίνσεντ Ωριόλ (Vincent Auriol), τον

¹⁸⁶ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 90

¹⁸⁷ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 23

¹⁸⁸ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 90

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 23

¹⁹⁰ 'Η προκήρυξις προς υποβολήν προτάσεων δια την ίδρυσιν διυλιστηρίου πετρελαίου', *Ναυτεμπορική* 29 Αυγούστου 1953, σελ. 3

¹⁹¹ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 25

πρωθυπουργό Ιωσήφ Λανιέλ (Joseph Laniel), τον υπουργό εξωτερικών Ζωρζ Μπιντώ (George Bidault) και τον υπουργό οικονομικών Έντγκαρ Φορ (Edgar Faure).¹⁹²

Τελικά στις 13 Οκτωβρίου θα υπογραφεί πρωτόκολλο περί οικονομικής συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες. Στο κείμενο θα αναλύεται το ελληνικό πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως τόσο στον τομέα του εξηλεκτρισμού όσο και στο βιομηχανικό.¹⁹³ Την Πέμπτη 15 Οκτωβρίου σε κοινό ανακοινωθέν, η γαλλική πλευρά θα εξαγγείλει την σύναψη ενός συμβολαίου εκσυγχρονισμού του ελληνικού δικτύου διανομής ηλεκτρικού ρεύματος ύψους 5,5 δισεκατομμυρίων γαλλικών φράγκων (15,5 εκατομμύρια δολαρίων) με την απόσβεση της πιστώσεως να οριοθετείται σε ορίζοντα εντός επταετίας.¹⁹⁴ Επίσης από την επίσκεψη αυτή (κατά τον Μαρκεζίνη) εξασφαλίστηκαν επιπλέον κεφάλαια ύψους 25 εκατομμυρίων δολαρίων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του υδροηλεκτρικού φράγματος του Μέγδοβα ενώ σταδιακά τα γαλλικά κεφάλαια θα ανέλθουν τελικά σε 100 εκατομμύρια δολάρια.¹⁹⁵

Μετά την Γαλλία ο Μαρκεζίνης θα επισκεφθεί την Γερμανία κατά το χρονικό διάστημα από 1-13 Νοεμβρίου. Ο Μαρκεζίνης θα συναντήσει τον Πρόεδρο της Γερμανίας Χάους (Theodor Heuss), τον καγκελάριο Κόνραντ Αντενάουερ (Konrad Adenauer), τον υπουργό οικονομικών Λούντβιχ Έρχαρτ (Ludwig Erhard) και λοιπούς πολιτικούς και επιχειρηματίες.¹⁹⁶ Στις 11 Νοεμβρίου θα υπογραφεί η ελληνογερμανική συμφωνία η οποία θα προέβλεπε ότι η γερμανική βιομηχανία θα συνέβαλλε στο πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως της χώρας με προμήθεια κεφαλαιουχικών αγαθών ύψους 200 εκατομμυρίων μάρκων (περίπου 50 εκατομμυρίων δολαρίων) εκ των οποίων τα 100 εκατομμύρια μάρκα δύναται να διατεθούν αμέσως για τοποθέτηση παραγγελιών. Πέρα από το εγγυημένο από την γερμανική κυβέρνηση ποσό των 200 εκατομμυρίων μάρκων υπάρχουν προσφορές πιστώσεων 80 ή 100 εκατομμυρίων μάρκων (επιπλέον 20-25 εκατομμύρια δολάρια). Από αυτές της μη εγγυημένες πιστώσεις δεν υπάρχει καμία δέσμευση των οίκων που τις παρέχουν απέναντι στην γερμανική κυβέρνηση και εξαρτώνται μόνο από την αποδοχή εκ της Ελλάδος και την ικανότητα απορροφήσεώς των. Ο χρόνος αποδόσεως των παρεχόμενων πιστώσεων ορίζεται η οκταετία ή δεκαετία ανάλογα με τη μορφή της πίστωσης και το έργο που θα επιλεγεί. Αντίστοιχα η γερμανική κυβέρνηση θα ψηφίσει νόμο που θα τροποποιεί το χρονικό όριο για την τοποθέτηση γερμανικών κεφαλαίων στο εξωτερικό από τέσσερα χρόνια που ήταν το ανώτατο όριο σε δεκαπέντε.¹⁹⁷ Το πρώτο έργο που θα πραγματοποιηθεί με γερμανικές πιστώσεις ύψους 50 εκατομμυρίων δολαρίων θα είναι η συνεργασία των εταιρών Κρουπ (Krupp) και Μποδοσάκη για την εκμετάλλευση των λιγνιτών της Πτολεμαΐδας.¹⁹⁸

Μετά την Γερμανία ο Μαρκεζίνης θα απευθυνθεί στην Ιταλία. Θα πραγματοποιήσει επίσκεψη από τις 30 Νοεμβρίου έως τις 11 Δεκεμβρίου με σκοπό την πραγματοποίηση του προγράμματος εκβιομηχάνισης και την αύξηση των εμπορικών ανταλλαγών. Ο Μαρκεζίνης θα συναντήσει τον Πρόεδρο της Ιταλικής Δημοκρατίας

---

¹⁹² Στο ίδιο, σελ. 26

¹⁹³ 'Υπογραφή χθες εν Παρισίσις επίσημον πρωτόκολλο περί οικονομικής συνεργασίας Ελλάδος-Γαλλίας η συμμετοχή εις το πρόγραμμα εκβιομηχάνισεως', *Η Καθημερινή* 14 Οκτωβρίου 1953, σελ. 1

¹⁹⁴ 'Χορηγούνται πιστώσεις 5,5 δισεκατομμυρίων γαλλικών φράγκων προς επέκταση του ηλεκτρικού δικτύου διανομής', *Η Καθημερινή* 16 Οκτωβρίου 1953, σελ. 1

¹⁹⁵ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 27

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 28-30

¹⁹⁷ 'Η έκταση των παρεχόμενων εις την χώρα μας γερμανικών πιστώσεων και η απορρόφησίς των', *Ναυτεμπορική* 13 Νοεμβρίου 1953, σελ. 1

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 30

Λουίτζι Ενάουντι (Luigi Einaudi), τον Ιταλό πρωθυπουργό Τζουζέπε Πέλλα (Giuseppe Pella).¹⁹⁹ Τελικά στις 3 Δεκεμβρίου υπεγράφη συμφωνία προς χορήγηση πιστώσεων ύψους 25 εκατομμυρίων δολαρίων από τα οποία τα 15 θα προορίζονταν για υδροηλεκτρικά έργα. Οι πιστώσεις αυτές θα εξοφλούνταν σε 5 έτη και άνω ανάλογα και με την φύση του έργου.²⁰⁰

Ο Μαρκεζίνης δεν θεώρησε το πρόγραμμα επισκέψεων ολοκληρωμένο καθώς εκκρεμούσε το ταξίδι στην Μόσχα. Οι εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα σε Ελλάδα και ΕΣΣΔ είχαν ήδη αρχίσει ενώ είχαν αποκατασταθεί και οι διπλωματικές σχέσεις με την τοποθέτηση στην Αθήνα του πρεσβευτή Σεργκέεφ (Σεπτέμβριος 1953).²⁰¹ Τελικά κατόπιν διαφωνίας με τον πρωθυπουργό Παπάγο το ταξίδι στην ΕΣΣΔ δεν θα υλοποιηθεί.²⁰²

4.4 Νομοθετικές πρωτοβουλίες για την προσέλκυση κεφαλαίων

Μία από τις πιο κύριες αποστολές που θα έπρεπε να φέρει σε πέρας η κυβέρνηση Παπάγου ήταν η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την προσέλκυση κεφαλαίων από το εξωτερικό προκειμένου να χρηματοδοτηθεί η εθνική οικονομία. Η προσπάθεια θα ξεκινήσει με την ψήφιση του νόμου Ν. 2322 (ΦΕΚ 66 Α') 21 Μαρτίου 1953 «Περί παραχώρησης παραλιακών χώρων προς εγκατάσταση αλλοδαπών επιχειρήσεων υγρών καυσίμων» ο οποίος επιτρέπει την κατ' εξαίρεση της κείμενης απαγορευτικής νομοθεσίας προσωρινή παραχώρηση της ζώνης λιμένων ή άλλων παράκτιων περιοχών προς εγκατάσταση αλλοδαπών εταιριών καυσίμων. Η εγκατάσταση θα υλοποιείται ύστερα από έγκριση του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης (ΓΕΕΘΑ) σε αρχική εισήγηση του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού (ΓΕΝ) αφού οριστούν τα απαραίτητα έργα ασφαλείας και το προσωπικό (αλλοδαπό ή εγχώριο) είναι εγκεκριμένο από τις ελληνικές δυνάμεις ασφαλείας.

Έτσι, στις αρχές Μαΐου (9 Μαΐου) θα ψηφισθεί το νομοθετικό διάταγμα ΝΔ. 2424 (ΦΕΚ 127 Α') 09 Μαΐου 1953 «Περί κυρώσεως της μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελλάδος και Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής Συμφωνίας περί εγγυήσεως επενδύσεων αμερικανικών κεφαλαίων εν Ελλάδι». Το διάταγμα αυτό επικύρωνε τη συμφωνία που συνάφθηκε δια ανταλλαγής επιστολών του ΥΠΕΞ των ΗΠΑ και της πρεσβείας της Ελλάδος στην Ουάσιγκτον με ημερομηνίες 21 και 23 Απριλίου 1952 οι οποίες ρύθμιζαν θέματα διακρατικών συναλλαγών, εγγυοδοσίας και διαιτησίας ανάμεσα σε ΗΠΑ και Ελλάδα είτε αφορούσε κρατικά είτε ιδιωτικά κεφάλαια, ανεξαρτήτως του χρησιμοποιούμενου νομίσματος (δραχμές ή δολάρια).

Το κύριο θεσμικό πλαίσιο όμως το οποίο έκανε πραγματικά ελκυστικές τις επενδύσεις στην Ελλάδα καθιερώθηκε με τον νόμο Ν.Δ 2687/1953 ο οποίος ήταν επιπρόσθετα συνταγματικά κατοχυρωμένος. Το σύνταγμα του 1952 στο άρθρο 112 ορίζει πως «Νόμος εφ' άπαξ εκδιδόμενος θέλει ρυθμίσει την προστασία των εκ της αλλοδαπής εισαγόμενων προς τοποθέτηση εις την χώρα κεφαλαίων» ενώ η αναθεώρηση διατάξεων του συντάγματος επιτρέπεται εάν εγκριθεί από τα 2/3 των μελών της βουλής, ορίζοντας εκ των προτέρων ειδικώς τις προς αναθεώρηση διατάξεις και να ψηφιστούν σε δύο

¹⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.31

²⁰⁰ 'Η οικονομική συμφωνία της Ρώμης υπογραμμίζει το ειδικό ενδιαφέρον της Ιταλικής βιομηχανίας δια την πραγματοποίησιν των μεγάλων υδροηλεκτρικών έργων του Αχελώου', Το Βήμα 6 Δεκεμβρίου 1953, σελ. 4

²⁰¹ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, Από τον εμφύλιο στη χούντα, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 126

²⁰² Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 32

νηφοφορίες που θα απέχουν χρονικώς ένα μήνα μεταξύ τους (Άρθρο 108). Πρακτικώς (σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζονται από το Σύνταγμα) με το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο θα μπορούσε να διατηρηθεί αμετάβλητη η νομοθεσία για μεγάλο χρονικό διάστημα (για τα κεφάλαια της αλλοδαπής) καθώς η αλλαγή άρθρου του Συντάγματος δεν ήταν (ούτε ακόμα είναι) μία κοινοβουλευτικώς εύκολα υλοποιήσιμη διαδικασία.

Η σύνταξη του νομοθετικού διατάγματος θα αρχίσει να υλοποιείται τον Μάιο του 1953 και θα ισχύσει από τις 10 Νοεμβρίου του ιδίου έτους. Τα δημοσιεύματα για το επερχόμενο διάταγμα σχετικά με την επένδυση ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα είχαν εμφανιστεί στον αντιπολιτευόμενο τύπο από τις αρχές Ιανουαρίου με ιδιαίτερα επικριτικούς τόνους.²⁰³ Στον συμπολιτευόμενο τύπο το θέμα θα εμφανιστεί το Μάιο για πρώτη φορά χωρίς να είναι πρωτοσέλιδο ή να υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος σχολιασμός.²⁰⁴ Το νομοθετικό διάταγμα (στην τελική του μορφή) αποτελείται από 17 άρθρα και θα προβλέπει τα ακόλουθα οικονομικά ευεργετικά μέτρα και ορισμούς:

- Με τον όρο κεφάλαιο εννοούνται τα κατ' οποιαδήποτε μορφή εισαγόμενα είδη από το εξωτερικό (συνάλλαγμα, μηχανήματα, υλικά, εφευρέσεις, εμπορικά και βιομηχανικά σήματα).
- Ως παραγωγική επένδυση νοείται μέχρι και η ανάπτυξη της λαϊκής στέγης ακόμα και των μισθοσυντήρητων.
- Η έκδοση της έγκρισης για την εισαγωγή κεφαλαίου αποτελεί ταυτόχρονα και την εγγύηση του Ελληνικού Κράτους έναντι του εισάγοντος και υπόκειται εφεξής στο θεσπιζόμενο καθεστώς του συγκεκριμένου νομοθετικού διατάγματος. Μεταβολή των όρων επιτρέπεται μόνο με τη συγκατάθεση του εισαγωγέα των κεφαλαίων.
- Δεν επιτρέπεται επανεξαγωγή κεφαλαίου νωρίτερα από ένα έτος από την αρχική εισαγωγή του.
- Η εξαγωγή συναλλάγματος για την επιστροφή κεφαλαίου δεν δύναται να υπερβαίνει ετησίως το 10% του εισαχθέντος κεφαλαίου. Σε περίπτωση εξαγωγής συναλλάγματος για καταβολή τόκων (εάν το κεφάλαιο έχει προέλθει από δανεισμό) ή κερδών αυτό δεν δύναται να υπερβαίνει το 12% και 10% ετησίως του αρχικού εισαχθέντος κεφαλαίου.
- Οι επιχειρήσεις δύναται να χρησιμοποιούν αλλοδαπό προσωπικό το οποίο θα ανήκει σε ανώτερες θέσεις διοικητικού και τεχνικού προσωπικού με αμοιβή σε συνάλλαγμα που θα μπορεί να μεταφέρεται στο εξωτερικό ανάλογα με τα οριζόμενα στην αρχική εγκριτική πράξη.²⁰⁵
- Οι εξαγωγικές επιχειρήσεις και όσες λόγω της δράσης τους εξοικονομούν σημαντικά ποσά συναλλάγματος στην χώρα θα έχουν (με την έκδοση της αρχικής εγκριτικής πράξης) προσδιορισμό της φορολογικής επιβάρυνσης μέχρι 10 έτη, αντίστοιχη δεκαετή ατέλεια σε δασμούς, εισφορές ή άλλους φόρους και τέλη εισαγωγής επί μηχανημάτων, εξαρτημάτων, ανταλλακτικών και εργαλείων τόσο σε εθνικό όσο σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης (δήμοι, κοινότητες), λιμενικών ταμείων ή άλλων οργανισμών. Επίσης θα υπάρχει πλήρης ατέλεια και πάσης φύσεως δικαιωμάτων επί εγγραφών υποθήκης και λοιπών συμβολαιογραφικών πράξεων. Οι παραπάνω φορολογικές

²⁰³ 'Διευτώθη το νομοσχέδιο για την επένδυσιν των ξένων κεφαλαίων εις την χώρα μας', *Η Αυγή* 14 Ιανουαρίου 1953, σελ. 4

²⁰⁴ 'Αι διατάξεις του νομοσχεδίου περί επενδύσεως κεφαλαίων του εξωτερικού', *Η Καθημερινή* 15 Μαΐου 1953, σελ. 4

²⁰⁵ Πρακτικά ο νομοθέτης με αυτό τον τρόπο απέκλειε από τις διάφορες αλλοδαπές επιχειρήσεις την μεταφορά στην Ελλάδα χαμηλόβαθμου προσωπικού από την αλλοδαπή αποσκοπώντας στην μείωση της εν' Ελλάδι ανεργίας.

διευκολύνσεις ισχύουν για όσο χρονικό διάστημα οι επιχειρήσεις πληρούν τις καθοριζόμενες διατάξεις του άρθρου 1 (του ΝΔ. 2687/1953). Σε αντίθετη περίπτωση το προνομιακό καθεστώς αίρεται με εγκριτική πράξη (παρ.2 Άρθρο 8)

- Οι εξαγωγικές επιχειρήσεις απαλλάσσονται από εξαγωγικούς φόρους και δεν επιτρέπεται η απαγόρευση εξαγωγής των προϊόντων τους εφ' όσον καλύπτονται οι ανάγκες τις χώρας από τα παραγόμενα προϊόντα. (Εξαιρέσεις γίνονται μόνο για λόγους Εθνικής Ασφαλείας).

- Εάν για μία επιχείρηση μελλοντικά εγκριθούν ευνοϊκότεροι όροι για την ίδρυσή της σε σχέση με μία προγενέστερη όμοια επιχείρηση, τότε και η προγενέστερη ιδρυθείσα επιχείρηση μεταπίπτει αυτομάτως στους ευνοϊκότερους όρους με αντίστοιχη τροποποίηση της εγκριτικής πράξης με αίτηση του δικαιούχου.

- Απαγορεύεται η αναδρομική φορολόγηση και δύναται να τηρούν τα λογιστικά τους βιβλία και ισολογισμούς σε ξένο νόμισμα.

- Τα προαναφερθέντα ισχύουν και για ελληνικές επιχειρήσεις που θα ενισχυθούν από κεφάλαια του εξωτερικού που υπερβαίνουν κατά 50% την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων ή το 1 εκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ.

- Τα περιουσιακά στοιχεία των εταιρειών αυτών εξαιρούνται παντός είδους αναγκαστικών απαλλοτριώσεων και επιτάξεων με εξαίρεση την περίπτωση εμπόλεμης καταστάσεως για τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων. Για όσο χρόνο διαρκεί η κατάσταση επιτάξεως θα οριστεί αποζημίωση του δικαιούχου ενώ σε περίπτωση διαφωνίας η αποζημίωση ορίζεται δια διαιτησίας. Η αποζημίωση δύναται να εξαχθεί στο εξωτερικό σε έξι μηνιαίες δόσεις από την έκδοση της διαιτητικής απόφασης.

- Επιτρέπεται να ορίζεται σαν διαιτητής άτομο αλλοδαπό φυσικό ή νομικό πρόσωπο αναγνωρισμένου νομικού κύρους.

- Ως κεφάλαια εξωτερικού ορίζονται και τα νηολογούμενα στην ελληνική σημαία πλοία άνω των 1500 κόρων.²⁰⁶

- Επιχειρήσεις που τίθενται υπό εκκαθάριση (περίπτωση χρεωκοπίας) δύναται να ορίζονται μικρότερες προθεσμίες για την επιστροφή στην αλλοδαπή του εισαχθέντος κεφαλαίου.

- Επιτρέπεται σε εγκεκριμένες τράπεζες να δέχονται προθεσμιακές καταθέσεις σε συνάλλαγμα με ελάχιστη προθεσμία κατάθεσης τους 6 μήνες και μέγιστο επιτόκιο το 8%. Το συνάλλαγμα αυτό δραχμοποιείται (με την επίσημη ισοτιμία την ημέρα της εκχωρήσεως) και κατατίθεται αμέσως στην ΤΤΕ η οποία μετά την λήξη της προθεσμίας κατόπιν αιτήσεως του δικαιούχου, το επιστρέφει στο αρχικό εμπορικό τραπεζικό ίδρυμα με την τρέχουσα εκείνη την στιγμή ισοτιμία και επιπρόσθετα τους νόμιμους τόκους ή το εξάγει σε συνάλλαγμα στο εξωτερικό όπου της υποδείξει ο δικαιούχος καταβάλλοντας το αρχικώς κατατεθέν συνάλλαγμα μετά των τόκων. Επιπλέον οι τόκοι απαλλάσσονται κατά 1/3 από το τοκόσημο.

Κρίθηκε απαραίτητη η αναλυτική περιγραφή του νομοθετικού αυτού διατάγματος καθώς έως τώρα οι σχετικά σύγχρονες βιβλιογραφικές αναφορές²⁰⁷ στο ΝΔ 2687/1953 είναι πολύ συνοπτικές και δεν δύναται ο αναγνώστης να έχει μία σαφή εικόνα για την παρεχόμενη κρατική προστασία.²⁰⁸

²⁰⁶ Για τα πλοία ισχύουν κάποιες εξαιρέσεις σε σχέση με τις λοιπές εταιρίες προκειμένου να είναι δυνατή η υποθήκευσή τους από αλλοδαπά πιστωτικά ιδρύματα.

²⁰⁷ Πάνος Β Καζάκος, *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Νεότερη και σύγχρονη ιστορία 1 (Αθήνα: Πατάκης, 2001), σελ. 172-73

²⁰⁸ Προκειμένου να γίνει ακόμα πιο κατανοητή η λειτουργία του νομοθετικού αυτού πλαισίου δίνεται το παρακάτω παράδειγμα λειτουργίας μίας εταιρίας με κεφάλαια εξ' αλλοδαπής (σε πολύ γενικά πλαίσια):

Για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο (1953-54) οι αιτήσεις ένταξης στο ΝΔ 2687/1953 θα είναι μόνο 2 και το ποσό που εγκρίθηκε για εισαγωγή θα είναι 1.090.000 δολάρια. Μέχρι το τέλος του 1970 όμως οι εγκεκριμένες αιτήσεις θα έχουν γίνει 1.000 και το εισαχθέν στην χώρα ποσό θα υπερβαίνει τα 656.000.000 δολάρια.²⁰⁹

Η αντιπολίτευση θα αντιδράσει στην ψήφιση του νομοσχεδίου καθώς θα θεωρήσει ότι δημιουργείται καθεστώς διομολογήσεων ενώ φέρει την σφραγίδα των ολοκληρωτικών διαθέσεων της κυβέρνησης.²¹⁰

4.5 Οι οικονομικές συνέπειες της συμφωνίας με τις ΗΠΑ για την παραχώρηση εγκαταστάσεων στην Ελλάδα

Η Ελλάδα με την προσχώρηση της στο NATO το 1952, έκανε αποδεκτή τη συμφωνία που είχε συνάψει με τα ιδρυτικά μέλη της η Συμμαχία το 1951, σχετικά με το καθεστώς των συμμαχικών δυνάμεων (Status of Forces Agreement: SOFA). Αυτή η αρχική συμφωνία προβλέπει την αποστολή συμμαχικών δυνάμεων ενός κράτους μέλους σε ένα άλλο, ύστερα από χωριστή συμφωνία ή οποία δύναται να τροποποιηθεί και να συμπεριλάβει παραχώρηση επιπλέον εγκαταστάσεων, αποστολή επιπλέον υλικού ή δυνάμεων.²¹¹ Οι ΗΠΑ στην προσπάθειά τους να ολοκληρώσουν τη δημιουργία του NATO (που ήταν στους άμεσους στόχους του αμερικανού ΥΠΕΞ το 1953), είχαν ήδη βολιδοσκοπήσει την ελληνική κυβέρνηση και είχαν αποσπάσει τη θετική της εισήγηση αλλά ήθελαν για ευνόητους λόγους η δημιουργία των βάσεων να παρουσιαστεί σαν αίτηση της ελληνικής κυβέρνησης προς τις ΗΠΑ. Η αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα δραστηριοποιήθηκε και εξασφάλισε προσωπική επιστολή από τον Έλληνα πρωθυπουργό επ' αυτού του θέματος, η οποία επιδόθηκε στην αμερικανική πλευρά ύστερα από το ταξίδι του υπουργού συντονισμού Σπύρου Μαρκεζίνη στις ΗΠΑ τον Ιούνιο του 1953.²¹² Η συμφωνία «περί στρατιωτικών ευκολιών» υπογράφηκε τελικά τον Οκτώβριο του 1953 ανάμεσα στον Υπουργό Άμυνας Στεφανόπουλο και τον πρέσβη των ΗΠΑ Κάνον (Cavendish Cannon) και κυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα ΝΔ 2733 (ΦΕΚ. 326 Α') 12 Νοε 1953. Οι ΗΠΑ τελικά θα αποκτούσαν σε πρώτη φάση μία βάση στον όρμο της Σούδας και το παρακείμενο αεροδρόμιο για το ναυτικό, ενώ για την πολεμική αεροπορία τη διατήρηση του αεροδρομίου στο Ελληνικό, σταθμό τηλεπικοινωνιών στο Ηράκλειο, καθώς και δικαίωμα διέλευσης και αποθήκευσης υλικού στην Πάτρα, στον Πειραιά, στο Ηράκλειο και τα Χανιά. Με μεταγενέστερες συμφωνίες θα γίνει μία μεγάλη επέκταση της

Έστω ότι η εταιρία X με εισαχθέν αρχικό κεφάλαιο (Α) 1.000.000 \$ και δανειοδότηση (Δ) ακόμα 1.000.000 από τράπεζα του εξωτερικού που έχει ποσοστό κέρδους (Κ) 10% σε ετήσια βάση. Οπότε το σύνολο της επένδυσης (Ε) θα είναι μετά τον πρώτο χρόνο $E=A+\Delta+K$ $E=1.000.000+1.000.000 + 10\%(A+\Delta) = 2.200.000\$$. Επειδή εξαγωγή συναλλάγματος επιτρέπεται από το 2ο έτος και μεταγενέστερα (επιπλέον 10% κέρδος) το σύνολο της επένδυσης γίνεται $E = 2.200.000 + 10\% = 2.420.000\$$. Οπότε πλέον το μέγιστο ποσό σε συνάλλαγμα που θα μπορεί να εξαχθεί στο εξωτερικό είναι το ακόλουθο. Από το αρχικό κεφάλαιο το 10% (100.000\$), για τους τόκους 12% του ποσού δανεισμού (120.000\$) και για τα κέρδη 10% (42.000\$). Οπότε το τελικό ποσό (Τ) που μπορεί να εξαχθεί από τη χώρα στο πέρας του δεύτερου έτους είναι:

$T= 100.000+120.000+42.000= 262.000\$$. Επομένως εντός της χώρας μετά τα δύο έτη η εταιρία X έχει διαθέσιμα εντός του τραπεζικού της συστήματος της Ελλάδος τουλάχιστον $2.000.000-262.000=1.738.000\$$

²⁰⁹ Δημήτριος Μπένας, *Η Εισβολή του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα*, 2ο έκδ. (Αθήνα: Παπαζήσης, 1978), σελ. 16

²¹⁰ 'Δημιουργούνται διομολογήσεις', *Ελευθερία* 21 Οκτωβρίου 1953, σελ. 1

²¹¹ Ιωάννης Στεφανίδης, *Ασύμμετροι Εταίροι: Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο 1953-1961* (Αθήνα: Πατάκης, 2002), σελ. 195

²¹² Στο ίδιο, σελ. 202

βάσης της Σούδας, ενώ ο 6ος Στόλος θα αποκτήσει δικαιώματα ελλιμενισμού στο Ηράκλειο, τον Πειραιά, και το 1962 μία ακόμη βάση στην Νέα Μάκρη.

Παράλληλα και μέσα από το πρόγραμμα υποδομών του NATO, θα κατασκευαστούν για χρήση από τη Συμμαχία το αεροδρόμιο στον Άραξο, η αεροπορική βάση στην Ανδραβίδα και το Πεδίο Βολής Κατευθυνόμενων Βλημάτων στο Ακρωτήρι της Κρήτης. Τα κατασκευαστικά αυτά προγράμματα σε συνδυασμό με την εγγύς των βάσεων διαμονή του αλλοδαπού προσωπικού θα έχουν ευεργετικές συνέπειες για τις τοπικές κοινωνίες και την ενίσχυση του εισοδήματος του ντόπιου πληθυσμού καθώς και την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου, αν και σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρήθηκαν φαινόμενα εκμετάλλευσης εκ μέρους των κατοίκων. Ενδεικτικά αναφέρεται πως το προσωπικό των ΗΠΑ στην Ελλάδα από 2.039 άτομα το 1953 θα αυξηθεί στα 3.968 το 1959.²¹³

Τα προαναφερθέντα έργα που επηρεάζουν θετικά την αναπτυξιακή εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας δεν μπορούν να αποτιμηθούν αντικειμενικά με αριθμητική ακρίβεια, οπότε και δεν μπορούμε πρακτικά να αποτυπώσουμε το μέγεθος συμμετοχής τους στην βελτίωση των δεικτών της ελληνικής οικονομίας. Οι περιοχές στις οποίες κατασκευάστηκαν οι στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ ανά την επικράτεια αναπτύχθηκαν σημαντικά, καθώς οι εγκαταστάσεις αυτές λειτούργησαν σε όλη την διάρκεια της παρουσίας τους σαν αδιάλειπτοι οικονομικοί αιμοδότες των τοπικών κοινωνιών. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε πως Έλληνες ιστορικοί υπολογίζουν τη δωρεάν στρατιωτική βοήθεια των ΗΠΑ στην Ελλάδα περίπου στα 236 εκατομμύρια δολάρια για το χρονικό διάστημα από το 1953-1957.²¹⁴ Εάν όμως εξετάσουμε τα οικονομικά στοιχεία (που δίδονται από το υπουργείο άμυνας των ΗΠΑ για το 1962) σχετικά με το συνολικό ποσό (μεταβιβάσεις), που μεταφέρθηκε από τις ΗΠΑ προς την Ελλάδα για στρατιωτικούς σκοπούς από το 1950-1962 ανέρχεται στο ποσό των \$1.190.100.000 για την υλοποίηση των στρατιωτικών προγραμμάτων MAP (programs) και στο ποσό των \$995.300.000 για αγορά αγαθών και υπηρεσιών (deliveries).²¹⁵ Σαν τελικό συμπέρασμα (στηριζόμενοι στα στοιχεία των ΗΠΑ) θα μπορούσαμε να εκφράσουμε με βεβαιότητα πως από το 1953-1962 εισέρρευσαν συνολικά περίπου 2 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ στην ελληνική οικονομία μέσα από μεταφορά πόρων από τις ΗΠΑ στην Ελλάδα για την υποστήριξη της στρατιωτικής βοήθειας.

4.6 Το ελληνικό εμπόριο και το άνοιγμα στις χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού

Η Ελλάδα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα έχει να κινηθεί μέσα από μια πολύ προβληματική διαδρομή σε σχέση με την εξωτερική πολιτική της απέναντι στον Ανατολικό Συνασπισμό. Το ψυχρό πολιτικό κλίμα που θα υπάρχει μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας '50 είναι απόρροια του ελληνικού εμφυλίου, ενώ οι προγενέστερες εδαφικές διεκδικήσεις των όμορων κρατών εις βάρος της Ελλάδας και ο Ψυχρός Πόλεμος θα τοποθετήσουν το περίγραμμα πάνω στο οποίο θα κινηθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική με βάση το δόγμα ο «από Βορράν» κίνδυνος.²¹⁶ Είναι επόμενο το ψυχροπολεμικό αυτό

²¹³ Στο ίδιο, σελ. 234

²¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 285

²¹⁵ *Statistical Abstract of USA 1962*, Department of Defence, Table No.333 σελ.251 (Πηγή: <https://www.census.gov/library/publications/1962/compendia/statab/83ed.html>)

²¹⁶ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 1 (Αθήνα: Οδυσσεΐας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 50

κλίμα να επηρεάζει και τις οικονομικές σχέσεις με τις όμορες χώρες με τις οποίες στο πρόσφατο παρελθόν υπήρχαν οικονομικές και εμπορικές σχέσεις.

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η οικονομία της Ελλάδος θα στηρίζεται αποκλειστικά από της χορηγήσεις των Συμμάχων σε υλικά και εφόδια, ενώ το εξωτερικό εμπόριο θα είναι καθαρά εισαγωγικό με μικρή διαθεσιμότητα εξαγωγικών προϊόντων. Η Γερμανία που προπολεμικά ήταν στρατηγικός οικονομικός εταίρος και απορροφούσε μεγάλο μέρος της ελληνικής παραγωγής καπνών έχει καταστραφεί ολοσχερώς, έχει διχτοποιηθεί και αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ελληνικές προσδοκίες. Παράλληλα θα διακοπεί και το εμπόριο με τις χώρες που βρίσκονται πλέον υπό σοβιετική επιρροή. Οι ελληνικές εξαγωγές προς τις χώρες αυτές θα είναι μηδενικές (κατά την περίοδο 1945-49) με εξαίρεση την Τσεχοσλοβακία. (Πρόκειται κυρίως για εξαγωγές καπνών βάση συμφωνιών που υπογράφηκαν πριν την άνοδο των κομμουνιστών στην εξουσία τον Ιούλιο του 1947).²¹⁷ Πρακτικά λοιπόν ως το τέλος του 1952 το εμπόριο με τις ανατολικές χώρες θα είναι ανύπαρκτο, παρόλο που από τις αρχές εκείνου του έτους η κυβέρνηση της χώρας πίεζε τους αμερικανούς να επιτρέψουν τις ελληνικές εξαγωγές τουλάχιστον για τα μη απαγορευμένα (από τους καταρτισμένους πίνακες της COCOM)²¹⁸ προϊόντα, όπως είχε γίνει το 1951 για το εμπόριο καπνών με την Ανατολική Γερμανία μέσα από μία «τριγωνική συναλλαγή» στην οποία συμμετείχε η Δυτική Γερμανία.²¹⁹

Παράλληλα, η Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη (ΟΕΕ) του ΟΗΕ είχε κι αυτή σημαντική συνεισφορά στην αποκατάσταση του εμπορίου Ανατολής - Δύσης από το 1948-54 και εξής. Στη 8η σύνοδό της (Απρίλιος 1953) έλαβαν μέρος 23 χώρες και οι δύο ζώνες της Γερμανίας. Οι διαβουλεύσεις που έγιναν κατέληξαν σε 25 νέες εμπορικές συμφωνίες με αποτέλεσμα την αύξηση του όγκου του εμπορίου το 1953, ενώ και η επόμενη σύνοδος του 1954 θα έχει εξίσου θετικά αποτελέσματα.²²⁰ Τελικά, η 8η σύνοδος της Γενεύης αποτέλεσε το εφαλτήριο για την αποκατάσταση του εμπορίου με τα κράτη του ανατολικού συνασπισμού καθώς και πολλές άλλες χώρες. Η ελληνική αντιπροσωπία είχε οδηγίες για την σύναψη συμφωνιών αξίας 25-30 εκατομμυρίων δολαρίων. Τελικά μόνο δύο συμφωνίες υπογράφηκαν, με την Ουγγαρία (1 Ιουνίου 1953) και με την ΕΣΣΔ (28 Ιουλίου 1953). Η τελευταία ήταν η πρώτη επίσημη διακρατική συμφωνία ύψους 10 εκατομμυρίων δολαρίων προς κάθε κατεύθυνση και έγινε έξι μέρες μετά τον διορισμό του σοβιετικού πρέσβη στην Αθήνα.²²¹

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί πως μία από τις συνέπειες της νομισματικής μεταρρύθμισης του Απριλίου του 1953 ήταν και η απελευθέρωση της εξαγωγής σε πάνω από 100 είδη ελληνικών προϊόντων που έως τότε ήταν ελεγχόμενες από την Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου (ΔΕΕ) η οποία είχε επικεφαλής αξιωματούχο των ΗΠΑ.²²² Πρακτικά την δεδομένη χρονική (καλοκαίρι 1953) στιγμή είχαν καμφθεί όλα τα

---

²¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 54

²¹⁸ Από την 1^η Ιανουαρίου 1950 είχε δημιουργηθεί μια οργάνωση η οποία ονομάστηκε «Συμβουλευτική Ομάδα» (Consultative Group – CG) και είχε ως εκτελεστικό όργανο τη «Συντονιστική Επιτροπή» (Coordinating Committee - COCOM) με απώτερο σκοπό την καλύτερη οργάνωση του εμπόργκου απέναντι στα κράτη του ανατολικού συνασπισμού με έδρα το Παρίσι. Σε αυτή τη συμφωνία προσχώρησαν όλα τα μέλη του NATO (πλην Ισλανδίας) και το 1953 και η Ελλάδα με την Τουρκία. Οι δραστηριότητες της «Συντονιστικής Επιτροπής» παρέμεναν μυστικές ενώ απόρρητη ήταν μέχρι το 1953 και η ονομασία της. [Πηγή: Βαλτέν (1991), τ.1, σελ. 39]

²¹⁹ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 1 (Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 57–58

²²⁰ Στο ίδιο, σελ. 78

²²¹ Στο ίδιο, σελ. 82-3

²²² Στο ίδιο, σελ. 84

θεσμικά εμπόδια (οικονομικά και πολιτικά) που δυσχέραιναν την εκτέλεση εμπορικών συμφωνιών με τις ανατολικές χώρες, ενώ ο έλεγχος των ελληνικών εξαγωγών είχε επανέλθει (μερικώς τουλάχιστον) στην ελληνική κυβέρνηση.

Καταλυτικό ρόλο στην αποκατάσταση των εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είχε η απελευθέρωση του εξωτερικού της εμπορίου. Στις 6 Ιουλίου 1953 ο υπουργός Εμπορίου Θ. Καψάλης ανακοίνωσε την κατάργηση από τις 9 Ιουλίου όλων των περιορισμών που ίσχυαν στο εισαγωγικό εμπόριο από το 1932. Συγκεκριμένα στο εξής θα επιτρεπόταν η εισαγωγή όλων των εμπορευμάτων εκτός ελαχίστων ειδών υπερπολυτελείας (μεταξύ των οποίων και τα αυτοκίνητα αξίας άνω των 1.800 δολαρίων), θα καθιερωνόταν η εισαγωγή εμπορευμάτων με προθεσμιακό διακανονισμό της αξίας τους σε συνάλλαγμα εντός προθεσμίας 3 μηνών από την ημέρα του εκτελωνισμού τους, ειδικά δε για την εισαγωγή μηχανημάτων θα παρέχόταν η δυνατότητα του διακανονισμού της αξίας τους εντός προθεσμίας 15 μηνών από την ημέρα του εκτελωνισμού τους· επίσης θα επιτρεπόταν η εισαγωγή όλων των εμπορευμάτων υπό διαμετακόμιση (τράνζιτ). Η απόφαση αυτή θα σχολιαστεί θετικότερα από οικονομικές εφημερίδες καθώς ο σκοπός του μέτρου ήταν ο απρόσκοπτος ανεφοδιασμός της αγοράς και διαμέσου της άφθονης προσφοράς η πτώση των τιμών. Το μόνο σημείο που θα έπρεπε να προσεχθεί ήταν η ασφαλής διασφάλιση των συναλλαγματικών διαθεσίμων ως άκρως απαραίτητη προϋπόθεση της επιτυχίας του μέτρου.²²³

Η ελληνική πλευρά στην συνέχεια θα υπογράψει με την Βουλγαρία διακρατική συμφωνία στις 5 Δεκεμβρίου 1953 και στις 8 Δεκεμβρίου 1953 διατραπεζική συμφωνία με την Ανατολική Γερμανία. Αντιστοίχως την 1 Φεβρουαρίου 1954 υπογράφηκε διακρατική συμφωνία με την Τσεχοσλοβακία αφού προηγουμένως στις 11 Ιανουαρίου 1954 είχε ανανεωθεί η συμφωνία του προηγούμενου έτους με την Πολωνία. Παράλληλα έγιναν διερευνητικές συναντήσεις για τη σύναψη συμφωνιών με την Ρουμανία οι οποίες ήταν επιτυχείς και στο διάστημα από 23 Απριλίου 1954 έως 19 Μαΐου 1954 στο πλαίσιο επίσημων διαπραγματεύσεων στο Βουκουρέστι και υπογράφηκαν οι σχετικές συμφωνίες.²²⁴ Το έτος 1953 θα αποτελέσει έτος σταθμό για το εξαγωγικό εμπόριο της χώρας προς τις ανατολικές χώρες και θα οδηγήσει συνολικά (για τα έτη 1952-54) στην υπογραφή συμφωνιών ύψους 64 εκατομμυρίων δολαρίων (εξαγωγές 31,5 και εισαγωγές 32,5) θεωρητικώς, αλλά στην πράξη οι ανταλλαγές που πραγματοποιήθηκαν έφθασαν μόλις τα 13 εκατομμύρια δολάρια (εξαγωγές 7 εκ και εισαγωγές 6 εκ). Η αύξηση των ανταλλαγών του 1953 οφείλετε σε ιδιωτικές συναλλαγές κατόπιν της φιλελευθεροποίησης των εμπορικών διατάξεων λόγω της μεταρρύθμισης του Απριλίου του 1953. Η έλλειψη αυτόνομου ιδιωτικού ενδιαφέροντος έκανε τις συμφωνίες τύπου κλήρινγκ να υπολειπονται. Οι Έλληνες εξαγωγείς προτιμούσαν το σύστημα ιδιωτικών ανταλλαγών για να τοποθετούν ανατολικά προϊόντα στην ελληνική αγορά, δημιουργώντας τα αντίστοιχα περιθώρια εξαγωγής για τα ελληνικά προϊόντα. Το στοιχείο αυτό δεν υπήρχε με το κλήρινγκ γεγονός που τελικά οδηγούσε σε αδιέξοδο το οποίο θα αντιμετωπιζόταν είτε μέσα από την αξιοποίηση της αγοραστικής δύναμης του κράτους για να δημιουργηθεί το αντίστοιχο εξαγωγικό πιστωτικό περιθώριο είτε μέσα από την παρακίνηση αντιπροσώπων για την διενέργεια εισαγωγών.²²⁵

Η ελληνική εμπορική ναυτιλία λόγω μεγέθους θα έχει μεγάλο ρόλο στις μεταφορές προς και από τις ανατολικές χώρες. Οι οικονομικές δραστηριότητες από τους Έλληνες

²²³ 'Το υγιέστερον και δι' αυτό το σημαντικότερον', *Ναυτεμπορική* 08 Ιουλίου 1953, σελ. 1

²²⁴ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 1 (Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 82-83

²²⁵ Στο ίδιο, σελ. 84-85

εφοπλιστές όμως δεν ενσωματώνονται σε ικανοποιητικό βαθμό στην ελληνική οικονομία καθώς συνήθως δραστηριοποιούνται μέσω υπεράκτιων εταιρειών (offshore) με πλοία συχνά κάτω από σημαία ευκαιρίας. Βέβαια έμμεσα υποβοηθείται η ελληνική οικονομία (π.χ. εμβάσματα ναυτικών, μείωση ανεργίας) ενώ ένα μέρος των ναύλων δεν θα καταβάλλεται από τα ανατολικά κράτη αλλά από τρίτες χώρες. Οι ανατολικοί κατέβαλλαν τον ναύλο για τις εισαγωγές που έκαναν εφόσον το συμβόλαιο ήταν FoB (Free on Board)²²⁶ και εάν ήταν CIF (Cost – Insurance - Freight)²²⁷ για τις ανατολικές εξαγωγές προϊόντων. Σε αντίθετη περίπτωση ο ναύλος καταβαλλόταν από τον εταίρο στην τρίτη χώρα.²²⁸ Η ελληνική εμπορική ναυτιλία επειδή δραστηριοποιείται σε διεθνείς μεταφορές θα βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σχετικά με την τήρηση του στρατηγικού εμπάργκο που είχε επιβληθεί από τις χώρες της Δύσης. Για τα πλοία ιδίως που έφεραν την ελληνική σημαία είναι αυτονόητο ότι φέρει ευθύνη και το ελληνικό κράτος. Οι ΗΠΑ από το 1951 άσκησαν με επιτυχία πιέσεις σε χώρες που χαρακτηρίζονταν ως «σημαίες ευκαιρίας» όπως η Λιβερία, η Κόστα Ρίκα ή ο Παναμάς για λήψη περιοριστικών μέτρων με σκοπό τον περιορισμό των μεταφορών των στρατηγικών προϊόντων σε λιμάνια των ανατολικών και ιδίως σε αυτά της Κίνας και της Βόρειας Κορέας. Αντίστοιχες πιέσεις ασκήθηκαν και στην Ελλάδα αλλά δεν απέδωσαν καθώς η χώρα έθετε σαν προϋπόθεση την λήψη ανάλογων μέτρων από όλες τις συμμαχικές χώρες.²²⁹ Προκειμένου να μειώσει τις πιέσεις από τις ΗΠΑ (λόγω Μακαρθισμού) στις 10 Μαρτίου 1953 η Βουλή ψήφισε νόμο που επέτρεπε στην ελληνική κυβέρνηση να απαγορεύει την μεταφορά φορτίων σε πλοία που έφεραν την ελληνική σημαία σε εκτέλεση αποφάσεων της γενικής συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Τελικά με νέα Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (η οποία δεν δημοσιοποιήθηκε) απαγορεύθηκε κάθε προσέγγιση ελληνικού πλοίου σε λιμάνια της Κίνας και της Βόρειας Κορέας, απόφαση που παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 1958.²³⁰

Όλες οι διμερείς συμφωνίες πληρωμών που υπογράφονται με ανατολικές χώρες προβλέπουν ότι οι ναύλοι²³¹ για τα ανταλλασσόμενα προϊόντα ανάμεσα στις δύο χώρες

---

²²⁶ Ο όρος FOB (Free on Board) – Ελεύθερο επί του πλοίου. Ο πωλητής (εξαγωγέας) υποχρεούται να μεταφέρει τα αγαθά από την έδρα του στο λιμάνι, να τα φορτώσει στο πλοίο και να ετοιμάσει τις τελωνειακές δηλώσεις. Μόλις τα αγαθά ευρίσκονται πάνω στο πλοίο, μεταφέρεται η κατοχή και ο κίνδυνος στον αγοραστή (εισαγωγέα). Από το σημείο αυτό είναι ο αγοραστής υπεύθυνος για τα έξοδα μεταφοράς και ασφάλειας, και πρέπει να εκτελωνίσει τα αγαθά στον τόπο προορισμού.

²²⁷ Ο όρος CIF (Cost– Insurance - Freight). Ο πωλητής υποχρεούται να μεταφέρει τα αγαθά από την έδρα του στο λιμάνι, να τα φορτώσει στο πλοίο, να ετοιμάσει την τελωνειακή δήλωση, να καταβάλει τα έξοδα διεθνούς μεταφοράς καθώς και την ασφάλισή τους. Η μεταβίβαση της κατοχής γίνεται με το που βρίσκονται τα αγαθά στο πλοίο. Εάν τα αγαθά καταστραφούν ή κλαπούν κατά την μεταφορά, μπορεί να διεκδικήσει τις αξιώσεις του με βάση την σύμβαση ασφάλισης που κατήρτισε υπέρ αυτού ο πωλητής. Τα έξοδα εκφόρτωσης, τελωνειακής δήλωσης εισαγωγής και μεταφοράς στον τόπο προορισμού φέρει ο αγοραστής. Ο όρος αυτός συνοδεύεται συνήθως από το λιμάνι προορισμού των αγαθών, π.χ. “CIF, Πειραιάς”.

²²⁸ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 2 (Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 40

²²⁹ Στο ίδιο, σελ. 41

²³⁰ Στο ίδιο, σελ. 42,45

²³¹ Οι Έλληνες εφοπλιστές διαμαρτύρονταν διότι οι ανατολικοί εφαρμόζοντας την τακτική FOB για τις εισαγωγές και CIF για τις εξαγωγές προϊόντων, τους απέκλειαν από τις μεταφορές σε όφελος των οικείων μεταφορέων τους με πλοία ξηρού φορτίου. Όμως στην διακίνηση αργού πετρελαίου και των υποπροϊόντων του οι Έλληνες εφοπλιστές με τα δεξαμενόπλοια τους θα κυριαρχήσουν στις μεταφορές από τα ανατολικά κράτη. Το ελληνικό πλοίο είναι κυρίαρχο στο διεθνές εμπόριο μακριά από την χώρα νηολόγησης. Οι ανατολικές χώρες θα ναυλώνουν μεγάλο αριθμό ελληνικών πλοίων καθώς μπορούν να κανονίζουν τα ναύλα δια μέσου των διμερών συμφωνιών κλήρινγκ, εξοικονομώντας το πολύτιμο (για την οικονομία τους) ελεύθερο συνάλλαγμα. Μέσα από τις συμφωνίες που είχαν συναφθεί με την Ελλάδα μπορούσαν να πληρώνουν τους Έλληνες πλοιοκτήτες σε δραχμές στην Ελλάδα. Επομένως ακόμα και σε περιόδους κρίσης των ναύλων τα ελληνικά πλοία θα έχουν τακτικό πλεονέκτημα απέναντι στον διεθνή ανταγωνισμό καθώς η

διακανονίζονται δια μέσου του κλήρινγκ. Ο όγκος του διμερούς εμπορίου θα αυξάνεται από τους 160.000 τόνους το 1953 σε 2 εκατομμύρια τόνους το 1960. Αντίστοιχα ο όγκος των εισαγόμενων προϊόντων από τις ανατολικές χώρες θα είναι ο διπλάσιος.²³²

Σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα το κεντρικό στοιχείο των συμβατικών εμπορικών σχέσεων με τις χώρες αυτές θα είναι οι συμφωνίες τύπου συμψηφισμού (κλήρινγκ) οι οποίες είναι απλές στην λογική τους ενώ δεν παρουσίασαν και κάποια ιδιαίτερη εξέλιξη κατά την πάροδο των ετών. Αφορούν ουσιαστικά την λειτουργία των συμψηφιστικών λογαριασμών που ανοίγονται στις κεντρικές τράπεζες από τις δύο συμβαλλόμενες χώρες διαμέσου των οποίων διακανονίζεται η αξία των ανταλλαγών. Συνήθως η λογιστική μονάδα που χρησιμοποιείται είναι το αμερικανικό δολάριο ενώ οι λογαριασμοί είναι άτοκοι και απαλλάσσονται εξόδων και προμηθειών. Οι πληρωμές γίνονται σε τοπικό νόμισμα και μετατρέπονται σε δολάρια με βάση την τρέχουσα ισοτιμία. Όλες οι συμφωνίες παραπέμπουν σε περαιτέρω συμφωνίες ανάμεσα σε πιστωτικά ιδρύματα με πρόβλεψη καθημερινής ενημέρωσης σχετικά με τις συναφθείσες και πραγματοποιηθείσες συναλλαγές.²³³ Αντίστοιχα για να διευκολυνθούν οι συναλλαγές και ο αυστηρός διμερισμός που επιβάλλει η διαδικασία του κλήρινγκ, προβλέφθηκε ένα πιστωτικό περιθώριο που να επιτρέπει προσωρινές παρεκκλίσεις για να μπορεί να ομαλοποιείται η διαδικασία των ανταλλαγών, καθώς δεν είναι δυνατή η συνεχής και απόλυτη ισοσκελίση των λογαριασμών. Όλες οι συμφωνίες προβλέπουν πως τα πιστωτικά ιδρύματα θα διενεργούν πληρωμές ακόμα και πέρα από τα διαθέσιμα των λογαριασμών αλλά μέσα στα διατιθέμενα περιθώρια. Πρακτικά το οικονομικό αυτό περιθώριο είναι μια άτοκη πίστωση από την χώρα με πλεόνασμα στις συναλλαγές προς εκείνη που έχει έλλειμμα. Ταυτόχρονα η πίστωση αυτή είναι και βοήθεια προς τον ντόπιο εξαγωγέα ο οποίος εξοφλείται από την τράπεζα της χώρας του η οποία αναλαμβάνει την είσπραξη του χρέους από την αντισυμβαλλόμενη χώρα.²³⁴

Το μειονέκτημα που προκύπτει είναι ότι στο πλαίσιο του κλήρινγκ τα ελληνικά παραδοσιακά προϊόντα υφίστανται αθέμιτο ανταγωνισμό από την υπηρεσία της ναύλωσης φορτίων μέσω κλήρινγκ καθώς οι ανατολικοί θα προτιμούν τα ναύλα από τα ελληνικά παθητικά προϊόντα, κάνοντας το υπουργείο Εμπορίου διστακτικό στο να υιοθετεί τα αιτήματα των εφοπλιστών στο ακέραιο.²³⁵ Κεντρικό στοιχείο του εξαγωγικού εμπορίου της χώρας προς τις ανατολικές χώρες (μέχρι το 1955) θα είναι τα γεωργικά προϊόντα με κυριότερα από αυτά τα καπνά, το βαμβάκι, η σταφίδα και τα πορτοκάλια.²³⁶ Αντίστοιχα από τις ανατολικές χώρες (για το ίδιο χρονικό διάστημα) θα εισαχθούν κρέας, πετρέλαιο, ξυλεία και άνθρακας, ζάχαρη και βαμβακερά υφάσματα.²³⁷

Οι ιδιωτικές ανταλλαγές με τις ανατολικές χώρες μετά τις συμφωνίες κλήρινγκ του 1953-54 απέκτησαν περιθωριακό χαρακτήρα (κυρίως λόγω χρονοβόρων γραφειοκρατικών διαδικασιών και των υφιστάμενων οικονομικών αντικινήτρων) αλλά διατηρήθηκαν σε ορισμένες μορφές. Ενδεικτικά επισημαίνεται ότι ο εξαγωγέας (για την εκτέλεση μίας ιδιωτικής ανταλλαγής) θα έπρεπε να καταθέσει εγγύηση ίση με την αξία του εμπορεύματος για την καλή εκτέλεση της ανταλλαγής. Η εξαγωγή θα πρέπει να προηγείται

απασχόλησή τους είναι εξασφαλισμένη λόγω των συμφωνιών κλήρινγκ με τα κράτη του ανατολικού συνασπισμού.

²³² Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 2 (Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 57

²³³ Στο ίδιο, σελ. 151-52

²³⁴ Στο ίδιο, σελ. 153

²³⁵ Στο ίδιο, σελ. 58

²³⁶ Στο ίδιο, σελ. 133

²³⁷ Στο ίδιο, σελ. 131

της εισαγωγής αλλά επιτρεπόταν και το αντίθετο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Η εισαγωγή θα πρέπει να γίνει από τη χώρα που έγινε η εξαγωγή αλλά επιτρέπονται και τριγωνικές πράξεις διαφόρων μορφών. Οι εγκρίσεις δίνονται από επιτροπή με έδρα τη Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) όπου συμμετέχει και εκπρόσωπος του διευθυντού της Διοίκησης Εξωτερικού Εμπορίου (ΔΕΕ).²³⁸ Οι ιδιωτικές ανταλλαγές της Ελλάδας με τις ανατολικές χώρες θα «απογειωθούν» τα έτη 1954-55 και θα αγγίξουν το ποσό των 10.580.000 δολαρίων.²³⁹ Οι εμπορικές συναλλαγές με τις ανατολικές χώρες ήταν καθοριστικής σημασίας για την διάθεση των ελληνικών αγροτικών προϊόντων τα οποία είχαν απωλέσει την αγορά των δυτικών χωρών που κατείχαν προπολεμικά (λόγω έλλειψης ανταγωνιστικότητας και εμφάνισης νέων ανταγωνιστριών χωρών) με αποτέλεσμα να προκύπτει εισόδημα για τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας που μπορούσε μέσα από αυτή την εμπορική διαδικασία να διαθέτει τα (χαμηλής συνήθως αξίας) προϊόντα του.

Για τους λόγους που εξηγήθηκαν παραπάνω, στο εμπόριο με τις ανατολικές χώρες θα πρωτοστατήσει κυρίως το κράτος με τους διάφορους οργανισμούς του όπως το υπουργείο Εμπορίου, η αγροτική τράπεζα (ΑΤΕ), οι Σιδηρόδρομοι του Ελληνικού Κράτους (ΣΕΚ), η ΔΕΗ και ο ΟΤΕ με τις διάφορες προμήθειες που γινόντουσαν είτε απευθείας είτε μέσω ιδιωτών μεσαζόντων. Επίσης κατά κανόνα οι εξαγωγείς προς τις ανατολικές χώρες αναλαμβάνουν παράλληλα την εισαγωγή των ανατολικών προϊόντων στην χώρα. Η διασύνδεση εισαγωγών – εξαγωγών επιβάλλεται από τους ανατολικούς εταίρους και έχει συνήθως τον χαρακτήρα της «επιδότησης» των ανατολικών προϊόντων στην εσωτερική αγορά.²⁴⁰ Όμως η εκ του ασφαλούς διάθεση των ελληνικών αγροτικών προϊόντων στους ανατολικούς, θα λειτουργεί σαν οικονομικό αντικίνητρο καθώς κανείς δεν θα ασχοληθεί πραγματικά με την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων προς εξαγωγή και γενικά των εξαγωγών, αφού δημιουργήθηκε εσφαλμένη νοοτροπία τόσο στους Έλληνες παραγωγούς (που ήταν εφησυχασμένοι για την διάθεση της παραγωγής τους έστω και αν μειονεκτούσε ποιοτικά σε σχέση με τα δυτικά προϊόντα) όσο και στους διάφορους φορείς του ελληνικού εξαγωγικού εμπορίου (τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα) και δεν προώθησαν τις απαραίτητες αλλαγές προκειμένου να αναβαθμιστεί οικονομικά η αξία της ελληνικής (αγροτικής) παραγωγής με την καλλιέργεια – μεταποίηση προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας για να μπορέσει να ξαναγίνει ανταγωνιστική, παρόλο που η χώρα είχε (και διατηρεί σε μεγάλο βαθμό ακόμα) την δυνατότητα να μετακινήσει τεράστιες ποσότητες προϊόντων προς οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη χάρη στην ναυτιλία της.

4.7 Οι κοινωνικές αντιδράσεις και κινητοποιήσεις

Οι πρώτες αντιδράσεις στην ακολουθούμενη πολιτική του Ελληνικού Συναγερμού έγιναν από τους υπαλλήλους της Εθνικής Τράπεζας, οι οποίοι στις 9 Ιανουαρίου 1953 ξεκίνησαν μία απεργία διαρκείας λόγω της επικείμενης συγχώνευσης με την Τράπεζα Αθηνών και των διοικητικών εκκαθαρίσεων που σχεδιάζονταν να πραγματοποιηθούν. Η απεργία διήρκεσε 13 ημέρες (έληξε στις 22 Ιανουαρίου), είχε επιτυχία και τελικά διαλύθηκε ύστερα από παρέμβαση του Παπάγου και με παράλληλη υπόσχεση του

---

²³⁸ Στο ίδιο, σελ. 231

²³⁹ Στο ίδιο, σελ. 248

²⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 250

Υπουργού Συντονισμού και του Υπουργού Εργασίας πως δεν θα θιγούν τα «κεκτημένα δικαιώματα» των υπαλλήλων της τράπεζας.²⁴¹

Η κοινωνική αναταραχή θα συνεχιστεί, καθώς η κυβέρνηση θα καταργήσει το κλειστό επάγγελμα των καπνεργατών με την ψήφιση του Ν. 2348 (ΦΕΚ 75 Α΄) 30 Μαρ 1953 βάσει του οποίου καταργείται το ταμείο ασφαλίσεως των καπνεργατών και ενοποιείται με το ΙΚΑ ενώ παράλληλα οι καπνεργάτες χάνουν το προνόμιο της αποκλειστικής απασχόλησης στην επεξεργασία καπνού. Παράλληλα η κυβέρνηση θα αφήσει να εκπνεύσει ο χρόνος ζωής του νόμου Ν. 2222/52 (ο οποίος ψηφίστηκε την 1η Οκτωβρίου 1952) και απαγόρευε τον έλεγχο των απολύσεων των μισθωτών για ένα εξάμηνο από την δημοσίευσή του (έληγε στις 9 Απριλίου 1953) γεγονός για το οποίο θα την επικρίνει ο αντιπολιτευόμενος τύπος.²⁴²

Λόγω όμως της αναπροσαρμογής της δραχμής που ανακοινώθηκε την ίδια ημέρα το θέμα θα είναι δευτερεύουσας σημασίας. Η αναπροσαρμογή και η απελευθέρωση των εισαγωγών θα έχουν σαν παρενέργεια το κλείσιμο της κλωστοϋφαντουργίας Λαναρά και την απόλυση 600 υπαλλήλων, η οποία κατά την εργοδοσία οφειλόταν στην αναπροσαρμογή της τιμής των εισαγόμενων εριονημάτων από το εξωτερικό. Η κυβέρνηση υπεραμύνθηκε των αποφάσεων της και ο Υπουργός Εργασίας Ελευθέριος Γονής κατηγόρησε την ιδιοκτησία για απόπειρα εκβιασμού της κυβέρνησης προκειμένου για την παροχή ευκολιών και πιστοδοτήσεων. Παράλληλα απείλησε ότι αν συνεχίζονταν οι απολύσεις, η κυβέρνηση θα λάμβανε μέτρα και θα επανάφερε σε ισχύ το νόμο Ν. 2222, εξέφρασε όμως την πεποίθησή του ότι οι απολύσεις δεν θα συνεχίζονταν· επ' αυτού ο υπουργός Εργασίας συναντήθηκε με τους βιομήχανους Ηλιόπουλο και Κατσάμπα (συνιδρυτής της κλωστοϋφαντουργίας Πειραιϊκής - Πατραϊκής) που τον διαβεβαίωσαν ότι δεν θα γίνονταν άλλες απολύσεις.²⁴³

Η κυβέρνηση θα επιδείξει στάση πυγμής την Πρωτομαγιά του 1953, όταν αριστεροί εργάτες θα φωνάζουν συνθήματα εναντίον της ηγεσίας της ΓΣΕΕ και του Συναγερμού στην συγκέντρωση στο θέατρο «Κεντρικόν». Από τα 53 άτομα που θα συλληφθούν οι περισσότεροι θα εκτοπιστούν στον Άγιο Ευστράτιο.²⁴⁴

Στις αρχές Ιουνίου ο Υπουργός Εργασίας θα καταθέσει στην Βουλή το νομοσχέδιο σχετικά με την ρύθμιση ζητημάτων για τις τράπεζες που συγχωνεύονταν. Κατά το νομοσχέδιο αυτό προβλεπόταν η έξοδος 600 πλεοναζόντων υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας με παράλληλο καθορισμό αντικειμενικών κριτηρίων για την έξοδο των εν λόγω υπαλλήλων τα οποία συνδύαζαν την εθελουσία έξοδο με την αποχώρηση εκ της υπηρεσίας όσων προσέγγιζαν τα συντάξιμα έτη. Σύμφωνα με τον υπουργό η τράπεζα είχε φθάσει στο σημείο να έχει 600 τμηματάρχες επί 4000 υπαλλήλων.²⁴⁵

Ο εθελούσιος χαρακτήρας της εξόδου από την ΕΤΕ δεν κατασίγασε ωστόσο τα πνεύματα. Στις 4 Ιουνίου οι υπάλληλοι των τραπεζών προκήρυξαν 24ωρη απεργία και στις 9 Ιουνίου έλαβε χώρα πανεργατική απεργία η οποία αποκλιμακώθηκε άμεσα όταν ο Παπάγος δήλωσε ότι οι κυβέρνηση θα αναπροσάρμοζε τους μισθούς και τα ημερομίσθια. Τελικά με υπουργική απόφαση (υπ' αριθμόν 267/53) που θα εκδοθεί στις 27 Ιουνίου θα

²⁴¹ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 41

²⁴² *‘Λήγει σήμερα η ισχύς του νόμου 2222’*, *Η Αυγή* 10 Απριλίου 1953, σελ. 1

²⁴³ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 135

²⁴⁴ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 73

²⁴⁵ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 144-45

αποφασιστεί να δοθεί αύξηση 12% για όσους έχουν ημερομίσθιο μέχρι 36.000 δραχμές (παλαιές) είτε μισθό μέχρι και 1.000.000 δραχμές (παλαιές). Όσοι αμείβονταν με μεγαλύτερα ποσά θα τύγχαναν αύξησης 7%.²⁴⁶ Παρόλα αυτά η ΑΔΕΔΥ εξήγγειλε 48ωρη απεργία για το διάστημα 1 – 2 Ιουλίου η οποία θα αποτύχει. Κατά την ΑΔΕΔΥ το γεγονός αυτό οφείλεται στην ψυχολογική βία που άσκησε η κυβέρνηση.²⁴⁷ Πράγματι, την προηγούμενη μέρα (1^η Ιουλίου) ο πρωθυπουργός είχε δηλώσει ότι η κυβέρνηση «θεωρούσε υφιστάμενο το θέμα της βελτίωσης της θέσης των δημοσίων υπαλλήλων πλην όμως η πραγματοποίησή της δεν ήταν δυνατόν να προσδιοριστεί χρονικά· επίσης τόνισε ότι η απεργία προσλάμβανε αντικρατικό χαρακτήρα και ξεκαθάρισε ότι δεν επρόκειτο να μεταβάλει την κυβερνητική γραμμή».²⁴⁸

Η ένταση θα συνεχιστεί καθώς στον αντιπολιτευτικό τύπο θα εμφανιστούν δημοσιεύματα σχετικά με την επικείμενη κατάθεση νομοσχεδίου για τον περιορισμό του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων. Την Τετάρτη 8 Ιουλίου κλιμάκιο της ΑΔΕΔΥ επισκέφθηκε τον Υπουργό Συντονισμού ο οποίος τους ενημέρωσε πως το θέμα του μισθολογίου είναι ανοικτό και πως από την κυβέρνηση εντός του μήνα, θα κατατεθεί νομοσχέδιο περί της αναδιαρθρώσεως των δημοσίων υπηρεσιών, με το οποίο θα καθιερωθεί ο θεσμός της διαθεσιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων και θα ρυθμιστεί το θέμα των έκτακτων και επί συμβάσει υπαλλήλων, ενώ θα αρθεί μερικώς και η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων ούτως ώστε ο αριθμός των υπαλλήλων να περιοριστεί στα επίπεδα του 1940.²⁴⁹ Το νομοσχέδιο σχετικά ««Περί περιορισμού της εις προσωπικών συνθέσεως των πολιτικών του Κράτους Υπηρεσιών» θα ψηφιστεί από την Βουλή στις 16 Ιουλίου εν μέσω αντιδράσεων από την αντιπολίτευση η οποία θα ισχυρισθεί ότι το νομοσχέδιο δεν ήταν κατεπείγον και θα έπρεπε να τεθεί στην κρίση της Ολομέλειας της Βουλής, ενώ στο τέλος αποχώρησε σύσσωμη από την νομοθετική επιτροπή χαρακτηρίζοντας το νομοσχέδιο ως «αυθαίρετο και ασυνάρτητο κατασκευάσμα».²⁵⁰

Ο Υπουργός Οικονομικών θα υποστηρίξει την ψήφιση του νομοσχεδίου ισχυριζόμενος ότι ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων τους είχε υπερβεί κάθε όριο καθώς από 58.716 στις 25 Απριλίου 1941 είχε ανέλθει στους 74.823 την 1η Απριλίου 1952 ενώ περιλαμβανομένων των υπαλλήλων των διαφόρων οργανισμών και των ΝΠΔΔ ξεπερνούσε τους 100.000. Υποστήριξε ότι ο μεγάλος αυτός αριθμός ήταν η αιτία της κακής μισθολογικής κατάστασης των ίδιων των δημοσίων υπαλλήλων ενώ σχολίασε και το βαθμολογικό αδιέξοδο το οποίο είχαν δημιουργήσει οι προγενέστερες κυβερνήσεις. Ο Υπουργός οικονομικών ενημέρωσε πως για το νέο οικονομικό έτος (1953-54) θα έπρεπε οι υπουργοί (με την νέα διάρθρωση των υπουργείων) να περιορίσουν τους προϋπολογισμούς κατά 15% σε σχέση με το 1952-53 υποδεικνύοντας υπεράριθμο προσωπικό προκειμένου να τεθεί σε κρίση από τα υπηρεσιακά συμβούλια που θα συγκροτούντο προς τούτο.²⁵¹

Το νομοθετικό διάταγμα που θα ψηφισθεί ΝΔ. 2500 (ΦΕΚ 197 Α') 01 Αυγούστου 1953 θα προβλέπει εν συντομία τα παρακάτω:

²⁴⁶ 'Υπεγράφη εκ της πενταμελούς εξ' υπουργών επιτροπής επί των τιμών η απόφαση δια την χορήγηση του προσωρινού επιδόματος ακρίβειας ζωής', *Ναυτεμπορική* 27 Ιουνίου 1953, σελ. 3

²⁴⁷ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977), σελ. 80

²⁴⁸ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 145

²⁴⁹ 'Αίρεται η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων εντός του μηνός αρχίζει η εφαρμογή του σχεδίου των ομαδικών απολύσεων', *Η Αυγή* 09 Ιουλίου 1953, σελ. 4

²⁵⁰ 'Η αντιπολίτευσης αποχώρησε χθες από την νομοθετικήν επιτροπήν', *Ελευθερία* 17 Ιουλίου 1953, σελ. 1

²⁵¹ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 147-48

- Επαναφορά όλων των θέσεων και βαθμών όλων των κλάδων των πολιτικών υπαλλήλων στο καθεστώς που ίσχυε την 1 Απριλίου 1940. (Με κάποιες εξαιρέσεις)
- Η συνολική ετήσια δαπάνη για κάθε υπουργείο οριζόταν στο 85% της δαπάνης του οικονομικού έτους 1952-53.
- Οι υπεράριθμες θέσεις που καταργούνταν και επέφεραν την απόλυση των υπαλλήλων που τις κατείχαν.
- Συγκροτούνταν υπηρεσιακά συμβούλια προσωπικού²⁵² με διετή θητεία σε κάθε κεντρική υπηρεσία εκάστου υπουργείου, με τα κατάλληλα μέλη και τους αντίστοιχους αναπληρωτές και δεν ήταν δυνατή ή αντικατάστασή τους χωρίς έκδοση υπουργικής απόφασης εφόσον συνέτρεχαν σοβαροί υπηρεσιακοί λόγοι.
- Οι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι απολύονταν αυτοδικαίως από 58 έως 65 ετών ανάλογα με τον κατεχόμενο βαθμό. Κανείς δεν μπορούσε να υπερβεί ηλικιακά τα 65 έτη.
- Ρύθμιση αποζημιώσεων για χρονικό διάστημα 6 μηνών στους απομακρυνόμενους.
- Όσοι εργάζονται με σύμβαση δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου αυτή έπαυε να ισχύει την 30 Σεπτεμβρίου 1953 και οι αντίστοιχοι υπάλληλοι απολύονται χωρίς αποζημίωση.

Επιπλέον, η κυβέρνηση θα επανάφερε σε ισχύ νομοθετικό διάταγμα για τον έλεγχο των ομαδικών απολύσεων ΝΔ. 2511 (ΦΕΚ 210 Α΄) 11 Αυγούστου 1953 (με αναδρομική ισχύ από 10 Ιουλίου 1953) στο οποίο η αγορά εργασίας απορρυθμιζόταν πλήρως ενώ έδινε μεγάλη ελευθερία κινήσεων στον εργοδότη. Ενδεικτικά ο νόμος (ΝΔ 2511) δεν θα είχε καμία ισχύ στις παρακάτω περιπτώσεις:

- Εκτέλεση από το μισθωτό αξιόποινης πράξης σε βαθμό τουλάχιστον πλημμελήματος.
- Διακοπή λειτουργίας της εκμετάλλευσης λόγω πυρκαγιάς ή άλλου περιστατικού ανωτέρας βίας.
- Εκκαθάριση, διάλυση, πτώχευση επιχείρησης.
- Συμπλήρωση ορίου ηλικίας προβλεπόμενο από εγκεκριμένο εσωτερικό οργανισμό ή το ΙΚΑ ή άλλο οργανισμό που χορηγεί σύνταξη.
- Παράβαση υποχρεώσεως του κοινού συμφέροντος με την έννοια του σεβασμού των κρατουσών ηθικών αντιλήψεων, εθνικών παραδόσεων και γενικών υλικών συμφερόντων ή έτερος σπουδαίος λόγος.
- Δεν θεωρούνται μισθωτοί οι διευθυντές, διαχειριστές και παρεμφερή διευθύνοντα πρόσωπα.
- Οι διατάξεις δεν είχαν καμία εφαρμογή στο προσωπικό με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου ή έργου.
- Επί εργολάβων δημοσίων έργων ή ιδιωτικών δομικών έργων.
- Σε απολύσεις προσωπικού μεταλλευτικών, αγροτικών, εποχικών, ναυτιλιακών, αλιευτικών και αεροπορικών εκμεταλλεύσεων.

Είναι προφανές από τα παραπάνω πως οι εργασιακές σχέσεις ήταν ελεύθερα διαπραγματεύσιμες ανάμεσα στον εργαζόμενο και στον εργοδότη με όσες ευνοϊκές (π.χ καταπολέμηση ανεργίας) ή δυσάρεστες συνέπειες (π.χ στυγνή εκμετάλλευση) πηγάζουν από αυτό. Η ανοδική πορεία της οικονομίας και οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας το επόμενο διάστημα δικαίωσαν τις εκτιμήσεις του Υπουργού Εργασίας που σε συνάντησή

---

²⁵² Τα οποία είχαν σαν αποστολή την γνωμοδότηση επί του υπαλληλικού προσωπικού.

με τον Σπυρίδωνα Μαρκεζίνη και με τη διοίκηση της ΓΣΕΕ στις 3 Οκτωβρίου ανέφερε ότι οι 160.000 άνεργοι που είχε «κληρονομήσει» η κυβέρνηση Παπάγου είχαν μειωθεί στις 50.000 χάρη στην πολιτική της. Ο Μαρκεζίνης σχολίασε συμπλήρωσε ότι μετά την παρέλευση του 1953 που ήταν αφιερωμένο στην ενίσχυση των αγροτών, το 1954 θα αφιερωνόταν στην ενίσχυση της εργατικής τάξης.²⁵³

4.8 Ο προϋπολογισμός του νέου οικονομικού έτους και ο καταστρεπτικός σεισμός του 1953

Η κυβέρνηση προσπαθούσε με κάθε τρόπο να δείξει ότι ασκεί περιοριστική δημοσιονομική πολιτική. Ο Παπάγος με έγγραφό του προς όλα τα υπουργεία αφού μνημόνευσε τις μέχρι τότε οικονομίες θα δώσει εντολή να μειωθούν κατά 25% τα έξοδα φωτισμού των δημόσιων πολιτικών και στρατιωτικών υπηρεσιών από 1^η Σεπτεμβρίου.²⁵⁴ Επίσης ο Μαρκεζίνης θα ενημερώσει τον αμερικανό πρέσβη Πιουριφόνι για την πρόθεση της κυβέρνησης να καταργήσει το βέτο των ξένων μελών της Νομισματικής Επιτροπής για την οποία είχε ήδη κάνει λόγο από τον περασμένο Δεκέμβριο· ο Αμερικανός πρεσβευτής αντέτεινε ότι μια τέτοια μονομερής θραύση της τελευταίας ελληνοαμερικανικής οικονομικής συμφωνίας για την βοήθεια θα ήταν τελείως ασύνετη ενέργεια· η πρεσβεία σημείωσε ότι ο Μαρκεζίνης εξέταζε αν ήταν ακόμα σε ισχύ εκείνη η συμφωνία και αν μιν ήταν σε ισχύ θα ζητούσε τη συναίνεση των ΗΠΑ στην κατάργηση του βέτο, αν όμως δεν ήταν σε ισχύ θα ενημέρωνε επίσημα την πρεσβεία για την κυβερνητική επιλογή όπως και τελικά έκανε στις 31 Αυγούστου. Προφανώς η κυβέρνηση εξέπεμπε με κάθε δυνατό τρόπο το μήνυμα πως θα ήταν αυτή αποκλειστικά υπεύθυνη για την χάραξη της οικονομικής πολιτικής και πως η χώρα ανακτούσε ταχύτατα την εθνική της ανεξαρτησία.²⁵⁵

Ο προϋπολογισμός του νέου οικονομικού έτους 1953-54 θα λάβει ευρεία δημοσιότητα, ενώ θα εμφανίζεται ότι είναι όχι μόνο ισοσκελισμένος αλλά ότι προβλέπει και πλεόνασμα 300 δισεκατομμυρίων (παλαιών) δραχμών που θα χρησιμοποιηθεί για το πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως. Αναλύοντας τα μεγέθη του νέου προϋπολογισμού ο Μαρκεζίνης θα σταθεί πως το έλλειμμα του προηγούμενου οικονομικού έτους που παρέλαβε η κυβέρνηση είχε πλέον εξαιρεθεί ενώ περιχαρής δήλωνε ότι θα ήταν ο πρώτος πλεονασματικός προϋπολογισμός της χώρας από τις διετίες 1927-28 και 1928-29. Ανάλυσε επίσης το πως συγκρατήθηκαν οι στρατιωτικές δαπάνες παρόλο που η δύναμη των στρατιωτικών δυνάμεων παρέμεινε αμετάβλητη, περιέγραψε το πρόγραμμα κρατικών επενδύσεων και την εκτέλεση εγγειοβελτιωτικών, οδικών και βιομηχανικών έργων. Η χρηματοδότηση των έργων αυτών θα γινόταν από το δραχμικό μέρος της βοήθειας, την εκτέλεση του προϋπολογισμού, τις ιταλικές επανορθώσεις και από την έκδοση εσωτερικού δανείου το οποίο θα είναι απολύτως προαιρετικό.²⁵⁶

Το γενικό κλίμα της ευφορίας που υπήρχε στην κυβέρνηση δεν θα διατηρηθεί καθώς το πρωί της 10ης Αυγούστου ισχυρός σεισμός θα πλήξει την Ιθάκη και την ανατολική Κεφαλονιά προκαλώντας μεγάλες καταστροφές. Την άλλη μέρα στις 11 Αυγούστου στις 09.30 μία νέα σεισμική δόνηση θα γεμίσει ερείπια την Κεφαλονιά αχρηστεύοντας ένα μεγάλο μέρος από τις κατοικίες των κατοίκων. Τα πρώτα

²⁵³ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956» (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 149

²⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 150

²⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 150

²⁵⁶ «Ο προϋπολογισμός 1953-54 αφήνει πλεόνασμα 300 δισεκατομμυρίων δραχμών το οποίο θα διατεθεί για το εξαγγελθέν πρόγραμμα της ανασυγκροτήσεως», *Η Καθημερινή* 09 Αυγούστου 1953, σελ. 1,6

τηλεγραφήματα της νομαρχίας θα κάνουν λόγω για πάνω από 100 νεκρούς και 250 τραυματίες. Την Τετάρτη 12 Αυγούστου 1953 στις 11.25 θα γίνει νέα σεισμική δόνηση που θα καταστρέψει πλήρως τόσο ότι είχε απομείνει από τις πόλεις της Κεφαλλονιάς (Αργοστόλι, το Ληξούρι) αλλά και τη Ζάκυνθο στην πόλη της οποίας ξεσπάει φωτιά και ολοκληρώνεται η καταστροφή. Τελικά ο συνολικός απολογισμός θα είναι 455 νεκροί 912 τραυματίες, 21 αγνοούμενοι 23.323 οικίες κατεστραμμένες, 4217 με ζημιές και 93.152 άτομα άστεγα.²⁵⁷

Η κυβέρνηση θα αντιδράσει αργοπορημένα καθώς ο τοπικός κρατικός μηχανισμός δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς. Το ελληνικό πολεμικό ναυτικό θα λάμψει δια της απουσίας του καθώς στο πλευρό των σεισμοπλήκτων θα βρεθεί εξ' αρχής διεθνής ναυτική βοήθεια από αγγλικά και αμερικανικά πολεμικά πλοία. Αρχικά ελήφθησαν κάποια βιαστικά μέτρα όπως η απαγόρευση της μετακίνησης των κατοίκων από τα τρία νησιά ενώ παράλληλα ο θόρυβος που δημιουργήθηκε από τον Τύπο ανάγκασε την κυβέρνηση να απαγορεύσει τη δημοσιογραφική είσοδο σε αυτά επί ποινή συλλήψεως και εκτοπισμού. Τελικά θα αποσταλούν μερικά οχηματαγωγά με επικεφαλής τον Υπουργό Συντονισμού ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η δημιουργία υφυπουργείου Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων²⁵⁸ (με προσωρινό επικεφαλής τον στρατηγό Ιατρίδη) που θα ήταν υπεύθυνο για τον συντονισμό και την ανοικοδόμηση των νήσων.²⁵⁹ Στις 5 Σεπτεμβρίου έγινε ένας μικρός κυβερνητικός ανασχηματισμός και ορκίστηκαν ο Θ. Καψάλης αναπληρωτής υπουργός Συντονισμού, ο Π. Παπαληγούρας υπουργός Εμπορίου και ο Χρ. Ευαγγελάτος υφυπουργός Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων Νήσων.²⁶⁰

Προκειμένου να αποκαταστήσει τις ζημιές των σεισμών η κυβέρνηση δεν χρησιμοποίησε κεφάλαια από τον προϋπολογισμό (τον οποίο απέφυγε να τροποποιήσει) αλλά επέβαλε με νομοσχέδιο που κατέθεσε στην Βουλή ειδική φορολογία υπέρ των σεισμοπαθών ως ακολούθως :²⁶¹

- Επιβολή φόρου σε αυτούς που εισέπρατταν προσόδους από οικοδομική δραστηριότητα (ενοικίαση ακινήτου) με προκαταβολή το διπλάσιο ποσό από το ενοίκιο που εισέπραττε ο ιδιοκτήτης τον Ιούλιο του 1953.
- Έκτακτη φορολογία (μέχρι το Σεπτέμβριο του 1954) στα τσιγάρα.
- Πρόσθετο τέλος στις επιστολές εσωτερικού στις ταχυδρομικές επιταγές και στα δέματα εσωτερικού.

Μετά την επίσκεψη του Υπουργού Συντονισμού στα πληγέντα νησιά (έγινε και η εγκατάσταση του νέου υφυπουργείου στο Αργοστόλι), στις 14 Σεπτεμβρίου ο Μαρκεζίνης θα δηλώσει πως εάν η χώρα βοηθηθεί από το εξωτερικό η αποκατάσταση θα γίνει εντός διετίας αλλιώς θα χρειαστεί μία πενταετία.

²⁵⁷ Σπύρος Ν Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 2 (Αθήνα: Παπαζήσης, 1977),σελ. 98–103

²⁵⁸ Θα ιδρυθεί με το ΝΔ 2576 (ΦΕΚ 242 Α') 04 Σεπ 1953 με ταυτόχρονη κατάργηση του υφυπουργείου εμπορίου

²⁵⁹ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015),σελ. 152

²⁶⁰ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 8

²⁶¹ ΝΔ 2597 (ΦΕΚ 259 Α') 22 Σεπ 1953

Επιπλέον ύστερα από έγκριση της Νομισματικής Επιτροπής αποφασίστηκαν τα επιπρόσθετα οικονομικά μέτρα πέρα από την αναστολή των αγροτικών χρεών που είχε ήδη αποφασιστεί.²⁶²

- Εγκρίθηκε χορήγηση δανείων για εμπόρους λιανικής και χονδρικής, επαγγελματίες και βιοτέχνες μέχρι το 1/4 του προ των σεισμών κεφαλαίων τους με επιτόκιο 8% (αντί του 16% που ήταν το σύνηθες) χωρίς καμία άλλη επιβάρυνση. Το μέγιστο ποσό θα ήταν 75 εκατομμύρια (παλαιές) δραχμές (για τους χονδρέμπορους), 60 εκατομμύρια (παλαιές) δραχμές (για τους έμπορους λιανικής), 40 εκατομμύρια (παλαιές) δραχμές για τους επαγγελματίες και 20 εκατομμύρια (παλαιές) δραχμές για τους βιοτέχνες. Τα κεφάλαια αυτά θα χορηγούνταν κατευθείαν από την ΤτΕ για να είναι ελεύθερες οι εμπορικές τράπεζες να χορηγούν δάνεια εκ των διαθεσίμων τους.

- Η χρηματοδότηση των σεισμοπαθών εξαγωγέων σταφίδας ορίστηκε στο 100% με μόνο όρο την προσκόμιση εντός 20ημέρου της εξαχθείσας σταφίδας.

- Ελήφθησαν μέτρα για την ομαλή διεξαγωγή του εμπορίου ελαίου και της ταχύτερης επανάληψης λειτουργίας των ελαιοτριβείων.

Μεταγενέστερα (Ιούνιος 1954) θα δοθεί η δυνατότητα χορήγησης στους σεισμόπληκτους τοκοχρεωλυτικού δάνειου ύψους 20.000 – 42.000 (νέων) δραχμών με στόχο την επίσπευση στέγασης των σεισμόπληκτων, το οποίο θα αναλυθεί στην παράγραφο που περιγράφει την αντίστοιχη χρονική περίοδο.

4.9 Τα πρώτα γενέθλια της κυβέρνησης

Το Νοέμβριο του 1953 ο Ελληνικός Συναγερμός θα συμπληρώσει ένα χρόνο στην εξουσία. Με την ευκαιρία αυτή θα ο Συναγερμός θα εκδώσει (για την ακρίβεια λίγο μεταγενέστερα ένα μήνα μετά το Δεκέμβριο) ένα επετειακό βιβλίο με τίτλο *Οι πρώτοι δώδεκα μήνες της κυβερνήσεως του Συναγερμού*. Σε αντίστοιχη ενέργεια είχε προβεί και τον Ιούνιο του ιδίου έτους όταν είχε εκδώσει ένα αντίστοιχο έντυπο με θέμα *Η Αποστολή εις Αμερικήν του Υπουργού Συντονισμού κ. Σπύρου Μαρκεζίνη*. Παρόλο τα ενδιαφέροντα στοιχεία που προβάλλονται εντός αυτών, αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικά και ακριβή διότι σε κανένα σημείο τους δεν απεικονίζονται οι διάφορες κυβερνητικές αποτυχίες (π.χ καταστροφή στα Ιόνια) με αποτέλεσμα (τα γραφόμενα εντός αυτών) να θεωρούνται αναξιόπιστα. Μετά την αποχώρηση Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση η εκδοτική αυτή προσπάθεια θα εγκαταλειφθεί παρόλο που υπήρξαν σημαντικά στοιχεία για την προβολή του κυβερνητικού έργου.

Στις 23 Νοεμβρίου η κυβέρνηση θα προβεί στην Βουλή σε έναν αναλυτικό απολογισμό του κυβερνητικού έργου σε διαδοχικές συνεδριάσεις του Σώματος ενώ ήταν επικοινωνιακά καλά σχεδιασμένος. Αρχικά το κυβερνητικό έργο υπερασπίστηκε ο υπουργός Συντονισμού (Μαρκεζίνης), συνεχίστηκε τον υπουργό Εθνικής Άμυνας (Κανελλόπουλος), από τον Υπουργό Εξωτερικών (Στεφανόπουλος), και η τελική ομιλία – σύνοψη του κυβερνητικού έργου έγινε από το πρωθυπουργό Παπάγο. Η ομιλία του υπουργού Συντονισμού για τα θέματα του χαρτοφυλακίου του θα θεωρηθεί σαν εξέχων σημείο του κοινοβουλευτικού λόγου και θα προσελκύσει (αρκετά μεταγενέστερα) το

---

²⁶² 'Ο προϋπολογισμός 1953-54 αφήνει πλεόνασμα 300 δισεκατομμυρίων δραχμών το οποίο θα διατεθεί για το εξαγγελθέν πρόγραμμα της ανασυγκροτήσεως', *Το Βήμα* 15 Σεπτεμβρίου 1953, σελ. 4

ενδιαφέρον διακεκριμένων ιστορικών.²⁶³ Η ομιλία στο πρώτο μέρος της θα αναπτύξει την οικονομική πολιτική της κυβερνήσεως για όλο το διαρρέυσαν έτος. Θα επικαλεστεί ότι το έθνος έκανε μία ειρηνική επανάσταση με τις αλλαγές που συντελέστηκαν στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα που θα αλλάξει την μορφή της Ελλάδος. Ο Μαρκεζίνης θα κάνει ιδιαίτερη μνεία στο μέτρο της αναπροσαρμογής το οποίο (κατ' αυτόν) είχε μεγαλύτερη από την αναμενόμενη επιτυχία και ξεπέρασε τις προσδοκίες της κυβερνήσεως. Παράλληλα θα αναλύσει όλη την διαδικασία της σχεδίασης και της προεργασίας που είχε προηγηθεί προκειμένου να υλοποιηθούν οι προϋποθέσεις για την επιτυχία του μέτρου ενώ αναφέρθηκε στα επιπρόσθετα οικονομικά μέτρα που έπρεπε να λάβει η κυβέρνηση προκειμένου να εξασφαλίσει την εξάλειψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού που της κληρονόμησε η προκάτοχη κυβέρνηση Πλαστήρα.²⁶⁴ Στην συνέχεια αφού ανέλυσε με πλήρη λεπτομέρεια τις μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή ενέργειές του (και των υφιστάμενων υπουργείων) εξήγγειλε την κατάργηση των υπέρ τρίτων κοινωνικών επιβαρύνσεων, ενώ εξέθεσε τα αποτελέσματα της αναπροσαρμογής στους οικονομικούς δείκτες του εμπορικού ισοζυγίου και ισοζυγίου πληρωμών, της βιομηχανικής παραγωγής, της γεωργικής παραγωγής, στην νομισματική κυκλοφορία και την σταθερότητα της τιμής της χρυσής λίρας (παρόλο που η ΤτΕ απείχε το 1953 από οποιαδήποτε επέμβαση στην αγορά χρυσού), τον τιμάρημο (ο οποίος αυξήθηκε όπως αναμενόταν αλλά ελεγχόμενα) και τις καταθέσεις οι οποίες αυξήθηκαν με το 70% της αύξησης να προέρχεται από ιδιωτικές καταθέσεις.²⁶⁵

Ακολούθως θα αναπτύξει το αναπτυξιακό πρόγραμμα της κυβέρνησης (το πενταετές των παραγωγικών επενδύσεων) καθώς και τον τρόπο εξεύρεσης των μέσων χρηματοδότησης – εφαρμογής του προγράμματος αυτού μέσα από την αναζήτηση πόρων στα διάφορα ταξίδια που έγιναν στις ΗΠΑ και αλλοχού. Επίσης ανήγγειλε την διερεύνηση από την Διεθνή τράπεζα της δυνατότητας χορήγησης δανείου καθώς και ότι η κυβέρνηση θα διευθετήσει το θέμα του προπολεμικού χρέους σε λογική βάση διακανονισμού αφού πρώτα σταθεροποιηθεί η ελληνική οικονομία, ενώ αμέσως μετά θα ρυθμιστεί και το θέμα των εξανεισμένων καταθέσεων του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου προς αποκατάσταση της πίστης των λαϊκών στρωμάτων προς το κράτος.²⁶⁶ Στη συνέχεια θα ενημερώσει την Βουλή πως η κυβέρνηση σκοπεύει να εκδώσει εσωτερικό δάνειο απολύτως σε προαιρετική βάση προκειμένου να χρηματοδοτήσει την ανασυγκρότηση και θα διακηρύξει ότι το 1954 θα είναι το έτος των εργατών και των μισθοσυντήρητων όπως το 1953 ήταν το έτος των αγροτών.²⁶⁷

Η αγόρευση της ομιλίας Μαρκεζίνη θα είναι πολύ καλά σκηνοθετημένη όπως θα αναφέρει στο πρωτοσέλιδό της εφημερίδα της αντιπολίτευσης καθώς στην αίθουσα του κοινοβουλίου είχαν τοποθετηθεί προβολείς για να φωτίζουν τον ρήτορα σε στιγμές εξάρσεώς του.²⁶⁸ Σε διαμαρτυρία που εξέφρασε ο αρχηγός των φιλελευθέρων (Βενιζέλος) για την παρουσία των προβολέων ο Μαρκεζίνης απάντησε «θα είναι εδώ και μεθαύριο όταν θα αγορεύετε εσείς...».²⁶⁹ Η σειρά των ομιλητών εκ μέρους της κυβέρνησης θα

²⁶³ Πάνος Καζάκος, *Στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης και η υποτίμηση της δραχμής (1953)*, τ. 8, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, II (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2013)

²⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 21-24

²⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 48, 50-65

²⁶⁶ Στο ίδιο σελ. 69-74, 78-79

²⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 93, 96

²⁶⁸ 'Η Βουλή μεταβλήθη χθες εις στούντιο – πρωταγωνιστής ο κ. Μαρκεζίνης', *Ελευθερία* 24 Νοεμβρίου 1953, σελ. 1

²⁶⁹ 'Ο Σπύρος Μαρκεζίνης ανήγγειλε χθες νέα μέτρα ολοκληρώνοντα την οικονομική ανόρθωσιν', *Η Καθημερινή* 24 Νοεμβρίου 1953, σελ. 1

ολοκληρωθεί στις 27 Νοεμβρίου όταν ο Παπάγος θα κάνει τον απολογισμό των δώδεκα μηνών της διακυβερνήσεως όπου θα κατηγορήσει την αντιπολίτευση για την μη παραγωγική στάση της, καθώς τίποτε από αυτά που του πρόσαπτε και τις προβλέψεις της δεν συνέβη, πρότεινε δε στην αντιπολίτευση ότι θα πρέπει να μάθει να περιμένει καθώς ο Συναγερμός επρόκειτο να εξαντλήσει την τετραετία. Κατά την διάρκεια της ομιλίας του ο Παπάγος θα εκθειάσει το επίπεδο των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, ενώ θα εκφέρει την άποψη πως ο διεθνής ρόλος της χώρας αναβαθμίστηκε και η Ελλάς θα παραμείνει προσηλωμένη στις υποχρεώσεις της που πηγάζουν από το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο και θα υπεραμυνθεί της συμφωνίας που υπογράφηκε με τις ΗΠΑ για την παροχή στρατιωτικών διευκολύνσεων.²⁷⁰ Συνεχίζοντας την ομιλία του ανέφερε πως η κυβέρνηση έστρεψε την προσοχή της στον οικονομικό τομέα (στον οποίο παραλήφθηκε μία όχι καλή κατάσταση) και αναγκάστηκε να λάβει μέτρα τα οποία ήταν τόσο αντιδημοτικά, όσο και σκληρά, αλλά σαν γνώμονας ήταν πάντα το εθνικό συμφέρον. Η βελτίωση της οικονομίας θα είναι σε σημείο που θα ξεπεράσει τις αρχικές προσδοκίες και υλοποιήθηκε το όνειρο της κυβέρνησης να αποκτήσει προϋπολογισμό με πλεόνασμα. Τέλος κλείνοντας την ομιλία του θα διατυπώσει πως θεμελιώνεται μία ειρηνική επανάσταση και γίνεται πραγματικότητα «η ελπίδα της ανατολής των παλαιών καλών προπολεμικών ημερών».²⁷¹

Η αντιπολίτευση από την πλευρά της αμφισβήτησε την κατάσταση που παρουσίαζε στην Βουλή η κυβέρνηση. Ο Γ. Παπανδρέου στο κοινοβουλευτικό λόγο του στις 26 Νοεμβρίου θα επικρίνει την κυβέρνηση καθώς έκανε κατάχρηση στην παραγωγή νόμων από την επιτροπή εξουσιοδοτήσεως (αν και έχει προεκλογικά επικαλεστεί το αντίθετο). Ενδεικτικά σε χρονικό διάστημα ενός έτους είχαν ψηφισθεί από την Βουλή 129 νόμοι και 333 νομοθετικά διατάγματα από την επιτροπή εξουσιοδοτήσεως παραβιάζοντας το Σύνταγμα καθώς η επιτροπή εξουσιοδοτήσεως έχει αρμοδιότητα μόνο επί εξαιρετικών επειγόντων θεμάτων.²⁷² Στην συνέχεια της ομιλίας του ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης θα τονίσει ότι στο περασμένο έτος αυξήθηκε η αγροτική παραγωγή κατά 38%, ενώ επετεύχθη η πολυπόθητη σιτάρκεια, επιτυχία η οποία οφείλεται στον μόχθο των αγροτών, στην βοήθεια του Θεού και στην αμερικανική βοήθεια και δεν οφείλεται στην κυβέρνηση του Συναγερμού η οποία τη σφετερίζεται. Από την άλλη αναγνώρισε ως σημαντικά οικονομικά γεγονότα θα είναι η πτώση των διεθνών τιμών, η πτώση της τιμής του χρυσού, το άνοιγμα ανατολικών αγορών καθώς και η υπερπαραγωγή των βιομηχανικών χωρών η οποία επιζητεί τοποθέτηση στο εξωτερικό. Επίσης θα εκφράσει αμφιβολίες για τις συνέπειες της υποτίμησης ενώ υπεραμύνθηκε της απόψεώς του περί καθιερώσεως διαφορικής τιμής του συναλλάγματος. Στην συνέχεια θα επικρίνει την κυβέρνηση για το σύνολο της αγροτικής της πολιτικής, ότι δεν έχουν ελαττωθεί οι τόκοι των αγροτικών δανείων, ενώ θα εκφράσει την άποψη πως για την ισοσκελίση του προϋπολογισμού αποστράγγισε τις λαϊκές τάξεις.²⁷³ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η σιτάρκεια αποτελούσε στρατηγικό στόχο για την Ελλάδα από την εποχή του μεσοπολέμου καθώς περιεγράφηκε ως αναπτυξιακό μέτρο για την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος μέσα σε ένα κλίμα νομισματικής σταθεροποίησης στα πλαίσια μίας φιλελεύθερης ανοικτής οικονομίας που λειτουργούσε με τον κανόνα του χρυσού.

²⁷⁰ 'Ο Στρατάρχης Παπάγος ομιλών ενώπιος της Βουλής αποκάλυπεν ότι ο ίδιος επρότεινεν εις τον Αϊζενχάουερ την εκχώριση βάσεων', *Το Βήμα* 28 Νοεμβρίου 1953, σελ. 1,4

²⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 1,4

²⁷² 'Ο Γ. Παπανδρέου κατέκρινε την ασκούμενην υπό της κυβερνήσεως οικονομικήν πολιτικήν', *Ναυτεμπορική* 27 Νοεμβρίου 1953, σελ. 1,13

²⁷³ Στο ίδιο, σελ. 13-4.

Παράλληλα μέσα από την σιτάρκεια υπήρχε και η επιθυμία για περιορισμό του παθητικού του εμπορικού ισοζυγίου καθώς και η περιστολή της εκροής πολύτιμου συναλλάγματος.²⁷⁴

---

²⁷⁴ Σπυρίδων Γ Πλουμίδης, *Έδαφος και μνήμη στα Βαλκάνια: ο 'γεωργικός εθνικισμός' στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, 1927-1946* (Αθήνα: Πατάκης, 2011), σελ. 118

Κεφάλαιο Πέμπτο

Η τρίτη περίοδος (Δεκέμβριος 1953 – Νοέμβριος 1954)

5.1 Αποτίμηση του 1953 μέσα από τον οικονομικό Τύπο της εποχής

Το υπόλοιπο χρονικό διάστημα (μέχρι το τέλος του έτους) δεν είχε να παρουσιάσει κάποιο ιδιαίτερο περιστατικό που να επηρεάζει την οικονομική ζωή του τόπου με εξαίρεση την κατάθεση σχεδίου νόμου (την 17 Δεκεμβρίου 1953) από τον υπουργό οικονομικών με αντικείμενο την επιβολή δασμών αντι-ντάμπινγκ.²⁷⁵ Τελικά η προστατευτική νομοθεσία θα ψηφισθεί τον Μάρτιο του επόμενου έτους ο Ν.2775 (ΦΕΚ 42 Α') 12 Μαρτίου 1954 ο οποίος είναι μια μεταφορά του άρθρου 6 της GATT (προστασία χώρας από ντάμπινγκ). Τα επόμενα δύο έτη έγιναν αιτήσεις επιβολής δασμών στα ανατολικά βαμβακερά υφάσματα, σε προϊόντα κανναβουργίας, σε παιγνιόχαρτα (από την Γιουγκοσλαβία) και σε προϊόντα εμαγιέ από την Τσεχοσλοβακία. Η εφαρμογή της νομοθεσίας όμως ήταν δυσχερής καθώς δεν ήταν δυνατό να καταδειχτεί με ευχέρεια το ντάμπινγκ με αποτέλεσμα ο νόμος να μείνει σχετικά ανενεργός μέχρι το 1960 οπότε και τροποποιήθηκε.²⁷⁶

Εις επίρρωση των ισχυρισμών της κυβέρνησης στις αρχές του 1954 η *Ναυτεμπορική* θα δημοσιεύσει μία ιδιαίτερα αναλυτική έρευνα σχετικά με την πορεία της οικονομίας το 1953. Σε αντίστοιχη ενέργεια είχε προβεί και το προηγούμενο έτος. Η συγκεκριμένη εφημερίδα δεν ακολουθούσε κάποια πολιτική γραμμή παρουσιάζοντας μια πολιτικά αποστειρωμένη αρθρογραφία βασιζόμενη μόνο στα οικονομικά δεδομένα. Πρακτικά μέσα από τα πλήρως αναλυτικά στοιχεία των οικονομικών εφημερίδων μπορούσε ο αναγνώστης του 1954 να ενημερωθεί για την πορεία των οικονομικών δεδομένων καθώς (όπως σημειώθηκε και στο Κεφάλαιο 1) η ΕΣΥΕ δεν ήταν ακόμα σε θέση να επιτελέσει την αποστολή της. Η εφημερίδα θα σχολιάσει πως το 1953 ήταν έτος «θεμελιώσεων» καθώς μια νέα λεωφόρος της οικονομικής δημιουργίας άνοιξε για τις παραγωγικές τάξεις, ενώ ευχήθηκε το επόμενο έτος (1954) να είναι έτος καρποφορίας μετά από τόσων ετών οικονομικά δεσμά.²⁷⁷ Αναλυτικότερα:

(1) **Εθνικό Εισόδημα:** Το εθνικό εισόδημα σε σχέση με το 1952 αυξήθηκε (σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία) κατά 12 % σε σχέση με το 1952 και διαμορφώθηκε στα 33.080 δισεκατομμύρια δραχμές (έναντι 29.578 του 1952). Η τιμή αυτή προέκυψε από την ανάπτυξη στην γεωργία και την κτηνοτροφία κατά 26%, την αύξηση στο εισόδημα των μεταλλείων κατά 60%, την αύξηση της βιομηχανίας κατά 5%, την αύξηση των μεταφορών κατά 2,5% από την αύξηση του εμπορίου κατά 3%, των ενοικίων κατά 2%.²⁷⁸

(2) **Δημόσια Οικονομικά:** Ο προϋπολογισμός του 1952-53 είναι για πρώτη φορά μεταπολεμικός ισοσκελισμένος χάρη στα ληφθέντα μέτρα κάλυψης του ανοίγματος

²⁷⁵ Με τον όρο ντάμπινγκ (dumping) εννοούμε την διάθεση προϊόντων στην εσωτερική αγορά μιας χώρας ή την εξαγωγή τους σε τιμή χαμηλότερη του κόστους προκειμένου να είναι δυνατός ο καταποντισμός των ανταγωνιστικών προϊόντων και κατ' επέκταση των κατασκευαστών τους 'Dumping Definition | Investopedia', ημερομηνία πρόσβασης 25 Απρίλιος 2017, <http://www.investopedia.com/terms/d/dumping.asp>.

²⁷⁶ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 2 (Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 30-31

²⁷⁷ 'Έτος Καρποφορίας', *Ναυτεμπορική*, 02 Ιανουαρίου 1954, σελ. 5

²⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 14

μέσα από την περιστολή των δαπανών και την έκτακτη εισφοράς που επιβλήθηκε. Το σύνολο των δαπανών του προϋπολογισμού 1952-53 ήταν 6.889 δισεκατομμύρια δραχμές (όλα τα ποσά είναι σε παλαιές δραχμές) ενώ εισπράχθηκαν 6.236 δισεκατομμύρια δραχμές με την διαφορά να καλύπτεται από τη χρήση αδιάθετων υπόλοιπων των πιστώσεων ανάλογου ύψους. Ο προϋπολογισμός του έτους 1953-54 προβλέπει σύνολο δαπανών 8.260 δισεκατομμύρια δραχμές μετά εκπτώσεως των συνήθως αδιάθετων πιστώσεων και έσοδα 8.560 δισεκατομμύρια δραχμές. Το περίσσευμα αυτό θα διατεθεί στον προϋπολογισμό των επενδύσεων ύψους 2.060 δισεκατομμυρίων δραχμών. Επίσης στον προϋπολογισμό του 1953-54 θα προβλεφθεί τήρηση αποθεματικού ύψους 1.320 δισεκατομμυρίων δραχμών (περίπου το 16 % του ποσοστού των δαπανών). Αντίστοιχα προβλέπονται αυξημένα έσοδα κατά 1.172 δισεκατομμύρια δραχμές σε σχέση με το 1952 και στηρίζεται στις γενόμενες μεταβολές της φορολογίας, της δασμολογικής νομοθεσίας καθώς και στις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες.²⁷⁹

(3) **Νόμισμα – Τιμές:** Η νομισματική κυκλοφορία ήταν ήδη χαμηλή κατά τους πρώτους μήνες του 1953 σε εφαρμογή της συνεχιζόμενης αντιπληθωριστικής πολιτικής και διατηρήθηκε περιορισμένη κατά τους πρώτους μήνες της συναλλαγματικής αναπροσαρμογής προς ομαλή διαμόρφωση του νέου επιπέδου των τιμών και αποτροπή της απότομης υψώσεώς των. Προς τούτο συνεχίστηκαν οι περιορισμοί των πιστώσεων προς την οικονομία, οι περιορισμοί των δαπανών ανασυγκροτήσεως και εν γένει των δαπανών του Δημοσίου ενώ λαμβάνονταν μέτρα αυξήσεως στο μέγιστο των εισπράξεων των φόρων και των πάσης λογής εσόδων του δημοσίου. Εξάλλου λόγω της χρηματοδοτικής στενότητας η ΤΤΕ είχε από το 1952 απαλλαγεί από το να επεμβαίνει προς ρύθμιση της τιμής της χρυσής λίρας. Η κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων από 2.476 δισεκατομμύρια δραχμές (Δεκέμβριος 1952) θα συνεχίσει να κατέρχεται σταδιακά μέχρι τον Ιούλιο του 1953 και να επανέλθει στα 3.172 δισεκατομμύρια τη 30 Νοεμβρίου 1953 (έναντι 2.223 δισεκατομμύρια τον Νοέμβριο του 1952) σημειώνοντας αύξηση 41% ενώ το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του Νοεμβρίου 1951 με Νοέμβριο 1952 είχε αυξηθεί κατά 15%. Το γενικό επίπεδο των τιμών κινήθηκε σε υψηλότερη στάθμη υπό την επίδραση και του μέτρου της αναπροσαρμογής (όπως αναμενόταν), προσαρμοζόμενο στις νέες νομισματικές συνθήκες. Ο τιμάρithμος χονδρικής πωλήσεως της ΤΤΕ από 391,7 (Δεκέμβριος 1952) υποχώρησε στα 387,7 (Μάρτιος 1953) ανήλθε στα 506,2 (Οκτώβριος 1953) και υποχώρησε στα 501,8 τον Νοέμβριο του 1953. Η άνοδος αυτή σε διάστημα ενός έτους (Νοέμβριος 1952 – Νοέμβριος 1953) έφθασε το 28,6%. Ο τιμάρithμος λιανικής πωλήσεως της ΤΤΕ κινήθηκε αντίστοιχα από 434 (Δεκ 1952) υποχώρησε στα 429,4 (Μάρτιος 1953) ανήλθε στα 501,6. Η άνοδος αυτή (Νοέμβριος 1952 – Νοέμβριος 1953) έφθασε το 15,3%. Πρακτικά η επίδραση της αναπροσαρμογής της δραχμής στις τιμές περατώθηκε για την χονδρική μετά από 5 μήνες ενώ για τη λιανική μετά από 6 μήνες. Η διατίμηση της χρυσής λίρας θα παραμείνει σχετικά σταθερή χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις τους πρώτους μήνες του 1953 αλλά μετά την αναπροσαρμογή παρατηρήθηκε μία περιορισμένη ζήτηση. Η τιμή της κυμάνθηκε από 300-310 χιλιάδες και από το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου (1953) μεταξύ 310-320 χιλιάδες.²⁸⁰

(4) **Καταθέσεις – Πιστώσεις:** Οι καταθέσεις μέχρι την 31 Οκτωβρίου του 1953 (δεκάμηνο) παρουσιάζουν αύξηση μόνο κατά 34,6% έναντι 3,4 % κατά το ίδιο διάστημα του 1952. Η αύξηση που παρατηρείται από τον Ιούλιο και εντεύθεν σχετίζεται με την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας και την αύξηση των εισοδημάτων των αγροτών και της ρευστότητας των επιχειρήσεων. Οι τράπεζες παρέχουν προς την

²⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 16

²⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 16-7

οικονομία χαμηλές πιστώσεις με χαμηλότερες χορηγήσεις από το 1952 προς υποστήριξη του μέτρου της αναπροσαρμογής και της αποφυγής και αποτροπής της δημιουργίας πληθωριστικών φαινομένων. Από το ύψος των 5.429 δισεκατομμυρίων δραχμών (Δεκ 1952) κατήλθαν στα 5.305 δισεκατομμύρια δραχμές (Σεπ 1953) μείωση 2,3%. Κατά το αντίστοιχο 9μηνο του 1952 η μείωση ήταν 8% έναντι αυξήσεως 23% του 1951 και 34% το 1950.²⁸¹

(5) **Απασχόληση:** Το ζήτημα εμφανιζόταν πάντοτε σοβαρό καθώς η οικονομία εμφάνιζε αδυναμία στο να απορροφήσει πλήρως τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Το πρόβλημα διατηρήθηκε οξύ και τους πρώτους μήνες του 1953 και από τον Ιούλιο εμφανίζεται βελτίωση στον τομέα της βιομηχανίας. Δεν υπάρχουν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία για να διερευνηθεί η γενική εικόνα παρά μόνο τα στοιχεία του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ) που αφορούν σε 565 επιχειρήσεις στην περιοχή της πρωτεύουσας και επτά επαρχιών (που αναλογούν στο 56% της όλης απασχολήσεως στην βιομηχανία) που δείχνουν ότι ο αριθμός των απασχολούμενων από 83.424 (Δεκ 1951) περιορίστηκε σε 80.655 (Δεκ 1952) ενώ μέχρι τέλους Οκτωβρίου 1953 υπάρχει μία συνεχής μείωση της υπεरोχής των απολύσεων, η οποία κατέληξε τελικά (συνολικά στο δεκάμηνο) να κυμαίνεται στα 159 άτομα περισσότερες απολύσεις από προσλήψεις. (Σημειώνεται ότι από τον Ιούλιο του 1953 υπερτερούν οι προσλήψεις κατά αρκετές εκατοντάδες άτομα και τον Σεπτέμβριο ξεπέρασαν οι προσλήψεις τα 1200 άτομα σε σχέση με τις απολύσεις).²⁸²

(6) **Μισθοί – Ημερομίσθια:** Οι μισθοί διατηρήθηκαν μέχρι και τον Ιούλιο στο ίδιο επίπεδο με το 1952 ενώ από 1^η Ιουλίου του 1953 δόθηκαν αυξήσεις από 7-12% ανάλογα με το ύψος της μισθοδοσίας (το οποίο ονομάστηκε επίδομα ακρίβειας), όπως επισημάνθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.²⁸³

(7) **Χρηματιστήριο:** Η νομισματική προσαρμογή και οι φήμες για διακανονισμό του διεθνούς χρέους της χώρας (όπως συνέβη για την Γερμανία) αποτέλεσαν τον λόγο που το 1953 το χρηματιστήριο είχε μεγαλύτερη κίνηση χρηματιστηριακών αξιών, υψηλότερο όγκο συναλλαγών και άνοδο των διαπραγματευόμενων αξιών. Μεταξύ του Δεκεμβρίου 1952 και Δεκεμβρίου 1953 σημειώθηκε άνοδος τιμών στις ομολογίες του 1881 κατά 413%, στις ομολογίες του 1910 κατά 427%, του 1914 κατά 405% και του 1925 κατά 167%. Στο ίδιο διάστημα οι μετοχές της ΤΤΕ αυξήθηκαν κατά 145%, της Εθνικής κατά 136%, της Αθηνών κατά 130% (τράπεζες), των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων 177%, των Λιπασμάτων 180%, Εριουργίας 183% και Οίνων 233%.²⁸⁴

(8) **Η αναδιάρθρωση και η κίνηση του εξωτερικού εμπορίου:** Το εξωτερικό εμπόριο υπήρξε ίσως η γενεσιουργός αιτία της αναπροσαρμογής της δραχμής η οποία άμεσα ή έμμεσα επηρέασε όλους τους οικονομικούς συντελεστές. Καταπολεμήθηκε ο κρατικός παρεμβατισμός ανατρέποντας τα εμπόδια της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας. Το εμπόριο πλήρωσε ακριβά την παραβίαση του νόμου της αντικαταστάσεως αλλά και ωφελήθηκε από τα αγαθά της αποκατάστασης της ελευθερίας. Επίσης υπήρξαν και έκτακτες ευνοϊκές περιστάσεις (αυξημένη γεωργική παραγωγή, διεθνή πτώση τιμών). Από τον Οκτώβρη (1953) αυξάνει σταθερά ο δείκτης εξαγωγών ενώ

---

²⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 17

²⁸² Στο ίδιο, σελ. 17

²⁸³ Στο ίδιο, σελ. 17-8

²⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 18

οι άδηλοι πόροι εξελίχθηκαν σε σπουδαίο ενεργητικό στοιχείο του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών. Επίσης υπήρξε ουσιαστική αλλαγή με τον περιορισμό των γραφειοκρατικών διαδικασιών του κράτους τόσο στο εισαγωγικό όσο και στο εξαγωγικό εμπόριο, ενώ ο νόμος για την προστασία των επενδύσεων αναμενόταν να έχει έμμεσο επίδραση στην πορεία του εξωτερικού εμπορίου. Το πρόβλημα των ελληνικών εξαγωγών (παθητικότητες προϊόντων, πριμοδοτήσεις ως μέσο ενίσχυσης των εξαγωγών καθώς και άλλα μέτρα και ημίμετρα) εγκαταλείφθηκαν ως μέτρα ενισχύσεως με την αναπροσαρμογή. Το δεκάμηνο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου 1953 το σύνολο του αποκτηθέντος συναλλάγματος από την εξαγωγή ελληνικών προϊόντων ανήλθε σε 102,1 εκατομμύρια δολάρια έναντι 91,9 εκατομμυρίων του αντίστοιχου δεκάμηνου του 1952. Προβλεπόταν μάλιστα ότι το σύνολο των εξαγωγών του λήξαντος έτους θα προσέγγιζε σε αξία τα 140 εκατομμύρια δολάρια έναντι 120 του 1952.²⁸⁵

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα της *Ναυτεμπορικής* μπορούμε με ασφάλεια να συμπεράνουμε πως το 1953 οικονομικώς ήταν μία χρονιά πολύ σημαντική για την χώρα καθώς έγιναν θεμελιώδης αλλαγές οι οποίες είχαν ήδη αρχίσει να βελτιώνουν δραστικά τους οικονομικούς δείκτες από τους πρώτους κιόλας μήνες της εφαρμογής τους. Οι αλλαγές αυτές επί τα βελτίω επισημάνθηκαν εξ αρχής από τον οικονομικό τύπο (αντίστοιχα στοιχεία παρέχει η *Ημερησία*) και οι συνέπειες τους αποτυπώθηκαν εγγράφως από τα αρχικά τους στάδια.

5.2 Η οικονομική πολιτική κατά το πρώτο τετράμηνο του 1954

Από την αρχή του έτους όλα τα στοιχεία έδειχναν πως η οικονομική σταθερότητα είχε επανέλθει πλήρως στην χώρα κατά το προηγούμενο έτος ενώ η χώρα διέθετε κυβέρνηση ικανή να αντιμετωπίσει τις διάφορες οικονομικές προκλήσεις που προέκυπταν είτε μέσα από την άσκηση της πολιτικής της είτε έκτακτα (π.χ σεισμοί). Η αμερικανική πρεσβεία σε μία εκτενή αναφορά ήταν ιδιαίτερα επαινετική για την ελληνική κυβέρνηση καθώς τα οικονομικά δεδομένα έδειχναν ιδιαίτερη πρόοδο. Ο πρεσβευτής Κάννον (Cavendish Cannon) ανέφερε ότι τα μέτρα που είχαν ληφθεί σε συνδυασμό με την καρποφορία του προγράμματος ανοικοδόμησης είχαν οδηγήσει σε «δραματική πρόοδο» το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών και στη βελτίωση και άλλων βασικών μεγεθών, παρατήρησε όμως ότι οι σεισμοί στα Ιόνια νησιά είχαν ενσκήψει ως ανασχετικός παράγων καθώς απαιτούνταν μεγάλα ποσά για την ανοικοδόμησή τους. Σχετικά με την απήχηση των οικονομικών μέτρων ο Κάννον σημείωσε ότι είχαν συναντήσει, μικρή υποστήριξη από τον κόσμο και είχαν πολεμηθεί ταυτόχρονα από βιομήχανους, εμπόρους και εργάτες, είχαν όμως πετύχει να αποκαταστήσουν την τάξη στην «χρονίως χαοτική ελληνική οικονομία» και υπήρχε προσδοκία ότι καθώς τα ευεργετήματα θα γίνονταν πιο φανερά, η λαϊκή υποστήριξη θα αυξανόταν.²⁸⁶ Παράλληλα, στις 5 Ιανουαρίου 1954 ο επικεφαλής της Διοίκησης Προγραμμάτων Εξωτερικής Βοήθειας Χ. Στάσσεν θα ανακοινώσει πως τερματίζονται τα προγράμματα βοήθειας στην Ευρώπη με εξαίρεση την Ελλάδα, την Τουρκία και την Ισπανία με το μερίδιο της Ελλάδας να προσδιορίζεται στα 20 με 25 εκατομμύρια δολάρια.²⁸⁷

²⁸⁵ Στο ίδιο, σελ. 20-26

²⁸⁶ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 160-61

²⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 162

Σε θετικό κλίμα θα είναι και οι δηλώσεις του Υπουργού Οικονομικών Παπαγιάννη στις 13 Ιανουαρίου, όταν κάνοντας μια γενική αποτίμηση της οικονομικής καταστάσεως (στο μέσο του οικονομικού έτους – τέλος πρώτου εξαμήνου) θα δηλώσει πως δικαιώθηκαν πλήρως οι κυβερνητικές προβλέψεις σε ότι αφορά την εκτέλεση του προϋπολογισμού, ενώ θα προβλέψει πως και στο δεύτερο εξάμηνο θα προχωρήσει η εκτέλεση με τον ίδιο τρόπο ικανοποιώντας τις κυβερνητικές προσδοκίες.²⁸⁸

Όλα αυτά τα επιτεύγματα και η έξωθεν καλή μαρτυρία έδωσαν το δικαίωμα στην κυβέρνηση να ανακοινώσει την πρόθεσή της (όπως και τελικά έγινε την Τετάρτη 27 Ιανουαρίου) να ξεκινήσει τις διαδικασίες για την ρύθμιση τόσο του εξωτερικού και εσωτερικού δημόσιου χρέους όσο και των απολεσθέντων καταθέσεων του ταχυδρομικού ταμιευτηρίου, με την σύσταση τριών διαφορετικών επιτροπών (μία για κάθε ζήτημα) προς διερεύνηση των αντίστοιχων δυνατοτήτων και υποβολή προτάσεων.²⁸⁹ Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως είναι η πρώτη φορά που ελληνική κυβέρνηση θα προσπαθήσει να επιδιώξει την αναστήλωση της πίστης στην ελληνική οικονομία σε συνθήκες ηρεμίας και οικονομικής ομαλότητας, χωρίς να βρίσκεται υπό την πίεση κάποιας άσχημης κατάστασης (οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής) τόσο στο εθνικό όσο και στο διεθνές πεδίο. Λίγες μέρες αργότερα το οικονομικό κλίμα θα τονωθεί ακόμα περισσότερο καθώς θα δοθεί στην δημοσιότητα η έκθεση της αμερικανικής πρεσβείας επί των οικονομικών στοιχείων του 1953.²⁹⁰

Την Παρασκευή 29 Ιανουαρίου αποφασίστηκε από το υπουργείο Εμπορίου η αύξηση μετοχικού κεφαλαίου της Εθνικής τράπεζας της Ελλάδος και Αθηνών με την έκδοση 10.122 νέων μετοχών οι οποίες θα διατίθεντο αποκλειστικά σε Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), δημόσιους οργανισμούς, οργανισμούς κοινής ωφελείας και ασφαλιστικά ταμεία. Ο Υπουργός Εμπορίου Παναγής Παπαληγούρας θα δηλώσει πως έτσι διασφαλίζεται ο εθνικός χαρακτήρας της τράπεζας και εμπλουτίζεται το ίδρυμα με νέα κεφάλαια.²⁹¹ Πρακτικά με τον τρόπο αυτό το κράτος επεμβαίνει έμμεσα όλο και πιο έντονα στην άσκηση πιστοληπτικής πολιτικής μέσα από μία εμπορική τράπεζα.

Επίσης στις 10 Φεβρουαρίου ο Παπάγος θα εξαγγείλει την αύξηση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων (αναδρομικά από 1 Φεβρουαρίου του τρέχοντος έτους) κατά 25% σε όσους είχαν αποδοχές μέχρι 1.000.000 (παλαιές) δραχμές, κατά 20% σε όσους είχαν από 1.000.000 μέχρι 2.500.000. Επίσης ανήγγειλε την επέκταση κατασκευής οικημάτων για τους δημόσιους υπαλλήλους με ταυτόχρονα κίνητρα παραγωγικότητας. Επίσης ανήγγειλε πως οι αυξήσεις αυτές θα καλυφθούν οικονομικά από το αποθεματικό του προϋπολογισμού και από την εξοικονόμηση κονδυλίων από τον περιορισμό του μόνιμου και την απόλυση του έκτακτου προσωπικού.²⁹²

Στις 15 Φεβρουαρίου θα συνέλθει με εισήγηση του Υπουργείου Συντονισμού το συντονιστικό συμβούλιο για καθορισμό της κυβερνητικής πολιτικής επί των εργατικών

²⁸⁸ 'Ο κ. Παπαγιάννης προβαίνει εις γενικήν ανασκόπησιν της οικονομικής καταστάσεως', *Ημερησία* 14 Ιανουαρίου 1954, σελ. 1

²⁸⁹ 'Ρυθμίζεται το ζήτημα της αποδόσεως του εσωτερικού και εξωτερικού Δημόσιου χρέους και των καταθέσεων των ταχυδρομικών ταμιευτηρίων', *Ημερησία* 28 Ιανουαρίου 1954, σελ. 1

²⁹⁰ 'Η Έκθεσις της Αμερικανικής πρεσβείας επί της εξελίξεως της οικονομικής καταστάσεως της χώρας μας κατά το 1953', *Ημερησία* 05 Φεβρουαρίου 1954, σελ. 1,4-5.

²⁹¹ 'Απεφασίσθη αύξισις κατά 10.122 μετοχάς του μετοχικού κεφαλαίου της Εθνικής τραπεζής Ελλάδος και Αθηνών', *Ναυτεμπορική* 30 Ιανουαρίου 1954, σελ. 3

²⁹² 'Αυξάνονται οι μισθοί και οι συντάξεις των υπαλλήλων κατά 25% μέχρι ποσού 1.000.000 και κατά 20% μέχρι του ποσού των 2.500.000', *Το Βήμα* 11 Φεβρουαρίου 1954, σελ. 1

ζητημάτων. Μετά το τέλος της συνεδρίασης ο πρωθυπουργός θα δηλώσει ότι η κυβέρνηση θα λάβει τα ακόλουθα μέτρα:

- Αίρεται η διατίμηση της εργασίας με κατάργηση του νόμου Ν.2053 (ΦΕΚ 101 Α΄) 23 Απρ 1952 «Περί ρυθμίσεως συλλογικών σχέσεων και διαφορών εργασίας» και επανέρχεται σε ισχύ ο θεσμός των ελεύθερων συλλογικών συμβάσεων.
- Δημιουργούνται πέντε περιφερειακά διαιτητικά δικαστήρια.
- Η κυβέρνηση εισάγει την εργατική στέγη στο πρόγραμμά της με την ίδρυση του οργανισμού «Εργατικής Στέγης» με αντικειμενικό σκοπό την κατασκευή 2000 εργατικών κατοικιών κατά το πρώτο έτος.
- Αναδιοργάνωση του υπουργείου Εργασίας για καλύτερη παρακολούθηση των θεμάτων της εργασίας και του ευρύτερου κοινωνικού προβλήματος.
- Επεκτείνεται η εφαρμογή των κυβερνητικών αποφάσεων για τους δημόσιους υπαλλήλους και στους υπαλλήλους των ΝΠΔΔ.

Στις 6 Μαρτίου ο Μαρκεζίνης στη συνάντηση με τους δημοσιογράφους για τις λεπτομέρειες έκδοσης του εσωτερικού δανείου έδειξε στους δημοσιογράφους μακέτες από τις νέες εκδόσεις χαρτονομισμάτων (χωρίς τα τρία μηδενικά στο τέλος), ενώ παράλληλα εξήρε την αρτιότητα του τεχνικού τμήματος της ΤτΕ και προανήγγειλε ότι θα υπάρξει μελλοντική δυνατότητα να αποκτήσει τμήμα για κοπή μεταλλικών νομισμάτων.²⁹³ Σύμφωνα με το Μαρκεζίνη με την αναπροσαρμογή της 9ης Απριλίου είχε αποφασιστεί η έκδοση νέου χαρτονομίσματος στο οποίο θα περικόπτονταν τα τρία μηδενικά ενώ εκδόθηκαν και μεταλλικά νομίσματα (από το γαλλικό νομισματοκοπείο). Οι διαστάσεις επελέγησαν να είναι ίδιες με του αμερικανικού δολαρίου, ενώ οι παραστάσεις και οι λοιπές καλλιτεχνικές λεπτομέρειες ρυθμίστηκαν προσωπικά από τον Μαρκεζίνη.²⁹⁴ Το τελικό σχέδιο νόμου για την έκδοση των νέων χαρτονομισμάτων κατατέθηκε από τον υπουργό Οικονομικών στις 5 Απριλίου και θα ψηφισθεί λίγο αργότερα στις 19 Απριλίου ως Ν. 2824 (ΦΕΚ 79 Α΄) 20 Απριλίου 1954 όπου θα προβλέπεται παράλληλη κυκλοφορία παλαιών και νέων χαρτονομισμάτων ταυτόχρονα προς εξοικείωση των πολιτών.²⁹⁵ Επίσης σύμφωνα με τον προαναφερθέντα νόμο κάθε συναλλαγή από την 1^η Μαΐου (1954) θα εγγραφόταν στα επιμέρους λογιστικά βιβλία και όλοι οι υφιστάμενοι λογαριασμοί σε δραχμές θα μετατρέπονταν σε (νέας έκδοσης) δραχμές καθώς όλες οι συναλλαγές πλέον θα εκφράζονταν σε δραχμές νέας εκδόσεως. (Άρθρο 6) Στις 27 Απριλίου το υπουργείο Οικονομικών και η ΤτΕ ανακοίνωσαν ότι η κυκλοφορία των νέων χαρτονομισμάτων θα άρχιζε από 1^η Μαΐου ενώ τα μεταλλικά κέρματα θα εισέρχονταν σε κυκλοφορία από τον Ιούλιο.²⁹⁶ Σχεδόν ταυτόχρονα εκδόθηκε εγκύκλιος προς όλες τις οικονομικές αρχές (εφορίες, ταμεία, τελωνεία, εμπορικά επιμελητήρια κ.λ.π) με αναλυτικές οδηγίες για τον τρόπο εμφάνισης των οικονομικών στοιχείων στα βιβλία που προβλέπονταν από των Κώδικα Φορολογικών Στοιχείων (ΚΦΣ).²⁹⁷

²⁹³ 'Τα νέα χαρτονομίσματα άνευ των μηδενικών θα κυκλοφορήσουν προ της εκδόσεως του δανείου', *Ημερησία* 07 Μαρτίου 1954, σελ. 1

²⁹⁴ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 32

²⁹⁵ 'Την Δευτέρα κατατίθεται εις την Βουλήν το σχέδιο νόμου καταργήσεως των τριών μηδενικών των εν κυκλοφορία χαρτονομισμάτων', *Ημερησία* 03 Απριλίου 1954, σελ. 1

²⁹⁶ 'Από 1^{ης} Μαΐου κυκλοφορούν τα νέα χαρτονομίσματα, χωρίς τα τρία μηδενικά', *Το Βήμα* 28 Απριλίου 1954, σελ. 1

²⁹⁷ 'Η μετατροπή εις δραχμάς νέας εκδόσεως των καταχωρισθεισών εις τα βιβλία των επιτηδευματιών εγγραφών με παλαιάς δραχμάς', *Ναυτεμπορική* 27 Απριλίου 1954, σελ. 19

5.3 Η παραίτηση Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση Παπάγου

Η μέχρι τότε πορεία του Συναγερμού έδειχνε πως όλα κινούνταν ομαλά βάσει σχεδίου και ότι θα εξαντλούταν η τετραετία όπως είχε δηλώσει ο Παπάγος στην ομιλία του στην Βουλή το Νοέμβριο του 1953. Αιφνιδίως, στις 2 Απριλίου 1954 η κυβέρνηση θα ανακοινώσει την παραίτηση του Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση «για λόγους υγείας» η οποία έγινε αποδεκτή καθώς και την αντικατάσταση του από τον Θάνο Καψάλη ο οποίος ήταν έως τότε αναπληρωτής υπουργός Συντονισμού.²⁹⁸ Καμία εφημερίδα δεν θα υιοθετήσει την επίσημη άποψη ότι υφίσταται θέμα υγείας σαν την αιτία της παραιτήσεως του Υπουργού Συντονισμού. Εφημερίδες που πρόσκεινται στην συμπολίτευση θα ισχυριστούν πως η παραίτηση Μαρκεζίνη είναι προϊόν διαβολών από το περιβάλλον του Στρατάρχη.²⁹⁹ Αντίθετα εφημερίδες της αντιπολίτευσης θα ισχυριστούν πως τον τελευταίο καιρό υπήρχε κρίση στο Συναγερμό καθώς η επιρροή του Μαρκεζίνη περιοριζόταν και ο Στρατάρχης σε αρκετές περιπτώσεις αρνήθηκε να ακολουθήσει τις υποδείξεις του.³⁰⁰ Η *Ελευθερία* θα είναι πιο απόλυτη και από την πρώτη στιγμή θα εκφράσει την άποψη ότι η αιτία είναι ότι «ετρώθη η φιλοτιμία του Παπάγου από την διαρκή προβολή του κ. Μαρκεζίνη τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό ως του ουσιαστικού ηγέτου της κυβερνήσεως του Συναγερμού»³⁰¹, ενώ το θέμα όπως και αναμενόταν θα καλύψει για αρκετές μέρες τα εξώφυλλα των εφημερίδων.

Όντως, η παραίτηση του Μαρκεζίνη αιφνιδίασε τους πάντες ακόμα και τις διάφορες ξένες αποστολές. Η πρεσβεία των ΗΠΑ σε μεταγενέστερο αναλυτικό υπόμνημά της στις 20 Απριλίου σημείωσε ότι υπήρχε αξιοσημείωτο υπόβαθρο γι' αυτή τη ρήξη και ότι ένας σημαντικός λόγος ήταν η σύγκρουση των ισχυρών προσωπικοτήτων του Παπάγου και του Μαρκεζίνη οι οποίοι είχαν υψηλή αίσθηση προσωπικής υπερηφάνειας και αξιοπρέπειας· τόνισε επίσης ότι η συμπεριφορά του Παπάγου απέναντι στον Μαρκεζίνη είχε επηρεαστεί από το ταξίδι του στην Δυτική Ευρώπη, όπου είχε αποκομίσει την εντύπωση ότι ο υπουργός Συντονισμού κατά την διάρκεια των επισκέψεών του στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες λίγους μήνες νωρίτερα προς αναζήτηση πιστώσεων για το πρόγραμμα ανοικοδόμησης προωθούσε την άποψη ότι αυτός ήταν ο «εγκέφαλος» όλης της κυβέρνησης, ως εκ τούτου ο Παπάγος μόλις επέστρεψε ανέλαβε πιο ενεργό ρόλο στη διευθέτηση των κυβερνητικών υποθέσεων. Η πρεσβεία σημείωσε ακόμα ότι διάφορα πρόσωπα κοντά στον Παπάγο που λειτουργούσαν ανταγωνιστικά προς τον Μαρκεζίνη προσπαθούσαν να ματαιώσουν τις φιλοδοξίες του, υπονομεύοντας την εμπιστοσύνη του Παπάγου προς το πρόσωπό του Μαρκεζίνη.³⁰²

Αντιστοίχως, ο Γάλλος πρεσβευτής Μπελέν (Jean Baelen) θα εκτιμήσει πως υπήρχαν αντιζηλίες ανάμεσα στο κυβερνητικό συμβούλιο και πως η αιτία της σύγκρουσης με τον Παπάγο (ύστερα από εξομολόγηση του Κανελλόπουλου προς αυτόν) βρισκόταν στην επιθυμία του Μαρκεζίνη για αύξηση της επιρροής εντός της κυβερνήσεως καθώς ο Μαρκεζίνης φερόταν να είχε ζητήσει την αντικατάσταση δύο υπουργών (βιομηχανίας και δημοσίων έργων). Αντίστοιχος αντίκτυπος δημιουργήθηκε και στην Γερμανία καθώς ο Αντενάουερ δεν μπορούσε να εξηγήσει την παραίτηση Μαρκεζίνη ότι τον θεωρούσε έναν δοκιμασμένο φίλο της Γερμανίας και ότι είχε δυσανεσθηθεί που τον είδε να αποχωρεί σε

²⁹⁸ 'Ο Υπουργός του Συντονισμού κ. Σπύρος Μαρκεζίνης υπέβαλλε χθες παραίτησιν γινόμενη αποδεκτήν υπό του στρατάρχου Παπάγου', *Το Βήμα* 03 Απριλίου 1954, σελ. 1

²⁹⁹ 'Ο κ. Μαρκεζίνης απεχώρησε χθες εκ της κυβερνήσεως', *Καθημερινή* 03 Απριλίου 1954, σελ. 1

³⁰⁰ 'Πρώτο ρήγμα στο αντιλαϊκό τείχος', *Η Αυγή* 03 Απριλίου 1954, σελ. 1

³⁰¹ 'Τα πραγματικά αίτια της ρήξεως Παπάγου – Μαρκεζίνη', *Ελευθερία* 03 Απριλίου 1954, σελ. 1

³⁰² Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 277

μια συγκυρία όπου η ενίσχυση των δεσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Δυτική Γερμανία της άνοιγαν ευνοϊκές προοπτικές.³⁰³

Ο ίδιος ο Μαρκεζίνης μεταγενέστερα (1994) θα ισχυριστεί πως οι αιτίες οι οποίες θα οδηγήσουν στην παραίτησή του οφείλονται στην αθέτηση από τον Παπάγο της συμφωνίας ότι μετά την επιτυχή έκβαση της νέας οικονομικής πολιτικής θα ανέθετε σε αυτόν την ευθύνη του υπουργείου των Εξωτερικών καθώς και πως με την πάροδο του χρόνου άτομα κυρίως από το παρασκήνιο προσπαθούσαν και να δημιουργήσουν προβλήματα στην συνεργασία του με τον Παπάγο. Επίσης, σε θέματα βασικά πολλές φορές υπήρξαν διαφωνίες ανάμεσα σε αυτόν και τον Παπάγο (π.χ εκλογή προέδρου του Αρείου Πάγου, συγχώνευση τραπεζών, άρνηση ταξιδιού στη Μόσχα, ακύρωση της πολιτικής της λήθης), που προκαλούσαν απογοήτευση και δυσφορία στον ίδιο. Σύμφωνα με τον Μαρκεζίνη ο μόνος που γνώριζε τη συμφωνία με τον Παπάγο για την μετακίνηση στο Υπουργείο Εξωτερικών ήταν ο αμερικανός (πρέσβης τη δεδομένη χρονική στιγμή) Γιόστ.³⁰⁴

Σύμφωνα με Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, ο οποίος θα δηλώσει σε συνέντευξή του (το 2012) σχετικά με την αιτία της σύγκρουσης Παπάγου – Μαρκεζίνη, ότι «είναι βέβαιον ότι η βασική αιτία ήταν ο χαρακτήρας και των δύο. Ο απόλυτος χαρακτήρας του Παπάγου ο οποίος δεν εδέχετο μύγα στο σπαθί του και από την άλλη μεριά ο Μαρκεζίνης ο οποίος εβιαζόταν και πρόωρα ηθέλησε να ασκήσει μία εξουσία που δεν του έδιδε ο Παπάγος».³⁰⁵

Μετέπειτα ιστορικοί θα εντοπίσουν το γεγονός της ρήξης τόσο στην ισχυρή προσωπικότητα του Μαρκεζίνη (ο οποίος είχε δεσπόζουσα θέση εντός της κυβερνήσεως), όσο και στην καχυποψία του Παπάγου που νόμιζε ότι ο Μαρκεζίνης ήθελε να του υποκλέψει την δύναμή του και να τον καταστήσει ανδρείκελο του. Ιδιαίτερα μετά την επιστροφή του Παπάγου από το ταξίδι στην Γερμανία η στάση του προς τον επιτελάρχη της κυβέρνησής του σκλήρυνε, δείχνοντας στο πανελλήνιο ότι αυτός διοικούσε ενώ άρχισε να προβάλλεται περισσότερο κάνοντας δηλώσεις στις εφημερίδες για τα μέτρα της κυβέρνησής του μπαίνοντας στη σφαίρα ακτινοβολίας του Υπουργού Συντονισμού.³⁰⁶

Αυτή η συμπεριφορά εκατέρωθεν των δύο ανδρών ήταν φυσικό να οδηγεί όλο και σε πιο συγκρουσιακές καταστάσεις οι οποίες ανέμεναν την κατάλληλη αφορμή προκειμένου να εκδηλωθούν. Τελικά η αφορμή δόθηκε στο Συντονιστικό Συμβούλιο στις 29 Μαρτίου σχετικά με την τοποθέτηση του προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου εκφέροντας σχόλια εναντίον του ατόμου που πρότεινε ο Παπάγος εμφανώς εκτός εαυτού γεγονός το οποίο εκμεταλλεύτηκε ο Παπάγος για να τον παρατηρήσει σε έντονο ύφος «Αυτό που σου λέω εγώ! Απαιτώ σεβασμόν, εγώ διοικώ!», ο Μαρκεζίνης απάντησε «Τότε εγώ φεύγω», ο Παπάγος ανταπάντησε «Εδώ δεν κρατάμε κανέναν με το ζόρι» και κατόπιν τούτου η συνεδρίαση λύθηκε.³⁰⁷

---

³⁰³ Στο ίδιο, σελ. 277–78

³⁰⁴ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 42–46

³⁰⁵ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 265

³⁰⁶ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*, τ. 6 (Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011), σελ. 192–93

³⁰⁷ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 270

Την εποχή που έγινε το περιστατικό θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως ο Παπάγος ήταν 71 ετών και ο Μαρκεζίνης 45. Ο Μαρκεζίνης δεν είχε κάποιο ιδιαίτερα αξιοσημείωτο τίτλο ή επίτευγμα στο βιογραφικό του σε σχέση με τον Παπάγο ο οποίος είχε ήδη τον τίτλο του Στρατάρχη και γενικώς η εικόνα του δεν απείχε πολύ από εκείνη ενός «Μεσσία» του έθνους. Αναμφισβήτητα στην αρχική περίοδο του Συναγερμού στην κυβέρνηση ο Παπάγος έστεκε απόμακρος και απέφευγε την προβολή - επαφή με τον Τύπο (προφανώς σε συνεννόηση με τον Μαρκεζίνη), ο οποίος ρύθμιζε τις εκκρεμότητες αφήνοντας χώρο και χρόνο στον Παπάγο. Εάν ο Μαρκεζίνης ακολουθούσε «αυτόνομη» πορεία σίγουρα υπήρχαν τρόποι να περιοριστεί «αναίμακτα» χωρίς ουδείς στην κυβέρνηση να καταλάβει οτιδήποτε. Ο Παπάγος είχε τόσο την πείρα, την υπομονή όσο και τον τρόπο να χειριστεί την κατάσταση, ιδίως αν αναλογιστούμε ότι στο παρελθόν είχε άμεσο προϊστάμενο τον Ι. Μεταξά ο οποίος ήταν ιδιαίτερα απαιτητικός και άκαμπτος και ενεργούσε μέσα σε συνθήκες πολεμικής προετοιμασίας και όχι ομαλότητας όπως συνέβαινε εκείνη τη στιγμή (1954). Επίσης ο Παπάγος έχοντας ασκήσει διοίκηση επί μακρόν και σε δυσμενέστερες εποχές έπρεπε να προστατέψει ο ίδιος τον γενικό επιτελή του (ιδιαίτερα λόγω του ότι ήταν ικανός και πρόθυμος) νουθετώντας τον και κατευθύνοντάς τον ώστε να τον προβάλλει έμμεσα και αποτελεσματικά, παρέχοντάς του παράλληλα τον χώρο και το χρόνο να ασκεί έλεγχο στην υπόλοιπη κυβέρνηση. Κάλλιστα θα μπορούσαν να είχαν προσκηνοθετήσει ένα επεισόδιο στο Υπουργικό και μία επάνοδο μετέπειτα, προκειμένου να σταματήσουν τόσο οι διαβολές όσο και να φαίνεται ότι ο Παπάγος κάνει αυτό που ξέρει καλά, να επιβάλλει πειθαρχία.

Από την άλλη πλευρά ο Μαρκεζίνης ήξερε ότι χωρίς τον Παπάγο δίπλα του δεν θα μπορούσε να σταθεί μόνος του στο πολιτικό σκηνικό (όπως και έγινε). Οι αρχικές προσπάθειές του στον πολιτικό στίβο με το «Νέον Κόμμα» δεν είχαν αποφέρει καρπούς και μέχρι να γίνει τελικά ο Παπάγος πρωθυπουργός διαδραματίστηκαν ένα σωρό επεισόδια που ήθελαν λεπτό χειρισμό, τακτικισμό αλλά προπάντων υπομονή. Σε αντίθεση με τον Παπάγο ο Μαρκεζίνης δεν είχε ένα τόσο δραστήριο επαγγελματικό παρελθόν (ήταν και ηλικιακά μικρότερος) αλλά καταγόταν από μία εύπορη οικογένεια των Αθηνών, ήταν επιτυχημένος δικηγόρος στα ναυτιλιακά θέματα, κατοικούσε αρχικά στην Πλάκα και μετέπειτα στο Κολωνάκι και από πολύ νεαρή ηλικία παράλληλα με την πολύ μεγάλη οικονομική άνεση βρέθηκε εντός της ευμένειας του βασιλικού κύκλου (από 28 ετών). Είναι λογικό ένας άνθρωπος που έχει από πολύ μικρός μόνο επιτυχίες και κινείται στα ανώτατα κοινωνικά στρώματα της χώρας να τονώνεται σε μέγιστο βαθμό ο εγωισμός του και να αρχίσει να θεωρεί τον εαυτό του αλάθητο και ίσως ανίκητο, την στιγμή που όλα του τα αιτήματα (τουλάχιστον έως τότε) αντιμετωπίζονται θετικά. Εν' ολίγοις ο γράφων θεωρεί πως ο Παπάγος πρέπει να ήταν ο πρώτος άνθρωπος που είπε «όχι» στα αιτήματα του Μαρκεζίνη, την στιγμή που ο τελευταίος δεν το περίμενε και επέβαλε μαξιμαλιστικά αιτήματα, αγνοώντας απερίσκεπτα το ποιόν του προϊσταμένου του.

Απεναντίας, ο Παπάγος ως ηλικιακά μεγαλύτερος και έμπειρος αξιωματικός, έπρεπε να «προστατέψει» τον υφιστάμενό του κατάλληλα προκειμένου να μην καταλήξει τελικά (όπως και έγινε) να εκτελεί και την εργασία του υφισταμένου του Υπουργού, επιβαρύνοντας την ήδη κακή υγεία του, στοιχείο που επίσης του ήταν γνωστό. Η μεταγενέστερη αποδιοργάνωση της κυβέρνησης και η αυξημένη αυστηρότητα του Παπάγου ήταν απλώς το αποτέλεσμα της έλλειψης του τρόπου οργάνωσης και εκτέλεσης του κυβερνητικού έργου που μέχρι τότε σχεδίαζε με την παραμικρή λεπτομέρεια ο Μαρκεζίνης, αλλά οδηγούσε ταυτόχρονα στην υπερπροβολή του.

5.4 Το εσωτερικό Δάνειο του 1954

Το συγκεκριμένο εγχείρημα (μαζί με την έκδοση των νέων χαρτονομισμάτων) αποτελεί το κύκνειο άσμα του Μαρκεζίνη ως υπουργού του Συναγερμού. Στις 26 Φεβρουαρίου ο Παπάγος ανακοίνωσε πως η κυβέρνηση θα προέβαινε σε ενέργειες για την έκδοση έντοκου προαιρετικού εσωτερικού λαχειοφόρου ομολογιακού δανείου ύψους 300 δισεκατομμυρίων (παλαιών) δραχμών για την χρηματοδότηση των παραγωγικών έργων, όπως είχε προαναγγείλει από την Βουλή το Νοέμβριο ο Υπουργός Συντονισμού. Η έκδοση προσδιορίστηκε χρονικά ότι θα γινόταν στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου καθώς κρίθηκε ότι ο αγροτικός πληθυσμός θα έχει μεγαλύτερη οικονομική ευχέρεια με την έναρξη συγκομιδής της παραγωγής.³⁰⁸ Το Σάββατο στις 6 Μαρτίου από την ΤτΕ ο Μαρκεζίνης προέβη σε λεπτομερείς ανακοινώσεις, παρουσία Ελλήνων και ξένων δημοσιογράφων, επί των λεπτομερειών εκδόσεως του εσωτερικού δανείου. Ο Μαρκεζίνης θα ξεκινήσει την ομιλία του λέγοντας πως είναι το πρώτο προαιρετικό εσωτερικό δάνειο που εκδίδεται μετά το 1920 και εξήρε την υπερκομματική ανταπόκριση που υπήρξε πάνω στο θέμα αυτό στηρίζοντας την κυβερνητική απόφαση. Συνέχισε την ομιλία του τονίζοντας πως ο σκοπός του δανείου αυτού «θα είναι αποκλειστικά η υποβοήθηση του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και δεν πρόκειται να καλύψει τακτικές ή έκτακτες δαπάνες του προϋπολογισμού» ενώ δεν παρέλειψε να τονίσει πως η κυβέρνηση εκδίδει αυτό το δάνειο με ευνοϊκούς όρους προκειμένου «ο συμμετέχων εις αυτό και την συνειδήσή να έχει ήσυχον ότι επετέλεσε το καθήκον του έναντι του τόπου του αλλά ταυτοχρόνως να έχει και σαφήν αντίληψιν ότι η τοποθέτησις των οικονομίων του ή και αυτών των υστερημάτων του θα είναι ασφαλής και επωφελής».³⁰⁹

Τα χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά του υπό έκδοση δανείου ήταν τα ακόλουθα:

- Η δημόσια εγγραφή θα γινόταν από 9 μέχρι 19 Ιουνίου.
- Το ποσό του δανείου θα ήταν 300 δισεκατομμύρια (παλαιές) δραχμές ή 10 εκατομμύρια δολάρια διαιρεμένο σε ομολογίες των 150.000 δραχμών ή 5 δολαρίων (μονές), σε ομολογίες διπλές (300.000 δραχμές ή 10 δολάρια), πενταπλές (750.000 δραχμές 25 δολάρια) και δεκαπλές (1.500.000 ή 50 δολάρια).
- Η αξία της κάθε ομολογίας θα γράφεται σε νέες δραχμές νέας εκδόσεως (χωρίς τα τρία μηδενικά) καθώς πριν την έκδοση του δανείου θα έχει αρχίσει η κυκλοφορία των νέων χαρτονομισμάτων.
- Η αναγραφή της ομολογίας σε δολάρια έχει ουσιαστικό περιεχόμενο καθώς το κράτος αναγνωρίζει το χρέος του ταυτόχρονα και σε δολάρια (!!!).
- Το επιτόκιο καθορίστηκε σε 5 % και η διάρκεια αποπληρωμής στα 7 έτη.
- Οι ομολογίες συμμετείχαν σε λαχειοφόρο κλήρωση για δώρα ύψους 4 δισεκατομμυρίων δραχμών.
- Με την κατάθεση των ομολογιών σαν ενέχυρο οι τράπεζες υποχρεώνονταν να χορηγήσουν δάνειο μέχρι ύψους 50% των ενεχυριασμένων τίτλων.
- Οι ομολογίες γίνονταν δεκτές στην ονομαστική αξία σαν εγγύηση για συμμετοχή σε δημοπρασίες δημοσίων και κρατικών οργανισμών.
- Οι ομολογίες μπορούσαν να αντικαταστήσουν άλλα ενέχυρα στην ονομαστική τους αξία.

³⁰⁸ 'Ο Στρατάρχης Παπάγος ανήγγειλε την έκδοση εσωτερικού δανείου 300 δις που θα τεθεί σε δημόσια εγγραφήν τον προσεχών Ιούνιον', *Το Βήμα* 27 Φεβρουαρίου 1954, σελ. 1

³⁰⁹ 'Ο κ. Μαρκεζίνης ανήγγειλε χθες ότι το εσωτερικόν δάνειον θα τεθεί τίθεται εις δημόσια εγγραφήν από της 9ης – 19ης προσεχούς Ιουνίου', *Το Βήμα* 07 Μαρτίου 1954, σελ. 1

- Οι τόκοι του δανείου θα απαλλάσσονταν από την φορολογία τόσο για φυσικά πρόσωπα όσο και για εταιρείες.
- Εάν οι ομολογίες αποτελούσαν μέρος κληρονομιάς τότε εξαιρούνταν από τον αντίστοιχο φόρο.
- Οι ομολογίες θα είναι ανώνυμες και θα παραδίδονται αμέσως στον κομιστή του ποσού.

Ο Μαρκεζίνης κλείνοντας την ομιλία του ανέφερε πως θα υπάρξουν και άλλα φορολογικά ωφελήματα στο τρίμηνο χρονικό διάστημα που απομένει μέχρι την έναρξη της δημόσιας εγγραφής τα οποία θα τα ανακοίνωνε σε μελλοντικό χρόνο. Επίσημανε επίσης πως η κυβέρνηση ήθελε να προσελκύσει την ιδιωτική αποταμίευση ή μέρος αυτής προς το δάνειο και θεωρεί την επιτυχία βέβαιη. Η προτεραιότητα για απόκτηση ομολογιών θα ανήκει στους ιδιώτες αποταμιευτές ενώ δεν απέκλεισε από την εγγραφή στο δάνειο από διάφορα άλλα ταμεία που θα το επιθυμούσαν.³¹⁰ Στη συνέχεια απαντώντας σε ερωτήσεις δημοσιογράφων δήλωσε πως αν καλυφθεί το δάνειο από τις προσφορές δεν πρόκειται να γίνει αύξηση του ποσού καθώς εφόσον οι ανάγκες του τρέχοντος έτους καλυφθούν δεν υπάρχει εκ νέου λόγος επιβάρυνσης με μεγαλύτερο ποσό. Επίσης διέψευσε δημοσιογραφικές πληροφορίες πως το δάνειο θα έχει την εγγύηση της Διεθνούς Τράπεζας λέγοντας ότι η Διεθνής Τράπεζα δεν παρέχει εγγυήσεις σε εσωτερικά δάνεια. Προέβλεψε ότι η υπό έκδοση ομολογία θα έχει σύντομα στο χρηματιστήριο απόδοση υπέρ του αρτίου³¹¹ ενώ προέτρεψε τους επενδυτές να μην επενδύουν σε χρυσό διότι η επένδυση είναι αντιπαραγωγική και όσοι επενδύουν σε χρυσό θα μετανιώσουν τελικά και να μην απευθυνθούν μετέπειτα στην κυβέρνηση «ζητώντας τα ρέστα», ενώ απέμπλεξε το θέμα της ρύθμισης του δημοσίου χρέους (μέχρι τον Ιούνιο) με την έκδοση του δανείου λέγοντας ότι «ουδόλως αποκλείεται αλλά και δεν συναρτάται».³¹²

Μετά την παραίτηση Μαρκεζίνη και την αντικατάστασή του από τον Θ. Καψάλη το θέμα του ομολογιακού δανείου θα ανακινηθεί στις 14 Μαΐου οπότε και θα εισαχθεί στην ολομέλεια το αντίστοιχο νομοσχέδιο το οποίο θα ψηφισθεί στις 19 Μαΐου παμψηφεί με τις όλους τους εκπροσώπους των κομμάτων να διατυπώνουν την ευχή για την επιτυχία του εγχειρήματος.³¹³ Το νομοσχέδιο αυτό Ν.2854 (ΦΕΚ 105 Α') 27 Μαΐου 1954 θα ρυθμίζει τελικά τα τεchnοοικονομικά χαρακτηριστικά τα οποία δεν θα διαφέρουν με αυτά που είχε εξαγγείλει προ διμήνου ο απελθόντας υπουργός Συντονισμού. Αντιστοίχως θα πρέπει να παρατηρηθεί πως σε όλο το διάστημα που διέρρευσε από την ανακοίνωση πρόθεσης έκδοσης ομολογιακού δανείου μέχρι την έναρξη διάθεσης των ομολογιών υπάρχει πολύ έντονη αρθρογραφία στον ημερήσιο Τύπο μαζί με τις αντίστοιχες

³¹⁰ 'Οι βασικοί όροι του υπό έκδοσιν εσωτερικού ομολογιακού δανείου', *Ναυτεμπορική* 07 Μαρτίου 1954, σελ. 3,17-8

³¹¹ Διαφορά υπέρ το άρτιο (Premium / Above par) είναι η διαφορά μεταξύ της ονομαστικής αξίας ενός χρεογράφου κατά την ωρίμανση, και της τρέχουσας τιμής του στην αγορά, όταν αυτή είναι υψηλότερη της ονομαστικής. Ομόλογα που διαπραγματεύονται στη δευτερογενή αγορά και μοιράζουν σταθερά τοκομερίδια θα διαπραγματεύονται υπέρ το άρτιο (Premium / Above par) όταν τα επιτόκια των αγορών μειώνονται. Αυτό θα συμβεί γιατί ενώ ο επενδυτής λαμβάνει σε αξία το ίδιο ποσό, τα μειωμένα επιτόκια προσφέρουν μικρότερες αποδόσεις σε εναλλακτικές επενδύσεις. Οπότε οι επενδυτές θα πληρώσουν ένα επιπλέον ποσό (premium) για να αγοράσουν ένα ομόλογο με υψηλότερες αποδόσεις από αυτές της αγοράς. Αντίθετα, η άνοδος των επιτοκίων μπορεί να προκαλέσει την διαπραγμάτευση ενός ομολόγου υπό το άρτιο (discount / under par). Γενικά με premium πωλείται κάτι όταν η τιμή του υπερβαίνει την αντικειμενική/ονομαστική αξία του. 'Υπέρ το άρτιο (Premium / Above par) - ορισμός | Ευρετήριο Οικονομικών Όρων', ημερομηνία πρόσβασης 28 Απρίλιος 2017, <https://www.euretirio.com/yper-to-artio-premium/>.

³¹² 'Οι βασικοί όροι του υπό έκδοσιν εσωτερικού ομολογιακού δανείου', *Ναυτεμπορική* 07 Μαρτίου 1954, σελ. 18

³¹³ 'Εψηφίσθη χθες υπό της Βουλής το νομοσχέδιο για το δάνειον', *Το Βήμα* 20 Μαΐου 1954, σελ. 1

διαφημιστικές καταχωρήσεις, προφανώς σε μία (συντονισμένη) προσπάθεια δημιουργίας ευνοϊκών συνθηκών για την επιτυχία του εγχειρήματος.

Στις 7 Ιουνίου (δύο ημέρες προ της ενάρξεως της δημόσιας εγγραφής) ο Στρατάρχης Παπάγος σε ραδιοφωνικό του μήνυμα θα εκφέρει το απόφθεγμα πως «δεν εκερδίσαμεν τους πολέμους για να χάσωμεν την ειρήνην! Παρ' όλας τας αντιξοότητας, τας θεομηνίας και τας καταστροφάς θα την κερδίσωμεν και αυτήν και με τρόπον περίλαμπρον». Ο Παπάγος τόνισε ότι με την ολοκλήρωση των παραγωγικών έργων και την αύξηση των εξαγωγών με παράλληλη μείωση των εισαγωγών η χώρα θα είναι οικονομικώς ελεύθερη και ο ελληνικός λαός θα αρχίσει να γεύεται επιτέλους την ελευθερία του. Επίσης τόνισε ότι με τα έργα θα τονωθεί η εργασία, ενώ οι μέθοδοι και τα μέσα παραγωγής θα αποκτήσουν σύγχρονο πνεύμα, ενώ με τα άφθονα αγαθά που θα υπάρξουν θα ανυψωθεί το βιοτικό επίπεδο. Κλείνοντας την ομιλία του θα καλέσει τον ελληνικό λαό να δείξει εμπιστοσύνη προς το κράτος και το νόμισμά του θέτοντας την ηθική σημασία που θα έχει η υπερκάλυψη της έκδοσης του δανείου καθώς οι άλλοι ξένοι λαοί (Γερμανοί, Γάλλοι, Αμερικάνοι και Ιταλοί) έχουν δείξει ήδη την εμπιστοσύνη τους προς την χώρα με τις πιστώσεις που έχουν διαθέσει προς αυτήν.³¹⁴ Την επομένη (8 Ιουνίου 1954) ο βασιλιάς Παύλος σε ραδιοφωνικό του μήνυμα θα στηρίξει με τη σειρά του την έκδοση του δανείου εκφράζοντας την βεβαιότητα πως «ο λαός θα συμμετάσχει και τώρα εις την μεγάλην αυτήν ειρηνικήν εξόρμησιν για το καλό του τόπου».³¹⁵

Τελικά η έκδοση του ομολογιακού δανείου θα είναι επιτυχής καθώς το ποσό θα καλυφθεί κατά 135% ενώ η συμμετοχή των ΝΠΔΔ, ταμείων και λοιπών φορέων του Δημοσίου δεν θα ξεπεράσει το 10% των κεφαλαίων επί του συνόλου.³¹⁶

5.5 Η οικονομική πολιτική μετά την παραίτηση Μαρκεζίνη

Μετά τις αρχικές αρρυθμίες από την παραίτηση Μαρκεζίνη, η πρώτη ενέργεια των διαδόχων του ήταν η υπογραφή στις 19 Απριλίου σύμβασης για την χορήγηση δανείων της αμερικανικής βοήθειας προς τις ελληνικές βιομηχανικές επιχειρήσεις. Το συνολικό διατιθέμενο ποσό δεν καθορίστηκε αλλά θα διαμορφωνόταν ύστερα από ανίχνευση της ζήτησης. Το χαρακτηριστικό των νέων αυτών δανείων (όπως και αυτά που ήδη είχε χορηγήσει η ΚΕΔ) είναι τα έργα θα πρέπει να είναι πλήρως κοστολογημένα από οικονομοτεχνικής πλευράς. Οι μεσολαβούσες τράπεζες ήταν υποχρεωμένες να καλύψουν το δάνειο κατά 100% από όλες τις πλευρές. Η διάρκεια των δανείων αυτών θα ήταν 10-15 έτη με επιτόκιο 8% (εντός του οποίου συμπεριλαμβάνεται η προμήθεια των μεσολαβουσών τραπεζών) η οποία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει το 4%. Επίσης ο δανειζόμενος θα πρέπει να συμμετέχει με ίδια κεφάλαια σε ποσό ισόποσο του δανείου, με την συμμετοχή αυτή να είναι πραγματική και να αποδεικνύεται (από τη μεσολαβούσα τράπεζα). Επίσης μία ακόμα καινοτομία ήταν ότι οι τόκοι δεν καταβάλλονταν άμεσα αλλά κεφαλαιοποιούνταν και καταβάλλονταν μαζί με το χρεολύσιο το οποίο άρχιζε με την περάτωση του έργου

Το πιο σημαντικό γεγονός που συνέβη μετά την παραίτηση Μαρκεζίνη ήταν οι σεισμοί στη Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο στις 30 Απριλίου και 12 Μαΐου

³¹⁴ «Δεν εκερδίσαμεν τους πολέμους για να χάσωμεν την ειρήνην», *Οικονομικός Ταχυδρόμος* 12 Ιουνίου 1954, σελ. 69

³¹⁵ «Η Α.Μ ο βασιλεύς Παύλος είναι βέβαιος ότι ο Ελληνικός λαός θα συμμετάσχει εις την ειρηνικήν εξόρμησιν του δανείου», *Ναυτεμπορική* 08 Ιουνίου 1954, σελ. 1

³¹⁶ «Επραγματοποιήθη σημαντικώτατη υπερκάλυψις του εθνικού δανείου», *Ημερησία* 01 Ιουλίου 1954, σελ. 2

αντιστοίχως. Ο απολογισμός (στην Θεσσαλία) ήταν 25 νεκροί και 117 τραυματίες ενώ πάνω από 13.000 σπίτια κατέρρευσαν ή υπέστησαν ζημιές και οι άστεγοι ξεπέρασαν τις 30.000. Αυτή τη φορά (σύμφωνα με τις εφημερίδες) η κρατική μηχανή κινήθηκε ταχύτερα και πιο αποτελεσματικά σε σχέση με το σεισμό των Ιονίων Νήσων. Ο σεισμός της Πελοποννήσου ήταν λιγότερο καταστρεπτικός με απολογισμό ένα νεκρό, δεκάδες τραυματίες και εκατοντάδες κατεστραμμένα σπίτια. Στις 14 Μαΐου ο Στρατάρχης Παπάγος πραγματοποίησε περιοδεία στις περιοχές της Θεσσαλίας που επλήγησαν από τον σεισμό ο πρωθυπουργός διαπίστωσε ότι όλοι οι κάτοικοι είχαν στεγαστεί έστω και πρόχειρα, δεσμεύτηκε ότι η κυβέρνηση θα προχωρούσε σε φορολογικές διευκολύνσεις υπέρ των σεισμοπαθών και υποσχέθηκε ότι ο κρατικός μηχανισμός θα προχωρούσε γρήγορα στην καταγραφή των ζημιών.³¹⁷

Παρόλο τις φυσικές καταστροφές που συνέβησαν ο ρυθμός υλοποίησης της προσχεδιασμένης οικονομικής πολιτικής δεν ανατράπηκε καθώς την Τρίτη 18 Μαΐου ο νέος Υπουργός Συντονισμού Θ. Καψάλης έδωσε συνέντευξη τύπου όπου και ανακοίνωσε ότι η Διεθνής Τράπεζα (ύστερα από επιστολή του εκπροσώπου της) ανακοίνωσε την προθυμία της μέσα από την παροχή δανείου για να στηρίξει την χρηματοδότηση του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης της χώρας δείχνοντας παράλληλα ενδιαφέρον για την χρηματοδότηση της ιδιωτικής ελληνικής βιομηχανίας.³¹⁸ Η τράπεζα (με την προσδοκία ότι θα συνεχιστεί η υφιστάμενη οικονομική και νομισματική πολιτική), θα στηρίξει την χρηματοδότηση ενός συγκεκριμένου έργου από τα έργα προτεραιότητας από το πρόγραμμα επενδύσεων βιομηχανίας, μεταλλείων, γεωργίας και ηλεκτρικής ενέργειας. Οι διαπραγματεύσεις για τις περαιτέρω ενέργειες θα μπορούν να γίνουν τόσο στην Ουάσιγκτον όσο και στην Αθήνα (με την ελληνική πλευρά να προτιμάει την Αθήνα) ενώ εξέφρασε και την ελπίδα ότι στο μεταξύ θα έχουν προχωρήσει οι συζητήσεις για το ζήτημα της ρύθμισης του δημοσίου χρέους. Ο Υπουργός Συντονισμού θα δηλώσει πως η επιστολή αποτελεί πανηγυρική αναγνώριση της οικονομικής πολιτικής της κυβερνήσεως και των προσπαθειών του λαού ενώ απαντώντας σε ερωτήσεις δεν αρνήθηκε να κάνει κάποια πρόβλεψη για το ύψος του προς διερεύνηση δανείου.³¹⁹

Ταυτόχρονα γινόταν νομοθετική προσπάθεια για την ενίσχυση του βιομηχανικού τομέα. Στις 04 Ιουνίου η Βουλή ψήφισε τον Ν.2861 (ΦΕΚ 117 Α΄) 10 Ιουνίου 1954 για την ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού των βιομηχανιών και προέβλεπε τα ακόλουθα:

- Επιστρέφονται στον εξαγωγέα όλοι οι φόροι και δασμοί που επιβλήθηκαν επί των πρώτων υλών, των καυσίμων υλών υγρών ή στερεών που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των προς εξαγωγή προϊόντων (με ανώτατο χρονικό όριο επιστροφής φόρων και δασμών τα δύο έτη).
- Ο εξαγωγέας ελληνικών προϊόντων δύναται εκ προοιμίου να ζητήσει την ατελή εισαγωγή των αναγκαίων υλών από το εξωτερικό με παράλληλη κατάθεση της αίτησης εξαγωγής των προϊόντων.
- Στον εξαγωγέα επιστρέφεται ο προβλεπόμενος φόρος του άρθρου 5 του ΑΝ 843/48 υπό την μορφή της ενίσχυσης των ημερομισθίων που απαιτήθηκαν για την κατασκευή των προς εξαγωγή προϊόντων.

³¹⁷ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 282

³¹⁸ «Θα χορηγηθεί εις την Ελλάδα δάνειο της Διεθνούς Τραπέζης», *Το Βήμα* 18 Μαΐου 1954, σελ. 1

³¹⁹ «Η Διεθνής Τράπεζα εκδηλώνει ενδιαφέρον προς δανεισμόν της ιδιωτικής βιομηχανίας», *Ναυτεμπορική* 18 Μαΐου 1954, σελ. 1

- Αντίστοιχα με βάση υπουργικά διατάγματα δύναται οι καταβαλλόμενες υπέρ του ΙΚΑ εργοδοτικές εισφορές να μειώνονται μέχρι του ποσού που αναλογεί στους μισθωτούς. Επιπλέον καταβληθείσες εισφορές επιστρέφονται από το ΙΚΑ στον εξαγωγέα.
- Οι διατάξεις του νόμου αυτού ισχύουν και για τα πλοία που επισκευάζονται στα ελληνικά λιμάνια εφόσον προσκομίζεται το αντίστοιχο εξωτερικό συνάλλαγμα.
- Απαλλαγή από το φόρο κύκλου εργασιών τα ακαθάριστα έσοδα εκ πωλήσεων προϊόντων στο εξωτερικό και εκ των επισκευών των ελληνικών και ξένων πλοίων που κάνουν δρομολόγια εξωτερικού.
- Κατάργηση του προγενέστερου ΑΝ 1848/1951 που ίσχυε έως τότε.

Η κυβέρνηση Παπάγου προχώρησε παράλληλα στην ανακοίνωση του προγράμματος κατασκευής υποδομών και παραγωγικών έργων που θα έλυναν προβλήματα διαβίωσης που εκκρεμούσαν από δεκαετίες. Στις 21 Μαΐου το κυβερνητικό συντονιστικό συμβούλιο υπό την προεδρία του Στρατάρχη ενέκρινε εισήγηση του υπουργού Δημοσίων Έργων Κ. Καραμανλή που αφορούσε την εκτέλεση τριετούς προγράμματος κατασκευής μεγάλων αποχετευτικών και αντιπλημμυρικών έργων συνολικής αξίας 105 εκατομμυρίων (νέας εκδόσεως) δρχ. Ο Παπάγος δήλωσε ότι με την εκτέλεση του προγράμματος αυτού θα επιλυόταν ένα από τα βασικά προβλήματα της πρωτεύουσας και ότι η κατασκευή ιδίως του κεντρικού αγωγού θα εξασφάλιζε την υγεία των κατοίκων και θα απάλλασσε τις φαληρικές ακτές από την αφόρητη κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει.³²⁰

Στις 23 Ιουνίου θα αποφασιστεί ότι η ύδρευση της Αθήνας και του Πειραιά θα πραγματοποιηθεί μέσα από την χρήση της λίμνης Υλίκης. Το έργο θα έχει μήκος 45 χιλιόμετρα, θα απορροφήσει πόρους 121 εκατομμυρίων δραχμών και θα ολοκληρωθεί σε δύο στάδια με το πρώτο από αυτά να ολοκληρώνεται εντός της τριετίας. Ο πρωθυπουργός Παπάγος θα δηλώσει ότι την επιβάρυνση του έργου δεν θα την κοστολογηθεί ολόκληρος ο ελληνικός λαός αλλά ο πληθυσμός της πρωτεύουσας μέσα από ένα μικρό πρόσθετο τέλος που θα εισπραχθεί μαζί με το φόρο των νεόδμητων οικοδομών.³²¹

Στις 26 Ιουνίου στο κυβερνητικό συμβούλιο θα αποφασιστεί η επέκταση του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου προς Κηφισιά και Εκάλη καθώς και άλλα συμπληρωματικά έργα (πρόσθετες υπογειοποιήσεις) τα οποία έγιναν μερικώς ή καθόλου μεταγενέστερα. Το έργο θα το εκτελούσε η Εταιρία Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων (ΕΗΣ) κοστολογήθηκε στα 6 εκατομμύρια δολάρια με την εταιρεία να λαμβάνει δάνειο το 20% του απαιτούμενου (για την εκτέλεση των έργων) κεφαλαίου από τις βιομηχανικές πιστώσεις της κεντρικής επιτροπής δανείων. Επίσης στην ίδια σύσκεψη αποφασίστηκε η απόρριψη των προσφορών των οίκων «Ελβύν» και «Σκούρα» για την ανάθεση κατασκευής διυλιστηρίου στην Ελλάδα με ανάληψη πρωτοβουλίας κατασκευής από το κράτος.³²²

Την Τρίτη 22 Ιουνίου ύστερα από σύσκεψη από το κυβερνητικό συμβούλιο τόσο ο πρωθυπουργός όσο και ο Υπουργός Οικονομικών Παπαγιάννης θα προβούν σε δηλώσεις

---

³²⁰ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 283

³²¹ «Η κυβέρνηση προέκρινε οριστικώς την λύσιν της λίμνης Υλίκης δια την ασφαλή της πρωτεύουσας και του Πειραιώς», *Το Βήμα* 24 Ιουνίου 1954, σελ. 1

³²² «Ενεκρίθη η σύμβασις δια την επέκτασιν του ηλεκτρικού μέχρι Κηφισιάς - Εκάλης», *Το Βήμα* 26 Ιουνίου 1954, σελ. 1

σχετικά με τις επικείμενες μεταρρυθμίσεις στην φορολογία εισοδήματος από την 1^η Ιουλίου 1954 ως ακολούθως:³²³

- Οι φορολογικοί συντελεστές των κατηγοριών αμοιβών μισθωτών υπηρεσιών ελεύθερων επαγγελματιών και κερδών από εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες μειώνονται αισθητά (Από 20% έως 40% ανάλογα τα εισοδήματα)
- Καταργείται ο πρόσθετος φόρος που επιβαλλόταν στις ανώνυμες εταιρίες επί των μη διανεμόμενων κερδών εφόσον τα κέρδη αυτά διατίθενται για την κατασκευή κτιρίων που εξυπηρετούν την επιχείρηση, αγορά και εγκατάσταση μηχανημάτων και επέκταση ή βελτίωση εγκαταστάσεων γενικώς.
- Θεσπίζεται ειδική έκπτωση 10% στην φορολογία των κερδών σε εμπορικές και επιχειρηματικές επιχειρήσεις που τηρούν πλήρη και ειλικρινή λογιστικά βιβλία.
- Θεσπίζεται ειδική μείωση 20% του φόρου επί των τόκων επί των δανείων που συνάπτονται με επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, βιομηχανικές, μεταλλευτικές και εξαγωγικές.
- Απαλλαγή από το πάγιο τέλος ασκήσεως επιτηδεύματος 100.000 μικροεπιτηδευματιών (ο όρος αυτός διευκρινιζόταν πλήρως εντός του νομοσχεδίου π.χ. πλανόδιοι μικροπωλητές, άνευ επαγγελματικής στέγης) που θα απαλλάσσονται με την εφάπαξ καταβολή ενός μικρού τέλους. Ως απαραίτητη προϋπόθεση (για να δικαιούνται τον χαρακτηρισμό) οριζόταν το ποσό των 50 δραχμών σαν ανώτατη ημερήσια αποζημίωση.
- Μείωση της φορολογίας σε σχέση με την ισχύουσα (Α.Ν 1839/1951) από ποσοστό 40% (για ετήσια εισοδήματα μέχρι 15.000 νέες δραχμές) μέχρι και 18,2% (για ετήσια εισοδήματα άνω του 1.000.000 νέων δραχμών). Οι φορολογικοί συντελεστές επί του εισοδήματος κυμαίνονταν μέχρι τότε από 4,4% μέχρι 57,9%, μειώθηκαν από 2,2% μέχρι 46,9%.³²⁴

Η *Ναυτεμπορική* στο κύριο άρθρο της επομένης θα σχολιάσει πως τα δύο πιο αιματηρά καρκινώματα της ελληνικής οικονομίας ήταν ή καταθλιπτική φορολογία και η έλλειψη χρήματος, από την θεραπεία των οποίων εξαρτώνται οι παραγωγικές επενδύσεις και η εδραίωση της πίστεως. Μπορεί οι τροποποιήσεις της κυβερνήσεως να είναι λιγότερες από ό,τι της ζητήθηκε δεν είναι όμως και μηδαμινές. Η πίστη που δείχνει και ζητάει η κυβέρνηση (μέσα από δηλώσεις του αρμόδιου υπουργού) στην ειλικρίνεια των φορολογούμενων θα προκαλέσει μεγαλύτερη απόδοση των φορολογικών εσόδων οι οποίες θα οδηγήσουν σε εκ' νέου ελάφρυνση από τα φορολογικά βάρη. Η υπόσχεση αυτή από την κυβέρνηση σε συνδυασμό με την κατανόηση των φοροτεχνικών οργάνων και την χαλάρωση των αποπνικτικών πιστωτικών περιορισμών θα απελευθερώσουν περισσότερη σε έκταση φορολογητέα ύλη μέσα από την κίνηση των αγαθών.³²⁵

Το ίδιο διάστημα (22 Ιουνίου) το Υπουργείο Ναυτιλίας θα απευθύνει έγγραφο προς τις διπλωματικές υπηρεσίες, τις προξενικές αρχές και τις εφοπλιστικές ενώσεις και ενημερώνει για τα μέτρα που έχει λάβει η Ελλάδα που θα καθιστούσαν τα πλοία με την ελληνική σημαία ανταγωνιστικά στη διεθνή ναυλαγορά, καθώς και για την προσέλκυση

³²³ 'Επέρχονται σημαντικά ελαφρύνσεις εις την φορολογίαν εισοδήματος και ενθαρρύνεται η ανάπτυξις της επιχειρηματικής δραστηριότητος', *Ημερησία* 22 Ιουνίου 1954, σελ. 1,4-5.

³²⁴ 'Αι φορολογικές επιβαρύνσεις βάσει του νομοσχεδίου, των ισχυόντων νόμων και των προτάσεων του συνεδρίου Πατρών', *Ημερησία* 27 Ιουνίου 1954, σελ. 6

³²⁵ 'Μετά τας φορολογικάς διαρρυθμίσεις', *Ναυτεμπορική* 23 Ιουνίου 1954, σελ. 1

επενδυτικού κεφαλαίου στην ελληνική ναυτιλία (αναλύοντας τις ευεργετικές διατάξεις του θεσμοθετημένου ΝΔ 2687/53) στους ενδιαφερόμενους κύκλους.³²⁶

Επειδή η ελληνική οικονομία μεγενθυνόταν και υπήρχε συνεχής αύξηση των καταθέσεων, η Νομισματική Επιτροπή θα αποφασίσει την 26 Ιουνίου πως το 50% των μηνιαίων αυξήσεων των ιδιωτικών καταθέσεων θα διατίθεται για χαμηλότοκη χρηματοδότηση της οικονομίας προς άμβλυνση του φαινομένου της στενότητας του διατιθέμενου χρήματος.³²⁷ Επίσης θα αποφασίσει πως από 1^η Αυγούστου 1954 θα απαγορευτεί στις τράπεζες να χορηγούν στις πάσης φύσεως καταθέσεις επιτόκιο μεγαλύτερο του 7% ενώ για τα διαθέσιμα των δημοσίων οργανισμών θα καθοριστεί στο 4% ετησίως.³²⁸

Τα αναπτυξιακά μέτρα δεν είχαν τελειωμό. Την 01 Ιουλίου ο υπουργός Εμπορίου θα ανακοινώσει νέες ρυθμίσεις σχετικά με την χρηματοδότηση του εμπορίου και της βιομηχανίας (ύστερα από σύσκεψη της Νομισματικής Επιτροπής) σύμφωνα με τις οποίες.³²⁹

- Καταργείται η εγγυητική επιστολή επί ανοίγματος πιστώσεων για τις εξαγωγές.
- Καταργείται η παρέμβαση της επιτροπής βιομηχανικών πιστώσεων επί εξαγωγής βιομηχανοποιημένων ειδών.
- Παρέχεται στις τράπεζες η δυνατότητα να χρηματοδοτούν από τα διαθέσιμά τους κεφάλαια την βιομηχανία μέχρι 6 μήνες χωρίς έγκριση της νομισματικής επιτροπής. Για χρονικά διαστήματα από 6 μέχρι 18 μήνες η έγκριση της νομισματικής επιτροπής θα απαιτείται ενώ το ήμισυ των απαιτούμενων κεφαλαίων θα παρέχεται από κεφάλαια της ΤτΕ.
- Από τα παραπάνω μέτρα εξαιρούνται οι βιομηχανίες αλεύρων και ζυμαρικών λόγω της έμμεσης χρηματοδότησης από το λογαριασμό εφοδίων (οπότε πρέπει να παρέχεται έγκριση από την νομισματική επιτροπή).
- Καθίσταται πιο ευχερές το εσωτερικό εμπόριο με την προεξόφληση από τις τράπεζες ολόκληρης της αξίας της συναλλαγματικής και του συνοδευόμενου τιμολογίου σε ποσοστό 100% αντί του ποσοστού 80% που ίσχυε για τα βιομηχανικά και 50% για τα εμπορικά γραμμάτια. (Έμμεση Χρηματοδότηση)

Την 29 Ιουλίου ο υπουργός Εμπορίου θα ανακοινώσει επίσης την πρόθεση της κυβέρνησης για την κατάργηση της Διοίκησης Εξωτερικού Εμπορίου – ΔΕΕ η οποία μέχρι την αναπροσαρμογή της 9ης Απριλίου (και την μετέπειτα απελευθέρωση των εμπορικών περιορισμών) ρύθμιζε απόλυτα την διεξαγωγή του εξωτερικού εμπορίου της χώρας (εισαγωγές – εξαγωγές). Στη θέση της συγκροτήθηκε το συμβούλιο εξωτερικού εμπορίου χωρίς όμως τη συμμετοχή μέλους αμερικανικής υπηκοότητας. Ο νόμος που ίσχυε μέχρι τότε (ΝΔ 480/1947) θα καταργηθεί (με εξαίρεση το άρθρο 8 που αναφέρεται σε επιβαλλόμενες ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων των διατάξεων). Στο υπουργείο Εμπορίου θα παραμείνουν προσωρινά δύο μέλη της απελθούσης ΔΕΕ σαν σύμβουλοι σε

³²⁶ 'Τα υπό ελληνική σημαία πλοία θα καταστούν ικανά να συναγωνιστούν επιτυχώς εις την διεθνήν ναυλαγοράν', *Ναυτεμπορική* 23 Ιουνίου 1954, σελ. 1,13

³²⁷ 'Το 50% των μηνιαίων αυξήσεων των καταθέσεων παρά τράπεζαις θα διατίθεται δια χαμηλότοκους χρηματοδοτήσεις της οικονομίας', *Ναυτεμπορική* 13 Ιουλίου 1954, σελ. 1,2

³²⁸ 'Από 1/8/1954 απαγορεύεται εις τας τράπεζας όπως εις τας πάσης φύσεως καταθέσεις χορηγούν επιτόκια ανώτερα του 7% ετησίως', *Ημερησία* 17 Ιουλίου 1954, σελ. 1

³²⁹ 'Δι αποφάσεων της νομισματικής απλουστεύεται η διαδικασία χορηγήσεως τραπεζικών πιστώσεων', *Ναυτεμπορική* 02 Ιουλίου 1954, σελ. 1,14

θέματα χρησιμοποίησεως της βοήθειας (για όσο χρονικό διάστημα αυτή υφίσταται).³³⁰ Επίσης την 10 Αυγούστου το Υπουργείο Εμπορίου θα καταργήσει την διασάφηση (αρχομένης από 16 Αυγούστου τρέχοντος) επιτρέποντας την ελεύθερη μεταφορά στο εσωτερικό εγχωρίων προϊόντων και τελωνισμένων ειδών εξωτερικού από λιμένα σε λιμένα προς διευκόλυνση των θαλασσιών μεταφορών και μειώσεως του κόστους αυτών.³³¹

Τα φιλοαναπτυξιακά μέτρα της κυβέρνησης του Συναγερμού απέδωσαν άμεσα καρπούς γεγονός το οποίο επέτρεψε στον πρωθυπουργό Παπάγο την 4 Οκτωβρίου να ανακοινώσει πως κατόπιν εισήγησης του Υπουργού Οικονομικών η κυβέρνηση αποφάσισε να χορηγήσει αναδρομικά από 1^η Οκτωβρίου τρέχοντος στους πολιτικούς υπαλλήλους επίδομα πολυετούς υπηρεσίας που θα οριστεί σε 8%,10% ή 15% ανάλογα με τα έτη υπηρεσίας. Ο Παπάγος τόνισε ότι η απόφαση αυτή αποτελούσε ένα ακόμα βήμα για την ηθική και υλική ανύψωση της θέσης των δημοσίων υπαλλήλων και εξέφρασε την πεποίθηση ότι θα αναγνώριζαν την κυβερνητική μέριμνα και θα ενέτειναν τις προσπάθειές τους για την ανόρθωση και την εύρυθμη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού.³³²

Την ίδια μέρα ο Παπάγος ανακοίνωσε πως θα υπογραφόταν σύμβαση ανάμεσα στην Αγροτική Τράπεζα και την αμερικανική αποστολή η οποία προέβλεπε την προικοδότηση της Αγροτικής Τράπεζας (ΑΤΕ) με 2.000 εκατομμύρια νέων δραχμών (από το δραχμικό μέρος της βοήθειας) προκειμένου να καλυφθεί το σύνολο των πιστωτικών εργασιών της (βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων δανείων). Από το συνολικό κεφάλαιο των 2.000 εκατομμυρίων τα πρώτα 1.000 θα χορηγούνταν υπό τη μορφή μετοχικού κεφαλαίου (υπέρ του ελληνικού Δημοσίου) με ελάχιστη ετήσια εξυπηρέτηση 4% (με εξαίρεση τα πρώτα δύο έτη που ήταν 3%). Τα κεφάλαια που θα συγκεντρώνονται από την ετήσια εξυπηρέτηση (30-40 εκατομμύρια) θα επανατοποθετούνται στην Αγροτική για ενίσχυση των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων χορηγήσεων. Τα υπόλοιπα 1.000 εκατομμύρια θα διατίθενται από το ελληνικό δημόσιο ως προικοδότηση προς την τράπεζα χωρίς επιτόκιο και χωρίς απαίτηση επιστροφής, προκειμένου να τονωθεί η πίστωση προς την γεωργία και να επιτευχθεί συγκράτηση των επιτοκίων στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα.³³³ Τα μέτρα αυτά βοηθούσαν την αγροτική πίστη καθώς η ΑΤΕ θα ήταν πλέον οικονομικά αυτοδύναμη με επαρκή κεφάλαια για την δανειοδότηση της γεωργίας με χαμηλότερα επιτόκια σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν.³³⁴

Η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης για το οικονομικό έτος 1954-55 θα αποτυπωθεί την 16 Οκτωβρίου 1954 οπότε ο υπουργός Οικονομικών θα καταθέσει στην Βουλή τον προϋπολογισμό του τρέχοντος οικονομικού έτους (1954-55). Από το εισηγητικό σημείωμα προέκυπτε πως και αυτός ο προϋπολογισμός θα ήταν ισοσκελισμένος με περίσσειμα 350 εκατομμυρίων (νέων) δραχμών το οποίο θα προοριζόταν για την χρηματοδότηση της ανασυγκρότησης ενώ δεν προβλεπόταν η επιβολή νέων φόρων άμεσων ή έμμεσων. Το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων θα απορροφούσε δαπάνες ύψους 2.167 εκατομμυρίων (νέας εκδόσεως) δραχμών. Το αποθεματικό του προϋπολογισμού θα ανερχόταν σε 722 εκατομμύρια (σημαντικά

³³⁰ 'Ο Υπουργός Εμπορίου κ. Παπαληγούρας ανακοίνωσε χθες το νομοσχέδιον περί καταργήσεως της Δ.Ε.Ε και ρυθμίσεως του εξωτερικού εμπορίου', *Ναυτεμπορική* 30 Ιουλίου 1954, σελ. 1,13

³³¹ 'Ελευθέρα η μεταφορά εν τω εσωτερικών εγχωρίων προϊόντων και τελωνισμένων ειδών εξωτερικού', *Ναυτεμπορική* 10 Αυγούστου 1954, σελ. 1

³³² 'Χορηγείται επίδομα πολυετίας εις τους δημόσιους υπαλλήλους από 8 μέχρι 15% και ανάλογος αύξησης εις τους συνταξιούχους', *Το Βήμα* 05 Οκτωβρίου 1954, σελ. 2

³³³ 'Προικοδοτείται η Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος εκ των δραχμών της Αμερικανικής Βοήθειας', *Ναυτεμπορική* 05 Οκτωβρίου 1954, σελ. 1

³³⁴ 'Παραχωρούνται εις την Αγροτικήν Τράπεζαν δύο δισεκατομμύρια εκ του ενεργητικού υπολοίπου του λογαριασμού των δραχμών της βοήθειας', *Το Βήμα* 05 Οκτωβρίου 1954, σελ. 4

μικρότερο σε σχέση με τα 1.320 του περσινού αποθεματικού). Το σύνολο των στρατιωτικών δαπανών της χώρας ανερχόταν στα 4.911 εκατομμύρια (νέας εκδόσεως) δραχμές περίπου στο 55% των εσόδων της χώρας (χωρίς την εξωτερική βοήθεια) ή στο 13,16% του εθνικού εισοδήματος.³³⁵ Συμπερασματικά το οικονομικό επιτελείο σχεδίασε τον νέο προϋπολογισμό κατά τον ίδιο τρόπο που είχε γίνει και το προηγούμενο έτος μόνο που τώρα οι οικονομικές συνθήκες είχαν βελτιωθεί σημαντικά και έδιναν μεγαλύτερη ευελιξία στα κυβερνητικά σχέδια.

5.6 Η προσπάθεια για ρύθμιση του Δημόσιου χρέους και η απόδοση των προπολεμικών καταθέσεων

Στις 7 Ιουνίου 1954 ο Παπάγος είχε δηλώσει πως η κυβέρνηση θα ξεκινούσε την διαδικασία της οριστικής ρύθμισης του εσωτερικού και εξωτερικού δημοσίου χρέους της καθώς και την απόδοση στους καταθέτες ενός λογικού ποσού από τις προπολεμικές καταθέσεις στα ταχυδρομικά ταμειυτήρια της χώρας, που είχαν εξανεμιστεί το 1940-41. Σύμφωνα με την κυβερνητική ανακοίνωση η κυβέρνηση αποφάσισε να προσκαλέσει στην Αθήνα τον επόμενο μήνα (Ιούλιο) τους εκπροσώπους των δανειστών για την έναρξη διαπραγματεύσεων. Ταυτόχρονα με νομοσχέδιο που θα κατατίθετο στην Βουλή θα γινόταν και η ρύθμιση των καταθέσεων του Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου από το νέο οικονομικό έτος, που άρχιζε την 1^η Ιουλίου.³³⁶

Σύμφωνα με τις αρχικές δηλώσεις του Υπουργού Συντονισμού οι προϋποθέσεις πάνω στις οποίες θα επιδιωχθεί η ρύθμιση του δημοσίου χρέους (είτε αφορά ομολογιούχους της αλλοδαπής ή του εσωτερικού) ήταν:

- Ίση μεταχείριση όλων είτε κατέχουν ομολογίες σε ξένο νόμισμα είτε σε δραχμές.
- Η ρύθμιση να βρίσκεται εντός των δυνατοτήτων του ελληνικού προϋπολογισμού.
- Οποιαδήποτε ρύθμιση δεν θα έπρεπε να παρεμποδίζει την ανόρθωση της οικονομίας.

Η κυβέρνηση θα ξεκινήσει πρώτα με την ρύθμιση του ζητήματος των προπολεμικών καταθέσεων. Το αντίστοιχο νομοσχέδιο θα κατατεθεί στην Βουλή στις 28 Αυγούστου. Ο υπουργός Οικονομικών θα δηλώσει πως με αυτό τον τρόπο «οι παλαιοί καταθέτες θα παραλάβουν το νέο βιβλιάριο του Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου που εντός αυτού θα αναγραφόταν σε δραχμές νέας εκδόσεως, η νέα έντοκη κατάθεσή τους σε μια προσπάθεια αποκαταστάσεως της εμπιστοσύνης απέναντι στο κράτος και στο ίδρυμα». Επίσης ο αρμόδιος υπουργός θα συμπληρώσει πως «Ένα νέο μέγιστης οικονομικής και κοινωνικής σημασίας συντελείται και οι καρποί αυτού του νέου μέτρου θα είναι περισσότεροι του βάρους που αναλαμβάνει το Κράτος για λογαριασμό του κοινωνικού συνόλου».³³⁷

³³⁵ 'Ο κ. Υπουργός των Οικονομικών κατέθεσε χθες εις την Βουλήν τον προϋπολογισμόν και το πρόγραμμα επενδύσεων 1954-55', *Η Καθημερινή* 17 Οκτωβρίου 1954, σελ. 7

³³⁶ 'Απεφασίσθη όπως εντός του νέου οικονομικού έτους αρχίσει η επιστροφή των προπολεμικών καταθέσεων των ταχυδρομικών ταμειυτηρίων', *Ημερησία* 08 Ιουνίου 1954, σελ. 2

³³⁷ 'Κατατέθη εις την Βουλήν το Σχέδιο Νομοθετικού Διατάγματος περί ρυθμίσεως των προκατοχικών καταθέσεων παρά τω ταχυδρομικώ ταμειυτηρίω', *Ημερησία* 29 Αυγούστου 1954, σελ. 1,3

Τελικά το νομοσχέδιο θα ψηφισθεί στις 7 Οκτωβρίου³³⁸ και θα προβλέπει τα ακόλουθα:

- Καταθέσεις που έγιναν από 27 Απρ 41 μέχρι 10 Νοε 1944 στο Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο δεν λαμβάνονται υπ' όψιν στον παρόντα διακανονισμό.
- Ρυθμίζονται οι καταθέσεις κεφαλαίου από 1000 μέχρι 100.000 προ κατοχικών δραχμών βάση κυμαινόμενης αντιστοιχίας (ανάλογα με το ύψος του απολεσθέντος κεφαλαίου) από 1 προς 100 (1 δραχμή προ κατοχική προς 100 δραχμές παλαιάς εκδόσεως) μέχρι 1 προς 50 (για κεφάλαιο 50.000-100.000 προ κατοχικές δραχμές).
- Το συνολικό δικαιούμενο ποσό εάν δεν υπερβαίνει τις 1000 (νέας εκδόσεως) δραχμές δύναται να δοθεί στον δικαιούχο μόλις το αιτηθεί (όχι νωρίτερα προ τριμήνου από τη δημοσίευση του νόμου), εάν υπερβαίνει το προαναφερθέν ποσό καταβάλλεται κάθε εξάμηνο σε ποσοστό 15% με πρώτη καταβολή μεταγενέστερα της 1 Αυγούστου 1955.
- Μετά την παρέλευση (του πρώτου) τριμήνου οι καταθέσεις γίνονται έντοκες.
- Εξουσιοδοτείται ο υπουργός Οικονομικών να παρέχει δάνεια στο ταμιευτήριο για την υποστήριξη των καθοριζόμενων από τον σχετικό νόμο και να ρυθμίζει λοιπές λεπτομέρειες με βασιλικά διατάγματα.

Πρακτικά μέσα από την ρύθμιση αυτή θα γίνει μία νέα αρχή στην σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες και τα ταμιευτήρια καταθέσεων, όσο και απέναντι στο κράτος και τα δάνεια τα οποία εξέδιδε προς κάλυψη των αναγκών του. Η σχέση αυτή θα διατηρηθεί για πολλές δεκαετίες και θα διαρρηχθεί το 2011³³⁹ με την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους ευρύτερα γνωστή ως PSI (Private Sector Involvement).

Σχεδόν ταυτόχρονα (20 Σεπτεμβρίου) θα βρεθεί στο Παρίσι η ελληνική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον πρώην πρωθυπουργό Εμμανουήλ Τσουδερό (τότε Υπουργό άνευ Χαρτοφυλακίου) για την διαπραγματεύσεις που αφορούσαν το προπολεμικό δημόσιο χρέος της χώρας. Μετά από ένα 48ωρο οι διαπραγματεύσεις θα διακοπούν από τους διεθνείς ομολογιούχους.³⁴⁰ Η ελληνική πλευρά το υπόμνημα το οποίο κατέθεσε συνίστατο στα παρακάτω:³⁴¹

- Αποδοχή από την ελληνική πλευρά ότι το χρέος ήταν περίπου 284 εκατομμύρια δολάρια χωρίς να περιλαμβάνεται και το οθωμανικό χρέος
- Μείωση του συνόλου του οφειλόμενου κατά καιρούς κεφαλαίου και ενοποίηση όλων των δανείων από αρχής μέχρι σήμερα. Η μείωση φθάνει το 27% του συνόλου.

³³⁸ ΝΔ. 3049 (ΦΕΚ 237 Α') 08 Οκτωβρίου 1954

³³⁹ Απωλέσθηκε η πίστη απέναντι στο ελληνικό δημόσιο κυρίως από τα φυσικά πρόσωπα (που συνήθως επενδύουν σε κρατικά ομόλογα τις αποταμιεύσεις τους ως συντηρητικοί επενδυτές) λόγω απώλειας κεφαλαίου κατά 50% και μετάθεσης εξοφλήσεως του εναπομείναντος κεφαλαίου σε 30 χρόνια. Το γεγονός αυτό εκτιμάται ότι θα διατηρήσει για ελληνικά ομόλογα ως τίτλους υψηλού ρίσκου και μη επιλέξιμα για συντηρητικούς αποταμιευτές για μεγάλο χρονικό διάστημα.

³⁴⁰ 'Οι ξένοι ομολογιούχοι απέρριψαν ασυζητητί τις ελληνικές προτάσεις', *Ελευθερία* 23 Σεπτεμβρίου 1954, σελ. 4

³⁴¹ 'Η Ελλάς έλαβε διαβεβαίωση εκ' μέρους της Διεθνούς Τραπέζης ότι η επίδειξης της καλής θελήσεώς της έναντι των ομολογιούχων πληρεί την προϋπόθεσιν χορηγήσεως του αιτηθέντος δανείου', *Οικονομικός Ταχυδρόμος* 23 Σεπτεμβρίου 1954, σελ. 1

- Μείωση του τόκου στο ελάχιστο δυνατό και κεφαλαιοποίηση των παλαιότερων οφειλών εκ τόκων εφόσον αυτοί αναγνωρίζονται.
- Τοκοχρεωλυτική εξόφληση σε μακρά σειρά ετών.

Παράλληλα στην προσπάθεια να προκαταλάβει θετικά τους διεθνείς πιστωτές η κυβέρνηση προέβη στην εγγραφή στον προϋπολογισμό 60 εκατομμυρίων δραχμών για εξόφληση του εξωτερικού και εσωτερικού χρέους σαν πρώτη τοκοχρεωλυτική δόση. Επίσης η κυβέρνηση έλαβε διαβεβαιώσεις από την Διεθνή Τράπεζα ότι η χορήγηση δανείου στην χώρα θα είναι ανεξάρτητη από την εξέλιξη του ζητήματος ρυθμίσεως των χρεών της χώρας με τους ξένους ομολογιούχους.³⁴² Ο Υπουργός Οικονομικών σχολιάζοντας την διακοπή των συνομιλιών θα δηλώσει πως «η Ελλάδα έπραξε το καθήκον της και θα συνεχίσει να επιδεικνύει την καλή θέληση μέχρι να επιτευχθεί ο οριστικός διακανονισμός του εξωτερικού και εσωτερικού δημοσίου χρέους της χώρας».³⁴³ Τελικά το η ρύθμιση των προπολεμικών χρεών θα τεθεί σε πολυετή αναμονή και να επανέλθει προς οριστική διευθέτηση αργότερα την επόμενη δεκαετία (το 1962).

5.7 Η ίδρυση του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ)

Η κυβέρνηση του Συναγερμού έδιδε (ορθότατα) ιδιαίτερη έμφαση στη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας και δρομολόγησε τα αντίστοιχα απαιτούμενα αναπτυξιακά μέτρα. Στα τέλη του Ιουλίου 1954 η κυβέρνηση θα προσπαθήσει να ρυθμίσει την χαώδη κατάσταση που επικρατούσε στην Κεντρική Επιτροπή Δανείων (ΚΕΔ) με την ευκαιρία και της πρόσφατης υπογραφείσας σύμβασης για την δανειοδότηση ιδιωτικών βιομηχανικών έργων από κεφάλαια της αμερικανικής βοήθειας. Η ΚΕΔ καταργήθηκε και στην θέση της ιδρύθηκε ο Οργανισμός Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ), με τη σχετική σύμβαση να υπογράφεται στις 29 Ιουλίου με συμβαλλόμενα μέρη το ελληνικό δημόσιο, την αμερικανική οικονομική αποστολή και την ΤτΕ. Η Βουλή θα επικυρώσει τη σύμβαση αυτή μέσα από τον ΝΔ. 2970 (ΦΕΚ 203 Α΄) 30 Αυγούστου 1954. Σύμφωνα με τα καθοριζόμενα στο διάταγμα ο ΟΧΟΑ ήταν νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με έδρα την Αθήνα, έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και λειτουργεί με τραπεζικά κριτήρια. Ο σκοπός του ΟΧΟΑ θα είναι:

- Η επιμέλεια εισπράξεως και διαχειρίσεως των κεφαλαίων που είχαν έως τότε δοθεί ως δάνεια.³⁴⁴
- Η ενίσχυση με δάνεια μέσης και μακράς διάρκειας ή με συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο ιδιωτικών επιχειρήσεων, Ν.Π.Δ.Δ και Ν.Π.Ι.Δ ασχολούμενων στην βιομηχανία, γεωργία, μεταλλεία και λοιπές δραστηριότητες που δημιουργούν εισόδημα.
- Χορήγηση δανείων προς την Αγροτική και Κτηματική τράπεζα μέσα από την ενίσχυση ειδικών προγραμμάτων.

Το συμβούλιο που θα διοικεί τον ΟΧΟΑ θα το αποτελούν ο διοικητής της ΤτΕ, ένας εκπρόσωπος του υπουργείου Συντονισμού (οριζόμενος από τον αναπληρωτή υπουργό Συντονισμού), ο Διευθυντής της εν Ελλάδι αποστολής εφαρμογής προγραμμάτων των

---

³⁴² Στο ίδιο, σελ. 1

³⁴³ Οι ξένοι ομολογιούχοι απέρριψαν ασυζητητί τις ελληνικές προτάσεις, *Ελευθερία* 23 Σεπτεμβρίου 1954, σελ. 4

³⁴⁴ Δάνεια τα οποία χορηγήθηκαν στην ΚΕΔ από την AMAG στη βάση της σύμβασης του ελληνικού δημοσίου και της ECA περί «Γεωργικών και Βιομηχανικών Δανείων»

ΗΠΑ, οι διοικητές των εξουσιοδοτημένων τραπεζών και ο γενικός διευθυντής του ΟΧΟΑ.³⁴⁵

Στο συμβούλιο δόθηκαν οι αρμοδιότητες της ρύθμισης των δανείων της AMAG προς την ΚΕΔ, του καθορισμού διαδικασίας και κριτηρίων για την χορήγηση νέων δανείων και του καθορισμού προγράμματος επίτευξης ειδικότερων σκοπών μέσα από την Αγροτική και Κτηματική Τράπεζα. Προκειμένου να υπάρχει καλύτερος διαχειριστικός επί των κεφαλαίων έλεγχος έγινε πρόβλεψη όπως ο Γενικός Διευθυντής κάθε εξάμηνο να συντάσσει έκθεση για την δράση του ΟΧΟΑ μαζί με τον ισολογισμό και λογαριασμό οικονομικών αποτελεσμάτων, ενώ κάθε μήνα θα υποβάλλει βεβαιωμένες από λογιστές μηνιαίες λογιστικές καταστάσεις από τους ελεγκτές προς το Υπουργείο Συντονισμού και την αμερικανική αποστολή.³⁴⁶ Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί πως τα υπό χορήγηση δάνεια, οι εγγυήσεις όσο και η καταβολή τόκων ή χρεολυσίων είχαν ρήτρα δολαρίου (άρθρο 11) η οποία συνομολογούνταν ανάμεσα στους εμπλεκόμενους με απόφαση της Νομισματικής Επιτροπής.³⁴⁷

Η *Ναυτεμπορική* στο κύριο άρθρο της³⁴⁸ θα επισημάνει πως τόσο η εξ' ολοκλήρου καταδίκη της κυβερνητικής ενέργειας όσο και η επιδοκιμασία της θα ήταν σφάλμα. Η εφημερίδα θεωρεί πως η κυβερνητική απόφαση για την εκκαθάριση της ΚΕΔ ήταν σε γενικές γραμμές ορθή καθώς «η δράση της τελευταίας ήταν αμαρτωλή από πάσης πλευράς» καθώς δόθηκαν δάνεια με όρους δυσμενείς όπου ο δανειολήπτης υποχρεωνόταν να πληρώνει τοκοχρεολύσια χωρίς να έχει πριν αρχίσει να αποδίδει έργο για το οποίο είχε εκταμιευθεί το δάνειο, ενώ οι υποτιμήσεις έκαναν τους όρους αυτούς δυσμενέστερους. Ο γενικός εκκαθαριστής που είχε διοριστεί στην ΚΕΔ εξάντλησε κάθε προσπάθεια για την ρύθμιση των ζητημάτων της ΚΕΔ. Η εφημερίδα θα σταθεί ιδιαίτερα επικριτική στην επίκληση (από πλευράς της κυβέρνησης) της ανάγκης ίδρυσης ενός νέου οργανισμού που λειτουργεί σαν παραφυάδα της ΤτΕ και να μην ανατεθεί το έργο του οργανισμού αυτού απευθείας στην ΤτΕ. Εάν γινόταν όμως αυτό θα υπήρχε κατάχρηση καθηκόντων και δικαιωμάτων της κεντρικής τράπεζας, ενώ μέσω του ΟΧΟΑ η ΤτΕ δύναται να παρακάμπτει τους κανονισμούς και να δραστηριοποιείται σε τομείς που απαγορεύονται αυστηρώς σε μία τράπεζα που έχει το εκδοτικό προνόμιο. Σύμφωνα με τη γνώμη του έγκριτου αυτού οικονομικού φύλλου, η ίδρυση του ΟΧΟΑ δεν επέλυε το πρόβλημα της μακροπρόθεσμης πίστωσης ούτε ήταν απαλλαγμένος της κρατικής επιρροής. Οικονομικώς δεν προσέφερε σημαντικά κεφάλαια (5 εκατομμύρια δολάρια ετησίως) ενώ ήταν ένα όπλο στην φαρέτρα της ΤτΕ για να ανταγωνίζεται στις εμπορικές τράπεζες.³⁴⁹ Η εφημερίδα θα δικαιωθεί στις προβλέψεις της καθώς οι επιδόσεις του ΟΧΟΑ θα είναι φτωχές και μεταγενέστερα μαζί με τον Οργανισμό Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΟΒΑ) θα συγχωνευτούν (1964) στην Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ).³⁵⁰

³⁴⁵ Οριζόταν ύστερα από πρόταση του υπουργού Συντονισμού, είχε πενταετή θητεία και απαραίτητα θα έπρεπε να διαθέτει ανώτερη οικονομική μόρφωση και τραπεζική πείρα.

³⁴⁶ Ως ελεγκτές ορίστηκαν άτομα από το ελεγκτικό συνέδριο, ανώτεροι υπάλληλοι της Γενικής Διεύθυνσης Δημόσιου Λογιστικού ενώ υπήρχε πρόβλεψη για συμμετοχή από ορκωτούς λογιστές εάν έως τότε συγκροτούταν σε σώμα.

³⁴⁷ ΝΔ. 2970 (ΦΕΚ 203 Α') 30 Αυγούστου 1954

³⁴⁸ 'Ο ρόλος και οι σκοποί του Ο.Χ.Ο.Α', *Ναυτεμπορική* 4 Αυγούστου 1954, σελ. 1

³⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 1

³⁵⁰ Πάνος Β Καζάκος, *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα*, 1944-2000, (Αθήνα: Πατάκης, 2001), σελ. 180-81

5.8 Η οριστική ρήξη του Μαρκεζίνη με τον Παπάγο και η αποχώρηση από τον Συναγερμό

Στις 10 Νοεμβρίου 1954 θα ξεσπάσει νέα κυβερνητική κρίση η οποία θα οδηγήσει σε διάσπαση τον Συναγερμό και στην οριστική πλέον αποχώρηση του Σπύρου Μαρκεζίνη και των συνεργατών του τόσο από καίριες κυβερνητικές θέσεις όσο και από το κόμμα. Η κρίση αυτή θα ξεσπάσει όταν ο Γερμανός πρεσβευτής στην Αθήνα Κόρντ (Theo Kordt) θα αποστείλει διάβημα στην ελληνική κυβέρνηση που θα της ζητεί την εφαρμογή της συμφωνίας Έρχαρτ – Μαρκεζίνη που υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1953 και προέβλεπε την ανάληψη συμβάσεων από τις γερμανικές εταιρίες «Ζήμενς» (Siemens) και «Τελεφούνκεν» (Telefunken) για την επέκταση του τηλεφωνικού και του ραδιοφωνικού δικτύου. Η κρίση θα ξεσπάσει συγκεκριμένα λίγες μέρες πριν την άφιξη του Γερμανού υπουργού Οικονομικών στην Αθήνα (15 Νοεμβρίου). Ο Παπάγος θα εκδώσει ανακοίνωση στην οποία θα κατηγορεί ευθέως τον τέως Υπουργό Συντονισμού πως απέκρυψε επί μήνες τη σχετική συμφωνία από τον πρωθυπουργό και πως είχε δεσμεύσει την χώρα, «αλλά παρόλα αυτά η ελληνική κυβέρνηση θα σεβασθεί την αναληφθείσα υποχρέωση καθώς αποβλέπει στην στενή συνεργασία με τη Γερμανία υπολογίζουσα επί της ουσιαστικής συμβολής της στον τομέα των επενδύσεων».³⁵¹ Το ίδιο βράδυ θα υποβάλλουν τις παραιτήσεις τους οι υπουργοί Οικονομίας και Συντονισμού (Παπαγιάννης και Καψάλης) με τον τελευταίο να δηλώνει ότι ο πρωθυπουργός μετέβαλε αιφνιδίως άποψη παρόλο που ένα μήνα πριν όσο και προ δύο ημερών, είχε αποδεχθεί κατά τη διάρκεια του Συντονιστικού Συμβουλίου πως ουδεμία δέσμευση είχε αναληφθεί από τον κ. Μαρκεζίνη για λογαριασμό της Ελληνικής Κυβερνήσεως.³⁵²

Ο Μαρκεζίνης από την πλευρά του θα δηλώσει πως είναι ανακριβή τα όσα ισχυρίζεται η κυβέρνηση, και πως ο ίδιος δεν δέσμευσε ποτέ καθ' οιονδήποτε τρόπο την ελληνική κυβέρνηση, ενώ θα δώσει στον Τύπο το αρχικό κείμενο που του ζητήθηκε να υπογράψει και τις λεκτικές τροποποιήσεις που είχαν μεταβάλει το αρχικό κείμενο από δεσμευτικό σε μη δεσμευτικό.³⁵³ Μάλιστα, αργότερα ο Μαρκεζίνης θα αποκαλύψει πως πίσω από την σκευωρία αυτή βρισκόταν ο ίδιος ο Παπάγος καθώς όταν το ζήτημα ήρθε στην Βουλή ζητήθηκε από τον Ιωάννη Ζίγδη η σύσταση εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής με το Μαρκεζίνη να απαντά πως θα απολογηθεί με την κατάθεσή του στην αντίστοιχη επιτροπή. Ο Ιωάννης Ζίγδης μεταγενέστερα (1990), από το βήμα της Βουλής θα αποκαλύψει την εμπλοκή του Παπάγου ο οποίος πίεσε τον ίδιο να ζητήσει τη σύσταση εξεταστικής επιτροπής. Τα τελικά κείμενα των συμφωνιών θα βρεθούν ένα χρόνο αργότερα, επί κυβερνήσεως Καραμανλή στο ερμάριο του προσωπικού γραφείου του τέως Υπουργού Εξωτερικών Στ. Στεφανόπουλου δικαιώνοντας την εκδοχή του Μαρκεζίνη.³⁵⁴ Προφανώς ο Στεφανόπουλος ήταν ενήμερος για τα τελικά κείμενα αλλά δεν ενημέρωσε τον πρωθυπουργό Παπάγο λειτουργώντας ως αντίπαλος του Μαρκεζίνη προς ιδίων όφελος. Άφησε την υπόθεση να πάρει διαστάσεις προκαλώντας την επιστολή του Γερμανού Πρέσβη, ενώ με ανακοίνωσή του το υπουργείο Εξωτερικών, στις 13 Νοεμβρίου θα αρνηθεί την ύπαρξη των συγκεκριμένων επιστολών στα αρχεία του.³⁵⁵

³⁵¹ *‘Η κυβέρνηση απεδέχθη Γερμανικών διακοίνωσιν περί υποχρεώσεων αναληφθεισών υπό του κ. Μαρκεζίνη’*, *Ναυτεμπορική* 11 Νοεμβρίου 1954, σελ. 1,14

³⁵² Στο ίδιο, σελ. 14

³⁵³ *‘Ο Μαρκεζίνης λέγει ότι ουδεμία δέσμευσις ανελήφθη δια την κυβέρνησιν και ουδεμία συμφωνία υπάρχει δια τους οίκους Ζήμενς και Τελεφούνκεν’*, *Καθημερινή* 11 Νοεμβρίου 1954, σελ. 6

³⁵⁴ Σπυρίδων Β Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 60

³⁵⁵ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 396

Λόγω της αναστάτωσης που προκάλεσε στο κυβερνητικό σχήμα η αποχώρηση Μαρκεζίνη και των συνεργατών του, από τις 11 Νοεμβρίου προσωρινά χρέη υπουργού Συντονισμού εκτελούσε ο Παναγής Παπαληγούρας, ενώ το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Οικονομικών διαχειριζόταν ο Λάμπρος Ευταξίας. Στον μεταγενέστερο ανασχηματισμό τις 15ης Δεκεμβρίου οι ίδιοι θα αναλάβουν οριστικώς τα συγκεκριμένα χαρτοφυλάκια. Ο Μαρκεζίνης αποχωρώντας πλήρως από το Συναγερμό μαζί με τους συνεργάτες του θα ιδρύσει μερικούς μήνες αργότερα (Φεβρουάριος 1955) το Κόμμα των Προοδευτικών στο οποίο θα προσχωρήσουν συνολικά 23 βουλευτές.³⁵⁶

5.9 Η οικονομική πολιτική του Συναγερμού μετά την αποχώρηση Μαρκεζίνη

Εν μέσω της πολιτικής θύελλας που είχε ξεσπάσει και του ιδιότυπου εμφυλίου στην κυβερνητική παράταξη θα επισκεφθεί όπως αναφέρθηκε παραπάνω την Ελλάδα ο υπουργός Οικονομικών της Γερμανίας Λούντβιχ Έρχαρτ ο οποίος θα υπογράψει μια αμοιβαία συμφωνία, που θα προβλέπει τα ακόλουθα:³⁵⁷

- Οι συμφωνίες τις 11 Νοεμβρίου 1953 παραμένουν αμετάβλητες ως προς τον τόκο και τον χρόνο εξοφλήσεώς τους.
- Το ύψος των πιστώσεων ανέρχεται σε 200 εκατομμύρια μάρκα χωρίς να αποκλείεται η χορήγηση και άλλων πιστώσεων καθώς οι οικονομίες των δύο χωρών θα αναπτύσσονταν περαιτέρω.
- Η προθεσμία των πιστώσεων για την Πτολεμαΐδα η οποία έληγε στις 23 Δεκεμβρίου (1954) παρατάθηκε μέχρι την 31 Μαρτίου 1955.
- Η ελληνική κυβέρνηση αποδεσμεύτηκε από κάθε υποχρέωση όσον αφορά την εκχώρηση του ραδιοσταθμού στην εταιρία Τελεφούνκεν.
- Η εταιρία Ζήμενς θα γίνει για τις τηλεπικοινωνίες δεκτή εφόσον δώσει τιμές και ποιότητα υλικού διεθνούς διαγωνισμού και η σύμβασή της θα έρθει προς συζήτηση και κύρωση στην Βουλή.
- Η γερμανική πλευρά στον εμπορικό τομέα δεν θα λάβει μέτρα δυσμενέστερης μεταχειρίσεως των ελληνικών καπνών σε σχέση με αυτά που εισάγει από άλλες χώρες. Επίσης θα εισάγει ελληνικούς οίνους ύψους 2,3 εκατομμυρίων δολαρίων έναντι 2 εκατομμυρίων που προβλεπόταν από την ισχύουσα εμπορική συμφωνία.
- Ορίστηκε ο τρόπος και ο χρόνος παράδοσης των εν' Ελλάδι περιουσιών του γερμανικού δημοσίου και των Γερμανών ιδιωτών.

Στις 17 Δεκεμβρίου ο Παπαληγούρας θα εξαγγείλει το νέο οικονομικό πρόγραμμα της κυβέρνησης για το έτος 1955 το οποίο προέβλεπε συνοπτικά τα παρακάτω:³⁵⁸

- Νομισματική σταθερότητα μέσα από την δημιουργία πραγματικού περισσεύματος στον προϋπολογισμό.
- Ελευθερία εισαγωγών και φυσιολογική ρύθμιση των εσωτερικών τιμών.
- Κατάργηση των άμεσων παρεμβάσεων και πιστωτικός έλεγχος.

³⁵⁶ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*, τ. 6 (Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011), σελ. 212

³⁵⁷ 'Επετεύχθη δια της υπογραφείσης χθες συμφωνίας η άμεσος αξιοποίηση των γερμανικών πιστώσεων', *Η Καθημερινή* 20 Νοεμβρίου 1954, σελ. 1

³⁵⁸ 'Αυξάνονται τα κατώτατα όρια των αποδοχών των εργαζομένων και μειώνεται ο τραπεζικός τόκος και η προμήθεια', *Το Βήμα* 18 Δεκεμβρίου 1954, σελ. 1

- Κάθε ληξιπρόθεσμο με την τράπεζα χρέος θα συνδέεται με ρήτρα δολαρίου.
- Εισαγωγή ειδικών αγροτικών γραμματίων υπό προθεσμία από την αγροτική τράπεζα και βιομηχανικών ομολογιών εκδιδόμενων από επιχειρήσεων με ρήτρα ξένου συναλλάγματος και εγγυημένων από τράπεζα.
- Άρση της ονομαστικοποίησης των μετοχών των ανώνυμων εταιρειών.
- Μείωση του τραπεζικού τόκου από 10% σε 9% και της προμήθειας από 2% σε 1%.
- Προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας.
- Αντικατάσταση των άμεσων φόρων από 1^η Ιουλίου από ένα ενιαίο φόρο για το συνολικό εισόδημα.
- Εκτέλεση ρεαλιστικού προγράμματος παραγωγικών επενδύσεων και εγγειοβελτιωτικών έργων.
- Ίδρυση δικτύου αποθηκευτικών και ψυκτικών χώρων στα παραγωγικά κέντρα για την προστασία των γεωργικών προϊόντων εσωτερικής κατανάλωσης.
- Αναδιοργάνωση της υγειονομικής υπηρεσίας στην ύπαιθρο.
- Αύξηση των κατώτατων ορίων των εργατικών ημερομισθίων πριν από το νέο έτος και αναπροσαρμογή των αποδοχών των μισθωτών μέσα από ελεύθερες συλλογικές συμβάσεις.
- Επιβολή ειδικής εισφοράς στις οικοδομές στα αστικά κέντρα (από 1 Ιουλίου 1955) από 1 έως 10% προκειμένου να ενισχυθεί το εργατικό στεγαστικό πρόγραμμα.
- Ικανοποίηση του αιτήματος για αναπροσαρμογή των αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων.

Η έντονη αυτή παροχολογία της κυβέρνησης δεν θα πρέπει να θεωρείται τυχαία καθώς την δεδομένη χρονική στιγμή πέρα από τις εσωκομματικές ίντριγκες που αποδομούσαν τον Συναγερμό, μόλις είχε απορριφθεί η προσφυγή της Ελλάδος στον ΟΗΕ για το Κυπριακό ενώ η χώρα ήταν ανάστατη από συλλαλητήρια (πολλά εκ των οποίων κατέληγαν σε βίαιες συγκρούσεις με την αστυνομία) καθώς είχε ξεσπάσει έντονο κύμα διαμαρτυρίας απέναντι και στους αμερικανούς πλέον.³⁵⁹

5.10 Αποτίμηση του 1954 μέσα από τον οικονομικό τύπο της εποχής

Οι οικονομικές αποφάσεις και τα γεγονότα τα οποία ακολούθησαν την οριστική αποχώρηση του επιτελείου Μαρκεζίνη από το Συναγερμό μέχρι το τέλος του έτους δεν προκάλεσαν κάποια ιδιαίτερη μεταβολή στην μεγέθυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Η *Ναυτεμπορική* θα παρουσιάσει στις αρχές του 1955 ένα εκτενές δημοσίευμα (όπως έκανε και τα προηγούμενα έτη) κάνοντας μία αναλυτική ανασκόπηση του διαρρεύσαντος έτους. Η εφημερίδα θα διατυπώσει την άποψη πως η ελληνική οικονομία διατήρησε τα υψηλά επίπεδα παραγωγής και εισοδημάτων παρόλο που οι καιρικές συνθήκες επίδρασαν δυσμενώς επί της γεωργικής παραγωγής. Η οικονομική πολιτική δεν απέβλεπε στην επίτευξη νέων στόχων αλλά στην διατήρηση των κεκτημένων του 1953, κινούμενη με σκοπό να εξασφαλίσει την οικονομική σταθερότητα, ενώ για πρώτη φορά μεταπολεμικώς

---

³⁵⁹ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 444

ολοκληρώθηκε με επιτυχία η δημόσια εγγραφή για εθελοντικό εσωτερικό δάνειο ύψους 300 εκατομμυρίων (νέας εκδόσεως) δραχμών.³⁶⁰

(1) **Εθνικό Εισόδημα:** Το εθνικό εισόδημα σε σχέση με το 1953 αυξήθηκε (προσωρινά στοιχεία) κατά 1,6% σε σχέση με το 1953 και διαμορφώθηκε στα 34.710 εκατομμύρια (νέες) δραχμές (έναντι 34.170 του 1953). Η τιμή αυτή διαμορφώθηκε από την κάμψη στην γεωργία, την κτηνοτροφία, τα δάση και την αλιεία κατά 3,2%, η αύξηση στο εισόδημα των μεταλλείων κατά 20,6%, την αύξηση της βιομηχανίας κατά 8,1%, των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας κατά 11,4%, της εκτελέσεως έργων κατά 6,5% την αύξηση των μεταφορών και επικοινωνιών κατά 2,3% από την αύξηση του εμπορίου κατά 1,5%, της πίστης κατά 1,2%, των ενοικίων κατά 6,5% και των υπηρεσιών κατά 1,2%.³⁶¹

(2) **Δημόσια Οικονομικά:** Ο προϋπολογισμός του 1953-54 ήταν πλεονασματικός και το πλεόνασμα διατέθηκε για την χρηματοδότηση (με αντίστοιχο ποσό σε δραχμές) του ειδικού προϋπολογισμού των δημοσίων επενδύσεων. Το σύνολο των δαπανών του προϋπολογισμού 1953-54 ήταν 9.200 εκατομμύρια δραχμές έναντι αρχικής προβλέψεως 8.691 εκατομμυρίων. Τα δημόσια έσοδα από την φορολογία ανήλθαν σε 7.619 εκατομμύρια εκ των οποίων 5686 έμμεσοι φόροι και 1933 άμεσοι φόροι. Η απόδοση των έμμεσων φόρων υπήρξε ιδιαιτέρως ικανοποιητική λόγω αυξημένης εθνικής παραγωγής όσο και λόγω αυξήσεως των τιμών. Ο προϋπολογισμός του έτους 1954-55 προβλέπει σύνολο δαπανών 9.902 εκατομμύρια μετά εκπτώσεως των συνήθως αδιάθετων πιστώσεων και εσόδων 10.252 εκατομμυρίων αφήνοντας πλεόνασμα 350 εκατομμυρίων δραχμών το οποίο θα διατεθεί όπως και το προηγούμενο οικονομικό έτος για την χρηματοδότηση μέρους των δαπανών σε δραχμές του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων. Οι προβλέψεις των εσόδων του προϋπολογισμού βασίζονται στην παρατηρούμενη από το 1953 και μετά αύξηση των εισοδημάτων παρά την μείωση των φορολογικών συντελεστών και στην αυστηρότερη παρακολούθηση της εκπλήρωσης των φορολογικών υποχρεώσεων.³⁶²

(3) **Νόμισμα – Τιμές:** Ο όγκος της νομισματικής κυκλοφορίας σε όλη την διάρκεια του δεκάμηνου Ιανουαρίου – Οκτωβρίου δεν παρουσίασε σημαντικές αυξομειώσεις λόγω της ακολουθούμενης νομισματικής πολιτικής η οποία δύναται να χαρακτηριστεί ως αντιπληθωριστική η νομισματική κυκλοφορία συγκρατήθηκε ανάμεσα στα 3.151 εκατομμύρια και 3.469 εκατομμύρια έναντι 3.503 εκατομμυρίων την 31 Δεκεμβρίου 1953. Η κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων θα έχει αύξηση 2,2% μόνο σε σχέση με το 26,8% το αντίστοιχου περυσινού χρονικού διαστήματος.

Το επίπεδο των τιμών παρουσιάζει σε σύγκριση με τόσο το προηγούμενο έτος και σε σχέση με τα περισσότερα μεταπολεμικά έτη αξιοσημείωτη σταθερότητα. Οι τιμάρημοι της ΤτΕ (Οκτώβριος 1954) σε σχέση τον μήνα Δεκέμβριο του 1953 εμφανίζονται αυξητικοί ως ακολούθως: Τιμάρημος χονδρικής πωλήσεως αγοράς Αθηνών – Πειραιώς κατά 5,3%, ακρίβειας ζωής Αθηνών κατά 6,5%, τιμάρημος λιανικής κατά 3,1%. Η σχετική σταθερότητα των τιμάρημων είναι αξιοσημείωτη αν ληφθεί υπόψιν πως στις αρχές του 1954 έλαβε χώρα αναπροσαρμογή των αποδοχών των εργαζομένων εργατοϋπαλλήλων. Χάρη στην απελευθέρωση των εισαγωγών και τα ληφθέντα στο νομισματικό τομέα μέτρα η αύξηση των αμοιβών δεν επέδρασε στο επίπεδο των

³⁶⁰ 'Η Ελληνική οικονομία κατά το λήξαν έτος 1954', Η Ναυτεμπορική 02 Ιανουαρίου 1955, σελ. 14

³⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 14

³⁶² Στο ίδιο, σελ. 18

εσωτερικών τιμών.³⁶³ Η χρυσή λίρα έπαιξε περιορισμένο ρόλο ως μέσο αποθησαυρισμού το 1954. Παρόλο που του τελευταίους μήνες του 1953 η τιμή της υψώθηκε, επανήλθε τάχιστα στο επίπεδο 300 – 303 δραχμών, έφθασε πρόσκαιρα μέχρι και τις 330 για μερικές βδομάδες. Μέσα στο 1954 είχαμε διεθνή υποχώρηση του χρυσού και ιδίως του νομισματοποιημένου χρυσού, του οποίου η τιμή τείνει ήδη στην τιμή του μη νομισματοποιημένου.

(4) **Καταθέσεις – Πιστώσεις:** Οι καταθέσεις μέχρι την 31 Οκτωβρίου του 1954 (δεκάμηνο) παρουσιάζουν αύξηση κατά 24,1% έναντι της αύξησης κατά 34,6% στο αντίστοιχο δεκάμηνο του 1953. Η αύξηση των καταθέσεων τους τελευταίους μήνες οφείλεται στην αύξηση των δεσμευμένων καταθέσεων των προερχόμενων εκ του μηχανισμού ρευστοποιήσεως του ενεργητικού μας υπόλοιπου στο ελληνοαιγυπτιακό κλήρινγκ. Η συνεχής άνοδος των καταθέσεων κατά τα δύο τελευταία έτη αποδεικνύει την επάνοδο στις προπολεμικές συνήθειες τηρήσεως ταμειακών διαθεσίμων αντί της αποθησαύρισης σε χρυσές λίρες. Οι ιδιωτικές καταθέσεις ανέρχονταν στις 31 Οκτ 1954 στα 2.713 εκατομμύρια έναντι 1.898 της 31 Δεκεμβρίου 1953 ενώ αντίστοιχα οι καταθέσεις των ΝΠΔΔ ανέρχονταν στα 1.263 εκατομμύρια έναντι 1.306 εκατομμύρια. Οι παρεχόμενες πιστώσεις των τραπεζών προς την οικονομία παρουσίασαν σημαντική αύξηση 1.817 εκατομμυρίων κατά 31,2 % εντός του δεκάμηνου Ιανουαρίου – Οκτωβρίου ενώ κατά το ίδιο χρονικό διάστημα του 1953 είχε παρουσιάσει ασήμαντη αύξηση κατά 154 εκατομμύρια ή κατά 2,8%. Η αύξηση αυτή οφείλεται τόσο στις χορηγήσεις κεφαλαίων της ΤΤΕ όσο και εξ ιδίων διαθεσίμων των εμπορικών τραπεζών. Παρά την σημαντική αύξηση δεν είναι δυνατό να λεχθεί πως ικανοποιούνται όλες οι ανάγκες των εχόντων ανάγκη χρηματοδοτήσεως παραγωγικών κλάδων. Φαινόμενα πιστωτικής στενότητας σε ορισμένους παραγωγικούς κλάδους εμφανίστηκαν κατά τους τελευταίους μήνες.³⁶⁴

(5) **Απασχόληση:** Το ζήτημα της απασχολήσεως εμφανίζεται στη χώρα υπό δύο μορφές. Στην ύπαιθρο εμφανίζεται ανεπαρκής παραγωγική απασχόληση του διαρκώς αυξανόμενου αγροτικού πληθυσμού ενώ στις πόλεις πλην ορισμένων περιπτώσεων υποαπασχόλησης στα διάφορα αστικά επαγγέλματα λαμβάνει συνήθως την μορφή της ανοικτής ανεργίας. Εντός του 1954 δεν φαίνεται να περιορίστηκε η υποαπασχόληση η οποία αποτελεί μόνιμο πρόβλημα για την ελληνική οικονομία. Στις πόλεις σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία σημειώθηκε ελαφρά αύξηση των απασχολούμενων στον κλάδο της βιομηχανίας. Αυτό προκύπτει από τις ειδικές στατιστικές της βιομηχανικής απασχόλησης που καταρτίζει μηνιαίως ο ΣΕΒ για ορισμένο αριθμό επιχειρήσεων. Κατά τον δείκτη σε 570 βιομηχανικές επιχειρήσεις στο πρώτο δεκάμηνο του 1954 οι προσλήψεις υπερέχουν κατά 2855 άτομα σε σχέση με τις απολύσεις.³⁶⁵

(6) **Μισθοί – Ημερομίσθια:** Κατά το μήνα Φεβρουάριο ελήφθησαν από την κυβέρνηση μέτρα για την αποκατάσταση της αγοραστικής δύναμης των μισθών και ημερομισθίων στα επίπεδα της προ της νομισματικής μεταρρύθμισης περιόδου. Δόθηκε αύξηση από 20-25% στους δημόσιους υπαλλήλους από 1 Φεβρουαρίου ενώ καταργήθηκε από 1^η Ιουλίου 1953 το επίδομα ακρίβειας ζωής ύψους 12%. Κατόπιν αυτών αποκαταστάθηκε η αγοραστική δύναμη των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων στα επίπεδα της προ της νομισματικής αναπροσαρμογής περιόδου. Η αναπροσαρμογή των μισθών δεν υπήρξε ενιαία αλλά κυμαίνονταν κατά κλάδους.

³⁶³ Στο ίδιο, σελ. 19

³⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 20-1

³⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 21

(7) **Χρηματιστήριο:** Το κυριότερο εντός του 1954 γεγονός ήταν η πρώτη επίσημη συνάντηση στην Γαλλική πρωτεύουσα μεταξύ των αντιπροσώπων των ξένων κατόχων ομολογιών του ελληνικού δημοσίου και των απεσταλμένων της ελληνικής κυβερνήσεως με σκοπό την εξεύρεση ικανοποιητικής λύσεως για το προπολεμικό χρέος. Η συνάντηση αυτή δεν κατέληξε σε συμφωνία λόγω της απροθυμίας των ξένων να διαπραγματευθούν εντός των ορίων των δυνατοτήτων από απόψεως αντοχής του ισοζυγίου πληρωμών και του κρατικού προϋπολογισμού. Οι τιμές των ομολογιών των ξένων δανείων κινήθηκαν ανοδικά μέχρι την πρώτη επαφή της κρατικής αντιπροσωπίας με τους εκπροσώπους των ομολογιούχων και να επανέλθουν στα επίπεδα που βρίσκονταν όταν η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την απόφασή της να διαπραγματευθεί το ελληνικό δημόσιο χρέος. Οι τιμές των λοιπών διαπραγματευόμενων αξιών ακολούθησαν αντίστοιχη πορεία με τις τιμές των ομολόγων. Ο όγκος των πραγματοποιηθέντων συναλλαγών παρουσίασε πρόοδο σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Κατά τις τελευταίες μέρες του έτους λήφθηκε η απόφαση περί μερικής άρσης της ονομαστικοποίησης των ανώνυμων τίτλων. Η επίδρασή της στην παρούσα επισκόπηση δεν γίνεται να αποτιμηθεί. Μεταξύ της 18 Δεκεμβρίου 1953 και αυτής ημερομηνίας του Δεκεμβρίου 1954 σημειώθηκε άνοδος τιμών στις ομολογίες του 1881 κατά 38,7%, στις ομολογίες του 1910 κατά 36,7%, του 1914 κατά 29,6% και του 1925 παρουσίασε υποχώρηση κατά 4,1%. Στο ίδιο διάστημα μόνο οι μετοχές της ΤΤΕ μειώθηκαν κατά 7,9%, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες. Της Εθνικής αυξήθηκαν κατά 12,2%, της Αθηνών κατά 13,6% (τράπεζες), των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων 33%, των Λιπασμάτων 15,9%, Εριουργίας 13,6% και Οίνων 2%.

(8) **Η κίνηση του εξωτερικού εμπορίου:** Το εξωτερικό εμπόριο για το 1954 δεν είχε τις αναταράξεις του 1953. Οι δυνάμεις της ιδιωτικής πρωτοβουλίας εργάζονται πυρετωδώς και αθόρυβα με μόνη επίδραση των θεμελιωδών κανόνων της ελεύθερης οικονομίας και των ειδικών συνθηκών στις οποίες το κράτος διατηρεί. Οι διάφοροι περιορισμοί ματαιώνουν την άσκηση έντονης οικονομικής πολιτικής καθώς και την επίμονη επιδίωξη μακροπρόθεσμων στόχων και σκοπών από τους οποίους εξαρτάται η παγίωση των προσωρινών επιτευγμάτων που ακολούθησαν την συναλλαγματική αναπροσαρμογή και την βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Με την αναπροσαρμογή του 1953 θα μπορούσε να εφαρμοστεί (αλλά δεν έγινε) μία εντατική πολιτική της αναπτύξεως της παραγωγής σε κάθε τομέα και επομένως και της αύξησης του ΑΕΠ προτού οι πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες της νομισματικής υποτιμήσεως υποχρεώσουν σε παραχωρήσεις. Το 1954 υπήρχε στατικότητα ενώ αύξηση της παραγωγής υπήρξε σε ορισμένους μόνο τομείς και σε περιορισμένη κλίμακα. Αυξήθηκαν οι εισπράξεις σε συνάλλαγμα από εξαγωγές αλλά δεν κατόρθωσαν να καλύψουν παρά μόνο το 50% των δαπανών για αγορές από το εξωτερικό. Εφόσον η εγχώρια παραγωγή αυξάνεται βραδέως, φυσικό είναι τόσο ο όγκος όσο και ο ρυθμός των εξαγωγών να είναι ανάλογος δηλαδή περιορισμένος.³⁶⁶ Η αύξηση των άδηλων πόρων είναι επίτευγμα αλλά ένα μέρος αυτής αναμενόταν να συμβεί και χωρίς την νομισματική μεταρρύθμιση ενώ το δε υπόλοιπο που θα σημειωθεί στο μέλλον θα διατηρηθεί μόνο αν το επίπεδο της ζωής στη χώρα παραμείνει κατ' εξακολούθηση πολύ χαμηλό. Αυτό δεν είναι δυνατό να συμβεί χωρίς κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες. Παράλληλα η ανασυγκρότηση παραμένει στα σχέδια καθώς διεξάγονται ατελείωτες συζητήσεις για τους φορείς των έργων και τις πηγές χρηματοδότησης. Γίνονται μεν αξιολόγια βήματα (Μέγδοβας, εξηλεκτρισμός) αλλά η οικονομική τους σημασία εξουδετερώνεται από την

---

³⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 23

χαλαρότητα του όλου προγράμματος και την βυζαντινολογία στην εκμετάλλευση διάφορων μη παραγωγικών τομέων.³⁶⁷

Οι υποψίες για ανεπάρκεια των συναλλαγματικών μέσων για την εξυπηρέτηση των αυξημένων δαπανών από την καθιερωθείσα ελευθερία των εισαγωγών διατηρήθηκαν σε όλο το 1954. Ο φόβος του εμπορικού κόσμου δεν είναι αδικαιολόγητος γιατί χάθηκε η ευκαιρία μίας συντονισμένης παραγωγικής πολιτικής με άμεσα αποτελέσματα. Από αυτήν την πολιτική αναμενόταν να αυξηθούν οι συναλλαγματικοί πόροι της χώρας. Οι συνέπειες ήταν να υπάρξει αυξημένη κίνηση των εισαγωγών και ταχύτερη εξάντληση συναλλαγματικού αποθέματος με ταυτόχρονη ένταση της αντιπληθωριστικής πολιτικής. Το επίπεδο των δαπανών για εισαγωγές το δεύτερο ήμισυ του 1954 διατηρήθηκε σε ανεκτό επίπεδο χάρη στην διακοπή της κρατικής χρηματοδότησης στο ιδιωτικό εμπόριο και στην καθήλωση των μισθών και των ημερομισθίων σε επίπεδο που δεν επιτρέπει μεγαλύτερη κατανάλωση αγαθών. Ο φόβος για το μέλλον των ελεύθερων εισαγωγών δεν έχει κατανικηθεί ακόμα ενώ οι εκκρεμείς εγκρίσεις εισαγωγών από ιδιώτες υπερβαίνουν την χορήγηση από το κράτος συναλλάγματος 110 εκατομμυρίων δολαρίων.³⁶⁸

Το εξαγωγικό εμπόριο κινήθηκε ευχερώς με τα αγροτικά προϊόντα να βρίσκουν εύκολα και επικερδή τοποθέτηση στην διεθνή αγορά ενώ τα βιομηχανικά προϊόντα αν και περιορισμένου ύψους αξίας προσπαθούν να ανοίξουν νέες αγορές σε υπανάπτυκτες χώρες συναγωνιζόμενα με εκείνα των βιομηχανικώς ανεπτυγμένων κρατών ενώ θεσπίστηκε ενίσχυση εξαγωγής που καθιερώθηκε με την επιστροφή δασμών και φόρων των πρώτων υλών όπως ορίζεται με το Ν.Δ 2861/54. Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι παραγγελίες πολεμοφοδίων και στρατιωτικών υλικών του ΝΑΤΟ το σύνολο των οποίων ανήλθε εντός του 1954 στα 35 εκατομμύρια δολάρια. Εάν το κόστος ζωής στην χώρα μεγαλώσει είναι προφανές ότι οι ευνοϊκοί όροι των εξαγωγών (ιδίως για τα αγροτικά προϊόντα) θα επιδεινωθούν λόγω μείωσης της ανταγωνιστικότητας που προκύπτει από την χαμηλή τιμή τους. Τα βιομηχανικά προϊόντα κατορθώνουν να ανταπεξέρχονται εφόσον οι σταθερές της παραγωγής των διατηρούνται σταθερά χαμηλές. (ημερομίσθια, πρώτες ύλες). Αυτό προϋποθέτει χαμηλό βιοτικό επίπεδο το οποίο δεν είναι δυνατό να υπάρξει σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.³⁶⁹

Πρακτικά από την ανάλυση των παραπάνω οικονομικών στοιχείων μπορούμε να παρατηρήσουμε πως οι οικονομικοί συντάκτες της *Ναυτεμπορικής* έκαναν (σε σύντομο χρονικό διάστημα) μία ιδιαίτερα εύστοχη αποτίμηση – πρόβλεψη για την πρόοδο και τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, επισημαίνοντας έγκαιρα και χωρίς πολιτικές παρωπίδες τα προβλήματα που θα δημιουργούνταν από την μελλοντική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου καθώς και τρόπους για την υπέρβασή τους.

---

³⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 23

³⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 23

³⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 24

Επίλογος

Ο Ελληνικός Συναγερμός παρόλο την διάσπαση και τις εσωκομματικές διαφωνίες διατήρησε και το 1955 την οικονομική πολιτική των προηγούμενων ετών και κατάφερε να διασφαλίσει την συνεχή ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Ο Ελληνικός Συναγερμός υπήρξε ένα κόμμα το οποίο κυριάρχησε πολιτικά στον χώρο της μεταπολεμικής Δεξιάς καθώς διέθετε ένα χαρισματικό ηγέτη ο οποίος ήταν μια προσωπικότητα καθολικά αποδεκτή (τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς), ενώ ως πολιτικός σχηματισμός έδινε όραμα στους ψηφοφόρους του για το μέλλον σε σχέση με τους υπάρχοντες πολιτικούς σχηματισμούς που δεν ήταν σε θέση να κεφαλαιοποιήσουν πολιτικά την νικηφόρα έκβαση του εμφυλίου. Το ελληνικό πρόβλημα εντοπιζόταν στην έως τότε αναποτελεσματικότητα του πολιτικού προσωπικού καθώς ήταν διάχυτη η εντύπωση ότι η μεγάλη διάρκεια του εμφυλίου οφειλόταν κυρίως στην πολιτική ανεπάρκεια και ότι η ανάθεση της αρχιστρατηγίας στον Αλέξανδρο Παπάγο ήταν η καταλυτική κίνηση που είχε συντομεύσει τη λήξη του.³⁷⁰

Η ιδεολογία του Ελληνικού Συναγερμού ήταν καθαρά προσωποκεντρική καθώς προσέλκυε ψηφοφόρους κυρίως μέσα από την προβολή της επιτυχημένη στρατιωτικής καριέρας του Παπάγου ενώ παράλληλα επικαλούνταν και κάποιες γενικές αρχές (π.χ αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη, σμίκρυνση του σπάταλου κράτους, πάταξη της γραφειοκρατίας, εντατικοποίηση της εργασίας) οι οποίες μπορούσαν να επιτευχθούν μόνο σε συνθήκες κυβερνητικής σταθερότητας.³⁷¹ Ο Παπάγος και το στενό του επιτελείο, με προεξέχοντα τον Σπύρο Μαρκεζίνη τον συνιδρυτή του Συναγερμού, θα αξιοποιήσουν αριστοτεχνικά τις δεδομένες πολιτικές συνθήκες και με λεπτομερή και μεθοδικό σχεδιασμό, θα υλοποιήσουν την εμφάνιση του Στρατάρχη στην πολιτική σκηνή με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί ο απόλυτος αιφνιδιασμός όλου του πολιτικού συστήματος, όταν θα είχαν ήδη προκηρυχθεί εκλογές (καλοκαίρι 1951) και πλέον η κατάσταση θα ήταν μη αναστρέψιμη ενώ το Παλάτι δεν θα μπορούσε να παρέμβει. Η κάθοδος αυτή του Στρατάρχη στον στίβο της πολιτικής δημιούργησε ένα νέο πολιτικό ρεύμα. Ο Παπάγος δεν μπορούσε να κατηγορηθεί από τους πολιτικούς του αντιπάλους ως ανεπαρκής επαγγελματικά, ενώ παράλληλα απευθυνόταν στους υποψήφιους ψηφοφόρους του με έναν τελειώς διαφορετικό τρόπο (σε σχέση με τον καθιερωμένο πελατειακό περιβάλλον που κυριαρχούσε έως τότε) προβάλλοντας συνεχώς το επιτυχημένο παρελθόν του και την αποτελεσματικότητα που τον διέκρινε στις ενέργειές του. Με αυτόν τον τρόπο ο Παπάγος έδειχνε ικανός να επιβληθεί του συστήματος πατρωνίας των πολιτικών και να διοικήσει. Το κύρος του προερχόταν και από αυτή την αίσθηση της αποτελεσματικότητας για την οποία διψούσε η χώρα την δεδομένη χρονική στιγμή.³⁷²

Μετά την καθιέρωση του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος και την διενέργεια των εκλογών της 16 Νοεμβρίου 1952 ο Συναγερμός κατάφερε να αποσπάσει το 49,22% των ψήφων σχηματίζοντας μία πανίσχυρη κυβέρνηση ευρείας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας η οποία ήταν απαραίτητη για την υλοποίηση δυναμικών μεταρρυθμίσεων. Από την πρώτη στιγμή ως πρωθυπουργός, ο Παπάγος έδωσε το στίγμα του αλλάζοντας

---

³⁷⁰ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ.738

³⁷¹ Στο ίδιο, σελ.733

³⁷² Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*, 1η έκδ. (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 261

την ηγεσία του στρατεύματος (ένα αποκλειστικό βασιλικό προνόμιο), ενώ παράλληλα απαίτησε από τον βασιλιά την απομάκρυνση του γενικού γραμματέα των Ανακτόρων Γεώργιου Βεντήρη, πράγμα αδιανόητο έως τότε. Οι προαναφερθείσες κινήσεις έγιναν εντός δύο ωρών από την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης, με έναν ρυθμό κεραυνοβόλο.³⁷³

Σε αντίστοιχα ταχύ ρυθμό θα έπρεπε να δράσει και ο Σπύρος Μαркеζίνης ο οποίος αναλαμβάνοντας το χαρτοφυλάκιο του υπουργείου Συντονισμού θα έχει υπό τον άμεσο έλεγχό του τα οκτώ παραγωγικά υπουργεία³⁷⁴ και θα πρέπει να υλοποιήσει το σχέδιό του για την οικονομική ανάταξη της χώρας, ως άμεση και επείγουσα προτεραιότητα. Για την ευόδωση αυτού του σκοπού όλοι οι υφιστάμενοι υπουργοί και ανώτατα διοικητικά στελέχη που βρίσκονται ιεραρχικά κάτω από αυτόν ήταν προεπιλεγμένοι (αρκετό καιρό πριν) είτε από τον ίδιο το Μαркеζίνη ή θα τυγχάνουν της απόλυτης αποδοχής του.

Ο Συναγερμός στην πρώτη φάση της κυβέρνησής του (μέχρι τον Απρίλιο του 1954) θα επιδείξει ισχυρή πολιτική βούληση στην υλοποίηση των αποφάσεών του μη δίνοντας το περιθώριο στην αντιπολίτευση να τεθούν ζητήματα σε διαβούλευση (ή να προετοιμάζει την κοινή γνώμη με διαρροές) αλλά θα προχωρεί σε συνεχώς ριζικές τομές προσελκύοντας τα φώτα της δημοσιότητας στα οποία θα προβάλλεται συνεχώς (και με τάσεις φιλαυτίας ενίοτε) ο Μαркеζίνης ως ο γενικός συντονιστής – ρυθμιστής του όλου κυβερνητικού έργου. Το μεγάλο διακύβευμα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί από την κυβέρνηση Παπάγου ήταν η επαναφορά της ελληνικής οικονομίας σε τροχιά ανάπτυξης καθώς και η ταχεία εκβιομηχάνιση της χώρας, μέσα σε ένα ιδιαίτερα περιοριστικό πλαίσιο από πλευράς χρηματοδότησης. Εννοείται πως το νέο οικονομικό επιτελείο παρακολουθούσε ήδη στενά τις οικονομικές εξελίξεις κατά τα διαρρέυσαντα έτη και είχε μία πλήρη εικόνα της διαμορφωθείσας κατάστασης και του τρόπου αντιμετώπισής της.

Οι εξαγγελίες της κυβερνητικής πολιτικής θα γίνουν από τον ίδιο τον Μαркеζίνη στην ραδιοφωνική εκπομπή της 6 Δεκεμβρίου 1952. Τότε θα αποκαλύψει ότι σύμφωνα με επιστολή του Παπάγου αυτός (ο Μαркеζίνης) θα έχει την πλήρη ευθύνη του συντονισμού όλης της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής, της διασφάλισης της ενότητας κατευθύνσεως όλων των αποφάσεων και των πράξεων των υπουργών όλων των οικονομικών και παραγωγικών υπουργείων και πως αυτός θα είναι υπεύθυνος απέναντι στον Στρατάρχη για την εξασφάλιση της επίτευξης των οικονομικών στόχων που είχαν τεθεί, ενώ σαν πρώτο δείγμα των προθέσεων της κυβέρνησης προανήγγειλε την κατάργηση του δελτίου από την 1η Φεβρουαρίου 1953 δείχνοντας (εμμέσως) ότι υπάρχει πλήρης σχεδιασμός με ακριβές χρονοδιάγραμμα. Η διακήρυξη της απόφασης συγχώνευσης της ενοποίησης των τραπεζών Εθνικής και Αθηνών θα αιφνιδιάσει άπαντες, καθώς θα εξαγγελθεί την πρώτη εργάσιμη μέρα μετά τις αργίες του νέου έτους ενώ τίποτε δεν προϊδέαζε γι' αυτήν την εξέλιξη. Η ενέργεια αυτή δεν ήταν πλήρως προσχεδιασμένη (από τον Μαркеζίνη) καθώς δεν είχε βολιδοσκοπηθεί έγκαιρα ο διοικητής του νέου τραπεζικού σχήματος και υλοποιήθηκε ύστερα από υπόδειξη του Παπάγου όταν οι δυο πρώτοι υποψήφιοι διοικητές (Κυριακόπουλος – Αρλιώτης) είχαν ήδη αρνηθεί.³⁷⁵ Επίσης η κυβέρνηση δεν είχε ένα σαφές σχέδιο ενεργείας πάνω στο πως θα εξελισσόταν η κατάσταση με αποτέλεσμα να καταλήξει στην τελική απειλή – παρέμβαση του Παπάγου

³⁷³ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*, τ. 6 (Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011), σελ. 163

³⁷⁴ Αναλυτικά το οργανόγραμμα του Υπουργείου Συντονισμού όπως επισημάνθηκε στο 2^ο Κεφάλαιο

³⁷⁵ Σπυρίδων Β Μαркеζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*, τ. 3 (Αθήνα: Πάπυρος, 1994), σελ. 44

για την λήξη της απεργίας των τραπεζικών και εκτόνωση της κρίσης. Στη συνέχεια η ταχύτατη νομική διεκπεραίωση των εκκρεμοτήτων της συγχώνευσης από την πλευρά της κυβέρνησης, θα δώσει (πολιτικώς) ένα τέλος στο ζήτημα αυτό. Μάλλον η σφοδρή επιθυμία του Παπάγου να αντικαταστήσει τον Κωστόπουλο από πρόεδρο της Εθνικής άμεσα με τον Ηλιάσκο (ο οποίος ανήκε στο φιλικό του περιβάλλον), οδήγησε σε πολιτικές και οικονομικές παρενέργειες που δεν είχαν προβλεφθεί – ρυθμιστεί εκ των προτέρων σε αντίθεση με τις μεταγενέστερες κυβερνητικές ενέργειες.

Οι επόμενες ενέργειες της κυβέρνησης θα είναι πάντως πλήρως προπαρασκευασμένες τόσο από θέμα δημοσιογραφικής κάλυψης (π.χ επίσκεψη Μαρκεζίνη στην Μακεδονία) όσο και από πλευράς οικονομικής ορθοδοξίας. Για να επιτευχθεί η προσπάθεια για ισοσκέλιση του (ανεδαφικού) προϋπολογισμού της προγενέστερης κυβέρνησης θα καταφύγει τόσο στην έκτακτη φορολογία, όσο και στον περιορισμό των κρατικών δαπανών (π.χ κρατικά αυτοκίνητα). Έχοντας σαν δεδομένο ότι η αναπροσαρμογή είχε προαποφασιστεί πολύ καιρό πριν και δεν θα ήταν δυνατό να αναβάλλεται συνεχώς για μεταγενέστερο χρόνο (όπως παραδέχθηκε και ο ίδιος ο Μαρκεζίνης στην ομιλία του στη Βουλή το Νοέμβριο του 1953), ενώ παράλληλα έπρεπε να υπάρχει και έγκριση από το ΔΝΤ με όλες τις ενέργειες να καλύπτονται κάτω από ένα πέπλο απόλυτης μυστικοπάθειας, γίνεται κατανοητό πως η κυβέρνηση έπρεπε να κινηθεί ταχύτατα προκειμένου να καλύψει το έλλειμμα που προέκυψε, καθώς δεν θα πληρούταν μία από τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία της αναπροσαρμογής (η δημοσιονομική εξυγίανση). Παρόλο που η κυβέρνηση έπαιρνε αποφάσεις δυναμικές και πολλές φορές δυσάρεστες (π.χ επιβολή έκτακτης φορολογίας) ο ελληνικός λαός συνέχισε να την περιβάλλει με την εμπιστοσύνη του και να κερδίζει στις επαναληπτικές εκλογές της 29ης Μαρτίου 1953 επικρατώντας και στις τέσσερις εκλογικές περιφέρειες αποκτώντας επιπλέον 7 έδρες στην Βουλή φθάνοντας στις 247.³⁷⁶

Οι εκλογικές αυτές νίκες σίγουρα επηρέασαν θετικά το οικονομικό επιτελείο καθώς πλέον προετοιμαζόταν πυρετωδώς οι τελευταίες λεπτομέρειες για την νομισματική αναπροσαρμογή η οποία ανακοινώθηκε στις 21:00 το βράδυ της 9^{ης} Απριλίου. Ο Μαρκεζίνης, γνωρίζοντας από πριν ποιες θα είναι οι ενδεχόμενες (αρνητικές) συνέπειες αυτής της κίνησης, είχε φροντίσει να εξασφαλίσει μεγάλα αποθέματα βασικών ειδών διατροφής προκειμένου να περιορίσει όσο περισσότερο γίνεται την αύξηση του κόστους ζωής και να περιορίσει τα φαινόμενα ελλείψεως τροφίμων από την αγορά (για κερδοσκοπικούς λόγους), ενώ ταυτόχρονα θέσπισε την απόλυτη ελευθερία των εισαγωγών καθώς και την επιδότηση των ειδών πρώτης ανάγκης έχοντας βάλει σαν στόχο ότι η αύξηση των τιμών δεν θα πρέπει να ξεπεράσει το 17% σε ετήσια κλίμακα. Πέρα από τα οικονομικά μέτρα για την συγκράτηση των τιμών (που ήταν αποτελεσματικά) η κυβέρνηση καθιέρωσε τον καθημερινό έλεγχο των τιμών από πενταμελή διυπουργική επιτροπή (υπό τον Μαρκεζίνη) που καθόριζε το επιτρεπόμενο όριο αύξησης των τιμών καθορίζοντας πειθαρχικές και ποινικές κυρώσεις για τους παραβάτες. Σε κάθε της κίνηση η κυβέρνηση διακρινόταν για τη σύνεση, τη μεθοδικότητα και τον αυστηρό προγραμματισμό της έχοντας ήδη προκαθορίσει τον τελικό της στόχο και τις αναγκαίες ενέργειες για την επίτευξή του, στοιχείο δυσεύρετο ακόμα και για τα σημερινά δεδομένα που η τεχνολογία έχει διευκολύνει τον έλεγχο του συντονισμού ενός κυβερνητικού επιτελείου.

---

³⁷⁶ 'Ο Ελληνικός Συναγερμός υπερίσχυσε και στις τέσσερις εκλογικές περιφέρειες', *Η Καθημερινή*, 31 Μαρτίου 1953, σελ. 1

Αμέσως μετά την ανακοίνωση της αναπροσαρμογής η κυβέρνηση θα ανακοινώσει αρκετά μεγάλο αριθμό μέτρων για την υποβοήθησή της με αποτέλεσμα να διατηρηθεί ο απόλυτος έλεγχος της κατάστασης και να υπάρχει ψύχραιμη αντιμετώπιση των νέων οικονομικών δεδομένων. Το ρίσκο που πήρε η κυβέρνηση ήταν πολύ μεγάλο και μία ενδεχόμενη αποτυχία θα οδηγούσε σε καταστροφικές καταστάσεις άκρως επικίνδυνες για την σταθερότητα στην χώρα (υπερπληθωρισμός, κοινωνικές αναταραχές), ενώ θα καταστρεφόταν η υπόληψη του κυβερνητικού επιτελείου και του Στρατάρχη που είχε εκλεχθεί με τελείως αντίθετη ατζέντα. Όμως τα συνοδευτικά μέτρα που ελήφθησαν (και αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 3) και το πνεύμα αταραξίας και ελέγχου που εξέπεμπε το κυβερνητικό επιτελείο και ο φιλοκυβερνητικός τύπος, οδήγησαν σε μία γραμμικά αποκλιμακούμενη ένταση (πολιτικώς) επειδή οι εξελίξεις πλέον ήταν κάτω από στενό πολιτικό έλεγχο στοιχείο που αποτελούσε το αποφασιστικότερο ίσως πλεονέκτημα της κυβέρνησης Παπάγου. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι μετά την αναπροσαρμογή του Απριλίου του 1953 η δραχμή έγινε δεκτή στην επίσημη ισοτιμία από τις τράπεζες του εξωτερικού έπειτα από μακρά σειρά ετών, συγκαταλεγόμενη πλέον στα σταθερά νομίσματα. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η διαμορφούμενη στην ελεύθερη αγορά ισοτιμία δραχμής - δολλαρίου κινήθηκε πλησιέστερα προς την επίσημη τιμή για πολλά χρόνια γεγονός που οδήγησε στην απαλοιφή της σημασίας της διάκρισης αυτής.³⁷⁷

Λίγες μέρες αργότερα (28 Απριλίου) έχοντας επιπλέον εξασφαλίσει την εξάλειψη του ελλείματος του προϋπολογισμού, το κυβερνητικό επιτελείο προέβη σε σημαντική αύξηση των εισαγωγικών δασμών σε μια προσπάθεια τόνωσης της εγχώριας παραγωγής η οποία θα έπρεπε να εκμεταλλευθεί πλήρως τα πλεονεκτήματα που προέκυπταν από την αναπροσαρμογή.³⁷⁸

Ο Μαρκεζίνης έχοντας ολοκληρώσει το μέρος του σχεδίου του που αφορούσε το εσωτερικό της χώρας ξεκίνησε τα προγραμματισμένα του ταξίδια αρχικά στις ΗΠΑ, Καναδά και στην Αγγλία και μεταγενέστερα στην Γαλλία, Ιταλία και την Γερμανία προκειμένου να αναζητήσει εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό προκειμένου να εκτελεστούν παραγωγικά έργα εντός της χώρας, καθώς ο δανεισμός του ελληνικού δημοσίου από το εξωτερικό ήταν εκείνη την στιγμή αδύνατος λόγω της εκκρεμότητας που υπήρχε για την ρύθμιση του ελληνικού προπολεμικού κρατικού χρέους απέναντι σε διεθνείς πιστωτές. Παράλληλα η εξαγγελία με πρωτοβουλία της κυβέρνησης της πρόθεσης οριστικής διευθέτησης του προπολεμικού χρέους έδωσαν στην χώρα το πλεονέκτημα της πρωτοβουλίας των κινήσεων. Τα ταξίδια που απέδωσαν καρπούς ήταν τελικά εκείνα στην Ιταλία, Γαλλία και στην Γερμανία κυρίως σε έργα εξηλεκτρισμού και σε συνδυασμό με το πρόγραμμα παραγωγικών επενδύσεων της κυβέρνησης η Ελλάδα μεταβλήθηκε σε ένα απέραντο εργοτάξιο με ανάλογη βελτίωση των οικονομικών δεικτών. Το ιδιωτικό κεφάλαιο (εγχώριο και διεθνές) άρχισε σιγά σιγά να δραστηριοποιείται εκμεταλλευόμενο το ευνοϊκότατο νομοθετικό πλαίσιο καθώς και την σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας, μέσα από την εισροή στην Ελλάδα κεφαλαίων μέσω άδηλων πόρων (ναυτιλία, τουρισμός, κλπ) είτε μέσα από την απευθείας χρηματοδότηση τεχνικών εγκαταστάσεων.

³⁷⁷ Ξενοφών Ζολώτας, *Νομισματική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη* (Αθήναι: Τράπεζα της Ελλάδος, 1958), σελ. 12–13

³⁷⁸ Εάν δεν ισοσκελιζόταν ο προϋπολογισμός και δεν συγκρατούνταν οι αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων θα προκαλούσαν επιπλέον μείωση του βιοτικού επιπέδου λόγω κατάπτωσης της αγοραστικής αξίας των μισθών. Αυτό το γεγονός προκαλεί κοινωνική αναταραχή και διεκδικήσεις αυξήσεων οι οποίες οδηγούν σε πληθωριστικά φαινόμενα και φαύλο κύκλο ακυρώνοντας τα πλεονεκτήματα της υποτίμησης. Σε περίπτωση που τηρηθούν οι προαναφερόμενες προϋποθέσεις τα οφέλη της υποτίμησης τα καρπώνεται κυρίως η εγχώρια παραγωγική διαδικασία. Στις μεταγενέστερες υποτιμήσεις της δεκαετίας του 1980 δεν τηρήθηκαν οι προϋποθέσεις και οι υποτιμήσεις απέτυχαν πλήρως.

Το έτος 1953 αναμφίβολα αποτέλεσε ένα έτος σταθμό για την ελληνική οικονομία (κάτι το οποίο είχε επισημανθεί από την πρεσβεία των ΗΠΑ στις αρχές του 1954) καθώς επιδείχθηκε η δέουσα σοβαρότητα από κυβερνητικής πλευράς στην αντιμετώπιση των προβλημάτων όσο και οι εργαζόμενοι της χώρας έδειξαν να αντιλαμβάνονται την κατάσταση και να μη συμμετέχουν εντατικά στις απεργιακές κινητοποιήσεις. Σε τελείως διαφορετικό ρυθμό κινούνταν η αντιπολίτευση η οποία συνέχισε να προέβλεπε την οικονομική καταστροφή (ενώ αυτή δεν ερχόταν). Βέβαια θα πρέπει να επισημανθεί πως η αντιπολίτευση του Κέντρου ήταν χωρίς ηγεσία ενώ δεν είχε να αντιπαραβάλει κάποιο νέο οικονομικό αφήγημα καθώς δεν διέθετε άτομα με ιδιαίτερη οικονομική κατάρτιση (εξαιρουμένων ίσως ελαχίστων με τον Καρτάλη ως δεσπόζουσα φυσιογνωμία) και απλώς ασκούσε δημαγωγική πολιτική κολακεύοντας τα δοκιμαζόμενα (από τις αρχικές συνέπειες των μεταρρυθμίσεων) λαϊκά στρώματα.

Εν τέλει, μπορούμε με ασφάλεια να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η επιτυχία της συναλλαγματικής μεταρρυθμίσεως (της 9^{ης} Απριλίου 1953) εξασφαλίστηκε μόνο από την αυστηρή νομισματική, πιστωτική και δημοσιονομική πολιτική. Οι νομισματικές μεταρρυθμίσεις επιτυγχάνονται μόνο εάν συνοδεύονται από τα κατάλληλα διαρθρωτικά μέτρα. Αλλιώς μετά από μία μικρή χρονική παροδική επίδραση ελλοχεύει ο κίνδυνος να μην επιτευχθεί η επιθυμητή κατάσταση της ισορροπίας αλλά να προκληθούν γενικότερες αναταραχές στην οικονομία με αποτέλεσμα να χειροτερεύσει η αρχική κατάσταση αντί να βελτιωθεί. Για να απαλειφθεί αυτός ο κίνδυνος στην Ελλάδα του 1953 καταβλήθηκε προσπάθεια στο να περιοριστεί η διόγκωση της νομισματικής κυκλοφορίας (πέρα από τα όρια που προκαλούσε η νομισματική μεταρρύθμιση) με παράλληλη εξυγίανση και αποκατάσταση του πιστωτικού μηχανισμού και των δημόσιων οικονομικών.³⁷⁹

Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί πως παρόλο τις φυσικές καταστροφές που υπέστη η χώρα οι οποίες προκάλεσαν τεράστιες οικονομικές ζημιές ο κρατικός μηχανισμός (παρόλο που άργησε να ανταποκριθεί στην καταστροφή στα Επτάνησα), έδειξε να βελτιώνεται και να ανταποκρίνεται πολύ καλύτερα στις μεταγενέστερες φυσικές καταστροφές (από σεισμούς κυρίως), του 1954 στην Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο. Παρόλα αυτά τα φυσικά εμπόδια, η κυβέρνηση Παπάγου δεν αναπροσάρμοσε την οικονομική πολιτική της και εμμένοντας δογματικά στον τελικό αντικειμενικό σκοπό της (δημοσιονομική εξυγίανση) επέβαλε αρχικά έκτακτες φορολογίες για την αντιμετώπιση των αναγκών των σεισμοπαθών και στην συνέχεια κάποιες φοροελαφρύνσεις, με επιβάρυνση του προϋπολογισμού, όταν δεν καλύφθηκαν οι αρχικοί στόχοι μέσω της έκτακτης φορολόγησης.

Αντίστοιχα, βαρίδι για τον κρατικό προϋπολογισμό αποτελούσαν οι στρατιωτικές δαπάνες καθώς η χώρα ξόδεψε το 1953 το 45% των φορολογικών εσόδων της για να διατηρεί μία δυσανάλογα μεγάλη σε σχέση με τον πληθυσμό της στρατιωτική δύναμη, περίπου 150.000 ανδρών, η οποία θα μειωθεί το 1954 στις 105.000 άνδρες με μονομερή πρωτοβουλία της ελληνικής πλευράς και τη χορήγηση γενναίας έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης από την αμερικανική πλευρά.³⁸⁰

Μέχρι την παραίτηση Μαρκεζίνη από το Υπουργείο Συντονισμού η κυβέρνηση δούλεψε σαν μία καλά ρυθμισμένη μηχανή με πειθαρχία στρατιωτικής μονάδας πολεμικής ετοιμότητας, το οποίο οφείλεται καθαρά στην στιβαρή ηγεσία του Στρατάρχη Παπάγου, ο

³⁷⁹ Ξενοφών Ζολώτας, *Νομισματική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη* (Αθήναι: Τράπεζα της Ελλάδος, 1958), σελ. 56

³⁸⁰ Δημήτριος Καραγεωργός, «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956», (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015), σελ. 753

οποίος λειτουργούσε τελείως διαφορετικά σε σχέση με τους προγενέστερους πρωθυπουργούς. Σε κορυφαία ζητήματα τα οποία απαιτούσαν ιδιαίτερη διαχείριση (νομισματική αναπροσαρμογή, συμφωνία με τις ΗΠΑ για τις βάσεις, Κυπριακό και μείωση της αριθμητικής δύναμης του Στρατού) πρόβαλλε στην κοινή γνώμη ότι λάμβανε άμεσα τις αναγκαίες αποφάσεις χωρίς να κωλυσιεργεί. (αν και ενδεχομένως είχαν προαποφασιστεί από πριν σε ουδέτερο χρόνο). Στην περίπτωση της αναπροσαρμογής αιφνιδίασε μέχρι και το παλάτι (το οποίο απέφυγε να εκφράσει την δυσαρέσκειά του) πέρα από τους λοιπούς πολιτικούς κύκλους καθώς είχε αποφύγει οποιαδήποτε ενέργεια που θα αποκάλυπτε την πράξη αυτή πρόωρα. Δεν θα δίσταζε να αιφνιδιάσει ακόμα και την πλευρά των ΗΠΑ σε μία σειρά από ζητήματα (αλλαγή της ηγεσίας του στρατεύματος, κατάργηση του βέτο των ξένων εκπροσώπων στη Νομισματική Επιτροπή, νόμος περί Τύπου, εκλογικός νόμος, προσφυγή στον ΟΗΕ για το κυπριακό κ.λπ.) με αποτέλεσμα να μην γίνονται εκ των προτέρων γνωστές οι κυβερνητικές προθέσεις, γεγονός ασφαλώς καινοφανές (για τις ΗΠΑ) αφού αλλιώς ήταν συνηθισμένοι καθώς επί κυβερνήσεων του Κέντρου οι εκπρόσωποί του (βασικά στελέχη της κεντροαριστερής ΕΠΕΚ) επισκέπτονταν τακτικότερα την πρεσβεία, κατέδιδαν ο ένας τον άλλον και ενημέρωναν λεπτομερώς τους Αμερικανούς για όλες τις εξελίξεις στο τότε κυβερνητικό στρατόπεδο.³⁸¹

Η κυβέρνηση του Στρατάρχη Παπάγου ήταν ίσως η μοναδική κυβέρνηση μεταπολεμικώς η οποία κάτω από αντικειμενικά δύσκολες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες είχε καθορίσει τελικούς οικονομικούς αντικειμενικούς σκοπούς (οικονομική ανάπτυξη, αύξηση παραγωγής, εκβιομηχάνιση, νομισματική σταθερότητα) και κατόρθωσε να εμπεδώσει στον ελληνικό λαό την βάσιμη ελπίδα ότι γίνεται προμελετημένο και συνεχές έργο. Το γεγονός αυτό ο λαός το αντιλαμβανόταν, οπότε και αυτός ανταπέδιδε με την ψήφο του στις διάφορες επαναληπτικές εκλογές στηρίζοντας το κυβερνητικό πρόγραμμα και μειώνοντας συνεχώς την συμμετοχή του σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Ενδεικτικά (σύμφωνα με επίσημα στοιχεία) το 1952 σε 195 απεργίες συμμετείχαν 153.026 απεργοί, το 1953 σε 198 απεργίες συμμετείχαν 85.108 απεργοί και το 1954 σε 172 απεργίες 49.307 απεργοί. Ακόμα και το 1955 που προκηρύχθηκαν 210 απεργίες συμμετείχαν μόλις 50.242 απεργοί (πίνακας παραρτήματος). Συμπεραίνουμε λοιπόν πως τα οικονομικά μέτρα είναι πιο αποτελεσματικά από τα κατασταλτικά και πως η επίτευξη του θετικού προγράμματος που ευαγγελιζόταν ο Μαρκεζίνης από το 1949 ήταν ο καλύτερος τρόπος για να ξεπεραστούν οι λαϊκές αντιδράσεις και να ξεπεραστεί η κοινωνική δυσαρέσκεια.

Ακόμα και μετά την παραίτηση Μαρκεζίνη (Απρίλιος 1954) επιδείχθηκε η απαραίτητη σωφροσύνη και από τους δύο άνδρες (Μαρκεζίνη – Παπάγο) προκειμένου να διαφυλαχθεί το επιτευχθέν έως τότε κυβερνητικό έργο, με την συνέχιση της οικονομικής πολιτικής του Μαρκεζίνη από τους άμεσους και πιστούς συνεργάτες του (Καψάλης - Παπαγιάννης). Είναι βέβαιο πως ο Μαρκεζίνης επόπτευε εκ του μακρόθεν τις ενέργειες των έμπιστων επιτελών του, οι οποίοι τον ακολούθησαν και στις μετέπειτα ατυχείς πολιτικές του επιλογές, τόσο το τρέχον έτος (1954) όσο και μεταγενέστερα το 1973. Εκ' του αποτελέσματος από τον Απρίλιο μέχρι και τον Νοέμβριο του 1954 (με εξαίρεση ίσως τις αρχικές πολιτικές αναταράξεις) όλα τα κυβερνητικά οικονομικά μέτρα τα οποία είχαν προγραμματιστεί (έκδοση νέων χαρτονομισμάτων, παραγωγικό δάνειο, προσπάθεια επαφής με διεθνείς πιστωτές, επιστροφή καταθέσεων ταμιευτηρίου, κατάρτιση νέου προϋπολογισμού και λοιπά μέτρα ήσσονος σημασίας) έγιναν εντός των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων, γεγονός το οποίο σίγουρα γνώριζε ο πρωθυπουργός που προκάλεσε την αποχώριση του Μαρκεζίνη και των συνεργατών του από το Συναγερμό σε χρόνο

---

³⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 754

πολιτικά νεκρό (Νοέμβριος 1954) που δεν υπήρχαν λοιπές σημαντικές οικονομικές εκκρεμότητες. Η διάσπαση του Συναγερμού παρόλο που δεν αρκούσε για να κλονίσει την πλειοψηφία της κυβέρνησης ήταν πλέον γεγονός. Ο Μαρκεζίνης θα συμπαρέσυρε μαζί του τμήμα της αστικής τάξης δυσανάλογο προς την αριθμητική δύναμη του κόμματός του και μετατασσόταν στην αντιπολίτευση.³⁸²

Ανακεφαλαιώνοντας, θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως ύστερα από την παραίτηση Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση και την ανάληψη του Υπουργείου Συντονισμού από το συνεργάτη του Θάνο Καψάλη άρχισαν εντός της κυβερνήσεως να διευρύνονται οι αντιθέσεις καθώς υπήρξε ένας διαχωρισμός ανάμεσα σε υποστηρικτές και αντιπάλους του Σπύρου Μαρκεζίνη στοιχείο που η παρουσία του Μαρκεζίνη εντός της κυβέρνησης το απέκρυπτε από τα φώτα της δημοσιότητας. Μέχρι την οριστική αποχώρηση και ανασχηματισμό της κυβέρνησης τον Νοέμβριο θα υπάρξει μία εκατέρωθεν ανοχή απέναντι στις δύο αυτές ομάδες η οποία θα επιτρέψει την ομαλή ολοκλήρωση των οικονομικών μέτρων που είχαν προγραμματιστεί. Η αποχώρηση του Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση θα στερήσει από την κυβέρνηση Παπάγου ένα στέλεχος το οποίο μπορούσε με ευχέρεια να χειρίζεται τον Τύπο, που λειτουργούσε ως σύγχρονος κυβερνητικός εκπρόσωπος, ενώ μέσω της ειδησιογραφίας που δημιουργούσε ο ίδιος (έστω και αυτοπροβαλλόμενος), δεν έδινε το περιθώριο της ανάδειξης των εσωκομματικών ερίδων του Συναγερμού τόσο από τον Τύπο όσο και από την αντιπολίτευση και λοιπούς παρατηρητές της κυβέρνησης (τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό).

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικού ανδρός που τόλμησε να σχεδιάσει και να υλοποιήσει ένα εξαιρετικά επιθετικό και τολμηρό οικονομικό πρόγραμμα το οποίο σκόπευε να βελτιώσει τα οικονομικά της χώρας βραχυπρόθεσμα και την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου μακροπρόθεσμα. Παρόλο που άπαντες αναγνώρισαν την συμβολή του στο οικονομικό επίτευγμα εκείνης της δεκαετίας δεν ευτύχησε να αποκτήσει πλειοψηφικό ρεύμα εντός της ελληνικής κοινωνίας και για να επιβιώνει πολιτικά, αναγκαζόταν να συνεργάζεται με άλλους πολιτικούς σχηματισμούς. Η πενία της υπάρχουσας βιβλιογραφίας γύρω από το πρόσωπό του και το έργο του³⁸³ είναι ενδεικτική της αφάνειας στην οποία αυτός περιέπεσε μετά το 1953. Ο Μαρκεζίνης παρόλο που απέδειξε εμπράκτως τα αποτελέσματα της σωστής οικονομικής πολιτικής ουδέποτε μνημονεύτηκε ή ζητήθηκε η άποψή του από μεταγενέστερες κυβερνήσεις πάνω στην χάραξη οικονομικής πολιτικής, ακόμη και από το συγγενή χώρο της Δεξιάς η οποία μεταλλάχθηκε από φιλελεύθερο οικονομικά πολιτικό σχηματισμό της δεκαετίας του '50 σε υποστηρικτή του έντονου κρατικού παρεμβατισμού την δεκαετία του '70, την στιγμή που στα μεγάλα κράτη της Δύσης και της Ασίας ο φιλελευθερισμός (και νεοφιλελευθερισμός) έπαιρνε πολιτικώς τα πρωτεία (κυβερνήσεις Θάτσερ στην Μεγάλη Βρετανία, Ρήγκαν στις ΗΠΑ και Ντενγκ Τσιαο Πινγκ στην Κίνα).

Τα διδάγματα από την νομισματική μεταρρύθμιση του 1953 είναι πολλά. Ακόμα και σήμερα (2017), πιστεύουμε, πως στον δημόσιο διάλογο δεν έχει τεθεί σοβαρά και όπως θα έπρεπε το θέμα του μελλοντικού μοντέλου ανάπτυξης της χώρας.

---

³⁸² Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*, τ. 6 (Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011), σελ. 212

³⁸³ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*, 1η έκδ. (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 270

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχειακό Υλικό

- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1954*, Αθήνα 1955
Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1955*, Αθήνα 1956
Department of State, Foreign Relations of the United States (FRUS), Washington DC.1952-54, Volume VIII
Department of Defence, *Statistical Abstract of USA 1962*, Table No.333

Τύπος

- Ελευθερία*
Η Αυγή
Η Καθημερινή
Ημερησία
Ναυτεμπορική
Οικονομικός Ταχυδρόμος
Οικονομολόγος Αθηνών
Το Βήμα
Φύλλα Εφημερίδας Κυβερνήσεως (ΦΕΚ)

Αυτοτελή Έργα

- Βαλντέν, Σωτήρης. *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*. τ. 1. 2 τ. Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991.
———. *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*. τ. 2. 2 τ. Αθήνα: Οδυσσέας: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991.
Βαρβαρέσος, Κυριάκος. 'Εκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος'. Αθήναι, 1952.
Βόγλης, Πολυμέρης. 'Ο Paul Porter και η αμερικανική οικονομική αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)'. *Μνήμων*, 2005.
Γρηγοριάδης, Σόλων Ν. *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: 1941-1974*. τ. 6. 10 τ. Αθήνα: Χ. Κ. Τεγόπουλος, 2011.
Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. *Έρευνα επί του Πιστωτικού Προβλήματος*. Αθήναι: ΕΒΕΑ, 1958.
Ζολώτας, Ξενοφών. *Νομισματική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη*. Αθήναι: Τράπεζα της Ελλάδος, 1958.
———. *Το πρόβλημα αναπτύξεως της Ελληνικής Οικονομίας*. Αθήναι: Παπαζήσης, 1952.
Καζάκος, Πάνος. *Στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης και η υποτίμηση της δραχμής (1953)*. τ. 8. 10 τ. Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, ΙΙ. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2013.

- Καζάκος, Πάνος Β. *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*. Νεότερη και σύγχρονη ιστορία 1. Αθήνα: Πατάκης, 2001.
- Κακριδής, Ανδρέας. 'Greek economists and the quest for development: 1944-1967'. Panteion University of Social and Political Sciences, 2009.
- Καραγεωργός, Δημήτριος. «Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του έως την αδρανοποίησή του, 1951-1956». Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2015.
- Κωστόπουλος, Σταύρος. *Η πολιτική της συγχωνεύσεως των τραπεζών*. Αθήναι: Άλφα, 1953.
- Λιναρδάτος, Σπύρος Ν. *Από τον εμφύλιο στη χούντα*. τ. 2. 5 τ. Αθήνα: Παπαζήσης, 1977.
- Μαρκεζίνης, Σπυρίδων Β. *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος: 1936-1975*. τ. 3. 3 τ. Αθήνα: Πάπυρος, 1994.
- Μαρκεζίνης, Σπύρος Β. *Από του πολέμου εις την ειρήνην*. Αθήναι: Το Νέον Κόμμα, 1949.
- Μελετόπουλος, Μελέτης. 'Σπύρος Μαρκεζίνης, ο αστικός ριζοσπαστισμός'. *Παπαζήσης, Νέα Κοινωνιολογία*, 34 (2002): 188.
- Μπένας, Δημήτριος. *Η Εισβολή του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα*. 2ο έκδ. Αθήνα: Παπαζήσης, 1978.
- Πλουμίδης, Σπυρίδων Γ. *Έδαφος και μνήμη στα Βαλκάνια: ο 'γεωργικός εθνικισμός' στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, 1927-1946*. Αθήνα: Πατάκης, 2011.
- Σταθάκης, Γεώργιος. *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004.
- Στεφανίδης, Ιωάννης. *Ασύμμετροι Εταίροι: Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο 1953-1961*. Αθήνα: Πατάκης, 2002.
- Σφήκας, Θανάσης Δ. *Το Σχέδιο Μάρσαλ: ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*. Αθήνα: Πατάκης, 2011.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης. *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα 1932-1979*. 1η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, 2010.
- Ψαλιδόπουλος, Μιχάλης. *Γεώργιος Καρτάλης: Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*. τ. 7. 10 τ. Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, ΙΙΙ. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015.
- . *Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-2008: από τράπεζα του κράτους, εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2014.
- . *Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2010.
- . *Πολιτική οικονομία και Έλληνες Διανοούμενοι*. Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999.
- Mazower, Mark, Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου, και Γιάννης Καστανάρας. *Μετά τον πόλεμο: η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*. Νεότερη και σύγχρονη ιστορία / Αλεξάνδρεια. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2003.
- Vetsopoulos, Apostolos. 'The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek Economic Miracle'. University of London, 2002.

Διαδίκτυο

- ‘Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης | ΠΑΠΑΓΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ’. Ημερομηνία πρόσβασης 6 Απρίλιος 2017. <http://www.ggk.gov.gr/?p=1194>
- ‘Υπέρ το άρτιο (Premium / Above par) - ορισμός | Ευρετήριο Οικονομικών Όρων’. Ημερομηνία πρόσβασης 28 Απρίλιος 2017. <http://www.euretirio.com/yper-to-artio-premium/>
- ‘Dumping Definition | Investopedia’. Ημερομηνία πρόσβασης 7 Δεκέμβριος 2016. <http://www.investopedia.com/terms/d/dumping.asp>
- Νικολάου, Νίκος. ‘Ο αριστοκράτης πολιτικός που σταθεροποίησε την οικονομία | Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ’. Ημερομηνία πρόσβασης 2 Απρίλιος 2017. <http://www.kathimerini.gr/306205/article/epikairothta/ellada/o-aristokraths-politikos-poy-sta8eropoihse-thn-oikonomia>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Η Ελληνική Οικονομία μέσα από τον Οικονομικό Τύπο της εποχής

Πίνακας Α-1

Τιμάρριθμος Χονδρικής Πωλήσεως της ΤΤΕ
(1938=1)

	1951	1952		1953		1954	1955
Ιαν	-	403,5	*102,8	392,4	*99,9	*129,7	*135,6
Φεβ	-	405,3	*103,3	391,6	*99,7	*129,7	*134,7
Μαρ	413,6	405,1	*103,2	387,7	*98,7	*129,6	*134,3
Απρ	414	398,3	*101,4	404,4	*103,1	*130,2	*135,3
Μαϊ	404	394,2	*100,4	441,1	*112,4	*129,4	*138,6
Ιουν	388,4	386,7	*98,5	475,7	*121,1	*129	*139,4
Ιουλ	380,5	381,5	*97,2	481,7	*124,5	*128,9	*139,7
Αυγ	383,1	382,8	*97,5	502,6	*127,9	*129,1	*141,2
Σεπ	384,1	383,7	*97,7	504	*128,3	*131	*143,2
Οκτ	394,4	388,6	*99	506,2	*128,9	*134,2	*143,4
Νοε	397,2	390,1	*99,3	501,8	*127,8	*134,5	*143,3
Δεκ	399,4	391,7	*99,8	501,6	*127,7	*135,2	*146,1
Μ.Ο	*100,7		*100		*116,7	*130,9	*139,5

Σημείωση: Όπου υπάρχει το σύμβολο * η τιμή είναι εκφρασμένη με βάση του 1952=100 αντί του 1938=1 που ίσχυε μέχρι εκείνη την περίοδο (1953)

Πηγή : Ναυτεμπορική (Στοιχεία από την ΤΤΕ)

Πίνακας Α-2

Τιμάρριθμος Λιανικής Πωλήσεως της ΤΤΕ
(1938=1)

	1949	1950	1951	1952	1953		1954		1955
Ιαν	355,2	348,9	406,1	431,6	435,1		512,6	*120,9	*124,8
Φεβ	357,9	365,5	408,9	428,7	425,8		516	*121,7	*122,8
Μαρ	356,6	360,1	418,8	432,3	429,4	*101,2	514,5	*121,3	*123,1
Απρ	362	344,4	421,1	432,4	426,2	*100,5	*120,8		*123,5
Μαϊ	364,1	339,7	409,1	421,5	435,8		*116,9		*124,4
Ιουν	359,6	339,4	401	409,3	452	*106,6	*117,4		*125,8
Ιουλ	353,2	356,3	397,6	405,6	465,9	*109,9	*120,4		*127,4
Αυγ	347,5	383,3	398,7	411	486,5		*122,2		*128,7
Σεπ	353	389,5	400,1	419,6	496,9	*117,2	*123,2		*129,3
Οκτ	352,6	391,3	406,2	428,4	498,6		*123,3		*129,1
Νοε	350,5	390,5	416,2	434,7	501,6		*123,8		*129
Δεκ	343,3	401,3	417,5	434	509,5	*120,1	*123,6		*131,5

Σημείωση: Όπου υπάρχει το σύμβολο * η τιμή είναι εκφρασμένη με βάση του 1952=100 αντί του 1938=1 που ίσχυε μέχρι εκείνη την περίοδο

Πηγή : Ναυτεμπορική (Στοιχεία από την ΤΤΕ)

Τιμάρριθμος Κόστους Ζωής της ΤΤΕ
(1938=1)

	1951	1952		1953		1954		1955
Ιαν	329,6	361	*99,6	360,7	*99,6	440	*121,5	*128,7
Φεβ	336,7	365,9	*101	358,9	*99,1	441,4	*121,8	*127,8
Μαρ	350,6	370,1	*102,2	364,9	*100,7	446,8	*123,3	*130,3
Απρ	342,6	367	*101,3	366	*101	453,7	*125,2	*130,3
Μαϊ	353	366	*101	375,4	*103,6	*125,5		*132,1
Ιουν	343,8	361,5	*99,8	393,4	*108,6	*125,6		*134
Ιουλ	338,7	359,4	*99,2	402,3	*111	*126,4		*133,3
Αυγ	339,4	355,5	*98,1	412,8	*113,9	*126,3		*133,6
Σεπ	339,5	363,4	*100,3	422,1	*116,5	*126,7		*144,6
Οκτ	352	358,6	*99	421,9	*116,4	*126,5		*135,2
Νοε	353,1	361,3	*99,7	425	*117,3	*127,6		*135,3
Δεκ	355,9	357,9	*98,8	433,8	*119,7	*128,5		*136,1
Μ.Ο	*95,1		*100		*109	*125,4		*133,4

Σημείωση: Όπου υπάρχει το σύμβολο * η τιμή είναι εκφρασμένη με βάση του 1952=100 αντί του 1938=1 που ίσχυε μέχρι εκείνη την περίοδο (1953)

Πηγή : Ναυτεμπορική (Στοιχεία από την ΤΤΕ)

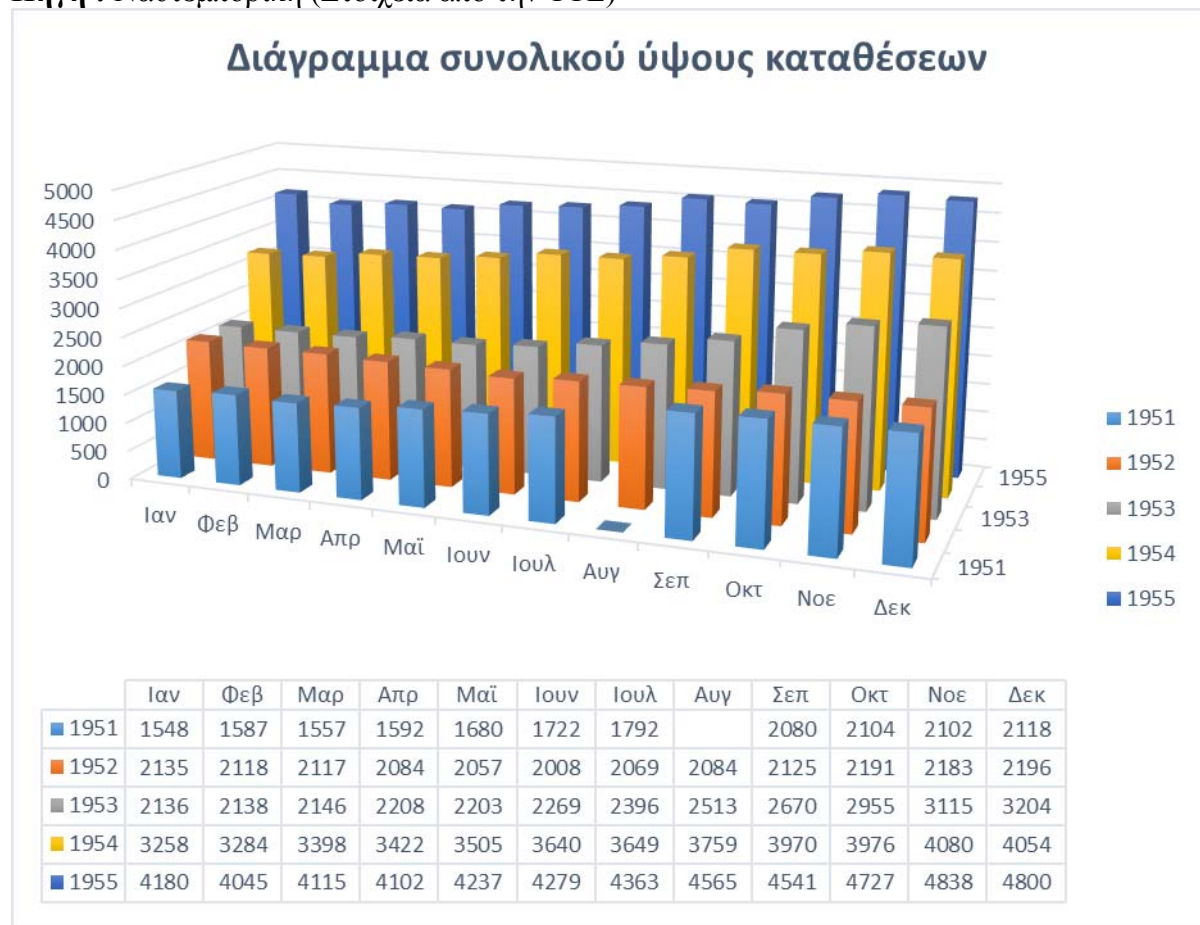
Πίνακας Α-3

Συνολικές Καταθέσεις σε Τράπεζες (πλην ΤΤΕ) (σε δισεκατομμύρια δραχμές)

	1951	1952	1953	1954	1955
Ιαν	1548 (715)	2135 (992)	2136	3258 (1999)	4180 (2929)
Φεβ	1587 (651)	2118 (987)	2138 (1110)	3284 (2034)	4045 (2873)
Μαρ	1557 (636)	2117 (1023)	2146 (1131)	3398 (2122)	4115 (2947)
Απρ	1592 (687)	2084 (1040)	2208 (1185)	3422 (2164)	4102 (2937)
Μαϊ	1680 (722)	2057 (1026)	2203 (1169)	3505 (2214)	4237 (2994)
Ιουν	1722 (771)	2008 (958)	2269 (1218)	3640 (2350)	4279 (3009)
Ιουλ	1792 (826)	2069 (1027)	2396 (1336)	3649 (2387)	4363 (3123)
Αυγ		2084 (1086)	2513 (1478)	3759 (2513)	4565 (3335)
Σεπ	2080 (1035)	2125 (1118)	2670 (1608)	3970 (2691)	4541 (3261)
Οκτ	2104	2191 (1160)	2955 (1696)	3976 (2713)	4727 (3440)
Νοε	2102 (955)	2183 (1170)	3115 (1816)	4080 (2835)	4838 (3625)
Δεκ	2118 (1017)	2196 (1157)	3204 (1878)	4054 (2815)	4800 (3707)

Σημείωση: Μέσα σε παρένθεση οι **ιδιωτικές** καταθέσεις. Το υπόλοιπο ποσό μέχρι το σύνολο ανήκει σε καταθέσεις ΝΠΔΔ

Πηγή : Ναυτεμπορική (Στοιχεία από την ΤΤΕ)

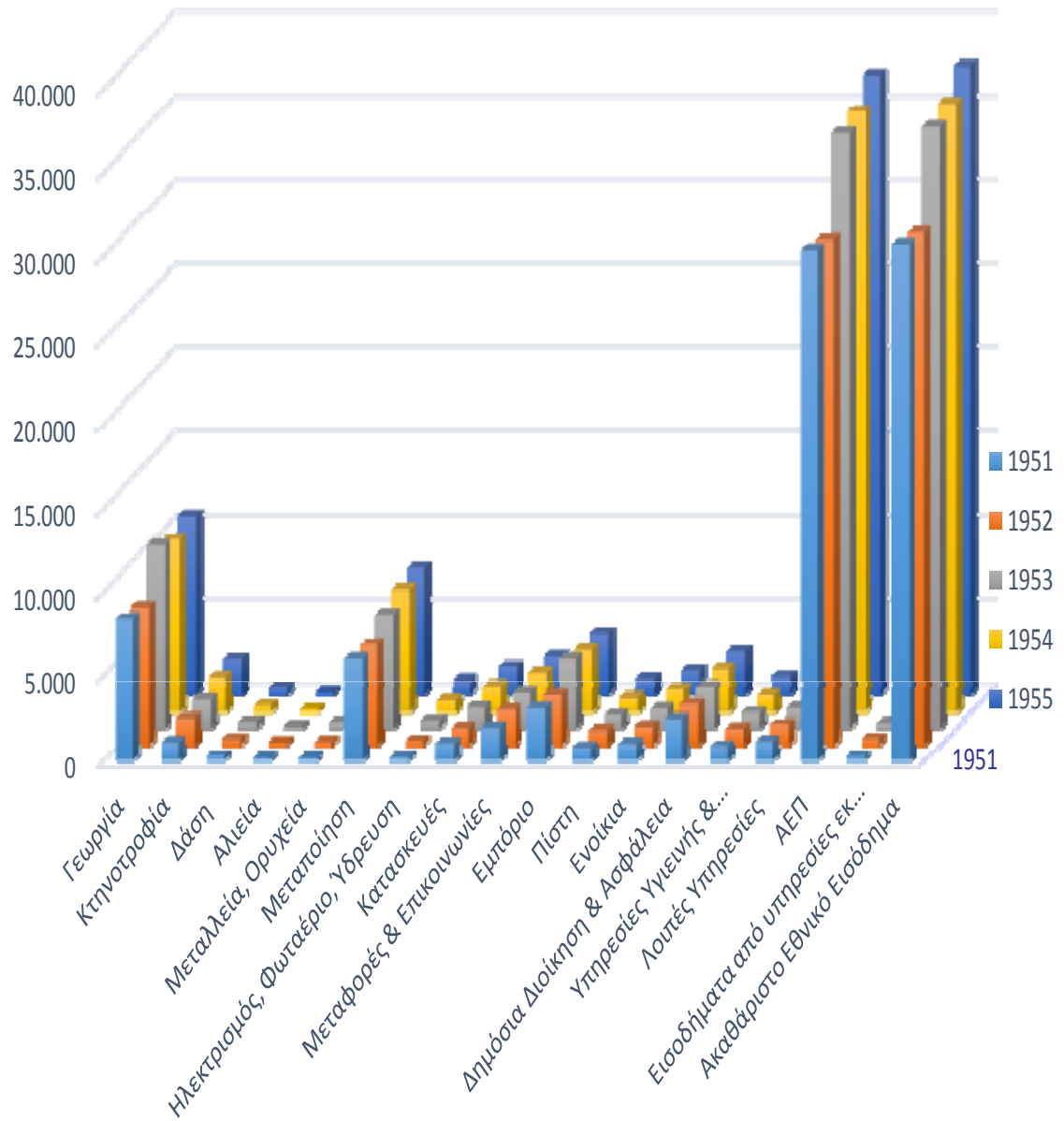
Πίνακας Α-4

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και Εθνικό Εισόδημα
(Σε εκατομμύρια δραχμές νέας εκδόσεως – Σταθερές τιμές 1951)

	1951	1952	1953	1954	1955
Γεωργία	8.492	8.177	1.0840	10.208	10.650
Κτηνοτροφία	1.208	1.648	1.796	1.984	2.050
Δάση	392	418	429	469	470
Αλιεία	188	189	187	218	220
Μεταλλεία, Ορυχεία	168	251	419	459	500
Μεταποίηση	6031	5.928	6.766	7.228	7510
Ηλεκτρισμός, Φωταέριο, Ύδρευση	245	327	517	745	810
Κατασκευές	1.133	1.065	1.319	1.510	1.600
Μεταφορές & Επικοινωνίες	2.060	2.171	2.168	2.215	2.250
Εμπόριο	3.238	3.004	4.039	3.611	3.700
Πίστη	891	915	889	899	900
Ενοίκια	1.098	1.142	1.236	1.362	1.400
Δημόσια Διοίκηση & Ασφάλεια	2.572	2.500	2.493	2.483	2.500
Υπηρεσίες Υγιεινής & Εκπαιδεύσεως	967	995	1.020	1.025	1.040
Λοιπές Υπηρεσίες	1.268	1.274	1.286	1.296	1.310
ΑΕΠ	30.396	30.004	35.404	35.712	36.910
Εισοδήματα από υπηρεσίες εκ της αλλοδαπής	324	432	355	511	540
Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα	30.720	30.436	35.759	36.223	37.450

Πηγή: Ναυτεμπορική (Στοιχεία από την ΤΤΕ)

Διάγραμμα σύνθεσης ΑΕΠ

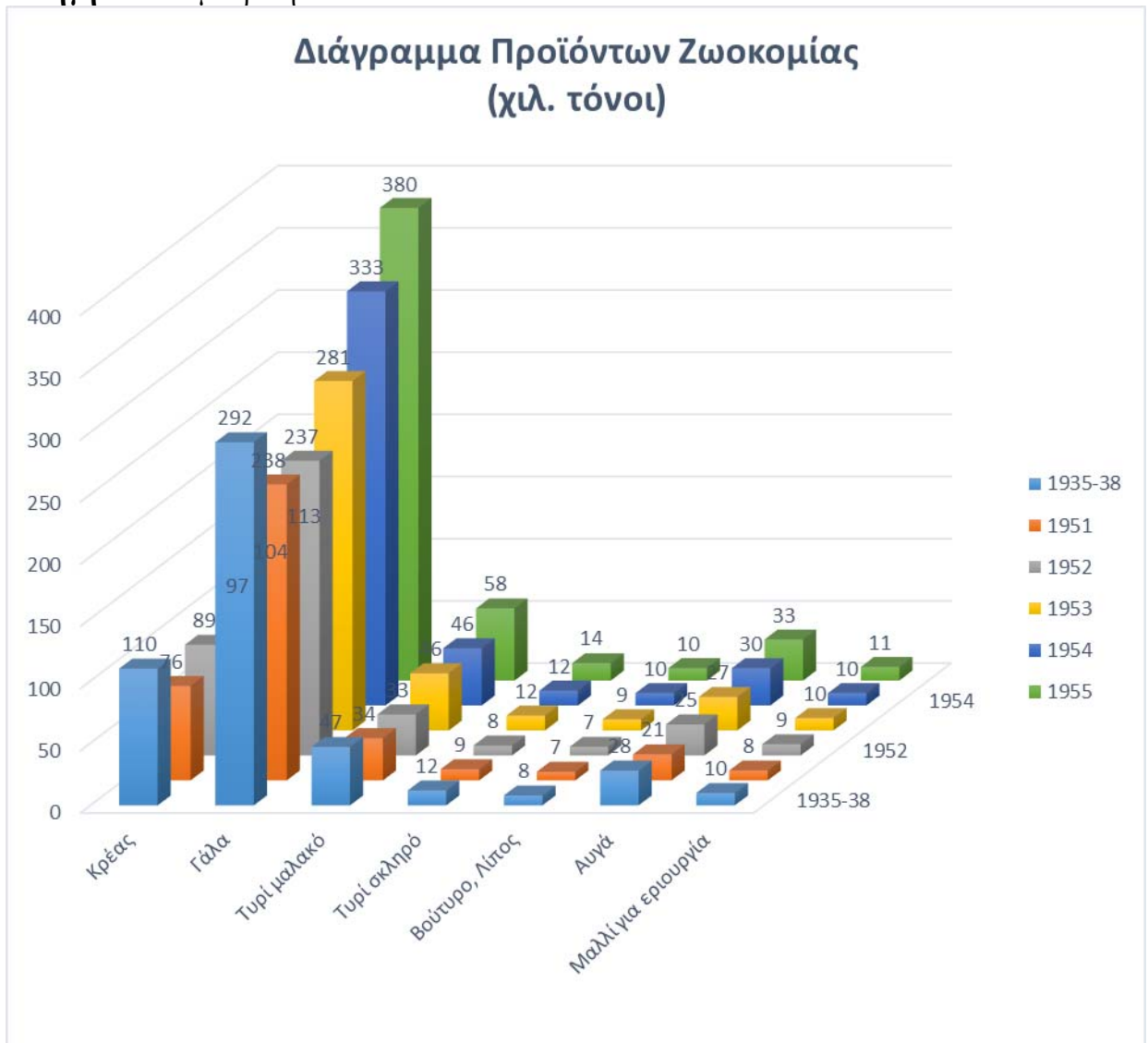

Πίνακας Α-5

Προϊόντα Ζωοκομίας
(Σε χιλιάδες τόνους)

	1935-38	1951	1952	1953	1954	1955
Κρέας	110	76	89	97	104	113
Γάλα	292	238	237	281	333	380
Τυρί μαλακό	47	34	33	46	46	58
Τυρί σκληρό	12	9	8	12	12	14
Βούτυρο, Λίπος	8	7	7	9	10	10
Αυγά	28	21	25	27	30	33
Μαλλί για Εργουργία	10	8	9	10	10	11

Πηγή : Ναυτεμπορική

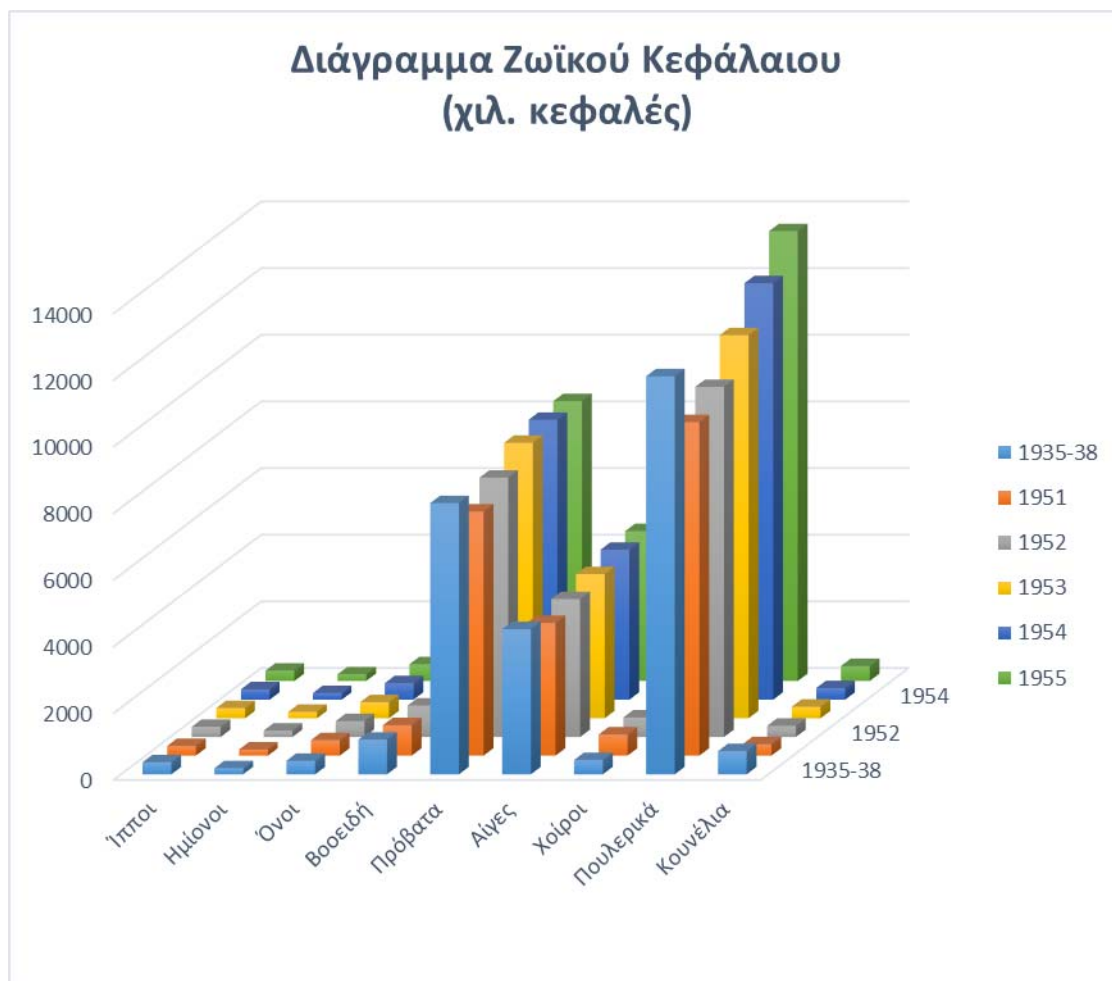

Πίνακας Α-6

Ζωικό Κεφάλαιο (Σε χιλιάδες κεφαλές)

	1935-38	1951	1952	1953	1954	1955
Ίπποι	363	292	305	309	312	314
Ημίονοι	184	185	193	196	200	203
Όνοι	404	466	475	487	495	505
Βοοειδή	1041	915	944	983	1.025	1.070
Πρόβατα	8.139	7.326	7.784	8.270	8.400	8.400
Αίγες	4.356	3.985	4.139	4.328	4.500	4.500
Χοίροι	430	636	587	620	640	660
Πουλερικά	11.945	10.011	10.506	11.500	12.500	13.500
Κουνέλια	696	344	338	350	350	450

Πηγή : Ναυτεμπορική

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Η Ελληνική Οικονομία μέσα από τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής
Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ)

Οικονομικός Απολογισμός

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε μερικά αριθμητικά στοιχεία για την ανάπτυξη της οικονομίας και τα δημόσια οικονομικά όπως εμφανίζονται στους εθνικούς λογαριασμούς (πλήρης ανάλυση σε αυτό το Παράρτημα) κάνοντας έναν σύντομο απολογισμό για την περίοδο που ο Μαρκεζίνης ήταν επικεφαλής στο Υπουργείο Συντονισμού μέχρι την πλήρη αποχώρισή του από το Συναγερμό (Νοέμβριος 1954). Τα συγκεκριμένα στοιχεία προέρχονται από μεταγενέστερες αναθεωρήσεις στοιχείων και δόθηκαν στην δημοσιότητα το 1976 (Πίνακας Νο 23) από την ΕΣΥΕ. Ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας (μεγέθυνση του ΑΕΠ) για το 1952 ήταν τελικά 0,29% ενώ το 1953 ανήλθε σε 13,05% και 3,10% για το 1954. Αντίστοιχα ο ρυθμός μεταβολής του εμπορίου από -2,8% το 1952 θα ανέλθει σε 12% και 11,2% το 1953 και 1954 αντίστοιχα. Στο ίδιο μοτίβο θα κινηθεί και η μεταποίηση που από ρυθμό μεταβολής -1,2% το 1952 θα ανέλθει σε 15,3% και 11,3% για τα 1953 και 1954 αντίστοιχα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ρυθμός μεταβολής εισοδημάτων από την αλλοδαπή προς την χώρα που το 1952 παρουσίασε αύξηση 24,4%, μείωση -14,95% το 1953 για να αυξηθεί ξανά κατά 41,5% το 1954, κατά 7,75% το 1955 και 55,9% το 1956. Αντίστοιχα ο ρυθμός αύξησης των εσόδων του κράτους από τρέχουσες συναλλαγές από συνεχώς μειούμενη αύξηση 24,44% (το 1951) και 10,92% (το 1952) θα παρουσιάσει αύξηση 27,51% και 21,65% το 1953 και 1954 αντίστοιχα. Πρακτικά τα έσοδα του κράτους το 1954 θα είναι μεγαλύτερα κατά 55,6% από τα αντίστοιχα του 1952 γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην μεγέθυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων εντός της χώρας.

Αντίστοιχα η βιομηχανική παραγωγή της χώρας από μία μείωση το 1952 (σε σχέση το 1951) θα αυξηθεί κατά 13,7% το 1953 (σε σχέση με το 1952) και κατά 22% το 1954 (σε σχέση με το 1953). Η συνολική βιομηχανική παραγωγή του 1954 θα είναι κατά 38,71% μεγαλύτερη σε σχέση με το 1952. Οι κλάδοι της βιομηχανίας με τον μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης στα δύο αυτά έτη (1953-54) σε σχέση με το 1952 ήταν ο κλάδος εφαρμογής ηλεκτρισμού (+102,6%), ιματισμού (+76%) ο μηχανολογικός (+64%), ο οικοδομικός (+50,65%) και ο χημικός (+63,27%), και ο κλάδος ξύλου (+55,41%). Οι λοιποί κλάδοι της βιομηχανίας (τροφίμων, κλωστοϋφαντουργίας, δέρματος, χαρτιού) αναπτύχθηκαν με μικρότερους ρυθμούς. Η ελληνική βιομηχανία πλέον τροχοδρομούσε με πλήρη ισχύ στο διάδρομο απογείωσης. Τα ασφαλή θεμέλια είχαν πλέον τεθεί και όλος ο βιομηχανικός κλάδος (και όχι μόνο αυτός) οικοδομούσε πάνω σε αυτά.

Αντίστοιχα το θετικό οικονομικό κλίμα θα αποτυπωθεί και στον γενικό δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου Αθηνών που από τις 100 μονάδες του 1952 θα εκτιναχθεί στις 205 μονάδες το 1954. Στο ίδιο χρονικό διάστημα ο τριτογενής τομέας της οικονομίας θα παρουσιάσει στο εμπόριο αύξηση κύκλου εργασιών κατά 24,59%, κατά 8,71% στις κατοικίες, κατά 8,15% στις μεταφορές και στις επικοινωνίες ενώ στις τράπεζες – ασφάλειες θα υπάρχει μία μείωση του 2,1% απότοκο της πιστωτικής στενότητας που αντιμετώπιζε ο συγκεκριμένος κλάδος.

Οι εξαγωγές σε αγαθά και υπηρεσίες από 1.976 εκατομμύρια νέες δραχμές (1952) θα εκτιναχθούν στα 5.178 εκατομμύρια νέες δραχμές (1954) παρουσιάζοντας αύξηση 162%, οι δαπάνες των αλλοδαπών στην Ελλάδα (τουρισμός, NATO) από 216 εκατομμύρια νέες δραχμές (1952) θα αγγίξουν τα 1.049 εκατομμύρια νέες δραχμές (1954) παρουσιάζοντας αύξηση 385,6% και τα 1.681 εκατομμύρια νέες δραχμές (1955) παρουσιάζοντας αύξηση 60,2% σε σχέση με το 1954. Οι δαπάνες των αλλοδαπών στην Ελλάδα το διάστημα 1952 – 1955 θα έχουν συνολική αύξηση 678,2%. Οι εισροές

εισπράξεων από την αλλοδαπή θα κυμανθούν από 453 εκατομμύρια νέες δραχμές (1952) σε 975 εκατομμύρια νέες δραχμές (1954) παρουσιάζοντας συνολική αύξηση 115,2%. Εάν συνυπολογίσουμε όλα τα προηγούμενα το σύνολο των πωλήσεων αγαθών και υπηρεσιών από 2.645 εκατομμύρια νέες δραχμές (1952) θα αυξηθεί στα 7.202 εκατομμύρια νέες δραχμές (1954) παρουσιάζοντας αύξηση 172,2% εντός δύο ετών. Το αρνητικό αποτέλεσμα της απελευθέρωσης των εισαγωγών θα είναι το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών, υπηρεσιών και εμπορευμάτων να αυξηθεί από 3.128 εκατομμύρια νέες δραχμές (1952) στα 3.356 εκατομμύρια νέες δραχμές (1954) παρουσιάζοντας αύξηση 7,29% η οποία εμφανίζεται σχετικά συγκρατημένη.

Ο κρατικός προϋπολογισμός από ελλειμματικός το 1952 (έλλειμμα 1.148 εκατομμύρια σε νέες δραχμές) θα αφήσει πλεόνασμα 236 εκατομμύρια (νέες) δραχμές το 1953, 145 εκατομμύρια δραχμές το 1954 και τέλος 997 εκατομμύρια δραχμές (πλεόνασμα) το 1955.

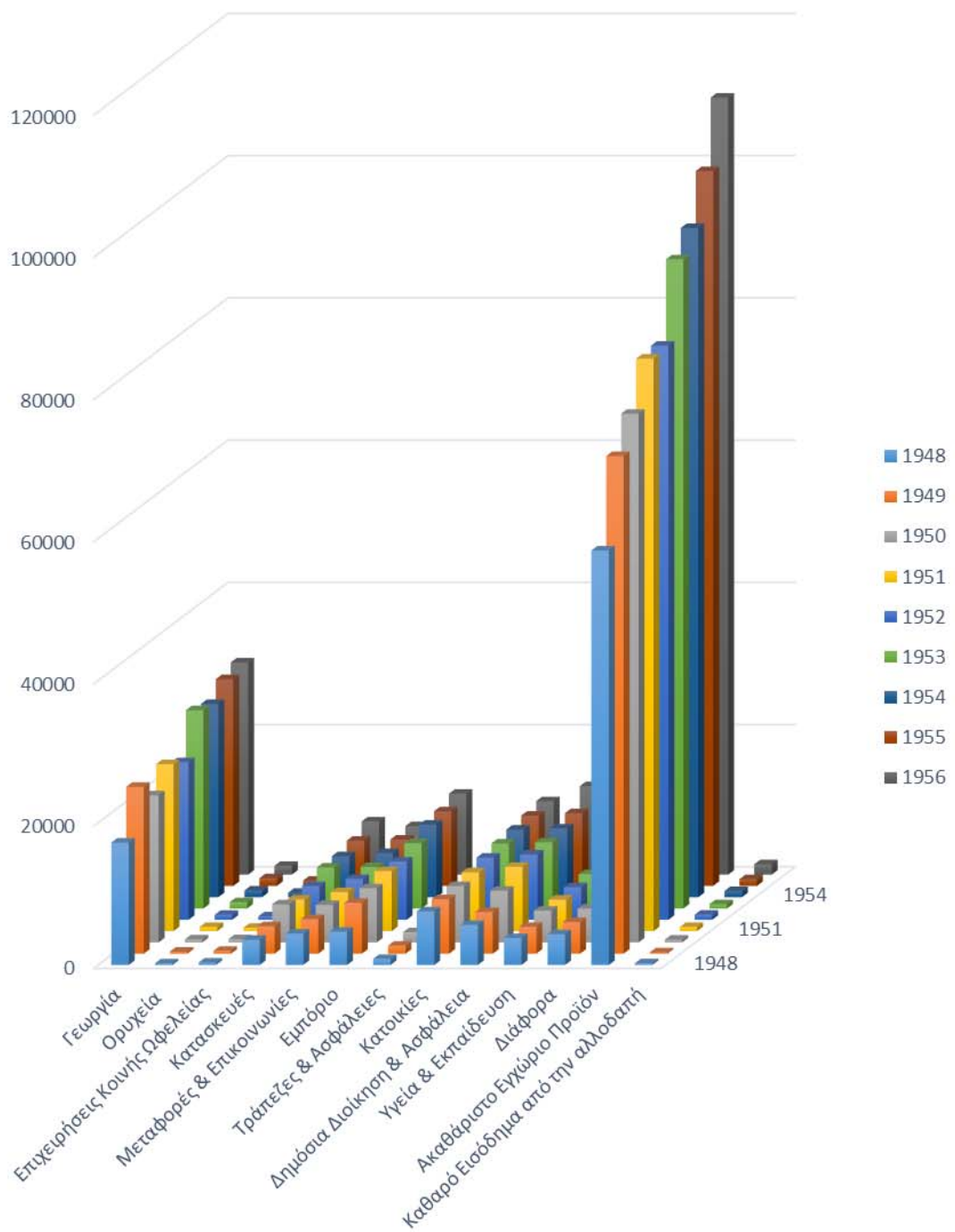
Πίνακας Β-1

Πίνακας Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ - GDP)
(Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Γεωργία	17211	23473	20683	23475	22159	27898	27179	29078	29851
Ορυχεία	233	293	424	592	717	884	955	1089	1237
Μεταποίηση	5722	7018	8732	9281	9170	10574	11767	12891	14260
Επιχειρήσεις Κοινής Ωφελείας	347	418	456	470	496	591	636	755	871
Κατασκευές	3549	3867	5354	4439	4738	5770	5766	6366	7492
Μεταφορές & Επικοινωνίες	4408	4870	5268	5496	5741	5831	6209	6527	6817
Εμπόριο	4678	7157	7611	8438	8198	9186	10214	10495	11389
Τράπεζες & Ασφάλειες	858	1140	1441	1518	1569	1601	1536	1766	2001
Κατοικίες	7538	7661	7918	8266	8747	9150	9509	9890	10326
Δημόσια Διοίκηση & Ασφάλεια	5634	5867	7257	9036	9193	9296	9684	10227	12455
Υγεία & Εκπαίδευση	3792	3773	4457	4423	4582	4837	5052	5474	6108
Διάφορα	4323	4445	4754	5077	5436	5673	5616	5975	6470
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	58288	69982	74355	80511	80746	91291	94123	100533	109277
Καθαρό Εισόδημα από την αλλοδαπή	247	187	393	586	729	620	877	945	1474
Ακαθάριστο Εθνικό εισόδημα	58535	70169	74478	81097	81475	86636	89583	95869	110751

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Διάγραμμα Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

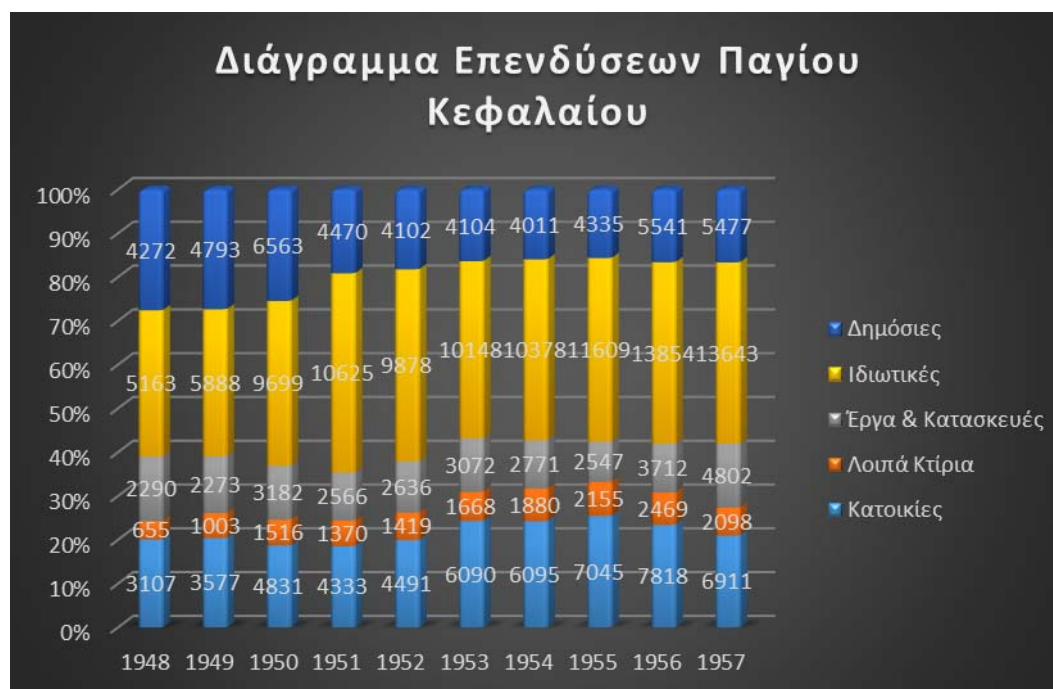

Πίνακας Β-2

Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου³⁸⁴ (Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Κατοικίες	Λοιπά Κτίρια	Έργα & Κατασκευές	Ιδιωτικές	Δημόσιες	Σύνολο
1948	3107	655	2290	5163	4272	9435
1949	3577	1003	2273	5888	4793	10681
1950	4831	1516	3182	9699	6563	16262
1951	4333	1370	2566	10625	4470	15095
1952	4491	1419	2636	9878	4102	13980
1953	6090	1668	3072	10148	4104	14252
1954	6095	1880	2771	10378	4011	14389
1955	7045	2155	2547	11609	4335	15944
1956	7818	2469	3712	13854	5541	19395
1957	6911	2098	4802	13643	5477	19120

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

³⁸⁴ Εξαιρούνται τα ποντοπόρα πλοία

Πίνακας Β-3

Δείκτες Βιομηχανικής Παραγωγής
(1939=100)

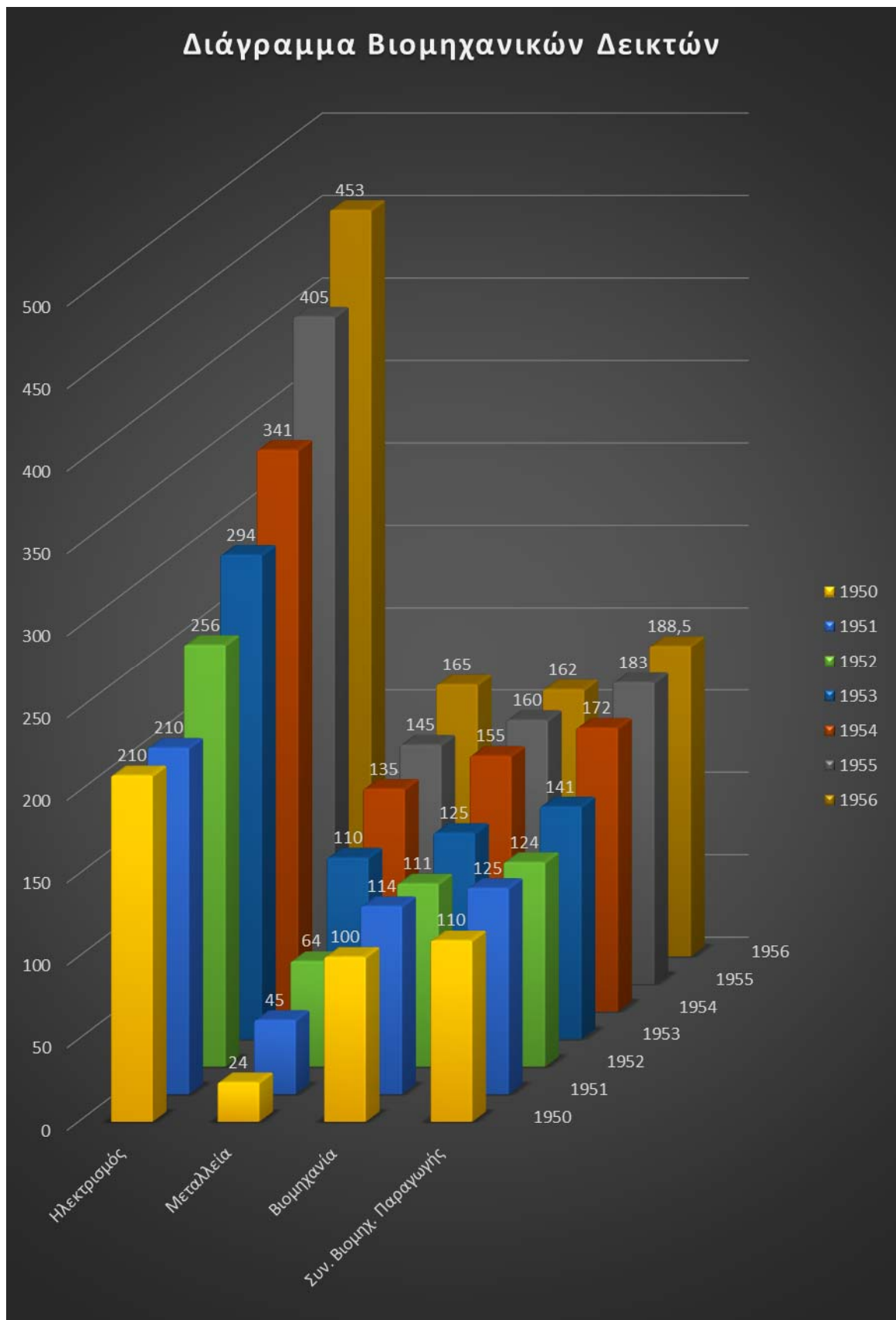
		1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ³⁸⁵		67	73	88	110	125	124	141	172	183	188,5
Ηλεκτρισμός		118	148	178	210	210	256	294	341	405	453
	Μεταλλεύ- ματα	13	17	13	21	42	60	77	81	86	120
	Σύνολο	16	20	16	24	45	64	110	135	145	165
	Σύνολο	62	65	79	100	114	111	125	155	160	162
	Μεταλλο- λουργικές	51	58	68	79	140	170	189	194	186	193
	Μηχανο- λογικές	37	54	63	82	98	100	118	164	185	191
	Οικοδο- μικές	49	72	82	100	127	154	191	232	286	314,5

³⁸⁵ Συμπεριλαμβανομένου του ηλεκτρισμού και της βιομηχανίας αλλά όχι των μεταλλείων

³⁸⁶ Δεν συμπεριλαμβάνεται στον δείκτη του συνόλου της βιομηχανικής παραγωγής

	Κλωστοϋφαν- ντουργία	71	70	79	107	124	117	127	149	137	138
	Ειδών Διατροφής	71	71	81	102	114	112	124	152	160	163,5
	Χημικές	56	60	80	90	110	98	114	160	175	155
	Δέρματος	18	57	71	92	84	100	111	122	123	139
	Χάρτου	58	67	93	113	130	121	138	156	171	207,5
	Ιματισμού	25	36	40	44	51	46	70	81	76	80
	Ξύλου	33	34	50	82	83	74	90	115	118	138,5
	Σιγαρέττων	135	152	164	168	167	167	174	174	178	179,5
Βιομηχανία	Εφαρμογής Ηλεκτρισμού	45	66	110	152	152	149	192	302	250	173
		1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος (1956) – ΕΣΥΕ

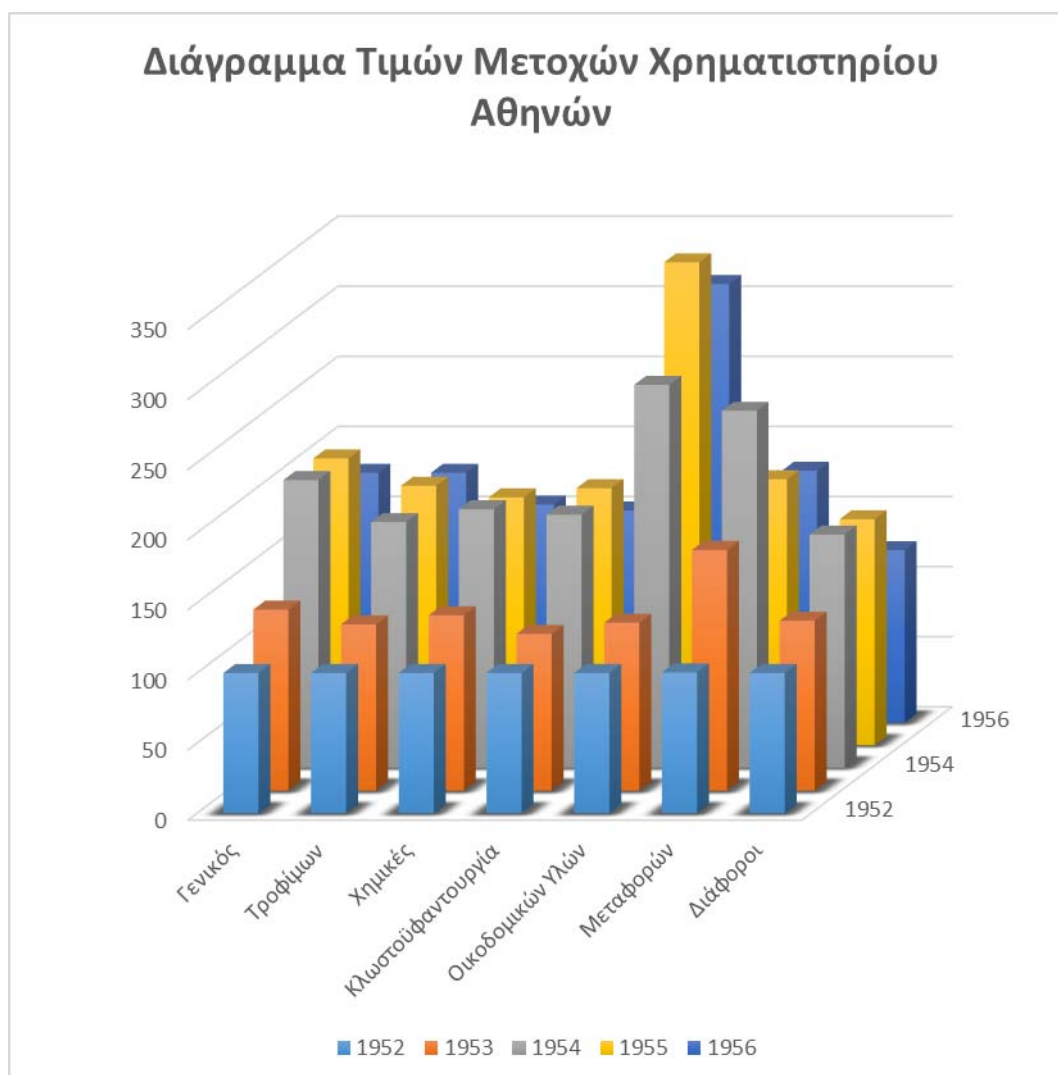

Πίνακας Β-4

Δείκτες τιμών μετοχών Χρηματιστηρίου Αθηνών
(1952=100)

		1952	1953	1954	1955	1956
	Γενικός	100	129	205,3	204,6	178,2
	Τροφίμων	100	118,5	175,3	185,1	178,2
	Χημικές	100	125	184,5	176,8	155,5
	Κλωστοϋφαν- τουργία	100	111,7	180,6	183,3	151,3
	Οικοδομικών Υλών	100	119,7	273,2	344,4	312,8
	Μεταφορών	100,4	171,6	254,7	189,7	179,6
	Διάφοροι	100	121,1	166,4	161,2	123

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος (1956) – ΕΣΥΕ

Πίνακας Β-5

Γενικός Πίνακας Ρυθμών Μεταβολής

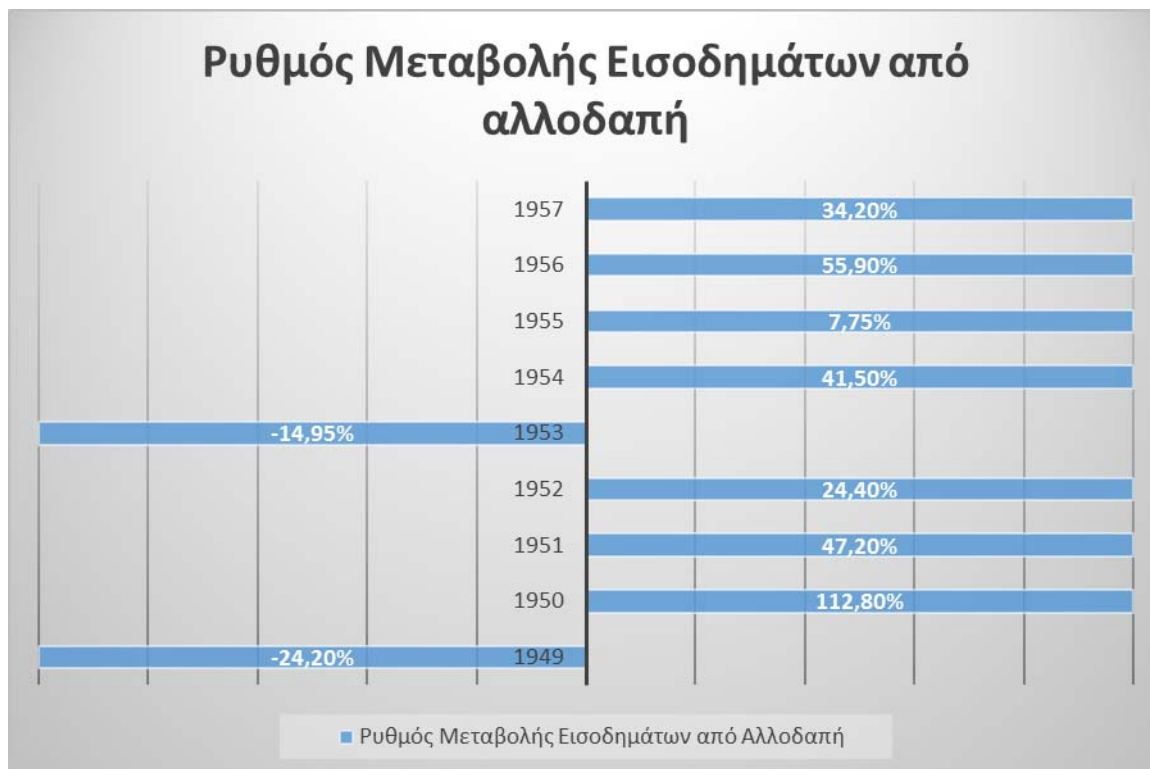
	Μεταβολή Ρυθμού Ανάπτυξης Οικονομίας	Ρυθμός Μεταβολής Εισοδημάτων από Αλλοδαπή	Ρυθμός Μεταβολής Εμπορίου	Ρυθμός Μεταβολής Μεταποίησης	Ρυθμός Μεταβολής Ορυχείων
1949	20,06%	-24,2%	52,9%	22,6%	25,7%
1950	6,24%	112,8%	6,3%	24,2%	44,7%
1951	8,27%	47,2%	10,9%	6,3%	39,6%
1952	0,29%	24,4%	-2,8	-1,2%	21,1%
1953	13,05%	-14,95%	12%	15,3%	23,2%
1954	3,10%	41,5%	11,2%	11,3%	8%
1955	6,81%	7,75%	2,7%	9,5%	14%
1956	8,69%	55,9%	8,5%	10,6%	13,5%
1957	6,02%	34,2%	8,4%	6,7%	8,2

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού (Μετά από επεξεργασία)

Πίνακας Β-6

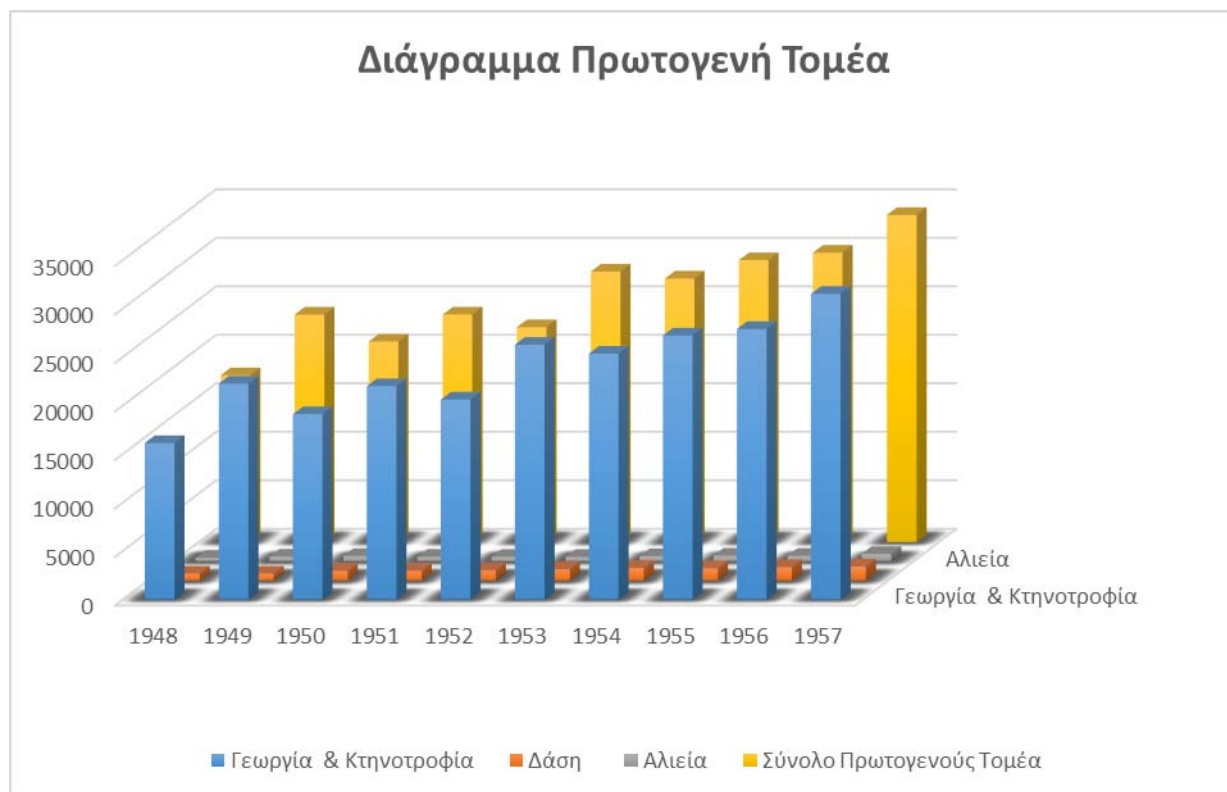

Πίνακας Β-7

Πίνακας Απεικόνισης Πρωτογενή Τομέα
(Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Γεωργία & Κτηνοτροφία	Δάση	Αλιεία	Σύνολο Πρωτογενούς Τομέα
1948	16148	705	358	17211
1949	22272	710	491	23473
1950	19125	1001	557	20683
1951	22019	991	465	23475
1952	20636	1063	460	22159
1953	26284	1163	451	27898
1954	25363	1286	530	27179
1955	27235	1259	584	29078
1956	27914	1374	563	29851
1957	31532	1449	757	33738

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Πίνακας Β-8

Πίνακας Απεικόνισης Δευτερογενή Τομέα
(Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Ορυχεία	Μεταποίηση	Επιχειρήσεις Ηλεκτρισμού Φωταερίου & Ύδατος	Κατασκευές	Σύνολο Δευτερογενούς Τομέα
1948	233	5722	347	3549	9851
1949	293	7018	418	3867	11.596
1950	424	8732	456	5354	14.966
1951	592	9281	470	4439	14.782
1952	717	9170	496	4783	15.121
1953	884	10.574	591	5770	17.819
1954	955	11.767	636	5766	19.124
1955	1089	12.891	755	6366	21.101
1956	1237	14.260	871	7492	23.860
1957	1339	15.221	967	7484	25.011

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

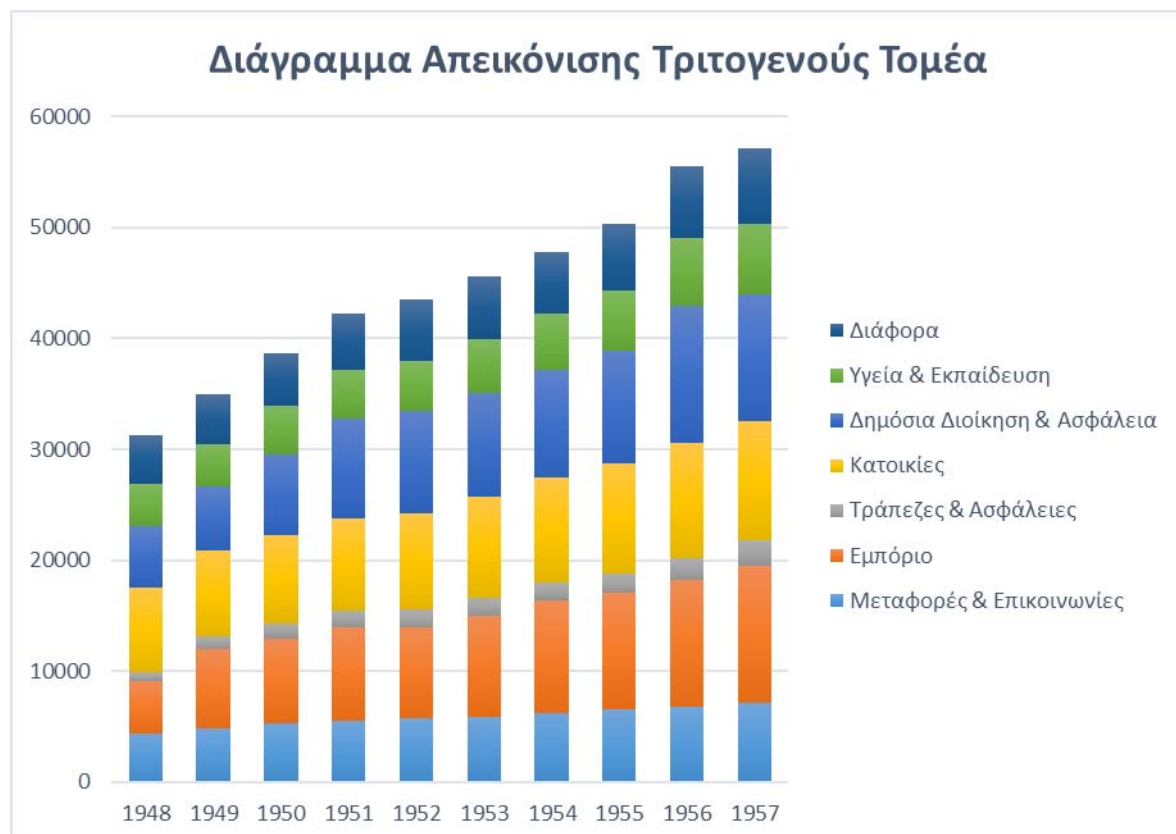

Πίνακας Β-9

Πίνακας Απεικόνισης Τριτογενή Τομέα
(Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Μεταφο ρές & Επικoin ωνίες	Εμπόριο	Τράπεζες & Ασφάλειες	Κατοικίες	Δημόσια Διοίκηση & Ασφάλεια	Υγεία & Εκπαίδευση	Διάφορα
1948	4408	4678	858	7538	5634	3792	4323
1949	4870	7157	1140	7661	5867	3773	4445
1950	5268	7611	1441	7918	7257	4457	4754
1951	5496	8438	1518	8266	9036	4423	5077
1952	5741	8198	1569	8747	9193	4582	5436
1953	5831	9186	1601	9150	9296	4837	5673
1954	6209	10214	1536	9509	9684	5052	5616
1955	6527	10495	1766	9890	10227	5474	5975
1956	6817	11389	2001	10326	12455	6108	6470
1957	7179	12351	2279	10763	11462	6339	6736

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Πίνακας Β-10

Πίνακας Εισαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Εισαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	Δαπάνες Ημεδαπών στην Αλλοδαπήν	Πληρωμές Εισοδημάτων στο εξωτερικό	Σύνολο από Εισαγωγές & Πληρωμές	Ισοζύγιο Αγαθών Υπηρεσιών & Εισοδημάτων
	(α)	(β)	(γ)	(α)+(β)+(γ)	
1948	3980	91	33	4054	-2766
1949	4407	126	23	4556	-8175
1950	6438	212	64	6714	-4746
1951	6390	181	44	6615	-4402
1952	5552	181	40	5773	-3128
1953	7421	186	86	7693	-2592
1954	9991	465	102	10558	-3356
1955	11490	512	165	12167	-2844
1956	13703	529	78	14310	-4202
1957	15688	683	77	16448	-4421

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

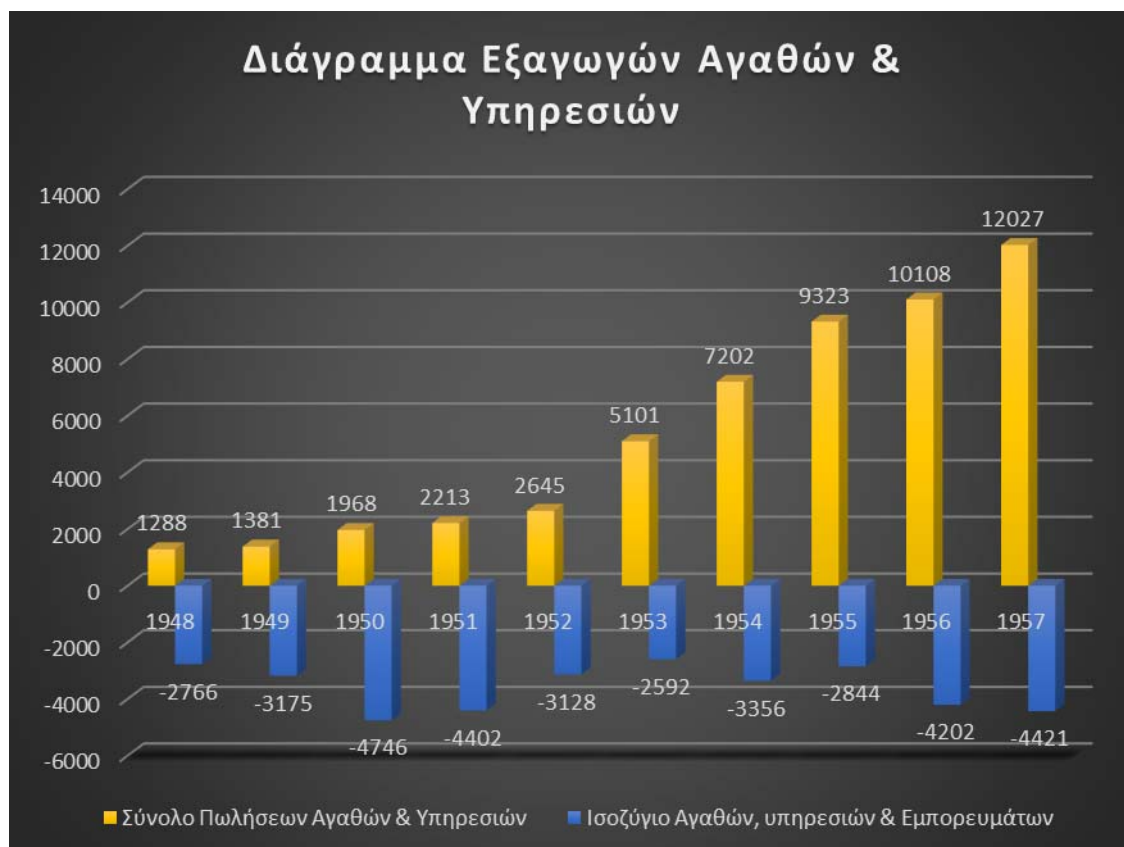

Πίνακας Β-11

Πίνακας Εξαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	Δαπάνες Αλλοδαπών στην Ελλάδα	Εισπράξεις Εισοδημάτων εκ της Αλλοδαπής	Σύνολο Πωλήσεων Αγαθών & Υπηρεσιών	Ισοζύγιο Αγαθών, υπηρεσιών & Εμπορευμάτων
	(α)	(β)	(γ)	(α) + (β) + (γ)	
1948	969	184	135	1288	-2766
1949	1119	165	97	1381	-3175
1950	1569	132	267	1968	-4746
1951	1678	167	368	2213	-4402
1952	1976	216	453	2645	-3128
1953	3680	806	615	5101	-2592
1954	5178	1049	975	7202	-3356
1955	6539	1681	1103	9323	-2844
1956	6721	1788	1599	10108	-4202
1957	7717	2155	2166	12027	-4421

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Πίνακας Β-12

Πίνακας Εισαγωγικού Εμπορίου από τις
χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού³⁸⁷

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ (σε τόνους)			ΑΞΙΑ (σε \$) 1\$=30 GRD			ΠΑΡ/ΣΕΙΣ
	1953	1954	1955	1953	1954	1955	
Βουλγαρία	20	7159	4405	2366,66	658.533,33	498633,33	
Αν. Γερμανία	6528	13789	11032	834.066,66	2.116.500	1.537.500	
Γιουγκοσλαβία	33625	21911	16286	5.147.433,33	5.503.200	5.243.866,66	
ΕΣΣΔ	2294	55225	59186	173.466,66	1.458.566,66	1.922.333,33	
Ουγγαρία	270	811	2842	333.166,66	596.400	1.330.266,66	
Πολωνία	31931	33786	1301	1.182.166,66	761.600	259.600	
Ρουμανία	16620	66802	162664	317.966,66	2.098.633,33	5.104.366,66	
Τσεχοσλοβακία	20844	19094	26556	514.566,66	1.617.300	2.389.766,66	
ΣΥΝΟΛΑ	112132	218577	284272	8.505.199,95	14.810.733,32	18.286.333,3	

Πίνακας Εξαγωγικού Εμπορίου προς τις
χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού³⁸⁸

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ (σε τόνους)			ΑΞΙΑ (σε \$) 1\$=30 GRD			ΠΑΡ/ΣΕΙΣ
	1953	1954	1955	1953	1954	1955	
Βουλγαρία	400	2139	1608	90.466,66	502.500	328.866,66	
Αν. Γερμανία	7348	3430	5282	1.926.500	3.396.200	2.152.200	
Γιουγκοσλαβία	16087	19784	9951	3.956.966,66	2.298.933,33	5.660.233,33	
ΕΣΣΔ	2217	18020	125.436	1.429.100	3.677.466,66	2.204.300	
Ουγγαρία	2048	1655	2354	891.733,33	577333,33	1.035.866,66	
Πολωνία	32694	10462	1542	1.334.833,33	1.016.733,33	281.233,33	
Ρουμανία	215	1908	4703	42.333,33	336.200	894.100	
Τσεχοσλοβακία	7718	13148	15925	1.272.700	1.291.600	1.594.666,66	
ΣΥΝΟΛΑ	68727	70546	166801	10.944.633,31	13.096.967	14.151.466,64	

³⁸⁷ Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. 2 (Αθήνα: Οδυσσεύς: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991), σελ. 248. (Οι μετατροπές των ισοτιμιών έγιναν από τον γράφοντα)

³⁸⁸ Στο ίδιο

Πίνακας Β-13

**Τελικός Πίνακας Εμπορικού Διμερισμού προς τις
χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού (1953-55)³⁸⁹**

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ (σε τόνους)			ΑΞΙΑ (σε \$) 1\$=30 GRD			ΠΑΡ/ΣΕΙΣ
	ΕΙΣΑΓ.	ΕΞΑΓ.	ΣΥΝ	ΕΙΣΑΓ.	ΕΞΑΓ.	ΣΥΝ	
Βουλγαρία	11584	4147	-7437	1.159.533,32	921.833,32	-237.700	
Αν. Γερμανία	31349	16060	-15289	4.488.066,66	7.474.900	2.986.833,34	
Γιουγκοσλαβία	71822	45822	-26000	15.894.499,99	11.916.133,32	-3.978.366,67	
ΕΣΣΔ	116705	145673	28968	3.554.366,65	7.310.867	3.756.500,35	
Ουγγαρία	3923	6057	2134	2.259.833,32	2.504.933,32	245.100	
Πολωνία	67018	44698	-22320	2.203.366,66	2.632.799,99	429.433,33	
Ρουμανία	246086	6826	-239260	7.520.966,65	1.272.633,33	-6.248.333,32	
Τσεχοσλοβακία	66494	36791	-29703	4.521.633,32	4.158.967	-362.666,32	
ΣΥΝΟΛΑ	614981	306074	-308907	41.602.266,57	38.193.066,60	-3.409.199,97	

³⁸⁹ Στο ίδιο

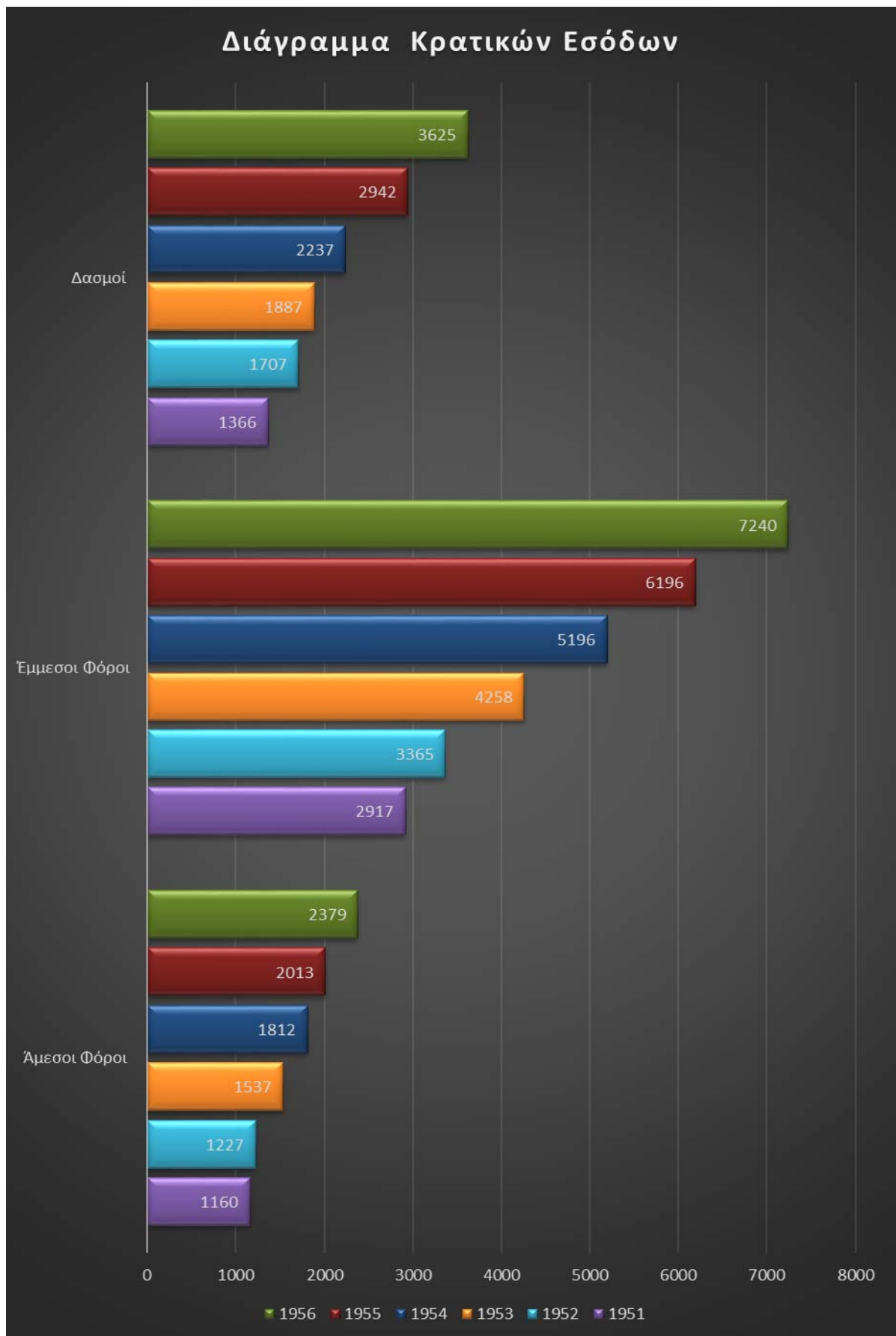

Πίνακας Β-14

Πίνακας Εσόδων Κράτους από τρέχουσες συναλλαγές
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

ΕΣΟΔΑ	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Άμεσοι Φόροι	406	388	621	1160	1227	1537	1812	2013	2379	2675
Κύριοι Φόροι	370	342	561	1084	1126	1407	1609	1773	2094	2321
Πρόστιμα & Χρηματικές	36	46	60	76	101	130	203	240	285	354
Έμμεσοι Φόροι	1711	2180	2684	2917	3365	4258	5196	6196	7240	8065
Δασμοί	-	753	1165	1366	1707	1887	2237	2942	3625	4063
Φόρος Κύκλου Εργασιών	-	1023	936	1102	1190	1345	1813	2047	2395	2646
Έσοδα από μονοπώλιο	-	112	159	151	236	256	271	293	282	303
Λοιποί Έμμεσοι	-	292	424	298	232	770	875	914	938	1053
Έσοδα από περιουσία & Επιχειρηματική Δράση	25	15	-7	-18	-71	-32	71	-14	17	117
Μεταβιβάσεις από την αλλοδαπή	20	30	70	26	20	11	24	513	384	335
Μεταβιβάσεις από ΝΠΔΔ	3	-	-	52	20	59	70	83	105	99
Μεταβιβάσεις από ιδιώτες και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	-	-	29	78	122	144	131	103	138	142
Δικαιώματα & Τέλη	89	106	68	97	100	122	168	196	221	212
ΣΥΝΟΛΟ	2254	2719	3465	4312	4783	6099	7472	9090	10484	11645
Ρυθμός Αύξησης %	-	20,63	27,44	24,44	10,92	27,51%	22,51%	21,65%	15,34%	11,07%

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

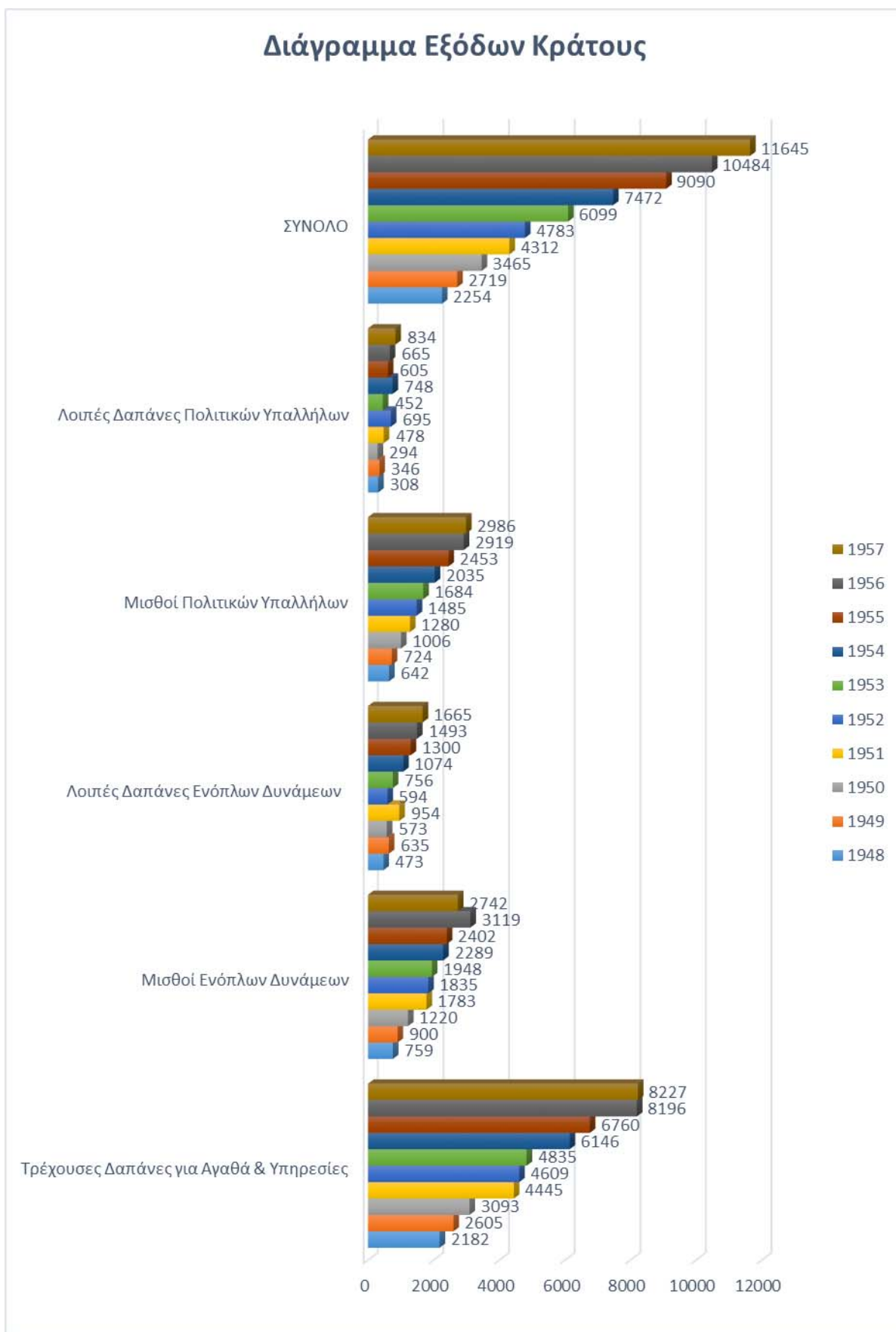
Πίνακας Β-15

Πίνακας Εξόδων Κράτους από τρέχουσες συναλλαγές
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

ΕΞΟΔΑ	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Τρέχουσες Δαπάνες για Αγαθά & Υπηρεσίες	2182	2605	3093	4445	4609	4835	6146	6760	8196	8227
Μισθοί Ενόπλων	759	900	1220	1783	1835	1948	2289	2402	3119	2742
Λοιπές Δαπάνες Ενόπλων Δυνάμεων	473	635	573	954	594	756	1074	1300	1493	1665
Μισθοί Πολιτικών Υπαλλήλων	642	724	1006	1280	1485	1684	2035	2453	2919	2986
Λοιπές Δαπάνες Πολιτικών Υπαλλήλων	308	346	294	478	695	452	748	605	665	834
Τόκοι Δημοσίου	1	14	8	25	47	9	49	76	71	51
Επιδότησεις	55	299	717	198	446	222	202	77	432	202
Τρέχουσες Μεταβιβάσεις προς την αλλοδαπή	1	1	1	2	2	10	16	14	41	41
Τρέχουσες επιχορηγήσεις προς ΝΠΔΔ	105	37	205	337	315	223	314	455	683	649
Τρέχουσες Μεταβιβάσεις προς ιδιώτες και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	533	956	822	502	512	564	600	711	766	744
ΣΥΝΟΛΟ	2254	2719	3465	4312	4783	6099	7472	9090	10484	11645
Πλεόνασμα (+) ή Έλλειμμα (-)	-623	-1193	-1381	-1197	-1148	236	145	997	295	1731

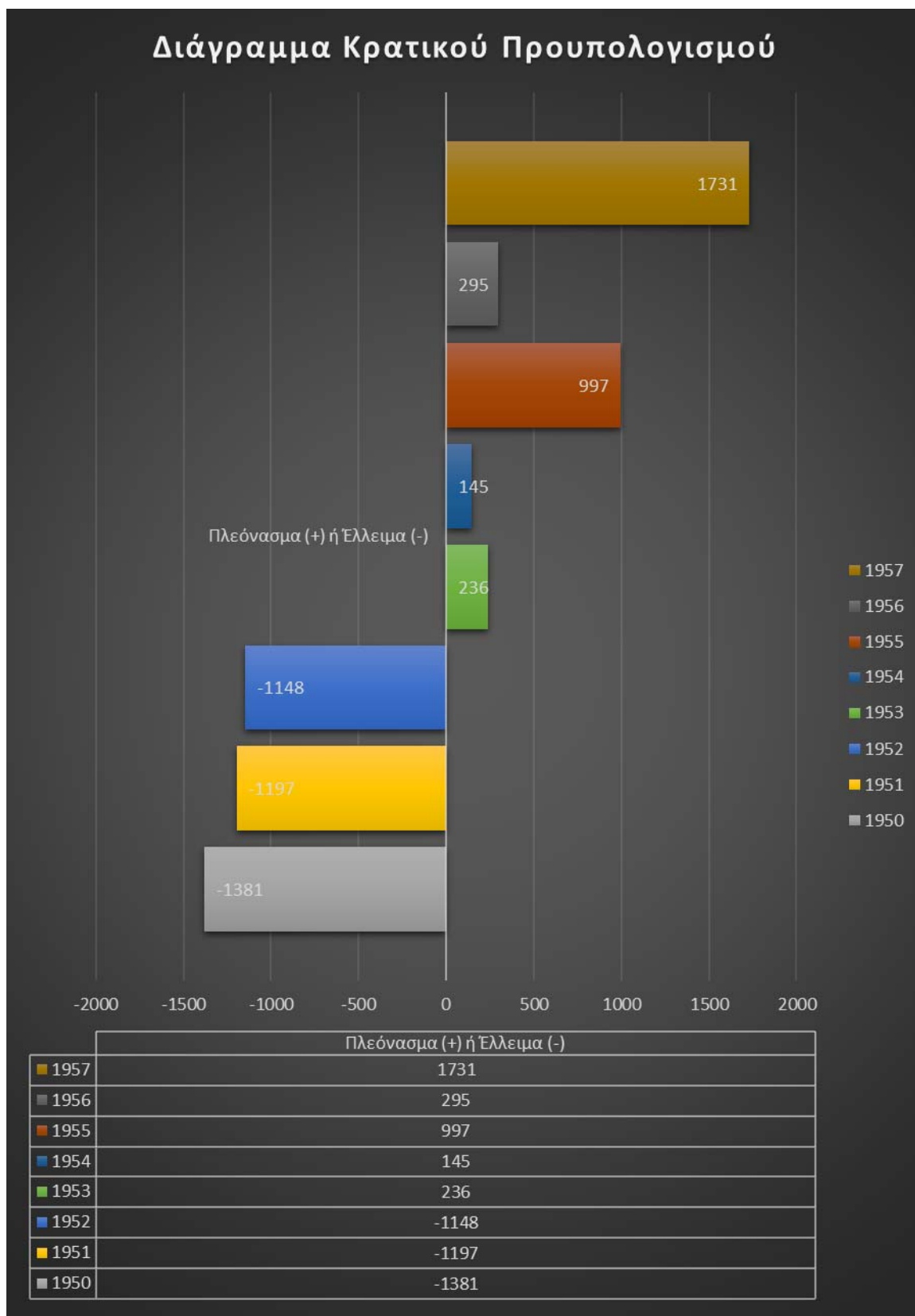
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Διάγραμμα Εξόδων Κράτους

Πίνακας Β-16

Πίνακας Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

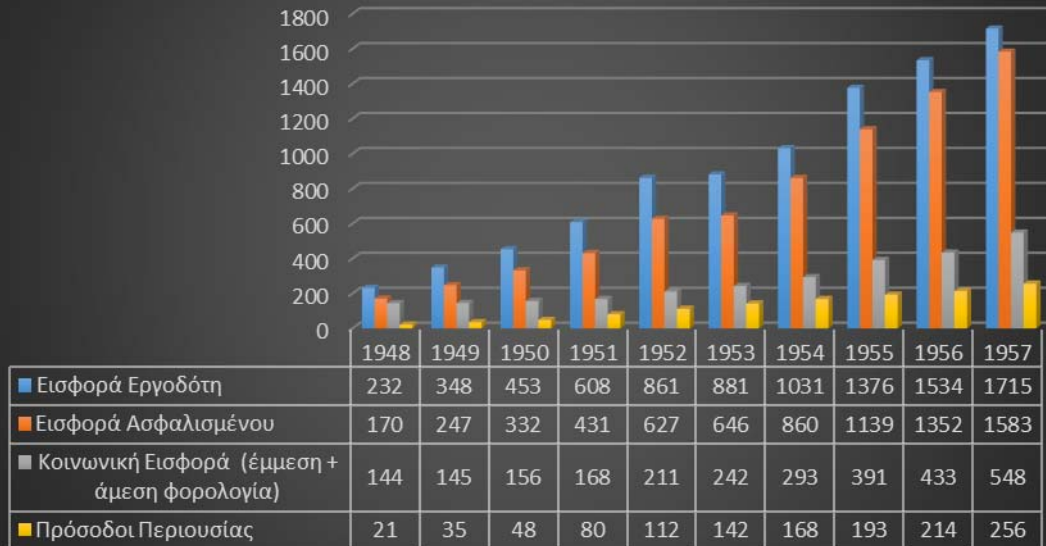
Πίνακας Β-17

Έσοδα και Έξοδα Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης
(Σε τρέχουσες τιμές – Σε εκατομμύρια δραχμές)

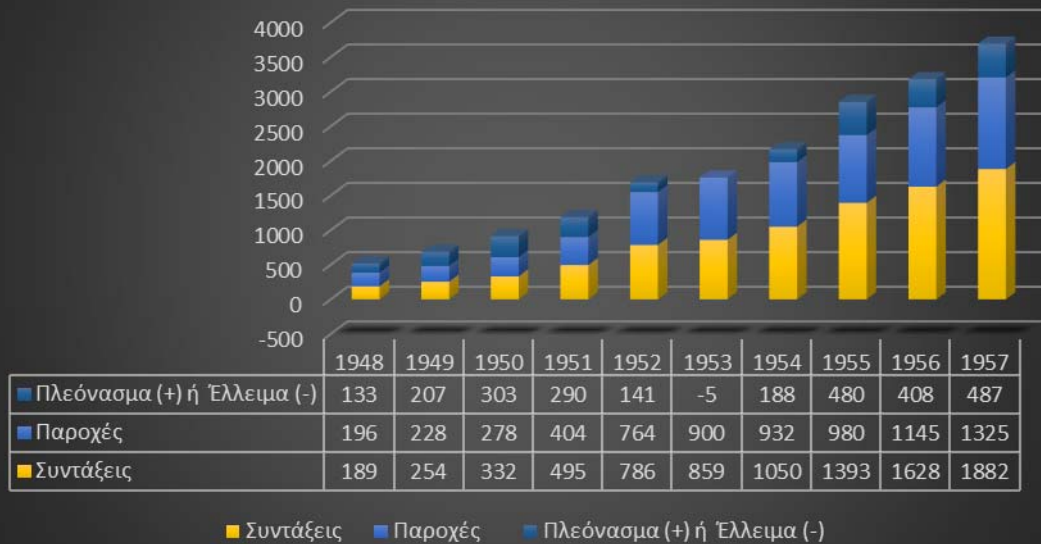
ΕΣΟΔΑ	Εισφορά Εργοδότη	Εισφορά Ασφαλισμένου	Κοινωνική Εισφορά (έμμεση + άμεση φορολογία)		Πρόσοδοι Περιουσίας	Λοιπά Έσοδα	Κρατικές Επιχορηγήσεις
1948	232	170	144		21	-	10
1949	348	247	145		35	-	4
1950	453	332	156		48	11	20
1951	608	431	168		80	21	34
1952	861	627	211		112	18	31
1953	881	646	242		142	15	3
1954	1031	860	293		168	28	1
1955	1376	1139	391		193	21	4
1956	1534	1352	433		214	24	2
1957	1715	1583	548		256	29	13
ΕΞΟΔΑ	Μισθοί & Ημερομίσθια	Εισφορά στην κοινωνική ασφάλιση	Λοιπές Δαπάνες	Συντάξεις	Παροχές	Λοιπά Έξοδα	ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ (+) ή ΕΛΛΕΙΜΑ (-)
1948	37	-	22	189	196	-	133
1949	51	-	39	254	228	-	207
1950	66	-	41	332	278	-	303
1951	88	9	56	495	404	-	290
1952	86	8	75	786	764	-	141
1953	81	9	85	859	900	-	-5
1954	94	10	107	1050	932	-	188
1955	118	12	141	1393	980	-	480
1956	158	16	204	1628	1145	-	408
1957	174	21	255	1882	1325	-	487

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

Διάγραμμα Εσόδων

Διάγραμμα Εξόδων

Πίνακας Β-18

Πίνακας Απεργιακών Κινητοποιήσεων

	Αριθμός Απεργιών	Αριθμός Απεργών	Σύνολο Ωρών Απεργίας
1952	195	153.026	1.616.495
1953	198	85.108	953.238
1954	172	49.307	312.173
1955	210	50.242	553.028

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1956 – ΕΣΥΕ

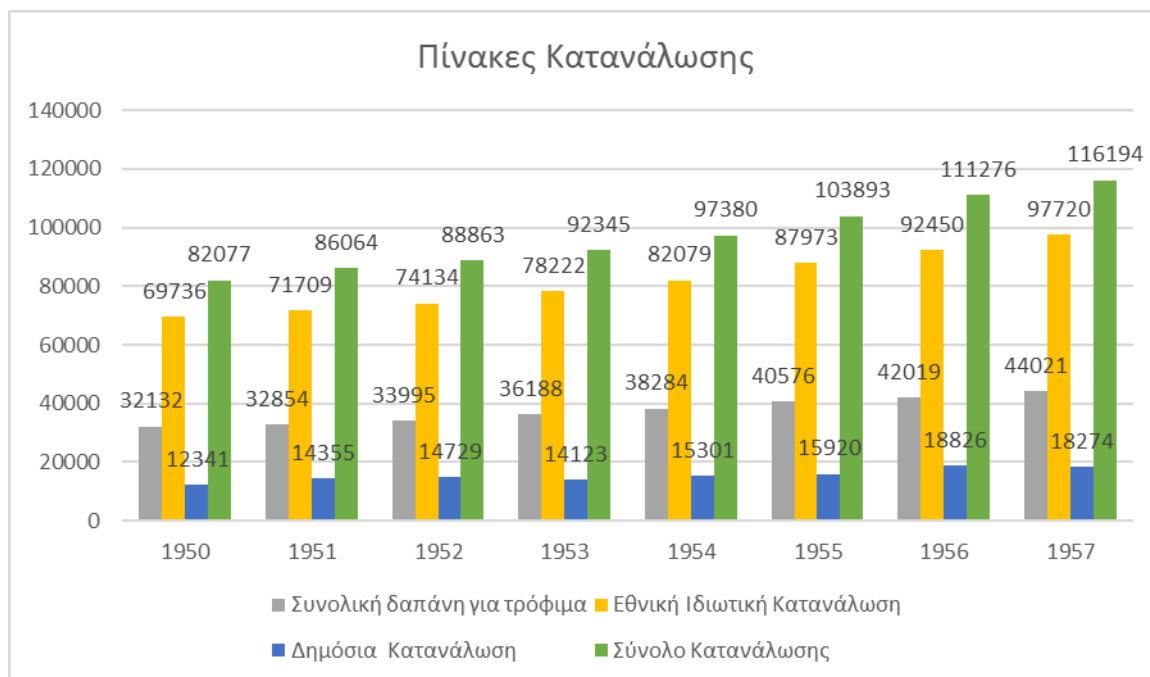

Πίνακας Β-19

Πίνακες Κατανάλωσης³⁹⁰
(Σε σταθερές τιμές 1970 – Σε εκατομμύρια δραχμές)

	Κρέας	Γαλακτομικά Αυγά	Συνολική δαπάνη για τρόφιμα	Εθνική Ιδιωτική Κατανάλωση	Δημόσια Κατανάλωσ η	Σύνολο Κατανά λωσης
1948	-	-	-	-	10381	-
1949	-	-	-	-	10864	-
1950	3050	4168	32132	69736	12341	82077
1951	3164	4240	32854	71709	14355	86064
1952	3688	4045	33995	74134	14729	88863
1953	3981	4913	36188	78222	14123	92345
1954	4430	5486	38284	82079	15301	97380
1955	5043	6493	40576	87973	15920	103893
1956	5671	6723	42019	92450	18826	111276
1957	6354	6766	44021	97720	18274	116194

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί Νο 23 (1976) – Υπουργείο Συντονισμού

³⁹⁰ Εξαιρούνται τα ποντοπόρα πλοία

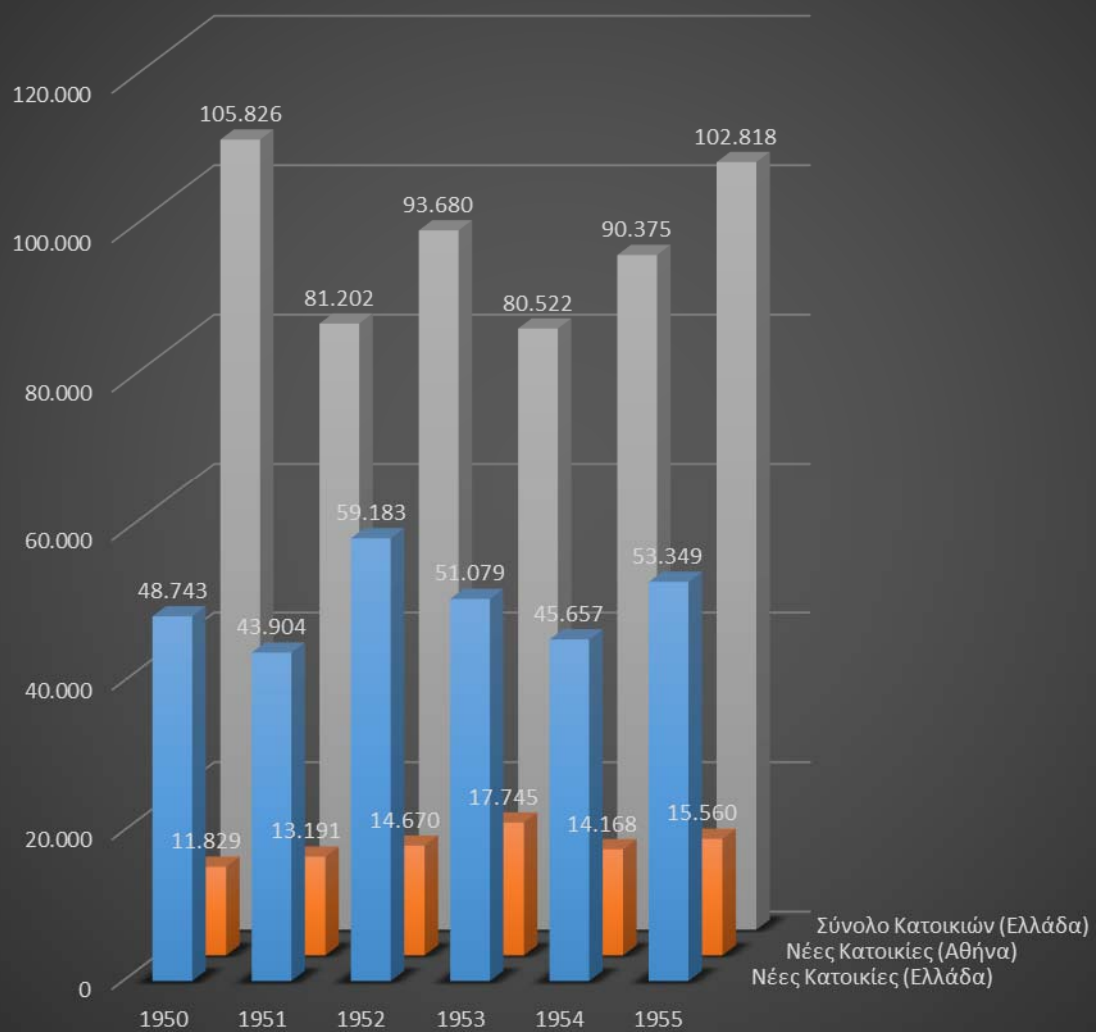
Πίνακας Β-20

Πίνακας Οικοδόμησης (Ιδιωτικά Έργα)
(Όγκος σε m³ – χιλιάδες)

	Συνολικά στην Ελλάδα		Περιοχή Πρωτεύουσας	
	Νέες Κατοικίες	Όγκος Κατοικιών	Νέες Κατοικίες	Όγκος Κατοικιών
1950	48.743	10.262	11.829	2.905
1951	43.904	9.661	13.191	3.121
1952	59.183	12.808	14.670	3.440
1953	51.079	12.361	17.745	4.185
1954	45.657	12.336	14.168	4.197
1955	53.349	13.265	15.560	5.350
	Επισκευές	Όγκος	Επισκευές	Όγκος
1950	57.083	5.459	10.855	720
1951	37.208	3.352	9.980	669
1952	34.497	3.114	10.375	700
1953	29.443	2.212	12.728	887
1954	44.718	3.628	12.382	800
1955	49.469	3.303	14.872	906
	Σύνολο Κατοικιών	Όγκος	Σύνολο Κατοικιών	Όγκος
1950	105.826	15.721	22.684	3.625
1951	81.202	13.013	23.171	3.790
1952	93.680	15.922	25.045	4.140
1953	80.522	14.573	30.473	5.072
1954	90.375	15.964	26.550	4.997
1955	102.818	16.568	30.432	6.256

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1956 – ΕΣΥΕ

Πίνακας Οικοδόμησης (Ιδιωτικά Έργα)

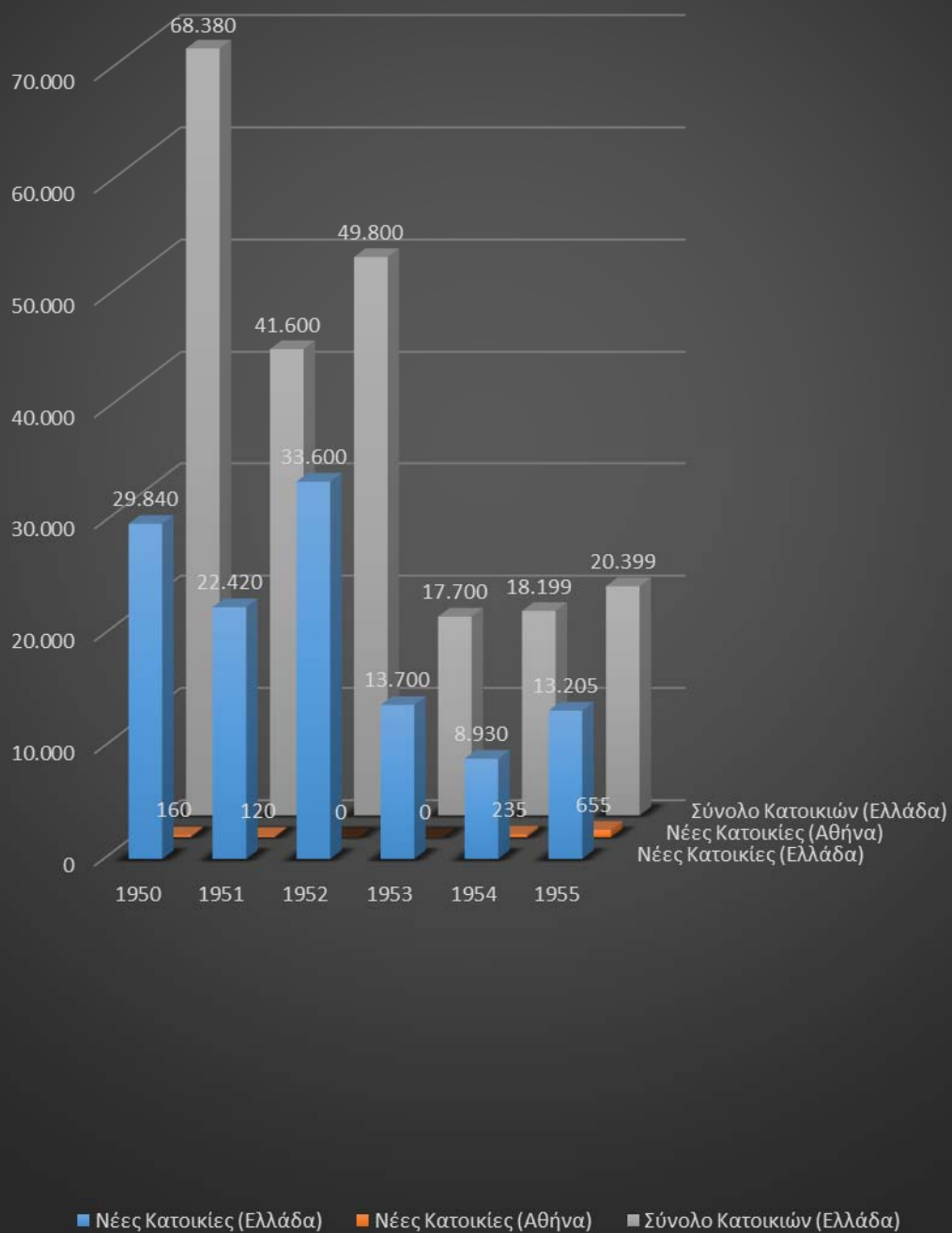
Πίνακας Β-21

Πίνακας Οικοδόμησης (Κρατική Δράση)
(Όγκος σε m³ – χιλιάδες)

	Συνολικά στην Ελλάδα		Περιοχή Πρωτεύουσας	
	Νέες Κατοικίες	Όγκος Κατοικιών	Νέες Κατοικίες	Όγκος Κατοικιών
1950	29.840	5.316	160	24
1951	22.420	4.161	120	19
1952	33.600	6.412	-	-
1953	13.700	2.460	-	-
1954	8.930	1.924	235	59
1955	13.205	1.895	655	128
	Επισκευές	Όγκος	Επισκευές	Όγκος
1950	38.540	4.231	340	29
1951	19.180	2.103	280	24
1952	16.200	1.780	100	9
1953	4.000	440	-	-
1954	9.269	1.227	-	-
1955	7.193	757	10	-
	Σύνολο Κατοικιών	Όγκος	Σύνολο Κατοικιών	Όγκος
1950	68.380	9.547	500	53
1951	41.600	6.264	400	43
1952	49.800	8.192	100	9
1953	17.700	2.900	-	-
1954	18.199	3.151	235	39
1955	20.399	2.652	665	128

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1956 – ΕΣΥΕ

Πίνακας Οικοδόμησης (Κρατική Δράση)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

Βιογραφικά Σημειώματα

Πηγές

1. Συλλογικό, *Ο Γεώργιος Καρτάλης και η δύσκολη δημοκρατία – Σαραντα Χρόνια από το θάνατό του*, (Αθήνα : Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας – Ίδρυμα Μωραΐτη, 1998)
2. Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Γεώργιος Καρτάλης : Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1952*, τ. 7, Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, ΙΙΙ (Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2015)
3. Μελέτης Μελετόπουλος, ‘*Σπύρος Μαρκεζίνης, ο αστικός ριζοσπαστισμός*’, *Παπαζήσης, Νέα Κοινωνιολογία*, 34 (2002)
4. Διαδίκτυο, Εγκυκλοπαίδεια Wikipedia <https://el.wikipedia.org/wiki>

Γεώργιος Καρτάλης **(1908 – 1957)**

Ο Γεώργιος Καρτάλης ήταν Έλληνας πολιτικός, γόνος της αρχοντικής οικογένειας των Καρτάληδων του Βόλου. Διετέλεσε κατ' επανάληψη υπουργός, αρχηγός πολιτικού κόμματος και δήμαρχος Βόλου. Προερχόταν από πολιτική οικογένεια.

Μετά το πέρας των εγκυκλίων μαθημάτων συνέχισε σπουδές σε πανεπιστήμια της Ευρώπης σπουδάζοντας νομικά και οικονομικές επιστήμες στο Μόναχο, τη Λειψία, το Κίελο και το Λονδίνο. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα ασχολήθηκε με την πολιτική, όπως και ο πατέρας του και το 1935 εκλέχθηκε βουλευτής Μαγνησίας. Διετέλεσε υφυπουργός Οικονομίας στη κυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη από τον Ιούλιο μέχρι τον Νοέμβριο του 1935 και στη κυβέρνηση του Γεωργίου Κονδύλη, το 1935, υπουργός του νεοϊδρυθέντος τότε υπουργείου Εργασίας.

Την περίοδο της Κατοχής συνεργαζόμενος με τον Ευριπίδη Μπακιρτζή δημιούργησαν μια πολιτική σοσιαλδημοκρατική οργάνωση, την Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ), της οποίας το στρατιωτικό σκέλος στην Εθνική Αντίσταση ήταν αρχικά ο Ελληνικός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΑΣ) που μετονομάστηκε λίγο αργότερα 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων.

Την άνοιξη του 1944, κατόπιν πρόσκλησης του Γεωργίου Παπανδρέου από το Κάιρο, με καΐκι που τον παρέλαβε από περιοχή Δασκαλειού έφθασε στην Αγκυρά Τουρκίας και από εκεί μέσω Σμύρνης μετέβη αεροπορικά στη Βηρυτό όπου εκπροσωπώντας την ΕΚΚΑ συμμετείχε στο Συνέδριο του Λιβάνου στο οποίο άσκησε έντονη κριτική κατά των δραστηριοτήτων του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για τη δολοφονία του Δημητρίου Ψαρρού και των ανδρών της αντιστασιακής ομάδας του.

Στη συνέχεια συμμετείχε στη κυβέρνηση «Εθνικής Ενότητας» του Γ. Παπανδρέου ως υπουργός Τύπου από 30 Αυγούστου μέχρι 18 Οκτωβρίου 1944. Λίγες ημέρες μετά, με τη Συμφωνία της Καζέρτας ανέλαβε υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου (από 23 Οκτωβρίου του 1944 μέχρι τις 3 Ιανουαρίου του 1945), και με την επιστροφή στην ελεύθερη Ελλάδα υπουργός Εφοδιασμού, (από τον Νοέμβριο του 1945 μέχρι τις 4 Απριλίου του 1946).

Στις εκλογές του 1950 συνεργάστηκε με την ΕΠΕΚ των Πλαστήρα-Τσουδερού και ανέλαβε υπουργός Οικονομικών, από 15 Απριλίου μέχρι 21 Αυγούστου του 1950 (Κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα 1950). Επί της κυβέρνησης Πλαστήρα του 1951, ανέλαβε υπουργός Συντονισμού. Μετά το θάνατο του Πλαστήρα αποχώρησε από την ΕΠΕΚ και μαζί με τον Αλέξανδρο Σβώλο ίδρυσαν το Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού, στο οποίο μετά το θάνατο του Σβώλου ανέλαβε αρχηγός.

Το 1954 εκέχθηκε δήμαρχος του Βόλου απ' όπου παραιτήθηκε το 1956 όταν επανεκλέχθηκε βουλευτής Μαγνησίας. Πέθανε τον επόμενο χρόνο, στις 27 Σεπτεμβρίου 1957. Ο Γεώργιος Καρτάλης υπήρξε μαχητικός στους πολιτικούς του αγώνες και διακρίθηκε για τη ρητορεία του, το άψογο ήθος του και την βαθιά γνώση του επί της ελληνικής οικονομίας. Σπουδαία συγγραφικά έργα του θεωρούνται το «Περί ευθύνης υπουργών» που συνέγραψε στα γερμανικά και εκδόθηκε στη Λειψία το 1929 και το «Πεπραγμένα του αγώνος αντιστάσεως» που εξέδωσε στην Αθήνα το 1946.

Αθανάσιος Καψάλης (1904 – 1981)

Ο Αθανάσιος Καψάλης γεννήθηκε στο Αγρίνιο και ήταν γιος του Σπύρου Καψάλη και της Αλεξάνδρας Παπαστράτου, αδερφής των ιδρυτών της καπνοβιομηχανίας Παπαστράτου. Σπούδασε στην Λειψία και την Γαλλία οικονομικές επιστήμες και εργάστηκε στην οικογενειακή επιχείρηση, της οποίας και ανέλαβε την διεύθυνση. Εκτός από τις επιχειρήσεις, ασχολήθηκε και με την πολιτική εκλεγόμενος το 1945 βουλευτής Αιτωλοακαρνανίας με το Λαϊκό Κόμμα. Προσχώρησε στο Νέον Κόμμα του Σπυρίδωνος Μαркеζίνη, του οποίου και υπήρξε στενός φίλος, και το 1952 εξελέγη βουλευτής με τον Συναγερμό του Αλέξανδρου Παπάγου. Αποχώρησε από τον "Συναγερμό" μαζί με τον Μαркеζίνη και επανεξελέγη βουλευτής με το κόμμα του τελευταίου.

Κατά τη διάρκεια της πολιτικής του σταδιοδρομίας ανέλαβε υπουργός Εθνικής Οικονομίας στην κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη, υπουργός Εμπορίου (1952 - 1953), αναπληρωτής υπουργός Συντονισμού [1953 - 1954 και υπουργός Συντονισμού (1954) στην κυβέρνηση Παπάγου] καθώς και υπουργός Συντονισμού και Προγραμματισμού στην κυβέρνηση Μαркеζίνη (1973).

Σπυρίδων Μαркеζίνης (1909 – 2000)

Ο Σπύρος Μαркеζίνης ήταν Έλληνας νομικός, πολιτικός και ιστορικός. Κατά τη διάρκεια της πολιτικής του σταδιοδρομίας εξελέγη πολλές φορές βουλευτής, διετέλεσε υπουργός σε σημαντικά χαρτοφυλάκια την δεκαετία του 1950 ενώ τον Οκτώβριο του 1973 σχημάτισε βραχύβια κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της Χούντας, η οποία και ανατράπηκε με το πραξικόπημα του Ιωαννίδη.

Προερχόταν από πολιτική οικογένεια. Ο ίδιος αναφέρει ότι οι πρόγονοί του διετέλεσαν Βουλευτές Θήρας ή Κυκλάδων, ενώ ο προπάππος του υπέγραψε το Σύνταγμα του 1844. Ο πατέρας του, Βασίλειος Μαркеζίνης (1862-1942) ήταν δικηγόρος και διατέλεσε βουλευτής κατά τις περιόδους (1899-1905, 1906-1911, 1915-1917). Σπούδασε Νομική (πήρε το πτυχίο του το 1929 με Άριστα) και Πολιτικές και Οικονομικές επιστήμες (1930) στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το 1931 διορίστηκε δικηγόρος στην Αθήνα. Το 1936 έγινε νομικός σύμβουλος του βασιλέως Γεωργίου Β΄, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι το 1946, οπότε έλαβε το επίσημο βάπτισμα του πυρός στην πολιτική. Στη διάρκεια της κατοχής αναμίχθηκε στην Αντίσταση ως ηγετικό στέλεχος της οργάνωσης «Δεσμός» καθώς και ως μέλος της ειδικής πενταμελούς επιτροπής που είχε δημιουργήσει ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος για τον συντονισμό του Εθνικού Αγώνα

Εξελέγη για πρώτη φορά βουλευτής το 1946 στις Κυκλάδες συνεργαζόμενος με την «Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων». Το 1947 ίδρυσε το «Νέο Κόμμα» στο οποίο προσχώρησαν 18 βουλευτές. Το 1949 (20 Ιανουαρίου έως 14 Απριλίου) διατέλεσε υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου στην κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη,[1] παραιτήθηκε όμως μετά από ένα τρίμηνο, όταν το όνομα του αναμείχθηκε σε σκάνδαλο λαθρεμπορίας (αργότερα απαλλάχθηκε από τις σχετικές κατηγορίες). Συμμετείχε με το Νέο Κόμμα στις εκλογές του 1950 αλλά δεν εκλέχθηκε βουλευτής.

Προσχώρησε στον Ελληνικό Συναγερμό του Αλέξανδρου Παπάγου αμέσως μετά τη συγκρότησή του και αναδείχθηκε κύριο στέλεχος του. Στις βουλευτικές εκλογές του 1951 και 1952 εξελέγη βουλευτής Αθηνών. Μετά τις εκλογές του 1952 (19 Νοεμβρίου) ανέλαβε το υπουργείο Συντονισμού, στην τότε κυβέρνηση Παπάγου, υιοθετώντας τότε νέα οικονομική πολιτική της οποίας κύρια μέτρα ήταν η αναπροσαρμογή της νομισματικής αξίας της δραχμής και η καθιέρωση της ελευθερίας των εισαγωγών. Στις 1 Απριλίου του 1954, μετά από διαφωνία του με τον Παπάγο, υπέβαλε παραίτηση η οποία έγινε αποδεκτή (3 Απριλίου) και μετά από επτά μήνες, τον Νοέμβριο, αποχώρησε και από το κόμμα.

Τον Φεβρουάριο του 1955 ίδρυσε το Κόμμα Προοδευτικών με 23 βουλευτές, που απέτυχε όμως στις εκλογές του 1956. Το 1958 έλαβε μέρος στις εκλογές σε συνασπισμό

με την «Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση» και συγκέντρωσαν 10,5% των ψήφων. Το 1961 συνεργάστηκε με την Ένωση Κέντρου και το 1964 με την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ) και εξελέγη βουλευτής Αθηνών.

Μετά το δημοψήφισμα του 1973, στις 8 Οκτωβρίου 1973, ο δικτάτορας Παπαδόπουλος, έδωσε εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Μαρκεζίνη, με σκοπό να «εκδημοκρατικοποιήσει» το καθεστώς, και να διεξάγει βουλευτικές εκλογές στις 10 Φεβρουαρίου 1974 για τις οποίες οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος και Γεώργιος Μαύρος έσπευσαν να δηλώσουν ότι δεν θα συμμετάσχουν, ενώ ο Ηλίας Ηλιού διαφοροποιήθηκε. Τότε ακριβώς ο Γεώργιος Ράλλης αρθρογραφεί στην εφημερίδα «Βραδυνή», (με υπόδειξη Κωνσταντίνου Καραμανλή από το Παρίσι), όπου και τάσσεται υπέρ της συμμετοχής εφόσον παρέχονταν επαρκείς εγγυήσεις για το αδιάβλητο αυτών.

Η αρχή της πρωθυπουργίας του συνέπεσε με το ξέσπασμα του πολέμου του Γιομ Κιπούρ. Προσπάθησε να λάβει μέτρα φιλελευθεροποίησης. Σημαντικότερα εξ αυτών ήταν η κατάργηση του στρατιωτικού νόμου, η χορήγηση αμνηστίας σε πολιτικούς κρατούμενους, η κατάργηση της λογοκρισίας, η κατάργηση του διατάγματος 1347, που προέβλεπε την διακοπή αναβολής και άμεσης στράτευσης φοιτητών - σπουδαστών που απείχαν των μαθημάτων τους για συμμετοχή σε κινητοποιήσεις και βεβαίως η εξαγγελία των εκλογών. Όμως λόγω των ραγδαίων κοινωνικών εντάσεων που ακολούθησαν, δεν κατάφερε να διεκπεραιώσει την αποστολή του.

Επί πρωθυπουργίας του οι πρώτες ταραχές που σημειώθηκαν ήταν στο μνημόσυνο του Γεωργίου Παπανδρέου στο Α΄ Νεκροταφείο όπου περίπου τρεις χιλιάδες νεαροί διαδηλωτές είχαν παραστεί και στη συνέχεια κάποιοι εξ αυτών με συνθήματα προκαλούσαν την αστυνομία η οποία και επενέβη για τη διάλυσή τους. Αμέσως όμως μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου που ακολούθησαν ανετράπη (υποχρεώθηκε σε παραίτηση) από το πραξικόπημα του Ιωαννίδη.

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης επανίδρυσε το κόμμα των προοδευτικών το 1979 και μετείχε στις βουλευτικές εκλογές (1,69% και καμία έδρα) καθώς και τις ευρωεκλογές του 1981 (1,96% και μία έδρα). Τελευταία παρουσία του Κόμματος Προοδευτικών ήταν στις ευρωεκλογές του 1984, όπου όμως το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό (0,17%) σήμανε και το τέλος του στο πολιτικό σκηνικό. Τιμήθηκε με πολλά παράσημα και μετά την αποχώρησή του από την ενεργή πολιτική, στη δεκαετία του '80 αφοσιώθηκε στο συγγραφικό του έργο εξιστορώντας την πολιτική ιστορία της σύγχρονης Ελλάδος.

Αλέξανδρος Παπάγος (1883 – 1955)

Ο Αλέξανδρος Παπάγος γεννήθηκε στην Αθήνα στις 9 Δεκεμβρίου 1883 και ήταν γιος του Λεωνίδα Παπάγου (Σύρος 1844 - 1912), υποστρατήγου του στρατού και προσωπάρχου του Υπουργείου Στρατιωτικών, και της Μαρίας Αβέρωφ, κόρης του Αυγερινού Αβέρωφ. Μεγάλωσε στην Αθήνα και μετά την περάτωση των εγκύκλιων σπουδών εγγράφηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1901 αλλά την εγκατέλειψε σε ένα χρόνο προκειμένου να ακολουθήσει στρατιωτική εκπαίδευση στο εξωτερικό, επειδή είχε υπερβεί την ηλικία εισόδου στη Σχολή Ευελπίδων. Φοίτησε για μία διετία 1902 – 1904 στη στρατιωτική σχολή των Βρυξελλών και στην επόμενη διετία στη σχολή Εφαρμογής Ιππικού της Υπρ.

Το 1906 επέστρεψε στην Ελλάδα και κατετάγη στο στρατό ως Ανθυπίαρχος (15 Ιουλίου 1906). Το 1910 ορίστηκε υπασπιστής του Υπουργού των Στρατιωτικών Ε. Βενιζέλου και παρέμεινε μέχρι τις παραμονές του Α΄ Βαλκανικού πολέμου. Το 1911 νυμφεύτηκε τη Μαρία Καλίνσκυ, εγγονή του στρατηγού Τιμολέοντα Βάσσου, με την οποία απέκτησαν δύο παιδιά, την Ειρήνη (μετέπειτα σύζυγο Γρυπάρη) και το Λεωνίδα (μετέπειτα ανώτερο διπλωμάτη). Συμμετείχε στους Βαλκανικούς Πολέμους ως Υπίαρχος και Διαγγελέας του Αρχιστράτηγου διαδόχου Κωνσταντίνου λαμβάνοντας μέρος στις επιχειρήσεις για την κατάληψη των Ιωαννίνων και πολέμησε στη Μακεδονία. Για τις σπουδαίες υπηρεσίες του της περιόδου 1912-1913 τιμήθηκε με τον αργυρό σταυρό του Τάγματος του Σωτήρος. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους επέτυχε σε διαγωνισμό και εισήλθε στο «Σχολείο Ανωτέρων Σπουδών», (μια πρώιμη μορφή της σημερινής Ανώτατης Σχολής Πολέμου) που είχε δημιουργηθεί από το Γάλλο συνταγματάρχη Μπουσκέ της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής, από το οποίο αποφοίτησε με σειρά επιτυχίας πρώτος ενώ κατά τα επόμενα χρόνια τοποθετήθηκε σε καίριες θέσεις.

Με την επικράτηση του Βενιζέλου το 1917, υπέβαλλε παραίτηση στις 8 Αυγούστου του 1917 για πολιτικούς λόγους και η νέα κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου τον εξόρισε διαδοχικά στα νησιά Ίο, Θήρα, Μήλο και Κρήτη. Μετά την εκλογές του 1920 και την μεταπολίτευση που ακολούθησε ο Α. Παπάγος ανακλήθηκε στο στράτευμα με αναδρομική απόδοση του βαθμού του αντισυνταγματάρχη και συμμετείχε στη Μικρασιατική Εκστρατεία στην αρχή ως Επιτελάρχης της Ταξιαρχίας Ιππικού και μετά Μεραρχίας Ιππικού όπου και παρέμεινε μέχρι την κατάρρευση του Μετώπου τον Αύγουστο του 1922. Για τις υπηρεσίες του στη Μικρά Ασία τιμήθηκε με το Χρυσό Αριστείο Ανδρείας. Μετά το Κίνημα Λεοναρδοπούλου - Γαργαλίδη τον Οκτώβριο του 1923 τέθηκε σε αυτεπάγγελτη αποστρατεία.

Επανήλθε για δεύτερη φορά στις τάξεις του στρατού το 1926 επί οικουμενικής κυβέρνησης (1926-1927) βάσει ειδικού νόμου και προήχθη αναδρομικά σε

συνταγματάρχη. Φοίτησε στην Ανώτερη Σχολή Στρατηγικών Σπουδών που τελούσε υπό τη διοίκηση το 1926 επί οικουμενικής κυβέρνησης (1926-1927) βάσει ειδικού νόμου και προήχθη αναδρομικά σε συνταγματάρχη. Φοίτησε στην Ανώτερη Σχολή Στρατηγικών Σπουδών που τελούσε υπό τη διοίκηση του Γάλλου στρατηγού Γιράρντ και στη συνέχεια υπηρέτησε σε σημαντικές θέσεις στο Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Οι ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις που ακολουθούν την καταστολή του Βενιζελικού κινήματος του 1935 θα οδηγήσουν τον Παπάγο στο να ηγηθεί του πραξικοπήματος της 10^{ης} Οκτωβρίου ανατρέποντας την κυβέρνηση Τσαλδάρη. Αργότερα θα οριστεί ως υπουργός των στρατιωτικών στις κυβερνήσεις Κονδύλη και Δεμερτζή. Μετά την ανάληψη εξουσίας από τον Ιωάννη Μεταξά τοποθετήθηκε αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού την 1η Αυγούστου 1936 με σκοπό τον απόλυτο έλεγχο του στρατεύματος κατά το επερχόμενο πραξικόπημα. Παρέμεινε στη θέση αυτή και κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας της 4ης Αυγούστου συμβάλλοντας στην αναδιοργάνωση και τον επανεξοπλισμό του ελληνικού στρατού υπό το πρίσμα του διαφαινόμενου πολέμου.

Με την κήρυξη του ελληνο-ιταλικού πολέμου ανέλαβε Αρχιστράτηγος των δυνάμεων του στρατού ξηράς καταφέροντας, παρά τις υλικές αδυναμίες και τον αρχικό αιφνιδιασμό, να οργανώσει την αποτελεσματική άμυνα της χώρας και την απόθεση των Ιταλικών στρατευμάτων στην αλβανική ενδοχώρα. Παρέμεινε στην ηγεσία του στρατεύματος έως τις 23 Απριλίου 1941 οπότε παραιτήθηκε προκειμένου να μη συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις της συνθηκολόγησης μετά τη ναζιστική εισβολή και προέλαση ενώ επέκρινε το στρατηγό Τσολάκογλου για το σχηματισμό δοσιλογικής κυβέρνησης.

Στη διάρκεια της Κατοχής δημιούργησε μία πατριωτική αντιστασιακή οργάνωση, τη Στρατιωτική Ιεραρχία, στην οποία συμμετείχαν Έλληνες αξιωματικοί. Η αποκάλυψη της δράσης τους τον Ιούλιο 1943 συνοδεύτηκε από τη σύλληψη του από τις κατοχικές δυνάμεις και την αποστολή του σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα οποία παρέμεινε κρατούμενος μέχρι τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας.

Επέστρεψε στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1945 και τον Ιούλιο του 1947 του απονεμήθηκε ο βαθμός του Στρατηγού εν αποστρατεία. Αρχικά ο Βασιλιάς Παύλος τον διόρισε Μεγάλο Αυλάρχη και στις 19 Ιανουαρίου του 1949 ανέλαβε τη Γενική Αρχηγία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, με στόχο την οριστική επικράτηση του εθνικού στρατού έναντι του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος. Η επιτυχής έκβαση του εμφυλίου πολέμου για τις εθνικές δυνάμεις οδήγησε τη Βουλή των Ελλήνων να ανακηρύξει με ΝΔ στις 17 Οκτωβρίου του 1949 τον Α. Παπάγο σε Στρατάρχη, τίτλος που απονεμήθηκε για πρώτη φορά σε Έλληνα στρατιωτικό.

Ο Παπάγος παρέμεινε επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων συμβάλλοντας στην ίδρυση στις 11 Απριλίου 1950 του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας (ΥΠ.ΕΘ.Α), σε αντικατάσταση των μέχρι τότε υφιστάμενων Υπουργείων Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, και την οργάνωση του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (Γ.Ε.ΕΘ.Α), του οποίου υπήρξε και ο πρώτος αρχηγός.

Τον Μάιο του 1951 θα παραιτηθεί από το στράτευμα ενώ λίγο αργότερα θα πολιτευθεί με τον Ελληνικό Συναγερμό κατορθώνοντας να κερδίσει την πρώτη θέση στις βουλευτικές εκλογές του ιδίου χρόνου όχι όμως και την πλειοψηφία για τον απαιτούμενο σχηματισμό κυβέρνησης. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1952 θα θριαμβεύσει κερδίζοντας το 49,22% των ψήφων και 240 έδρες που θα γίνουν 247 αργότερα με τις διάφορες συμπληρωματικές εκλογές. Στη θέση αυτή θα παραμείνει ως το θάνατό του τον

Οκτώβρη του 1955 μετά από σύντομη ασθένεια, οπότε και θα τον διαδεχθεί ο Κωνσταντίνος Καραμανλής.